

Arkiv för nordisk filologi

Utgivet genom

Göran Hallberg och Christer Platzack

under medverkan av

**Lars-Erik Edlund Lennart Elmevik Britta Orlrik Frederiksen
Eyvind Fjeld Halvorsen Ann-Marie Ivars Ernst Håkon Jahr
Marita Akhøj Nielsen Mirja Saari**

Utgivet med understöd av
Nordiska publiceringsnämnden för humanistiska och
samhällsvetenskapliga tidskrifter
Axel Kocks fond för nordisk filologi

ISSN 0066-7668

Satt med Berling Antikva av
Rätt Satt Hård & Lagman HB, Bjärka Säby

Tryckt av
Trycktjänst i Eslöv HB
Eslöv 2005

Innehåll

<i>Ottar Grønvik</i> , Runebrakteater fra folkevandringstida med lesbare og tydbare urnordiske ord	5
<i>Michael Lerche Nielsen</i> , <i>Gunnmund</i> , kuikun eller <i>Guðmund</i> . Om tabte runeindskrifter og tekstfilologi	23
<i>Eldar Heide</i> , <i>Viking</i> — ‘rower shifting’? An etymological contribution	41
<i>Elsa Melin</i> , <i>Kønugarðr</i> , the Name given to Kiev in the Icelandic Sagas, with an Excursus on <i>Kind</i> in Place-Names	55
<i>Margaret Clunies Ross</i> , A Tale of Two Poets: Egill Skallagrímsson and Einarr skálaglamm	69
<i>Victoria Hanselmann</i> , Perifera representationer. Vinlandssagorna, ”det andra” och representationens strategier	83
<i>Finn Hansen</i> , Brugen af adv. <i>hvervetna</i> i relativkomplekser i norrønt sprog	111
<i>Gary Holland</i> , Kennings, metaphors, and semantic formulae in Norse <i>dróttkvætt</i>	123
<i>Guðmundur Ingi Markússon</i> , Þorsdrápa and the “Sif’s Hair Episode” in Skáldskaparmál as Transformations. An Interpretative Experiment in Old Norse Mythology	149
<i>Michael Schulte</i> , The Classical and Christian Impact on <i>Vpłospó</i> . Toward a comparative topomorphical approach	181
<i>Aurelijus Vijūnas</i> , In Defense of a Lover. 48. stanza of <i>Hárbarðsljóð</i> re-visited	221
<i>Katarina Lundin Åkesson</i> , Negationsbruket i <i>Den poetiska Eddan</i> ..	233
<i>L.-E. Edlund</i> , <i>G. Hallberg</i> och <i>C. Platzack</i> , Litteraturkrönika 2004	259
Författarna	296

Runebrakteater fra folkevandringstida med lesbare og tydbare urnordiske ord

1. I festskrift til Klaus Düwel har Morten Axboe (2003: 20–27) trukket frem en brakteat som ble funnet (med metalldetektor) i mai år 2000 på en boplass i Uppåkra i Skåne. Det er en C-brakteat, som ifølge Morten Axboe viser guden Odin med flettet hår, sammen med et firbeint dyr (en hest). Dette velkjente billedmotivet skal ifølge Karl Hauck vise Odin som helbreder Balders fole, en tolkning som mange har sluttet seg til i dag. Denne brakteaten daterer Morten Axboe til siste del av 400-tallet (i.c. s. 21, 24).

På denne brakteaten er det også en runeinnskrift (se foto og tegning ss. s. 22, 23). Runene står i to grupper, én foran mannens ansikt og over dyrets hode: <alu>, og én bak mannens hode: <simapina>. Runene er av vanlig form for denne tid. De er venstrevendte, og det taler for at de to runegruppene skal leses i rekkefølgen <simapina> – <alu>, slik Morten Axboe foreslår. Ordet <alu> er skrevet med de største runer og har den mest fremtredende plass. Dette ordet (som vi kjenner fra mange innskrifter) svarer til norr. *ǫl* n. 'øl, drikkelag, gilde', og er åpenbart en viktig del av innskriften. Den foregående del av innskriften <simapina> er det derimot ikke så lett å finne noen språklig mening i, da vi ikke kjenner noen slik runegruppe fra andre innskrifter.

2. Fra et formelt synspunkt er det mulig å forklare <sima> som et svakt maskulinum tilsvarende norr. *simi* m. (*bulur*). Det betyr '(ettårig) okse', men kan vel også ha hatt betydningen '(ettårig) hest; fole', som norr. *simir* m. (med begge betydninger, se Jónsson 1912, AI: 675, 685). Det kan derfor her betegne den hesten eller folen som er avbildet på brakteaten. I så fall får vi her et viktig samsvar mellom runeord og brakteatbilde, og en god støtte for tolkningen av det hele.

Om utviklingen av siste stavelse i urnordiske *an*-stammer, se Grønvik 1981: 66 og 1998: 129–132 med litteratur. Den vanlige urnordiske endelsen *-a* i nom. sg. m. av slike ord i perioden ca. 200–500 blir i senere tid

erstattet av endelsen *-i* fra de langstavede *jan*-stammene. Det ordet urn. /*sima*/ som synes å foreligge her, kan derfor svare nøyaktig til yngre *simi* m. 'ettårig hest; fole'.

Ordet stilles vanligvis til en ieur. rot **sem-*. Da blir *i*-vokalen vanskelig å forklare i dette tilfelle, men skyldes vel innflytelse fra en eller annen gammel sideform (som norr. *simir* m.).

Vanskeligere er det å forklare det følgende ordet < *þina* >. Det ligger selvfølgelig nær her å se en form av det possessive pronomenet norr. *þin*- 'din'. Men endelsen *-a* viser at dette ordet her har svak form (som det foregående ordet), og det possessive pronomenet norr. *min*, *þin*, *sin* har i gammel tid aldri svak bøyning (*n*-stammebøyning). Dette er som regel ikke tydelig sagt i lærebøkene; men enhver som har lest en del gamle tekster, vil vite at det er slik (se også Behaghel, 1923, I: 349). Det er bare adjektiv som kan veksle mellom sterke og svake former, etter syntaktiske regler. Følgelig må vi i dette ordet < *þina* > søke et annet ord, et ord av adjektivisk type eller et svakt-bøyd substantiv.

En mulighet er å anta at < *þina* > står for /*þīna*/ og er utviklet av et eldre **þigina* ved en lydutvikling *-iyi-* > *-ī-*. Det er i så fall et analogisk dannet perfekt partisipp til verbet germ. **þīhan* (got. *þeihan*, gs. *thihan*, nht. *gedeihen*, geng. *þēon*) med betydningen 'trives, vokse, ha fremgang'. Dette verbet var engang i bruk også i nordisk; det viser avledningen norr. *þengill* m. 'høvding, konge' (se Jóhannesson 1956: 439, Jan de Vries 1962: 608; dertil Holthausen 1934: 362 for geng. *þēon*, *þīon* og geng. *þengel* m., gs. *a-thengian*; nå også Bjorvand-Lindeman 2000: 288). Den eldste partisipp-formen er bevart i geng. *geþungen*, men ellers har verbet fått en nydannet partisipp-form uten nasal: gs. *githigan*, ght. *gidigan*, nht. *gediegen* (derfra som låneord til norsk *gedigen* adj. 'av god kvalitet, lødig, verdifull'). En slik form har man vel hatt også i tidlig nordisk.

3. Det eneste vi i så fall må anta av yngre utviklinger (yngre enn klassisk urnordisk), er en assimilasjon eller sammentrekning *-iyi-* > *-ī-*. Her kan den stemte velare spiranten [ɣ] være assimilert til [ʏ, j] i stillingen mellom to *i*-vokaler, og den således oppståtte sekvensen [-iyi-, -iji-] kan så være trukket sammen til /i/.

Slik utvikling *-iyi-* > *-ī-* er ganske vanlig i gammelengelsk, se Brunner 1965: 178,4. En god parallell til den antatte utviklingen urn. **þigina* > run. /*þina*/ har vi i geng. *þignen* f. 'a female servant, handmaid' med sideformen *þinen* f. (Bosworth 1898: 1059). Ordet er avledet til geng. *þegn*, *þegen* m. 'tjener', som svarer til norr. *þegn* m. 'mann (fri mann i tjeneste hos en

høvding)'. Det er således et sikkert eksempel på en lydutvikling *-ig(i)n- > -īn-* i gammelengelsk. Det ligger nær å anta at vi kunne ha en tilsvarende utvikling i gammelt nordisk.

Nordiske eksempler på tidlig assimilasjon og bortfall av */-g-/* i lydgruppen */-igi-/* har vi i ord som norr. *foringi* m. 'foregangsmann' (: geng. *foregenga* m.) og norr. *væringi* m. (:geng. *wærgenga* m.), se Noreen 1970: §§149, 229, og de Vries 1962: 671. For det siste ordet må det ansettes en urnordisk form **wāra-gangija* m. (se de Vries l.c.). Utviklingen til norr. *-æ-* i rot-stavelen forutsetter en overgangsform **wāringija* m. allerede i senurnordisk tid, slik at den sekundære innlydsgruppen *-iyi-* allerede da var etablert (og senere videreutviklet til *-ī-*), og kunne volde *i-*omlyd i stavelen foran. Men dette er eksempler på utviklingen *-iyi- > -ī-* i trykksvak stilling, og de er kanskje ikke helt bevisende.

Et omtrent samtidig eksempel på en lydutvikling *[-iyi-] > [-ī-]* i trykksterk stavelse har vi i verbformen *<wiju> = [wiju]* 'jeg vier' på spydkraftet fra Kragehul (Krause 1966 nr. 27): *< ... hagalawijubig ... >*. Denne delen av innskriften er riktignok vanskelig å tolke, men de som har uttalt seg om den, leser her alle en verbform *wiju* 'jeg vier (helger)' (så Sophus Bugge, NIÆR, Indledning s. 56 og I: 626: "uden Tvivl", likeså Marstrander 1929b:90 anm. 1 og 1929:225; 1952:31; Krause 1966: 67, 1971: 66). Da verbet i norrønt har formen *vigia* inf. (ikke **véa*, som ville svare til nht. *weihen*, got. *weihan* osv.), må det for urnordisk ansettes en eldre form med innlydende *-g-* (og ikke *-h-*), altså urn. 1. pers. sg. **wīgiju* (således også Marstrander 1929: 225). Denne formen er da lydrett utviklet til senurn. [wiju], ved at innlydende *-igi-* er assimilert til *-ī-*.

En utvikling av liknende art ser vi på høvelen fra Vimose (Krause nr. 25), der et ord er skrevet *<talijo>*. Dette forbindes vanligvis med verbet norr. *telgja* 'telgja, skjera (til), hogga (til): *t. tré, grjót*' (Heggstad), og spesielt med substantivet gsv. *træ-tælgia* f. 'tømmerøks' eller 'høvel' (også som tilnavn: *Trætælgia* f.), samt øksenavnet *Hún-telgia* f. Sturl. I 287 (ifølge Marstrander 1929: 225). Da ordet *<talijo>* nettopp står på restene av en høvel, og noe for seg selv (se foto hos Krause 1966:62), kan det neppe være tvil om at denne forklaring treffer det rette. Den ble først fremsatt av von Friesen (1924:139), og senere tiltrådt og nærmere begrunnet av Marstrander (1929: 225) og Krause (1937: 183 anm. 2; 1966: 62, og 1971: 173). Marstrander mente dette *<talijo>* var utviklet av et eldre **[taligjō]* med svarabhaktisk *-i-* foran gruppen *-gj-* og etter *-l-*. Kanskje skulle man heller ansette et eldre **[taligijō]* for ventet **/taligijō/* (etter lang stavelse skulle *-ijō* være regulært), slik at innlydsgruppen *[-iyi-]* også

her var assimilert og sammentrukket til [-i-]. Derved får man uten vanskelighet den overleverte formen <talijo>.

Dateringen av denne innskriften er noe usikker, men den må vel helst settes til omkring 500 (se beskrivelsen hos Krause 1966: 63 og det han sier om *k*-runens form. Annerledes Antonsen 2002: 153).

På denne bakgrunn skulle det være mulig å anta at den analogisk dannede partisipp-formen **þiginar* allerede i senurnordisk tid hadde fått en tilsvarende utvikling **þiyinar* > *þīnar*, i svak form nom. sg. m. **þīna* (skrevet <þina>).

Etter urnordisk tid ble som nevnt endelsen urn. -a i nom. sing. av maskuline *n*-stammer byttet ut med -i, som var utviklet ved de langstavede *jan*-stammene (ovf. § 2). Dette siste kan først ha skjedd omkring 500 e. Kr. eller litt senere, etter *a*-apokopen. I vår nyfunne innskrift fra slutten av det 5. årh. står fremdeles -a: *sīma þīna*.

4. Ifølge den forklaring jeg her har prøvd å begrunne, lyder hele innskriften som følger:

/sīma þīna : alu/. Det står for klassisk urnordisk */sīma þigina : alu/, og må vel bety: 'spræke unghest (fole) : øl (drikkelag, gilde)'. Partisippet *þīna* < **þigina* (her i svak form i nom. sg.) betyr vel egentlig 'som har vokst, trivdes, blitt sterk og frisk (igjen)'

Bruken av adjektivet (partisippet) i svak form tyder på at dette leddet står i vokativisk funksjon (sml. Dal 1962: 66), slik at ordene er rettet til unghesten. En annen mulighet er kanskje at den spræke (egentlig 'restituerte') unghesten her omtales som allment kjent (sml. Dal 1.c.64 og Behaghel 1923, 1: 171). Det kunne kanskje passe med det vi ellers vet om hvor velkjent denne helbredelsen av Balders fole synes å ha vært. (Hovedkilden er "Die Merseburger Zaubersprüche", utgitt bl.a. av Braune 1965: 89 f., sml. s. 171 f.; yngre norske kristianiserte varianter av Bang 1901-02: 1-17.)

Men fra norrønt synspunkt ligger det likevel nærmere å tenke på vokativ (sml. Nygaard, *Norrøn Syntax* § 86). At mannen taler til hesten sin, er velkjent fra vår egen tid, i hvert fall fra bygdene i Norge, sml. NO iv: 580 med et sitat fra en nynorsk roman (1929):

Han godsnahte med Blakken. "So, Blakken, du er eit flinkt og viljugt dyr."

Slik taler nok mange som steller godt med hesten sin, den dag i dag, og det var vel likedan før. Det viser den velkjente episoden i Hrafnkels saga Freysgoða kap. 5, der hesten Freyfaxi kommer drivende våt hjem til

Hrafnkels gård, og knegger, slik at Hrafnkell hører det. Så heter det om Hrafnkell (etter utgaven av Jón Helgason s.7):

Síðan gekk hann út ok sér Freyfaxa ok mælti við hann: "Ílla þykki mér at þú ert þann veg til gorr, fóstri minn! en heima hafðir þú vit þitt er þú sagðir mér til. [...]"

Følgelig er det også mulig å tolke runesetningen slik at det her er heste-eieren som taler til unghesten: "Spræke unghest (fóle) : øl (drikkelag, gilde)!", d.e. "Nå er du blitt frisk igjen; nå skal det bli gjestebud." Dette er en hestemanns kjærlige tale til sin hest. Situasjonen er altså nesten den motsatte av den i Hrafnkels saga, men en situasjon sterkt preget av følelser, der det var naturlig for en hestemann å tale til hesten sin.

5. Hvem er det så som taler her på brakteaten? Kan det være Odin selv, eller er det han som red hesten da den brakk foten, eller kan det være runeristeren, som her står utenom selve hendelsen og kommenterer den?

Alle går ut fra at det er Odin som er avbildet på disse brakteatene (sml. H. Beck 2001: 57–75). Bakgrunnen for det er personkonstellasjonen i de overleverte Merseburger Zaubersprüche (se ovf. § 1), der det nettopp er Odin som helbreder hesten. Men der er også andre personer tilstede, guder og gudinner, først og fremst Balder. Det var han som hadde ridd den hesten som brakk foten, og som for så vidt etterpå hadde størst grunn til å glede seg over helbredelsen. Derfor er det muligens han som taler til hesten sin på brakteaten fra Uppåkra, og avslutter med å innby til gilde (drikkelag, *alu* 'øl').

Men dette er ikke sikkert. Ordene kan også stamme fra kultlederen, den mann som vi må anta ledet den kulthandlingen der man etterpå feiret og takket for Odins helbredelse av unghesten. I så fall må vi anta at denne helbredelse var en viktig begivenhet for den tids Odin-dyrkere, og ble feiret med en egen seremoni, som gullbrakteaten — med bilde og tekst — er et minne om. I så fall er det kultlederen som nå etterpå innbyr til takkefest.

Hvordan vi skal velge mellom disse to tolkningsmulighetene er det vanskelig å avgjøre. Til det har vi foreløpig for få holdepunkter.

6. Denne tolkning av innskriften fra Uppåkra passer godt med to andre innskrifter på brakteater, der selve bildet av Odin og hesten er ledsaget av en forståelig tekst.

Skåne-brakteaten (IK 149, DR br. 67 s. 541, sist drøftet av Beck 2001: 64 f.) har teksten:

<laþulaukar.gakaralu>.

Denne innskriften begynner nettopp med ordet *laþu* (norr. *lǫð*) f. 'innbydelse', og slutter med ordet *alu* 'øl'; det svarer nøyaktig til den tolkning vi overfor har gitt av brakteaten fra Uppåkra. Om løk (norr. *laukr* m.) vet vi at den ble dyrket i haver (sml. norr. *laukgarðr* m.) og brukt som grønnsak eller krydder, bl.a. i gjestebud. Det siste fremgår av et lite vers i Sveinsflokk fra omkring 1034 (se Finnur Jónsson 1912 BI: 393, eller E. A. Kock 1946 I: 195):

*Vasa sunnudag ...
morgin þann, sem manni
mær lauk eða ǫl bæri.*

'denne søndagen var det ikke
som når kvinnen bærer frem
løk eller øl for mannen'.

d.e. som i et gjestebud (her skildret som motsetning til et blodig slag).

Følgelig passer ordene /*laþu*, *laukar*, ..., *alu*/ godt sammen, og gir nettopp et bilde av det gildet som det her innbys til. Hva ordet <*gakar*> betyr, har derimot hittil vært ganske usikkert. Men vi må vel tro at det passer inn i en slik sammenheng.

Krause tenkte seg (som før ham Löffler) at det kanskje var feilskrift for <*gaukar*> 'gauk, gjøk' (Krause 1966: 256 f. med litteratur), men det passer jo slett ikke inn i den sammenheng som ordet her står i. H. Beck (2001: 65) fremhever derimot likheten med verb som isl. *gákla*, færøysk *gáka*, nht. *gackeln*, *gackern*, ght. *gachizzōn*, nht. *gacksen* 'kakle, skrike som høns eller gjæss', og mener det her i innskriften kan foreligge et senere tapt ord.

De ovenfor nevnte verb er åpenbart onomatopoetiske, dannet til den dyrelyden eller fuglelyden man mente å høre (i Norge: *gakk-gakk*), og med tilføyelse av forskjellige avledningssuffikser. H. Beck tenker seg derfor at ordet <*gakar*> betegner en mann som lager slike lyder, idet han antas å være i ekstase under helbredelsen av folen (unghesten).

Å regne med et ord avledet til interjeksjonen *gakk*, er nok den eneste mulige veien å gå. Da det nemlig ikke synes mulig å forklare runeordet <*gakar*> som et gammelt arveord (fra indoeuropeisk) eller som et gam-

melt lånnord, kan det vel først være dannet i germansk tid eller kanskje i eldre nordisk. I Norge regnes *gakk* eller *gakk-gakk* som en interjeksjon, som gjengir lyden (låten) til visse fugler: "gåsa seier gakk(-gakk)" (NO 1321). Dertil kommer verbet *gakka* (om visse fugler) 'seia gakk eller låta på liknande vis: *gåsa gakkar*, "hørte du kor røya gakk?" (i barnesull l.c. Se også NRO I 1433).

Følgelig kan runeordet <gakar> = /gakkar/ være dannet til interjeksjonen urn. **gak* og være å forklare som urn. **gak-k-ar*, med et *k*-infiks som finnes i en rekke fuglenavn, som norr. *kråka* f. = /krā-k-a/, no. *kråke* 'fuglen som sier *kra-kra*', norr. *alka* f. 'alke, sv. *al-fågel*, no. dial. *hav-al*', norr. *gaukr* m. (no. *gauk*, *gjøk*), norr. *våkr* m. (no. *våk*, *fellvåk* osv.), no. *lerke* (ty. *Lerche*) o.a., se de etymologiske ordbøkene. Samme suffikset har vi også i got. *ahak-s* 'tam, hvit due', men førsteleddet her er ikke sikkert bestemt. (Se også Kluge 1926: 61b.)

Etter dette betyr urn. *gak-k-ar* egentlig 'gakk-fuglen', 'fuglen som sier *gakk-gakk*'. Det kan etter det foregående være gås, høne eller rype. Men siden denne brakteaten er fra Skåne, ligger det nærmest å tenke på gjæss og høns; kanskje er det et fellesnavn for slike fugler (no. *fjærkre*, eng. *poultry* < fra. *pouleterie*).

Betrakter vi nå ordet urn. <gakar> = /gak-k-ar/ i den kontekst der det forekommer: /laþu, laukar, gak-k-ar, alu/, så synes det klart at denne fuglebetegnelsen her må være brukt om en matrett, servert i et gjestebud. I norske kokebok-språk er *fugl* et fellesnavn for høne, gås, rype m.m., servert som mat, kokt eller stekt. Det regnes som en delikatess, passende til et festmåltid.

Med denne tolkning får Skåne-brakteaten et klart og énhetlig innhold: det dreier seg om innbydelse til et festmåltid med god mat og drikke, der vi må anta at også Odin tenktes å være tilstede — det viser bildet av Odin på brakteaten. Eller kanskje er det hele et minne om en slik fest.

Fyn-brakteaten (IK 58, DR br. 42 s. 522, sist drøftet av Beck 2001: 67–69) har tre runegrupper: 1. <houar> eller <horar>, 2. <laþuaaduuaa liiux>, 3. <alu>. Det første ordet har en usikker lesning og derfor en usikker tolkning (se Beck l.c.), så det må vi se bort fra i første omgang.

Resten av innskriften begynner med ordet <laþu> 'innbydelse' og slutter med ordet <alu>, akkurat som Skåne-brakteaten, og skal vel derfor tolkes på samme måten. Men mellompartiet byr på problemer som ingen hittil har løst. Det består av en rekke delvis gjentatte runer, i alt 12 (hvis man regner med den siste, ubestembare runeresten):

<aaduaaliiux>.

Dette må være en form for lønnskrift, og kan stå for urn. <a(n)du aliu> = /andu alju/, der første ordet svarer til norr. *ǫnd* f. 'ånd, sjel'. Som vanlig er <n> utelatt etter vokal og foran dental (som i Tune-innskriftens <witada> = /witanda/, sml. Krause 1971:35). Det andre ordet er fem. sg. nom. av adjektivet urn. **alja-r* 'annen, fremmed'. Det svarer til lat. *alius* adj., og er også belagt i urnordisk i ordet *aljamarkir* på Kårstad-stenen (Krause nr. 52). Ordgruppen kan derfor sammenlignes med norr. *alvitr* f. (Vøl. 1, HH II 26) 'fremmedvætte, -vesen' (se LP 11 og de Vries 1962: 8) og geng. *ælwihtr* f. 'alien creature' (belagt i Beow. 1500: *ælwihtra eard* 'fremmede vætters bosted'). Ordgruppen /andu alju/ her på runebrakketaten må derfor bety 'fremmedånd, ånd fra en annen verden, fra den hinsides verden'.

Etter hele sammenhengen er det denne ånd som nå innbys til gilde, antagelig en gud, vel helst Odin. I så fall er /andu alju/ en betegnelse for guddommen, kalt 'en ånd fra den hinsides verden (fremmedånd)'. Når en gud omtales på denne måten, kan det være en form for tabu, at man av religiøs respekt for guddommen ikke ville nevne ham ved hans egentlige navn.

Men den som innbyr, og omtaler guddommen slik, må være et menneske (fra denne verden). Ovenfor tenkte vi oss at dette kanskje kunne være Balder. Men det kan vi nå utelukke: en gud ville ikke kunne kalle Odin 'en ånd fra en annen verden'. Følgelig er det et menneske, antagelig kultlederen, som her fører ordet og innbyr til gjestebud (*ǫl*).

Mot den tolkning jeg her foreslår, kan det kanskje reises to innvendinger. For det første har man ingen belegg i norrøn litteratur, der ordet *ǫnd* f. brukes i betydningen 'ikke-legemlig, overnaturlig vesen av guddommelig art', som vi jo må forutsette her. Derimot har vi belegg som *þar er góðar andir (...) sælu fagna* Gd. 20 'der hvor gode sjeler gleder seg over lykken', eller *þat er kvaldar andir tæki i brott ór djofla diki* Lil. 22 'det (lyset) som skulle ta de plagede sjeler ut av djevelens dike (dynd, blautmyr)', d.e. 'ut av helvete' (se E. A. Kock 1946–49, II: 243 og 215). Her brukes ordet *ǫnd*, pl. *andir* om døde menneskers sjeler (i det hinsidige, i dødsriket), og man forestilte seg vel dem som immaterielle énheter med vilje og følelser. Et slikt ord *ǫnd*, pl. *andir* kunne vel også brukes om tilsvarende vesener av annet (guddommelig) opphav, slik ordet *ånd* brukes i dag. Sml. betydningsglidningen i ord som lat. *spiritus*, *animus* og gr. *pneuma*.

For det annet kan det kanskje innvendes mot tolkningen ovenfor at den gud som her innbys til gjestebud (Odin), vel må forestilles som et legemlig vesen, og da er det merkelig at han her skulle omtales som en

ånd (fra den hinsides verden). Men dette er ikke så vanskelig å forstå som det kan se ut for. Vi må huske på at dette var i det 5. årh. i Danmark, ikke lenge etter at de eldste kristne menigheter ved Middelhavet hadde drøftet hvordan de skulle oppfatte sin egen gud (på kirkemøtene i Nicæa 325 og i Konstantinopel 381). Her vedtok man treenighetslæren, som gikk ut på at deres gud hadde tre aspekter: han fremstod (1) som et menneske her på jorden (Jesus), (2) som dennes far med bolig i himmelen (Gudfader), og (3) som den Helligånd (*spiritus sanctus*). Men dette var alt sammen en og samme gud, tre 'hypotaser' av en og samme guddommelige 'substans'. Denne lære ble herskende, både i den østlige og i den vestlige kirke, fra det 6. årh. også hos frankerne.

På denne bakgrunn er det kanskje ikke så vanskelig å forstå at man gjorde seg lignende tanker også på nordisk område, slik at man kunne omtale Odin som en 'ånd fra den hinsides verden', og samtidig innby ham til gilde. Vi må regne med at tanker kunne bre seg over landegrensene før også, ikke minst i romertida, og at det kunne være likheter i gudsforestillingen mellom nordiske og sydligere religioner.

Etter dette ligger det nær å betrakte innskriftens første ord <houar> eller <horar> som en gudebetegnelse, kanskje helst for Odin selv, her da i nominativ, men i vokativisk funksjon. Begge disse ord kunne vel i og for seg passe som Odins navn, idet man både kunne forsvare å kalle ham 'høy' (sml. norr. *Hárr*, Krause) og 'kjær, elsket' (Antonsen; se H. Beck 2001: 67 med litt.). Men jeg tror Antonsens forslag bør foretrekkes, og det av to grunner:

(1) Det er lydlig enkelt. Til germ. urn. *hōrar* svarer uten videre lat. *cārus* (se Bjorvand-Lindeman 2000: 397 f.). Å anta en utvikling germ. **hauha*-z over urn. <houar>(!) til norr. *hár-r* eller *hór-r* er derimot svært problematisk.

(2) Betydningen 'kjær, elsket' passer godt med et annet *heiti* for Odin i disse brakteatinnskriftene, nemlig *ala-win* (vok.), som behandles i det følgende. Det må da antas at ordet *hōrar* her i urnordisk ennå har bevart sin opprinnelige betydning 'kjær, elsket', i alle fall i gudenavnet (mens det ellers har fått en yngre og nedsettende betydning, via 'elsker' til 'horebukk' og (abstrakt) 'hor, utukt').

Etter dette kan innskriften på Fyn-brakteaten leses og oversettes slik:

(1) <houar> (2) <laþu a(n)du aliu> (3) <alu>,
d.e. /hōrar! laþu, andu alju : alu!/
"Kjære (dyrebare, elskede)!"
Innbydelse, ånd fra den hinsides : gjestebud (gilde)!"

7. Brakteaten fra *Trollhättan* (Västergötland, Sverige) ble funnet i 1844 sammen med to brakteater uten innskrift. Brakteatbildet viser ingen hest, men en mann (hode med hjelm, og overkropp), som rekker høyre arm opp og der holder en rund gjenstand. (Se Krause 1966 I: 266 og II: Tafel 58 nr. 130.)

Runene står i to grupper, hver på fem tegn: <tawol> foran mannens ansikt, og <aþodu> på baksiden, og de er høyrevendte. Krause har sikkert rett i (som Noreen 1923/1970 nr. 77) at dette skal tolkes som to ord: /tawō laþōðu/. Her kan *tawō* være 1. sg. pres. av et svakt verb germ., urn. **tawōn* = geng. *tawian* (pret. *tawode*) 'gjøre (i stand)'; og det følgende ordet /*laþōðu*/ er vel akk. sg. av et ord som svarer til norr. *laþuðr* m. 'innbyder', men her i runeteksten står det vel i betydningen 'innbydelse' (sml. Kluge 1926 §§ 134–135). Setningen /tawō laþōðu/ oversatte Noreen i sin tid med 'ich stelle eine Liebesgabe her', mens Krause foreslår "ich nehme eine Zitation vor", dvs. 'eine Vorladung vor Gericht'. I samsvar med de ovenfor nevnte brakteatene med <laþu> skal det nok heller oppfattes som 'jeg foretar en innbydelse', nemlig til gjestebud og takkefest. Mannen på bildet løfter høyre arm i været, og Krause mener denne gest hører sammen med innbydelsen. I så fall er det klart at mannen på bildet er kultlederen, og den han innbyr er vel guden (sml. Fyn-brakteaten ovenfor).

8. Brakteat IK 161 *Skodborghus-B* (DR br. 8 Skodberg, se DR s. 497f., H. Beck 2001: 62 f.) har som billedmotiv en løpende mann med en hjelm på hodet, og der er ikke noen hest. Runeteksten har en svært spesiell språklig oppbygning:

<auja alawin auja alawin auja alawin jalawid>.

Første del er etter gjengs tolkning et tre ganger gjentatt ønske /auja alawin/ 'lykke, Alawin!', der ordet urn. *auja* (norr. *ey*, belagt én gang) betyr 'lykke', egentlig kanskje 'guddommelig beskyttelse' (de Vries 1962:19). Ordet *alawin* må bety 'all-venn' eller 'svært god venn'. Det inneholder adjektivet norr. *all-r* 'all-' eller kanskje heller det forsterkende prefikset *al-*, urn. *ala-* (se de Vries 1962: 4), pluss vokativ av ordet urn. **wini-R*, norr. *vin-r* 'venn'. Som betegnelse på Odin uttrykker det en side ved guden som vi vil belyse nærmere nedenfor, nemlig hans hjelpsomhet overfor sine tilhengere (sine venner). Dette påpekes også av H. Beck (2001: 63 øverst).

Tillegget <jalawid> byr derimot på problemer. Man har forklart dette

som /jah Alawið/, sml. got. *jah* 'og'. Man må i og for seg kunne godta at den trykksvake konjunksjonen **jah* ble redusert til bare et /j-/ foran vokal. Annetleddet i navnet /Alawið/ vil H. Beck (2001: 63) forbinde med ordet germ., urn. **widu-*, norr. *viðr-r* 'tre', som i skaldspråket ofte brukes i kjenninger for 'mann, kriger'. Ordet skulle derfor ifølge H. Beck bety 'Allkämpfer', og innskriften skulle uttrykke et ønske om lykke "for all-vennen og for all-kjemperen". Dette er vel noe betenkelig, siden de to ordene har et så pass forskjellig innhold og likevel skal gjelde en og samme person eller guddom. Den viktigste innvendingen er likevel at norr. *viðr* m. i betydningen 'mann, kriger' bare forekommer i kjenninger, og aldri ellers. H. Becks henvisning til gammel mytologi (*Askr ok Embla*) kan ikke endre noe på dette. For øvrig kan jeg henvise til innvendingene i DR 1942: 498: "dessuden strider det formentlig mod praxis, at man til en tredobbelt gentagelse (auja Alawin) hæfter et sideordnet led (ja Alawid), hvortil kommer, at man ikke har eksempler på amuletter, der gælder to personer."

En løsning på dette problemet kan være at man forklarer <alawid> som vokativ av et perfekt-partisipp urn. **(ala)-awida*r, dannet til et verb **aujan-* 'gi lykke'. Et slikt verb regnet Marstrander med i 1929 (NTS 3: 121 f.), og viste til tilsvarende verb i vedisk, avestisk og irsk. I vedisk styrer det akkusativ, og har betydningen 'fylle med sin guddommelige makt, stå bi, gi lykke, hjelp, fremgang' m.m. Tilsvarende måtte da runeordet urn. **ala-awida*r, i vokativ **al(a)-awið*, <alawid>, bety 'som helt og fullt har fått lykke el. guddommelig makt'. Det ville da uttrykke en stigning i forhold til Odin-navnet 'all-vennen' like foran, og innebære at det tre ganger uttrykte ønsket om *auja* 'lykke, guddommelig makt' var helt oppfylt, slik at han var **al(a)-awida*r 'helt igjennom fylt av guddommelig kraft'.

Her dreier det seg derfor ikke om en annen person (gud) enn den foran, men om den samme (sml. innvendingen i DR). Innskriften uttrykker et ønske om at han det her gjelder, må være 'all-venn' ('fullt og helt venn'), og 'helt igjennom fylt av lykke eller guddommelig kraft'. Det er et ønske som passer godt i en Odin-dyrkers munn. Han ønsker lykke og styrke for sin gud, og går vel ut fra at det også vil komme ham til gode.

9. I det foregående har vi drøftet fem runebrakteater fra folkevandringstida med to eller flere urnordiske ord og en forståelig tekst. Denne gjennomgåelse har vist at runeteksten på disse brakteatene antagelig, og i ett tilfelle sikkert, gjelder guder (senere nordiske eller norrøne guder), og dermed er dokumenter til forståelse av vår eldste religionshistorie. Dette

har man vel også tidligere ment (eller ant), og det ble sterkt fremhevet av Heinrich Beck i hans siste arbeide "Zur Götter-Anrufung nach altnordischen Quellen (in Sonderheit der Brakteaten)" (2001: 57–75). Jeg håper dette nå er blitt noe klarere, og bedre fundert.

Sentralt i en av disse tekstene (Uppåkra) står Odins helbredelse av folen (unghesten), og den følgende innbydelse til takkefest (*alu*, norr. *øl*). Innbydelsen er språklig klart uttrykt på brakteatene fra Skåne, Fyn og Trollhättan. En femte tekst (Skodborghus) inneholder et tre ganger gjentatt ønske om lykke eller guddommelig styrke (urn. *auja*) for 'all-vennen', d.e. for Odin.

Alle disse fem innskriftene forutsetter altså en forestilling om Odin som en hjelpsom og vennlig gud, og viser hvordan man så på ham i eldste tid.

Odins helbredelse av folen må ha vært viden kjent. Det viser de mange billedbrakteater fra tidlig folkevandringstid med dette motiv. Det viser også de overleverte Merseburger Zaubersprüche, og de mange yngre og kristianiserte versjoner med dette motiv (se Bang 1901–02: 1–17). Det ligger derfor nær å se på Odins helbredelse av unghesten som en sentral myte i datidens religion, en myte som viser Odins evne og vilje til å hjelpe andre (særlig ved hjelp av kraftige galdre), og som vel også virket som et forbilde for Odin-dyrkerne selv. Bildet av den helbredede folen, med Odin ved siden av, ble dermed et symbol på deres religion, likesom korset for de kristne.

Denne side av Odin, nemlig hans vilje og evne til å hjelpe andre også utenom en krigssituasjon, kommer lite fram i den senere norrøne overlevering. Men Hávamál 146–163 viser hva en Odin-disippel mente han kunne utrette for sine medmennesker også i dagliglivet. Den første av disse strofene (v. 146) handler nettopp om å hjelpe folk med "sorg og bekymringer" (altså folk med alle slags psykiske lidelser). Den neste strofen (v. 147) handler om hvordan man skal være lege (formodentlig da for å kurere fysiske plager; verset er bare fragmentarisk overlevert). Disse to strofene blir ofte oversatt av dem som vil tegne et bilde av Odin-skikkelsen; derved blir bildet for énsidig. Man må heller ikke overse Odin-navnet *Hagvirker* (i Pular), som jo enklest forklares som 'den som virker til gagn, til nytte eller hjelp (for mennesker)'. Dette navnet vil Falk (1924: 15) forklare som et "motsetningsnavn" til *Bolverker*, men det er jo ingen forklaring. Den stikk motsatte betydning i disse to Odin-navnene kan (som Falk selv antyder 1924: 43) ganske enkelt forklares ut fra Odins forskjellige holdning til venner og fiender: Overfor venner og tilhengere (Odin-dyrkere) var han *hagvirker*. Odin-dyrkeren, dikteren og krigeren

Egil viste jo i praksis at han hadde både vilje og evne til å hjelpe syke mennesker (Egils saga kap. 72), selv om han ellers kunne være både vill og grusom.

Jeg vil derfor mene at gullbrakteatene fra folkevandringstida, med sine hyppige avbildninger av unghesten som er blitt helbredet av Odin, kan oppfattes som et symbol for datidens hedenske religion, og at de — sammen med de nevnte enkelt-trekk i en brakteat-tekst (Skodborghus-B) og fra senere diktning (i Hávamál og Þulur) — bidrar til å gi oss et bredere og riktigere bilde av guden Odin enn det vi ellers ville ha hatt. Men dette kaster også lys over Odin-dyrkerne og den sosiale side ved deres religion, i hvert fall i eldre tid.

10. Det gjenstår å undersøke om den tolkning som her er gitt av fem brakteatinnskrifter (Uppåkra, Skåne, Fyn, Trollhättan, Skodborghus) kan passe også for de øvrige innskriftene på gullbrakteater.

En oversikt fra 1942 over disse brakteatinnskriftene (i DR 1: 791) viser at flere av dem inneholder mer eller mindre isolerte, men tolkbare ord som *alu* (DR br. 6, 13, 25, 59, 63a), *laþu* (9, 49), *laukar* (6, 29, 63). De kan vel alle passes inn i det tolkningsmønstrer som er utviklet ovenfor.

En gruppe for seg danner en brakteat fra Lellinge på Sjælland (DR br. 55, s. 531) og to fra Sverige (Vadstena og Motala, KJ 2). De har innskriftene henholdsvis <salusalu> og <tuwatuwa>, begge med betydningen 'offer, offer!'. Dette har jeg tidligere påvist (Grønvik 1999: 14–16), og viser til argumentene der.

I fremstillingen der har jeg likevel gjort en feil som jeg nå må rette opp. Der har jeg påvist (1) at runeordet urn. *tuwa* rent formelt kan svare til gind. *duvah* n. 'Verehrung, Ehrenbezeugung, Opfergabe' med avledningen *duvasyati* 'ehrt, verehrt' (s. 16); (2) at verba faciendi som lat. *facere*, *operari*, *agere*, gr. *rézō*, *érdō*, og av og til ved. *kar-* (*kermoti*) (også *apas* n.) kan brukes i betydningen 'ofre' i det religiøse språket (s. 9–11). Derfor foreslår jeg også for gullhorninnskriften fra Gallehus (Krause nr. 43) at verbet *tawidō*, preteritum av verbet germ. **taujan-* 'gjøre, lage', der står i en lignende betydning 'ofre', da dette synes å passe best med innskriften for øvrig (s. 14).

Dette holder jeg fast ved. Men mot slutten av avhandlingen har jeg kombinert disse to iakttagelsene til en teori om at urn. *tuwa* n. 'offer, offergave' kan ha fungert "som et slags opprinnelig verbalabstraktum til verbet germ., urn. **taujan*(-) i betydningsvarianten 'ofre'" (s. 16). Dette siste var en uoverlagt og også unødvendig bemerkning, "a slip of the pen". Disse to ordgruppene kan nok i visse forbindelser ligge nær hver-

andre rent semantisk, men i morfologisk henseende synes de å ha vært forskjellige fra opphavet av (tross Pokorny 1949: 218), se Mayrhofer 1957: 53 f., som forbinder det vediske ordet *duvah* n. med glat. *duenos* 'bonus' og lat. *dō* 'gi'. Dette påpekte Lindeman meget skarpt i en artikkel for et par år siden (MoM 2000: 107–9), og denne kritikken tar jeg ad notam.

Det er åpenbart at betydningen 'offer, offergave' i ordet ved. *duvah* n. beror på et eldre verb med betydningen 'gi' (lat. *dō*, *dare*; Lindeman 108). Det man i høytidelige former gir (som gave) til en guddom, blir nettopp det vi i dag kaller et 'offer'. Det er samme betydningsutvikling som i verbet germ. **saljan-*, fra norr. *selja* 'gi, overdra, selge' til got. *saljan* 'ofre'. Derfor kan urn. /salusalu/ på en brakteat på Sjælland (Lellinge) bety det samme som /tuwatuwa/ på de to svenske brakteatene, nemlig 'offer, offer', og går dermed inn i den samme sakrale kontekst som de andre brakteatene. De kan være kultlederens innledningsord, rettet til Odin.

Etter denne digresjon skal vi gå tilbake til vår påbegynte oversikt over brakteatinnskriftene. Blant dem er for det første noen *ek*-innskrifter: DR br. 61, Sjælland 2, br. 45 Femø og br. 64 Åsum. Her leser man teksten <hariuhahaitika : farauisa : gibauuja> (br. 61), henholdsvis <ekfakarf> (br. 45) og <eikakarfahi> (br. 64).

Den første innskriften minner sterkt om br. 8 Skodberg (IK 161 Skodborghus-B) ovenfor. I Sjælland-brakteaten er det vel kultlederen som presenterer seg. Han forsikrer om at han både er *får-viss* 'forstår seg på fare', og 'gir lykke eller guddommelig beskyttelse' (d.e. mot all slik fare). Dette sier mye om kultlederens selvfølelse, og om hvilken makt han mente han hadde, vel nettopp i kraft av at han var kultleder og Odinprest.

I de to andre innskriftene nøyer *ek*-personen seg med å nevne sitt navn og fremheve at det er han som "skriver", og regner vel med at allerede det gir respekt og tiltro.

På brakteat 66 Väsby og br. 74 Eskatorp finner vi det velkjente ordet urn. *erilar*, kanskje sammen med et personnavn (*wigar?*). En *erilar* er kjent fra mange andre innskrifter, og der alltid tilordnet en annen person (i genitiv), uten at hans funksjon er helt klarlagt. Når han nå opptrer på en brakteat, kan det tyde på at han kanskje har en slags religiøs funksjon. Men ellers er innskriften vanskelig å lese og tyde, så her kan intet sies med sikkerhet.

Endelig må det nevnes at vi også har en innskrift i tredje person, som angår forholdet mellom to navngitte personer (br. 75 Tjurkö): /wurte

runor an walha-kurne heldar kunimu(n)diu/. Den står helt for seg selv blant brakteatinnskriftene, og det er vanskelig å se hva den egentlig går ut på. Var den ment som en gravinnskrift, som skulle legges ved den døde, som en siste hilsen?

11. Etter dette ser det ut til at runeinnskriftene på gullbrakteatene etter sitt innhold for en stor del er av samme type og peker hen på gamle religiøse ritualer. Magnus Olsen, Lis Jacobsen og mange eldre forskere var av en ganske annen oppfatning. Ifølge DR 1942:775 hører brakteatinnskriftene til "i magiens formelverk", enten de er meningsgivende eller ikke.

Ordet *magi* brukes i dagliglivet og av meningmann ofte i en vag og utflytende betydning. Skal det brukes med noe utbytte i språk- og religionsvitenskap, må det brukes i en presis betydning. Erik Moltke (DR 1942:848) definerer *magi* som "kunster, ved hvilke man mener — på overnaturlig måte — at kunne tvinge eller påvirke høyere magter til å utføre nærmere bestemte handlinger eller afstå fra sådanne".

I Chamber's Encyklopaedia (1950, VIII: 792 f.) heter det noe nøyaktigere: "Magic is confined to human beings and is operative through spells and rites. (-). It is a mechanistic manipulation of the external world by prescribed techniques that work quite automatically".

Jeg kan ikke se at det er noe i de gamle brakteatinnskriftene som må tolkes som magi. De lesbare og tydbare innskriftene som er behandlet ovenfor, synes for en stor del å være minner om religiøse handlinger (seremonier) og var knyttet til datidens religion (Odin-troen). De stammer fra en tid og et samfunn, da man trodde fullt og fast på gudene og deres makt, og henvendte seg til dem både for å få hjelp, og for å takke dem etterpå. At da visse ord går igjen og ble ofte skrevet, kan ikke oppfattes som magi. Vi har derfor neppe grunnlag for å hevde at våre forfedre var sterkt opptatt av magi i den gamle *asa*-religionens tid.

Litteratur

- Antonsen, Elmer H. (2002): *Runes and Germanic Linguistics*. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 140.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Arntz, Helmut (1944): *Handbuch der Runenkunde*. (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. B.3.) Halle/Saale: Max Niemeyer Verlag.
- Axboe, Morten (2003): *To brakteater*. (Runica-Germanica-Mediaevalia, heraus-

- gegeben von Wilhelm Heizmann und Astrid van Nahl. *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Band 37), s. 20–27. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Bang, Dr. A. Chr. (1901–02): *Norske Hexeformularer og Magiske Opskrifter*. (Videnskabselskapets Skrifter. II. Historisk-filos. Klasse. 1901. No. 1.) Kristiania: I Commission hos Jacob Dybwad.
- Beck, Heinrich (2001): *Zur Götter-Anrufung nach altnordischen Quellen (in Sonderheit der Brakteaten)*. I: Kontinuität und Brüche in der Religionsgeschichte. *Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 31, s. 57–75.) Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Behaghel, Otto (1923–32): *Deutsche Syntax. Eine geschichtliche Darstellung*. I–IV. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Bjorvand, Harald og Lindeman, Fredrik Otto (2002): *Våre arveord*. Etymologisk ordbok. Novus forlag / Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- Bosworth, Joseph (1898): *An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the Manuscript Collections of the late Joseph Bosworth, D.D., F.R.S. Edited and Enlarged by T. Northcoile Toller, M.A.* Oxford University Press. London: Humphrey Milford.
- Braune, Karl (1965): *Altenglische Grammatik nach der angelsächsischen Grammatik von Eduard Sievers*. (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. A. Hauptreihe Nr. 3.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Braune, Wilhelm (1965): *Althochdeutsches Lesebuch. Zusammengestellt und mit Wörterbuch versehen von Wilhelm Braune, fortgeführt von Karl Helm*. 14. Auflage. Bearbeitet von Ernst A. Ebbinghaus. Tübingen: Max Niemeyers Verlag.
- Brunner, Karl (1965): *Altenglische Grammatik. Nach der angelsächsischen Grammatik von Eduard Sievers*. Dritte, neubearbeitete Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Bugge, Sophus (1891–1924): *Norges indskrifter med de ældre Runer, udgivne for Det norske historiske Kildeskriftfond*. I–III, ved Sophus Bugge (I) og Magnus Olsen (II–III). Christiania: A. W. Brøggers Bogtrykkeri. [NiæR]
- Dal, Ingerid (1962): *Kurze deutsche Syntax auf historischer Grundlage*. (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. B. 7.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Falk, Hjalmar (1924): *Odensheite*. (Videnskapselskapets Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse 1924. No. 10.) Kristiania: I Kommission hos Jacob Dybwad.
- Feist, Sigmund (1939): *Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache*. Leiden: E. J. Brill.
- Friesen, Otto von (1924): *Rö-stenen i Bohuslän och runorna i Norden under folkvandringstiden*. (Uppsala Universitets Årsskrift 1924.) Uppsala: A. B. Lundequistska Bokhandeln.
- Grønvik, Ottar (1981): *Runene på Tunesteinen. Alfabet–Språkform–Budskap*. Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.

- Grønvik, Ottar (1998): Untersuchungen zur älteren nordischen und germanischen Sprachgeschichte. (Osloer Beiträge zur Germanistik. 18.) Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Grønvik, Ottar (1999): Runeinnskriften på gullhornet fra Gallehus. I: Maal og Minne, Hefte 1, 1999: 1–18.
- Heggstad, Leiv (1963): Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Helgason, Jón (1983): Hrafnkels saga Freysgoða (Nordisk filologi. A. 2. bind). Oslo: Dreyers forlag.
- Holthausen, F. (1934): Altenglisches etymologisches Wörterbuch. (Germanische Bibliothek IV, 7.) Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Jóhannesson, Alexander (1956): Isländisches etymologisches Wörterbuch. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Jónsson, Finnur (1912): Den norsk-islandske Skjaldedigtning. København og Kristiania: Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.
- Kluge, Friedrich (1926): Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte. Dritte Auflage. Halle (Saale): Max Niemeyers Verlag.
- Kluge, Friedrich (1963): Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 19. Auflage, bearbeitet von Walter Mitzka. Berlin: Walther de Gruyter & Co.
- Kock, Ernst A. (1946–49): Den norsk-isländska skaldediktningen. Reviderad av Ernst A. Kock. I–II. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Krause, Wolfgang (1937): Runeninschriften im älteren Futhark. Herausgegeben und erklärt von Wolfgang Krause. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Krause, Wolfgang (1966): Die Runeninschriften im älteren Futhark. I. Text. Mit Beiträgen von Herbert Jankuhn. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. [KJ]
- Krause, Wolfgang (1971): Die Sprache der urnordischen Runeninschriften. Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag.
- Marstrander, Carl (1929a): Germanische Waffennamen aus römischer Zeit. (Norsk tidsskrift for sprogvidenskap III: 218–35.) Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Marstrander, Carl (1929b): De gotiske runeminnesmerker. NTS III: 25–157.
- Marstrander, Carl (1952): De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet. Skrift og sprog i folkevandringstiden. I. Danske og svenske innskrifter. (Viking 1952.) Oslo: Norsk arkeologisk selskap.
- Mayrhofer, Manfred (1953–78): Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanscrit Dictionary. Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag.
- Noreen, Adolf (1970): Altnordische Grammatik I. Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Formenlehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen. 5., unveränderte Auflage. (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. A. Hauptreihe Nr. 4.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet (1966 ff.): 1 ff. Oslo: Det Norske Samlaget. [NO]

- Nygaard, M. (1905): *Norrøn Syntax*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard.)
- Pokorny, Julius (1949–59): *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. I. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Vries, Jan de (1962): *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: E. T. Brill.

MICHAEL LERCHE NIELSEN

Gunnmund, **kuikun** eller *Guðmund*

Om tabte runeindskrifter og tekstfilologi

Stormagtstidens runeforskere

Mange runeindskrifter kendes i dag udelukkende gennem aftegninger og omtale i den ældre antikvariske litteratur. Det gælder eksempelvis mellem 15 og 20 % af de svenske runesten fra de centrale mälardalskaber og Östergötland. Medtager man de beskadigede runeindskrifter, som må suppleres efter ældre afbildninger, er tallet endnu højere. Heldigvis er det pionerarbejde inden for registreringen af de svenske runeindskrifter, som Johannes Bureus og hans efterfølgere udførte i slutningen af 1500-tallet og begyndelsen af 1600-tallet, kendetegnet af et meget højt kvalitetsniveau. Det er da heller ikke usædvanligt, at runesten, som har været anset for at være gået tabt, dukker op igen og rune for rune viser sig at svare til det stormagtstidens runologer var nået frem til.

En lang række berømte navne fulgte som bekendt i Bureus' fodspor, bl.a. Hadorph, Verelius, Celsius, og Peringskiöld i årtierne omkring 1700, men uden at det ønskede, trykte runeværk så dagens lys (se fx Wolin 1992 m. henvisninger). Datidens forskere måtte derfor enten forlade sig på afskrifter af andres ufuldendte arbejder eller selv drage i felten for at gøre selvstændige observationer.

Da der, med Bureus som en vigtig undtagelse, ikke var tradition for at angive hvem man kopierede fra, kan det være vanskeligt at klarlægge kildeforholdene i 1600- og 1700-tallets runemanuskripter. Man må desuden huske, at håndskrifternes skæbne efter forskernes død var højst tilfældig. Hovedparten af de bevarede runehåndskrifter er med tiden havnet på Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm, mens en del må anses for at være gået tabt. Vi kan derfor ikke altid vide med sikkerhed, om en forsker har haft adgang til en ældre kollegas resultater. Fx ved vi, at Antikvitetskollegiet (ved Johan Hadorph) i 1690'erne kæmpede for at få arvingerne til at udlevere de bøger, som Verelius havde lånt, heriblandt mindst ét af Bureus' manuskripter (Svärdström 1936: 21 samt note 41).

Så selvom vi for de mange tabte indskrifter vedkommende er helt afhængige af oplysninger fra fagets pionerer, og selvom deres informatio-

ner langt hen ad vejen er pålidelige, så er der også grund til at vise en vis forsigtighed, når vi står overfor indskrifter, som kun kendes i ældre afskrifter. Det er afgørende vigtigt at forstå 1600- og 1700-tallets forskning ud fra den metodik og de idealer, man hyldede dengang. Centrale ting såsom datidens vilkår for feltarbejde var radikalt anderledes end vores, og muligheden for en ekstra kontrol sjældent til stede.

Det er derfor ikke underligt, at der kan konstateres fejl af forskellig slags: Fejlagtige afskrifter og dobbeltindførsler af samme indskrift er således ret almindelige foreteelser. Ofte glemmer vi det i dag, fordi udgiveren af det pågældende bind i Sveriges runinskrifter (SRI) har været opmærksom på problemet og løst det for os. I andre tilfælde kan man af SRIs gennemgang af forskningshistorikken bag de enkelte indskrifter se, at fx Bureus af senere forskere er taget til indtægt for læsninger eller observationer omkring indskriftens tilstand, som beviseligt er forkerte. Undertiden er der ligefrem blevet pyntet i de ældre tolkninger for at gøre indskrifterne mere interessante, se fx Sven B. F. Janssons omtale af Lund-stenen, Gs 12, og Stora Mellösa-stenen, Nä 12. Et andet eksempel er Forsheda-stenen, Sm 52, og Grödby-stenen, Sö 224, men der er givetvis mange flere.

Det er min påstand, at nutidens runeforskere bør bruge mere tid på at sætte sig ind i de problemer, der knytter sig til kildeoverleveringen af tabte indskrifter. Det er ikke altid nok at betragte optegnelsen af en tabt indskrift isoleret og stille sig tilfreds med, at indskriften "ser pålidelig ud", "har fornuftige sprogformer" m.v., hvilket jeg skal søge at vise i det følgende. Problemet er ikke blevet mindre ved, at mange runeforskere i dag arbejder med elektroniske tekstkorpora som Samnordisk runtext-databas og sideløbende glemmer at frekventere de bagvedliggende korpusudgaver.

Evert Salbergers tolkning af **kuikun** på U 235†

I Evert Salbergers disputats *Runsvenska namnstudier* fra 1978 er ti sider (s. 81–90) helliget behandlingen af personnavnet **kuikun** i den tabte indskrift U 235† fra Kusta, se fig. 1. Hele indskriften lyder ifølge UR 1 (s. 390):

**ulifr × auk × þurir + auk × tula rstu · stin × þina aiftir × kuikun kuþan ·
bota**

*Olæifr ok Þorir ok Tolla (Tola) ræistu stæin þenna æftir kuikun, goðan
bonða.*

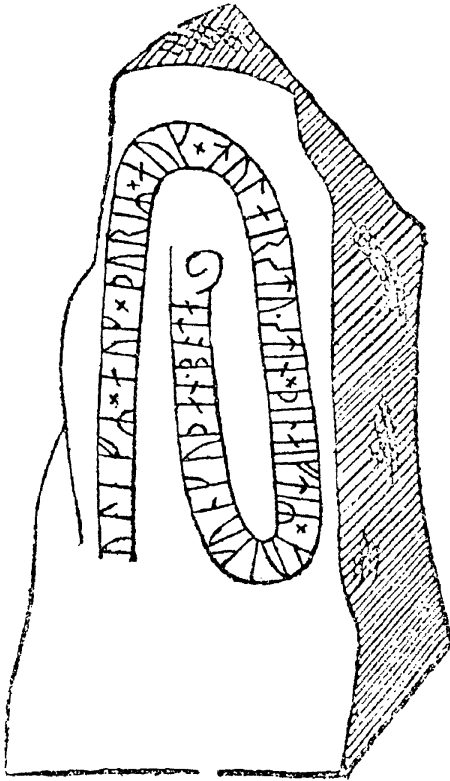

Fig. 1: Træsnit fra slutningen af 1600-årene af den "forsvundne" indskrift U 235 fra Kusta i Vallentuna sn. Træsnittet med signaturer af Johan Hadorph (JH) og Antikvitetskollegiets tegner i perioden 1683–85 Petrus Helgonius (PH) blev trykt i Bautil 1750, men er her gengivet efter UR 1, fig. 236.

»Olev och Tore och Tolla (Tola) reste denna sten efter Gunnmund(?), en god bonde.»

Sven B. F. Jansson skriver umiddelbart derunder følgende lapidariske kommentar om indskriften: "Olæifr är ett tämligen vanligt namn i run-inskrifter. På U 233 förekomma namnen Æilaf^r och Olaf^r. Om kvinnonamnet Tolla (Tola) se Sö 155. Runorna 39–44 **kuikun** återger ett mansnamn. Vilket detta har varit är svårt att bestämma."

Evert Salberger ytrer sig i disputatsen ret kritisk imod oversættelsen i UR 1 (1978: 81 f.):

Det kan vara på sin plats att först se lite närmare på Janssons tydningförslag. Att han kommit fram till *Gunnmund*(?) torde bero på belägget **kunmut** (ack.) 'Gunnmund' på U 234, en likaledes sedan länge försvunnen runsten vid Kusta i Vallentuna sn. Runografiskt skiljer sig **kuikun** ᚺᚢᚲᚢᚾᚢ på U 235 från **kunmut** ᚺᚢᚹᚹᚸᚢᚹ på U 234 — någon avbildning av denna inskrift finns inte — i tre avseenden: i | contra n ᚢ, k ᚺ contra m ᚹ och n ᚢ contra t ᚹ. Felristningar kan det inte gärna vara tal om, ej heller om tre felläsningar i ett och samma namn i en runinskrift, som annars har oklanderliga och självklara språkformer.

Efter en karakteristisk Salbergersk diskurs om forekomsten af navnet *Gunnmundr* i runesvensk i middelalderindskriften Sm 145 og muligvis i pluralisformen (!) **kunmuntar** på Rök-stenen Ög 136 — fortsätter Salberger (s. 82):

I jämförelse med inskriften på den andra försvunna Kusta-stenen (U 234): **ariki · auk · suir · auk · luna · situ · stain · þina · iftir · kunmut × fuþor · sin** med ett flertal egendomliga skrivningar: namnen **ariki** (nom.) 'Erik(?)', **suir** (nom.), **luna** (nom.) 'Tonna(?)' och subst. **fuþor** (ack.) 'fader' har inskriften på U 235 genomgående ordinära skrivningar och språkformer. Mot denna bakgrund verkar det ganska osannolikt, att namnformen **kuikun** (ack.) skulle vara något slags förvanskning, snarast felläsning, av **kunmut**. Kan det inte i stället vara så, att **kuikun** är en helt korrekt skrivning, fastän ingen funnit den riktiga tydningen av ifrågasvarande namn? Måhända kan det vara mödan värt att göra ett försök med respekt för den medelst avbildningar traderade namnformen.

Salberger ender, som nogle vil huske, med at foreslå en tolkning af **kuikun** som det spektakulære (til)navn *Kviġ-Unn*, altså med husdyr-betegnelsen "kvie" foranstillet. Om tolkningen ytres det senere i afhandlingen: "De båda namnen **kuikun** och **ueþralti** vittnar säkerligen om vari hennes [människans] egendom väsentligen bestod, nämligen i boskap, samtidigt som de ger oss en glimt av en betydande näringsgren. Tillnamnen är personnamnen överlägsna, när det gäller att komma forntidens människor och samhälle in på livet." (Salberger 1978: 205 f.).

Kritikken af *Kviġ-Unn*

Salberger fik sin fortjente doktorgrad, men tolkningen af **kuikun** stod ikke længe: I en artikel fra 1980, *Namntolkninger i runinskrifter*, kritiserer Börje Westlund afhandlingen på flere punkter. Den væsentligste kritik er måske Salbergers håndtering af tabte navnebelæg (Westlund 1980: 134 f.):

Förf. varnar också uttryckligen för den felkälla som kan ligga i äldre avskrivares speciella svårigheter med egennamn, nämligen om ett namn varit mindre tydligt än ristningen i övrigt (a.st. [Salberger 1978:17]). Ändå synes förf. inte ha varit tillräckligt uppmärksam på faran i att lita till avskrifter.

Westlund tager herefter **kuikun** under behandling og kritiserer Salberger for at overdrive forskellen på **kunmut** i U 234† og **kuikun** i U 235† i den tidligere citerede udredning. Westlund skriver (s. 135):

Man måste dock ställa sig mycket skeptisk till det förda resonemanget. Även bortsett från faran i att bedöma namnavskrifter på det sätt förf. här gjort, ställer det sig svårt att acceptera hans skäl till att avvisa Janssons tolkning. Skillnaderna mellan de båda namnskrivningarna i U 234 resp. U 235 torde ingalunda vara så stora som Salberger menar. Allt som krävs för att det av ett **kunmut** skall bli **kuikun**, är ett förbiseende av tre bistavar (den i † **n** samt den vänstra i Ψ **m** och i † **t**) och en felplacering av en (den högra i sistnämnda runa). Felaktigheter av sådant slag har säkert lätt kunna uppstå, ej blott vid den direkta avskriften utan även då denna överfördes till träsnitt.

Den virkelige pointe falder herefter som et øksehug (s. 135 ff.):

Emellertid kan denna diskussion om skrivningen **kuikun** snabbt avslutas: slumpen har velat, at det gamla träsnittets läsning kan kontrolleras mot originalinskriften. Den inskrift som i RV [Sveriges runinskrifter, UR 1] fått beteckningen U 235 har visat sig vara identisk med den sedan länge kända runstenen på Vada kyrkogård, U 199 (se fig. [2] och [1]). Denna sten har alltså någon gång, troligen på 1800-talet, förts från Kusta till Vada. Vid mitten av nämnda sekel borthöggs runristningen tvärs över mitten, och en gravinskrift anbragtes på ytan i fråga. Detta torde vara främsta orsaken till att man i RV ej uppmärksammat den i träsnitt avbildade ristningens rätta identitet. Inskriften är alltså numera defekt, men till all lycka för vårt resonemang har det aktuella namnet bevarats. Skrivningen lyder: **kupmut**, alltså (ack.) *Guðmund*. Det visar sig sålunda, att namnet **Kvig-Unn* kan avföras ur diskussionen.

Hvad blev der af *Gunnmund* på U 234†?

Det turde være unødvendigt at bemærke, at Westlunds argumentation har vundet almen accept blandt runologerne. Således finder man i den samnordiske runedatabase under U 199 en henvisning til U 235, mens der under U235=U199 refereres til Westlunds artikel. At indskriftnummeret

U 235 bibeholdes som det primære skyldes, at indskriften oprindeligt stod i Kusta i Vallentuna sn. og først senere flyttet til Vada kyrka, således som Westlund skriver.

Men der er et hængeparti omkring U 234†! I en note tilføjer Westlund (1980: 137, note 5): "Sedan man väl fastställt denna [identitet mellan U 235 och U 199], framstår det som högst sannolikt att även den ovan nämnda U 234 är identisk med U 199, något som också gjordes troligt av Otterbjörk vid i föreg. not nämnda tillfälle."

I runedatabasen har man bibeholdt U 234† med læsningen fra UR 1, men i kommentaren i den såkaldte "infofil", som kræver et ekstra klik med musen at få frem, er der en henvisning til Westlunds fodnote: "Övrigt: Kan vara samma sten som U 235/199 (Westlund 1980)". Kun den mest opmærksomme læser vil bemærke dette, og det kan derfor ikke undre, at sprogformerne fra U 234† er gledet upåtalte ind i forskellige sammenhænge.

I Lena Petersons *Svenskt runordsregister* (2:a uppl. 1994) finder man eksempelvis en hel række runsvenske belæg fra U 234†: et påfaldende belæg på *fadir* i oblik kasus ristet [**fupor**] (s. 14), to upåfaldende belæg på konjunktionen *ok* [**auk**], verbet *sætia* i præet. 3. pers. plur. *sattu/sættu* [**situ**], possessivpron. (mask. akk. sg.) *sinn* [**sin**], appellativ akk. sg. *stæin*, demonstrativpron. *sā(r)si* i mask. akk. sg. [**pina**] samt præpositionen *æftir* [**iftir**].

I samme forfatters *Nordiskt runnamnslexikon* finder man tilsvarende [**kunmut**], nom., på U 234† som eneste belæg på navnet *Gunnmundr*; runefølgen [**luna**], nom., regnes som et af ganske få belæg på navnet *Tonna*, dog med (?). Til *Æirikr* regnes, ligeledes med (?), belægget [**ariki**], nom., og endelig opføres [**suir**], nom., som et af mange utolkede navnebelæg.

Flere forskere har i deres afhandlinger berørt ordformer fra U 234† og er derved blevet konfronteret med spørgsmålet om indskriftens ægthed. Henrik Williams skriver i forbindelse med en analyse af brugen af **o**-runen i [**fupor**]: "Westlund antyder att stenen, liksom säkert U 235, har förväxlats med U 199. Inskrifterna är dock väl olika för att det ska anses vara troligt." (Williams 1990: 91, note 1). I *Runstenar i Vallentuna* fra det følgende år skriver Helmer Gustavson: "Från Kusta är tre runstenar, U 233–35, kända. [...] Den tredje stenen U 234 är endast känd genom en anteckning av Johan Axehjälms hos Johannes Bureus. Det kan tyda på att den försvunnit tidigt på 1600-talet, om inte också den är identisk med U 235." (Gustavson 1991: 80).

Magnus Källström stiller sig skeptisk overfor U 234† i bogen *Torbjörn*

skald och Torbjörn. Han vælger i al fald og med henvisning til Westlund at se bort fra indskriften i forbindelse med en gennemgang af runebeleggene på mandsnavnet Erik (Källström 1999:127, note 3). Senest har Patrik Larsson berørt indskriften i forbindelse med sin analyse af **ᚱ**-runen i [**fupor**]: "Börje Westlund har dessutom antagit att U 234† är en förväxling med U 199, på samma sätt som U 235 har antagits vara en egen inskrift, men visat sig vara en sammanblanding med U 199. U 234† avviker dock ganska betänkligt från U 199, varför det inte förefaller särskilt sannolikt att de skulle ha förväxlats på det viset [med henvisning til Williams 1990]." (Larsson 2002: 136, note 5).

Der synes trods enkelte reservationer overvejende at være stemning blandt svenske runologer for at afvise hypotesen om, at U 234† er en fejlagtig aftegning af U 235/U199. Ellers var synspunktet vel for længst slået igennem i den runologiske litteratur. Men spørgsmålet er helt enkelt, om ikke konklusionen er forhastet?

Vurderingen af, om U 234† har været en ægte, nu tabt runesten, eller om der er tale om en sammenblanding med U 235/U 199, må for det første tage nærmere stilling til den kildemæssige overlevering af stenene fra Kusta i Vallentuna sn. For det andet må der foretages en fornyet vurdering af indskrifternes lighedspunkter og forskelligheder i lyset af den viden vi kan få fra den bevarede U 199.

Om overleveringen af U 234†, U 235† og U 199

Den ældst overleverede indskrift af de tre numre i UR 1 er U 234†. Det fremgår af UR 1 (s. 388 f.), at en af Bureus' medarbejdere, Johan Henriksson Axehiell i begyndelsen af 1600-tallet besøgte Vallentuna, og dér aftegnede indskriften på en runesten "Wid Kustad i Walentuna sochn" (se fig. 3). Indskriften blev sammen med andre af Axehielms runeundersøgelser indført i Bureus' arbejdshåndskrift, som i dag bærer signum F a 6 i KB (s. 142, nr. 34). På basis af Axehielms aftegning er Kusta-indskriften medtaget i Bureus' renskrift (ordnet alfabetisk efter sogn), som bærer håndskriftsignaturen F a 5. U 234† har her fået nr. 450. I UR 1 (s. 388) henvises til en yderligere optegnelse i håndskriftet F a 1, som ifølge Elisabeth Svärdström er en "renskrift av F a 5 och därtill av annan hand än J. Bureus" (1936:33). F a 1 har med andre ord ikke selvstændig kildeværdi for overleveringen af U 234†. UR konstaterer derefter, at Kusta-indskriften ikke nævnes i Rannsakingarna 1667–84 eller i senere forskeres samlinger af runeindskrifter, særligt Peringskiölds Monumenta eller Bautil. Indskriften anses derfor som tabt.

I forbindelse med U 235† står vi i den modsatte situation: U 235† var tilsyneladende helt ukendt for Bureus, selvom tre af hans arbejdere Axehiellm, Mårten Aschaneus og Jon Håkansson Rhezelius alle har indrapporteret indskrifter fra Vallentuna sn., heriblandt den bevarede indskrift U 233 i Kusta, samt naturligvis den omdiskuterede U 234†. Kusta-indskriften U 235† medtages derimod i Johan Hadorphs Resejournal, som indgår i Joh. Peringskiölds Monumenta (håndskrift F h 3, blad 165, i KB) med overskriften "Kusta Tompt". Derfra er indskriften blevet aftegnet og siden medtaget i Bautil (som nummer 72).

Også denne indskrift forsvandt sporløst ifølge UR 1 (s. 389 f.), og den var anset for tabt, indtil Börje Westlund "genfandt" stenen ved kirken i nabosognet Vada, hvor den var blevet genbrugt som gravsten i midten af 1800-tallet, se fig. 2. Denne sten var blevet optaget som en selvstændig indskrift i UR 1 under signum U 199 på baggrund af Rickard Dybecks indrapportering i Reseberättelsen för år 1868. Tilsyneladende har Dybeck helt overset ligheden mellem den nyfundne sten og afbildningen af U 235† i Bautil.

Den samlede fundhistorik peger kraftigt i retning af, at der er tale om én og samme indskrift. Det virker i al fald ret uforklarligt, at det første hold runeforskere på Bureus' tid skulle overse U 235† "på Kusta Tompt", og lige så uforklarligt, at runeforskerne på Hadorphs og Peringskiölds tid skulle overse U 234† "Wid Kustad". At gå ud fra, at der er tale om en og samme indskrift, må *a priori* foretrækkes som den enkleste forklaring på det problem.

Forskelle mellem indskrifterne

Der kan ikke herske tvivl om, at udgiverne af UR 1 har opfattet U 234† og U 235† som altfor forskellige og derfor har tildelt dem hvert sit nummer i runeværket. Samme opfattelse har Henrik Williams og Patrik Larsson som nævnt givet udtryk for. Inden man helt accepterer dette som et faktum, må man sammenligne indskrifterne på ny og inddrage den ny viden, som kan uddrages fra U 199. Indskrifterne lyder ifølge UR:

U 234† (UR 1: 388)

ariki · auk · suir · auk · luna · situ · stain · þina · iftir · kunmut » fupor · sin

Æirikr(?) ok suir ok Tonna(?) sættu stæin þenna æftir Gunnmund, faður sinn.

»Erik(?) och **suir** och Tonna satte denna sten efter Gunnmund, sin fader.»

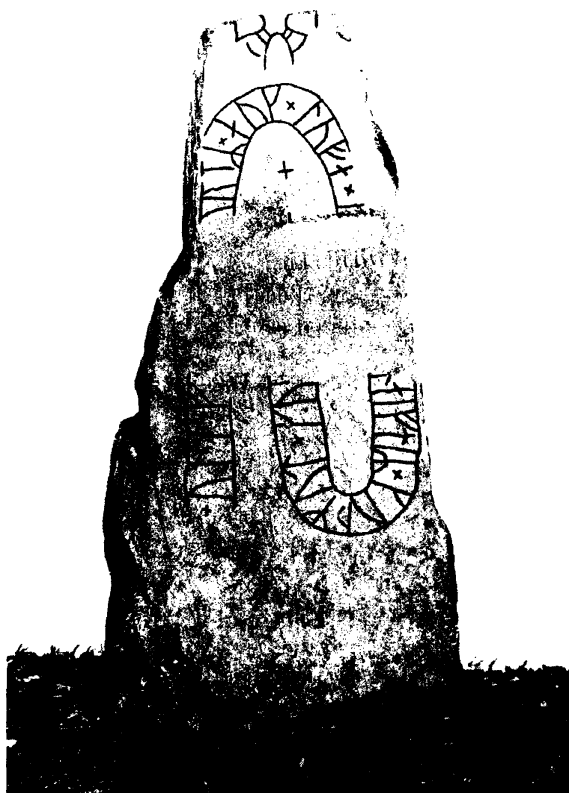

Fig. 2: Foto af indskriften U 199 på kirkegården ved Vada k.a. Gengivet efter UR 1, pl. 236.

U 235† (UR 1: 390)

**ulifr × auk × þurir + auk × tula rstu · stin × þina aiftir × kuikun kupa ·
bota**

*Olæifr ok Þorir ok Tolla (Tola) ræistu stæin þenna æftir **kuikun**, goðan
bonða*

»Olev och Tore och Tolla reste denna sten efter Gunnmund(?), en god
bonde.»

U 199 (UR 1: 299)

+ ulef ... þurir × auk × þufa × -...þa iftir × kupa mut × ku-

Olæif[R ok Þ]orir ok Tofa [ræistu stæi]na æftir Guðmund. Gu[ð hialpi].

»Olev och Torir ok Tova reste stenarna efter Gudmund. Gud hjälpe.»

Vurderingen af forskellene på U 234† og U 235† er i høj grad optiske, som allerede Westlund har påpeget. Der er dog også større uoverensstemmelser: Personnavnene [ariki] vs. [ulifa], [suir] vs. [purir], [luna] vs. [tula] samt [kunmut] vs. [kuikun] har været nævnt, men hvad med [situ · stain] *sættu stæin* vs. [rstu · stin] *ræistu stæin* samt den runeortografisk påfaldende afslutning: [fupor · sin] *faður sinn* vs. [kupan · bota] *gōðan bōnda?*

Hvis læsningerne af indskriften ikke holder samme kvalitetsniveau, kan afvigelserne sagtens gives en naturlig forklaring. Det forudsætter selvfølgelig, at indskriften har været vanskelig at læse på undersøgelsestidspunktet, samt at de to 1600-talslæsninger til en vis grad afspejler ønsketænkning. Dermed menes, at læsningerne indbefatter en bevidst eller ubevidst grad af tekstemending eller tekstkonjektur.

Lad os først kigge på U 199, hvor Elias Wessén uden kendskab til U 235 (og U 234) supplerer teksten i UR 1 på et tre punkter: *Olæif_R ok Þ_Rorir ok Tofa [ræistu stæi]na æftir Guþmund. Gu[ð hialpi]*. Det første personnavn er suppleret med nominativsendelse, mens det næste ord antages at mangle et **þ** og tolkes som mandsnavnet *þōrir*. (Dette navn er stort set det eneste, som fremkommer ved en søgning i databasen på runefølgen ...urir). Rejserformlen er hugget bort på U 199, og Wessén har derfor tilføjet *ræistu*, vel uden at der er nogen oplagt grund til det, udover at *ræisa* er mere almindeligt end *sætia*. Løsninger med hjælpeverbum *lētu* synes af pladshensyn (?) ikke overvejet. Runesporene ...**na** er suppleret til *stæina*, atter uden begrundelse på trods af, at ental *stæin* + demonstrativpron. *þenna* er langt mere almindeligt (jf. Peterson 1994 *þenna* s. 52 overfor *stæina* s. 65 f.). Endelig suppleres slutningen til *Gu[ð hialpi]*, selvom runedatabasen kun rummer fem belæg på denne indskriftafslutning uden logisk objekt (i dativ styret af verbet *hialpa*). Ingen af disse belæg (Sö 27, Sö 221, Sö 349, Sm 111 og Vg 8) stammer fra Uppland, hvor sjæleformler ellers er reglen snarere end undtagelsen.

Det kan på den baggrund forekomme ejendommeligt, at Wessén hævder, at "suppleringen av de förstörda delarna av inskriften torde vara tämligen säker." (UR 1: 299.) I stedet må man konstatere, at Wesséns tekstforbedring ikke kan frikendes for at rumme en vis grad af ønsketænkning, især hvad indskriftafslutningen angår.

Den genopstandne U 199

Ligesom det var tilfældet med vurderingen af Salberges tolkning af U 235† i lyset af U 199, kan U 235† inddrages i en kontrol af Wesséns

behandling af U 199. Det er da også tilfældet i runedatabasens supplerede læsning af indskriften:

U 235/U 199:

+ uleifr auk þjurir × auk × tufa × [rstu stin þi]na iftir × kúpmut × ku[þan
bota]

Olæifr ok Þorir ok Tofa ræistu stæin þenna æftir Gudmund, gōðan bonda.

Olaf och Tore och Tova reste denna sten efter Gudmund, en god bonde.

Man bemærker straks, at Wessén har taget fejl på to punkter: I stedet for *ræistu stæina* må vi læse det mere almindelige *ræistu stæin þenna*. I stedet for afslutningen *Gud hialpi* læses det ligeledes unormale *gōðan bōndi*, som ikke har direkte paralleller. (Der er dog paralleller med personbetegnelsen *drængr*, oftest dog med foranstillet adverbial *miök* eller *harda*, fx *harda gōðan dræng*).

Det "sikre" i Wesséns "tämligen säkra" supplerer afspejler altså først og fremmest hans store erfaring som runolog. Der er intet odiøst i dette, men Wessén burde nok have været mere eksplicit omkring, hvad han opfatter som sikre tekstrestitutioner, og hvad der er udslag af rene formodninger, selvom disse kan støtte sig til paralleller i det øvrige indskriftmateriale. Det vigtigste er nok at huske, at også 1600-tallets runologer benyttede denne fremgangsmåde og det ud fra en næsten lige så stor runologisk viden som nutidens.

Nok så interessante som tekstrestitutionerne er Wesséns iagttagelser om karakteren af indskriften på U 199. Han skriver: "Ristningen är mycket grund, svårläst". Om de enkelte runelæsninger skriver han "I runan 12 [t] är h[ögra] b[i]st[aven] tydlig, v[änstra] b[i]st[aven] är mycket svag; möjligen l. (...) B[i]st[aven] i 26 þ är mycket svag". Stillet over for disse oplysninger er der intet mærkeligt i, at U 234† har [luna] overfor [tula] på U 235†. Ligeledes kan man ikke fortænke, at 1600-talsrunelæserne har fået *Gudmund* galt i halsen. Den ene læser t, mens den anden læser l, fordi bælgens på þ-runen er meget svær at erkende. Det må dog bemærkes, at læsningen i U 234† kvalitativt er bedre end U 235† på de to punkter.

Forskellene på læsningen af rejserformelen i U 234† *sættu stæin* overfor U 235† *r[æi]stu stæin* må primært bero på, at indskriften har været vanskelig at læse på det pågældende sted: Det har vi ikke længere mulighed for at kontrollere takket være hr. A. W. Kjellberg (død 7/1 1849), hvis navn nu pryder den pågældende del af stenoverfladen på U 199.

Samme ræsonnement gælder indskriftafslutningen [**fubor** · **sin**] på U 234† overfor [**kuban** · **botā**] på U 235†, hvor man må huske, at Wessén vælger en helt tredje "løsning" *Gu[ð hialpi]* i U 199.

Noget tyder på, at aftegneren af U 234†, Axehielm, er blevet fristet til at identificere den ventede og særdeles almindelige indskriftafslutning, *faður sinn*, på linje med Wesséns forslag om at supplere til *Guð hialpi*. Her forekommer Hadorphs læsning af det usædvanlige *gōðan bōnda* de to andre overlegen.

Forskellen består i, at Axehielm har ment at kunne læse en ekstra bistav i **k**-runen og **a**-runen. Axehielms optegnelse i F a 6 s. 142, nr 34, se fig. 3, er tydeligvis en renskrift, som man næppe kan drage for vidtgående konklusioner ud fra. Det er dog bemærkelsesværdigt, at o-runen i Axehielms **fapor** nærmest har den ensidige form med venstrevendte bistave, som først bliver almindelig i middelalderen. Hvis indskriften har været utydelig, kan man godt forestille sig, at Axehielm har fejllæst en a-rune på dette sted i indskriften. I betragtning af den meget påfaldende sprogform med -r (UR 1: 389, Larsson 2002: 136), mener jeg, at vi kan regne med en fejllæsning her.

På dette punkt er det på sin plads at gribe tilbage til Salbergers disputats. På baggrund af Hadorphs læsning og træsnittet i Bautil gengives indskriften U 235† (med en ubetydelig ændring i forhold til UR) med følgende kommentar (Salberger 1978: 81): "Inskriften har att döma av avbildningar varit tydlig och väl bevarad. Det finns ingenting anmärkningsvärt i vare sig dess skrift eller språk". Det er et kardinalpunkt i Salbergers argumentation, at **kuikun** umuligt kan være en fejlristning på grund af indskriftens i øvrigt "oklanderliga och självklara språkformer" (s. 81). Som nævnt kritiserer Westlund netop denne argumentation, og med god grund: De "oklanderliga och självklara språkformer" skyldes jo netop, at Hadorph er en skikkelig runolog med en stor viden om, hvordan den almindelige rejserformel og de højfrekvente ord fremtræder i runeindskrifterne. Personnavnet *Tōfa* har han ikke identificeret korrekt. I stedet har han læst det knapt så almindelige *Tōla*. Navnet på den afdøde har han ikke været i nærheden af at identificere. Resultatet er netop blevet klart og tydeligt, men skindet bedrager!

Om tekstfilologi og Axehielm som runelæser

Börje Westlund skriver i sin anmeldelse af Salbergers disputats: "Ett sätt att betrakta det runsvenska inskriftsmaterialet är att se det rent textfilologiskt. Sett från denna synpunkt består det, sådant det bevarats

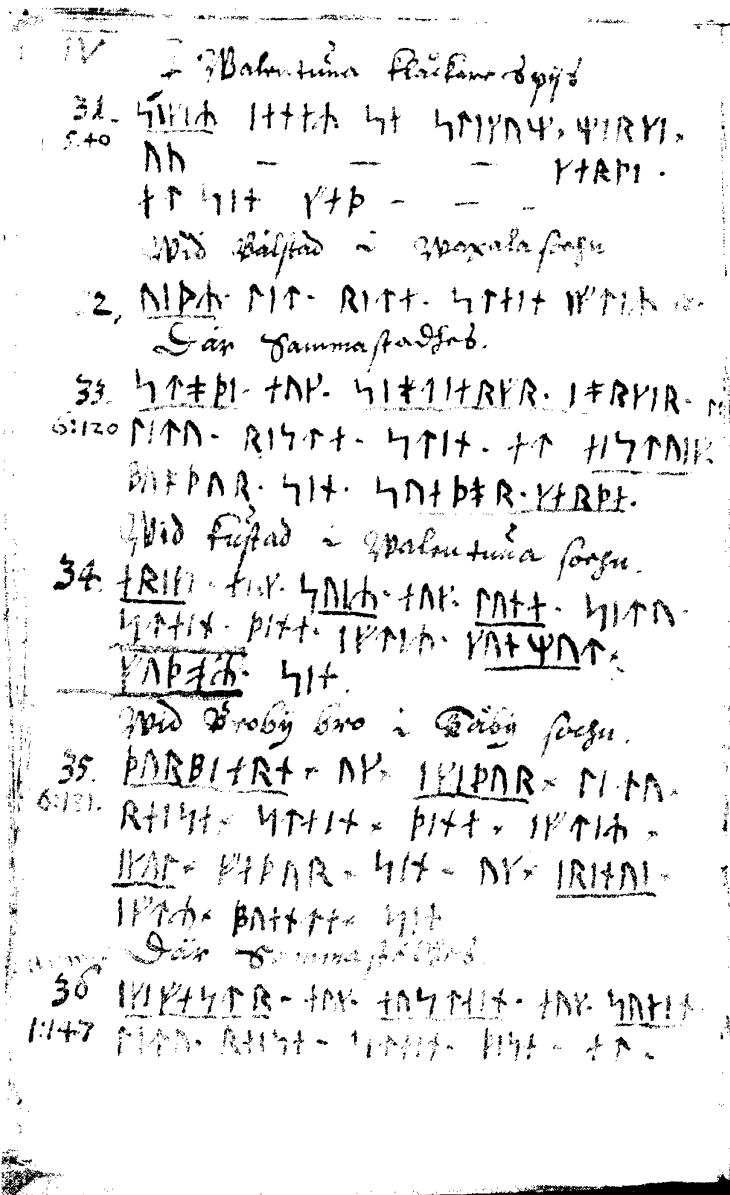

Fig. 3: Foto af indskriften U 234 (nr. 34) på side 142 i Bureus runehåndskrift F a 6. Indskifterne på denne side er optegnet og renskrevet af Johan Henriksson Axehjelm: Fra oven og nedefter nævnes runeindskifterne: "J Walentuna kläckere spijs" (U 224†), "Wid Bälstad i Waxala sochn" (U 970), "Där sammastädas" (U 968), "Wid Kustad i Walentuna sochn" (U 234†), "Wid Broby bro i Täby sochn" U 151 og "Där sammastädas" (U 135). Foto Ulf Lundin, Kungl. biblioteket Stockholm.

till våra dagar, av två grupper: original och avskrifter” (1980: 134). Han leverer længere nede i teksten en sønderlemmende kritik af de af Salberger opstillede kriterier for at godtage navnebelæg fra tabte indskrifter: “1. Flera avskrifter är samstämmiga. 2. Avskriften av texten i övrigt saknar egendomligheter och är därför sannolikt pålitlig”. Han fortsætter: “Att på dessa grunder bygga sin tillit till äldre avbildningar ter sig dock ytterligt äventyrligt” (Westlund 1980 a.st.), og kritikken fortsætter herefter stort set, som der er redegjort for i de foregående afsnit. Jeg kan til fulde tilslutte mig, at tekstfilologiske arbejdsmetoder i højere grad må indføres i runeforskningen. Det gælder i hvert fald de runologer, som vil arbejde med belæg fra tabte indskrifter, og som måske benytter forsvundne belæg som eneste kilde for forekomsten af et ord eller en sprogform i runematerialet.

I relation til vurderingen af spørgsmålet om, hvorvidt U 234† er en selvstændig indskrift, må tekstfilologen forholde sig til en rimeligt begrundet mistanke om, at indskriften kan være en dårlig afskrift af den kendte indskrift U 199. For at besvare spørgsmålet, må man sammenholde Axehielms aftegning af U 234† med kvaliteten af de øvrige læsninger, som Axehielm leverede til Bureus. Dette er i høj grad muligt, fordi Axehielm ifølge Elisabeth Svärdström er ansvarlig for halvdelen af indskrifterne i den såkaldte “liber 4”, som indgår i Bureus runehåndskrift F a 6, som s. 135–142 samt 161–162 (Svärdström 1936: 27). Den samme indskrift er ofte blevet optegnet flere gange og uafhængigt af hinanden af Bureus’ forskellige medhjælpere. Det betyder med Svärdströms ord, at “mer än 200 av inskrifterna [i F a 6] förekomma på både två och tre, ja ibland fyra ställen i boken” (s. 28), og det giver os gode kort på hånden til at vurdere kvaliteten af den enkelte medarbejders arbejde.

Det viser sig ved en spredt læsning i UR 1, at Axehielm har optegnet ganske mange runesten i området nord for Stockholm, fx. U 99 i Sollentuna og U 133 og U 135 i Täby. Det gælder for de tre indskrifter samt for flere andre fx, U 108, U 142, U 150, U 159, U 167, U 181, U 201, U 202, U 203, U 204, U 217†, U 224† og U 233, at Axehielms aftegning kun rummer små uoverensstemmelser i forhold til translitterationerne i UR 1. Dog er der flere tilfælde, hvor Axehielm overser hele runesekvenser, bl.a. i U 233.

Der er også tilfælde, hvor Axehielms læsninger afviger betydeligt fra UR og for den sags skyld i forhold til andre samtidige aftegnere som Aschaneus og Rhezelius samt Bureus selv: I U 145 læser Axehielm indskriftens begyndelse som **purkel auk ulifr** i stedet for URs translitteration

þurkel × **auk** × **fuluhi** (UR 1:223). Det ene rejsernavn er blevet helt omfortolket til *Ölæifr*.

I U 151 har Axehiellm overset afslutningen af indskriften, som er tilføjet to steder inde mellem ornamentikken (rune 67–85, UR 1: 231). I den forsvundne U 153† er der ret stor uoverensstemmelse mellem translitterationen i UR (efter træsnittet i Bautil) og Axehiellm/Rhezelius og Celsius' læsninger. Man kan dog ikke rigtigt vurdere, hvem som har læst mest korrekt (UR 1: 234 f.).

I U 160 er den også gal med stenrejsernes navne, idet Axehiellm læser **ulfkil · auk · ful · uk · una** mens UR læser **ulfkital · uk · kui uk + uni** (UR 1: 237). De velkendte Jarlabanke-sten ved Täby bro, U 164–165 har Axehiellm også besøgt. Han mener, ligesom Bureus at kunne læse **lit rasa, lēt ræisa**, på U 165, hvortil UR tørt konstaterer "säkerligen supplerad" (UR 1: 248).

Også rejsernavnene på U 173 har voldt vanskeligheder. Axehiellm læser **askal · auk · sibi · uk · lifstain**, mens UR har **[s]kali · auk · sibi · uk · lifstain**. UR kommenterer de ældre læsninger på følgende måde: "Troligen beror **a** hos Axehiellm[s läsning] och Rhezelius [därav beroende teckning] på en konjektur; båda ha förbisett runan **5 i**, och de ha därför uppfattat första namnet som Eskil" (UR 1: 267).

Lige så slemt er det gået med Axehielms læsning af U 180, hvor **sihatr** i URs + **sihatr · uk + þurbiorn + uk · þurkrim** + er blevet til **batar**, mens **þurkrim** er blevet til **þurkbiarn** (UR 1: 278 ff.).

U 193 er et eksempel på en "synnerligen svårläst" indskrift, hvor Axehiellm (og øvrige optegneres) læsninger varierer kraftigt. Wessén når med nogen reservation frem til følgende translitteration: **kuno auk inkialtr iluhi þoh litu ritu rita stin abtir sihfasta buanta ku-u**, mens Axehiellm læser: **kuno R-im auk iair auk uhasfh litu ratu rata stain þasa iftr nsina þotar** (UR 1: 293 f.). Forskellene mellem de to læsninger minder i mangt og meget om problemstillingen omkring U 234† og U 235/U 199. Hvor kommer eksempelvis **þasa** og **nsina þotar** fra? Man kunne let forledes til at tro, at der var tale om to forskellige indskrifter.

Konklusionen på denne lille undersøgelse er, at Axehiellm i nogle tilfælde må have arbejdet for hurtigt, idet han flere gange overser dele af indskriften. Andre gange lægger han et ord til og foretager det, som af udgiverne af UR 1 betegnes som tekstkonjekture. Det er ikke ualmindeligt, at Axehielms læsning ligger et godt stykke fra den, der i dag accepteres som den rigtige. På den baggrund mener jeg klart, at der er belæg for at sige, at Axehielms læsning af U 234† snarest må opfattes som en middelmådig læsning af U 235/U 199. Denne løsning må foretrækkes som

den enkleste, frem for som UR 1 at oprette en tabt indskrift. Miseren er givetvis opstået på grund af en uopmærksomhed, og fordi man ikke har været klar over eksistensen af U 199, hvis ristningskarakter forklarer de mange uoverensstemmelser.

Det må på den baggrund være på tide at følge Börje Westlunds fodnote fra 1980 om at afskaffe U 234†.

Litteratur, kilder og forkortelser:

- Axehielm, Johan Henriksson. Dele af liber 4 i Bureus' runehåndskrift F a 6 (s. 135-42 & 161 f.) i KB.
- Bautil = Bautil, Det är: Alle Svea och Götha Rikens Runstenar Utg. af Jöran Göransson. Stockholm 1750.
- Bureus, Johannes. Runehåndskrifterne F a 1, F a 5, F a 6 i KB
- Dybeck, Richard. Reseberättelse för år 1868. Manuskript i ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet) i Stockholm.
- Gustavson, Helmer. 1991. Runstenar i Vallentuna. Vallentuna kulturnämnds skriftserie 7. Bjästa.
- Gs + nummer = Gästriklands runinskrifter granskade och tolkade av Sven B. F. Jansson. Sveriges runinskrifter 15:1. Stockholm 1981.
- Hadorph, Johan. Resejournal. Håndskrevne notater indbundne i Peringskiölds Monumenta, håndskrift F h 3 i KB.
- KB = Kungliga biblioteket i Stockholm.
- Källström, Magnus. 1999. Torbjörn skald och Torbjörn — studier kring två mellansvenska runristare. MINS, Meddelanden från Institutionen för nordiska språk ved Stockholms universitet, 48. Stockholm.
- Larsson, Patrik. 2002: Yrrunan. Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter. With a summary in English. The ýr-rune. Use and phonetic value in Scandinavian runic inscriptions. Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 17. Uppsala.
- Nä + nummer = Närkes runinskrifter granskade och tolkade av Sven B. F. Jansson. Sveriges runinskrifter 14:1. Stockholm 1975.
- Peringskiöld, Johan P. (Peringskiölds Monumenta =) Monumentum Sveo-Gothorum. Del 3 i håndskriftsuiten F h i KB.
- Peterson, Lena. Nordiskt runnamnslexikon. Fjärde, reviderade versionen med tillæg av frekvenstabeller och finalalfabetisk namnlista. Februari 2002, se www.sofi.se eller www.sofi.se/SOFIU/runlex/
- Peterson, Lena. 1994. Svenskt runordsregister. Andra, reviderade upplagan. Runrön. Runologiska bidrag av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 2. Uppsala.
- Rannsakningarna = Rannsakningar efter antikviteter 1. Uppland, Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland. Häfte 1 text. Utg. av C. I. Ståhle. Stockholm 1960.

- Salberger, Evert. 1978. Runsvenska namnstudier. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New series, 13. Stockholm.
- Samnordisk runtextdatabas: <http://www.nordiska.uu.se/forskning/samnord.htm>
- Sm + nummer = Smålands runinskrifter granskade och tolkade af Ragnar Kinander. Sveriges runinskrifter 4. Stockholm 1936–61.
- SRI = Sveriges runinskrifter.
- Sveriges runinskrifter. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1–, Stockholm 1900 ff. (Se også Gs, Nä, Sm, Sö, U samt Vg.)
- Svärdström, Elisabeth. 1936: Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter. Mit deutscher Zusammenfassung. Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 42:3. Stockholm.
- Sö + nummer = Södermanlands runinskrifter granskade och tolkade av Erik Brate och Elias Wessén. Sveriges runinskrifter 3. Stockholm 1924–36.
- U + nummer = Upplands runinskrifter granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson 1–4. Sveriges runinskrifter 6–9. Stockholm 1940–1958.
- UR 1 = Upplands runinskrifter granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson 1. Sveriges runinskrifter 6. Stockholm 1940–1943.
- Vg + nummer = Västergötlands runinskrifter granskade och tolkade av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström. Sveriges runinskrifter. 5. Stockholm 1940–70.
- Westlund, Börje. 1980: Namntolkning i runinskrifter. I: Namn och bygd. Tidsskrift för nordisk ortnamnsforskning 68, 128–140.
- Williams, Henrik. 1990: Åsrunan. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. With a summary [in English]: The *os*-rune. Use and phonetic value in Rune-Swedish inscriptions on stone. Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 3. Uppsala.
- Wollin, Lars. 1992: Drömmen om runverket. Johannes Bureus och den äldsta runologin. I: Blandade runstudier 1. Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 6. 173–201. Uppsala.

Summary

Many runic inscriptions survive only in transcriptions from the 17th and 18th centuries. When quoting such inscriptions the scholars have to take into account a number of pitfalls relating to the scientific methods and the working conditions of our predecessors. First of all the same inscription is often recorded by several early scholars with quite different readings. This has to do with the fact that textual emendations in silentio seem to have been widely accepted in those days. If the modern scholar is unaware of this he may be responsible for serious mistakes: Thus, Evert Salberger in 1980 interpreted the personal name $\text{ʀ} \text{ŋ} \text{ŋ} \text{ʀ} \text{ŋ} \text{†}$ in

the lost inscription U 235† as *Kvig-Unn*, 'Cattle-Unn'. Later, however, Börje Westlund demonstrated, that U 235† was nothing but a rude copy of a surviving inscription U 199 with the rune-name ʸŋ†ʸŋ†, *Guðmund*. This article deals with yet another "lost" inscription U 234† which Westlund in 1980 claimed to be a mediocre reading of U 199. Although the authenticity of U 234† has been put forward by Henrik Williams and Patrik Larsson, new evidence can be put forward in favour of Westlund's observation. Subsequently both U 234† and U 235† must be ruled out as independent inscriptions. In stead they both represent early readings of U 199 which was partly vandalized and reused as a grave stone in the mid-19th century.

ELDAR HEIDE

Viking — ‘rower shifting’?

An etymological contribution¹

There is an extensive literature on the etymology of *viking* f. ‘freebooting voyage’ and *vikingr* m. ‘sea warrior’, but none of the well-known suggestions are satisfactory. However, a more plausible explanation was presented by Bertil Daggfeldt as early as in 1983 (Daggfeldt 1983), but is not very well known (None of the following knows about it: Hødnebø 1987, Holm 1988, Hødnebø 1988, Bjorvand and Lindeman 2000: 1050–51, Grønvik 2004). Daggfeldt “suggests a possible derivation from Old Swedish *vika* (‘turn, shift; Old Norse *vikja* [sic]) meaning the shifts of oarsmen (and also the distance at sea between two shifts). ‘Vikings’ would then be ‘men rowing in shifts’.” (Daggfeldt 1983: 92) I agree with Daggfeldt’s idea, but his formulation of it can hardly be correct, so in the following, I will try to refine and complement it.

1. Other explanations and their shortcomings

First, I will discuss the most important of the earlier explanations. The most common theories are that *viking(r)* is derived:

1. From the feminine *vik* ‘bay’ — the Vikings would seek shelter in bays and attack merchant ships from there, or make land raids from there (Munch 1852: 455, Falk and Torp 1903–06: 982, Hellquist 1948: 1342. For further references, see Askeberg 1944: 115, note 2). In this theory, mainly the masculine *vikingr* is taken into account.
2. From *Vik(in)* f. ‘The Norwegian Skagerrak coast’ — the first Vikings came from there. (Hellberg 1980, Hødnebø 1987. For references to previous literature, see Askeberg 1944: 116, note 3). In this theory as well, mainly the masculine *vikingr* is taken into account.

¹ Oddvar Nes, University of Bergen, and Tori Heide, Minnesota, read through a preliminary version of this article and gave me valuable comments — Oddvar on my reasoning and Tori on my English. Thank you.

3. From the verb *vika*² in a sense 'withdraw, leave', referring to pirates who withdraw as soon as they have got their booty (Richthofen 1840: 1149, according to Askeberg 1944: 120). In this theory, too, mainly the masculine *vikingr* is taken into account.
4. From a feminine *vik* derived from the verb *vik(j)a*, with the meaning 'deviation, detour' (Askeberg 1944). This would be the original sense of the feminine *viking*, and from it, the masculine would be derived. A *vikingr* would then be 'a person who makes a detour from home' (Askeberg 1944: 181).
5. From the verb *vik(j)a* in a sense 'to travel, to go'. *Vikingr* would then mean 'a man who makes a journey abroad' (Munske 1964: 124). In this theory, again, mainly the masculine *vikingr* is taken into account.
6. From Old English *wīcing* *f./m. The Old English feminine is formed from the verb *wīcian* 'to lodge, take up one's quarters; to camp, encamp', referring to 'the act of settling (temporarily) in a place' (Grønvik 2004: 6, 8, 13). The masculine, on the other hand, is formed from the neuter *wīc* — which the verb *wīcian* is derived from — in the meaning 'a temporary abode, a camp, place where one stops, station' (ibid: 11). The reasoning behind both terms *wīcing* (*f. and m.) is that the Vikings often would camp ashore at night and dwell temporarily at places along the coasts. The words originate from the peaceful Merovingian age, when the sea voyages of the Norsemen were less warlike (ibid: 12). The Old Norse words are loan-words from Old English. (The noun *wīc*, which the verb *wīcian* is derived from, is a loan-word from Latin *vīcus* in the late Roman age.)

The explanations 3., 4. and 5. have a weak position compared to the other two, but are highly relevant to this article. For sources and other explanations, see Askeberg 1944, Hellberg 1980 and Hødnebo 1987. Explanations not mentioned here, are in those texts demonstrated to be unacceptable.

Now an evaluation of the above-mentioned suggestions: No. 1. has the problem that the Vikings could hardly be more connected to bays than other seafarers were, because all seafarers seek shelter in bays. Actually, according to the sources, the Vikings would typically operate

² I use the form *vika*, which was the most common Old Norwegian form of the verb. The forms *vikja*, *vikva* and *ýkva* are westerly and secondary forms, analogous from verbs like *syngva* (later *syngja*) and *sökkva* (Bjorvand and Lindeman 2000: 1050). Therefore, they are etymologically less interesting.

from islands and headlands, which are more easily defensible from non-seafarers (Askeberg 1944: 166–67). No. 2. has the problem that the sources give no indication whatsoever that the Vikings were associated with the Norwegian Skagerrak coast in particular (Cf. Hellberg's 58 page attempt to demonstrate such an association.). In addition, people from *Vik(in)* are called *vikverjar* or *vikverir* in Old Norwegian as well as Old Icelandic sources (Fritzner 1883–96 III: 943, cf. Askeberg 1944: 116). It is also a problem that the name *Vik* sometimes has a definite article, *Vikin* (Askeberg 1944: 172, Aune 1997). This indicates that the name is not very old (Askeberg 1944: 172, cf. Rygh 1898: 12), but in English sources, *wīcing* can probably be traced back to the end of the 7th century (Hellberg 1980: 59), and for phonological reasons probably existed in the Anglo-Frisian protolanguage, possibly as early as in the 4th century (see below). This makes it unlikely that *viking(r)* / *wīcing* is derived from the place-name *Vik(in)*. The place-name *Vik(in)* is hardly that old, and there is no reason to believe that people from that area played a prominent role in the naval operations of that time. Another problem is mentioned by Hellberg, himself a supporter of the place-name derivation theory: In Old Norse, *ing*-derivations are made only from composite place-names, like *hvalnesingr*. Derivations from non-composite place-names have *-ungr*, and therefore, people from the *Vik(in)* area should be called **vikungar* (Hellberg 1980: 70–71). To solve this problem, Hellberg suggests that the formation *vikingr* is borrowed from Old Danish, which did not have such a limitation. But this is not convincing. A more serious problem, which explanation 1. as well as explanation 2. faces, is the relationship between the two forms *vikingr* and *viking*. If *vikingr* is primary, how could *viking* be derived from it? Askeberg says: "I do not know any example of a masculine *ing*-derivation having given origin to a feminine *nomen actionis* that expresses the person's action, and such a formation seems unreasonable. A *hildingr* m. 'king' can not be supposed to have given origin to a **hilding* f. 'the quality of being a king' etc" (Translated from Askeberg 1944: 173³). Neither Hellberg nor Hødnebo has presented a convincing solution of this problem. Their main argument is that the other explanations of *viking(r)* are also imperfect (cf. Hellberg 1980: 77–78 and Hødnebo 1988: 149–50).

Explanation 3. is basically that *vikingr* means "withdrawer". I do not

³ "Något exempel på att en maskulin *-ing*-avledning gett upphov till ett aktionellt femininum, som uttrycker personens handling, känner jag inte till, och en sådan bildning förefaller också orimlig. Ett *hildingr* m. 'konung' kan icke tänkas ha gett upphov till ett **hilding* f. 'egenskapen att vara konung' osv."

find this convincing, because withdrawal can hardly have been the most characteristic trait of the Vikings. Explanation 5. has a more formal semantic problem: The verb *vika* is not supported in the meaning 'to travel, to go'. There are also formal objections to these two explanations. Askeberg points out that deverbative *ing*-derivations are considered younger than the word *vikigr*, and that it is unlikely that feminine verbal abstracts in so early times could be formed from strong verbs, like *vika*. He also says that if *vikigr* is derived from the verb *vika*, we should expect variants **vikving* and **ýkving*, because the verb *vikja* has parallel forms *vikva* and *ýkva*. But such variants are not known. (Askeberg 1944: 174–75) Hellberg has another objection: Derivations from strong verbs get the suffix *-ning*, so if *vikigr* was derived from *vika*, it should have been **vikning* (Hellberg 1980: 75, based on Olson 1916: 441).

Explanation 4. faces the problem that the basis for it, the feminine **vik* 'deviation', with a long vowel, does not exist. The word is well known, but it has a short vowel, *vik*. Fritzner's single example of it with a long vowel is probably an error (Hødnebo 1987: 10, Hødnebo 1988: 147, cf. Fritzner 1883–96 III: 941). *Viking(r)* must be derived from a word with a long *i* (*i*).

According to theory no. 6, *vikigr* would essentially mean 'a camper, a short-time dweller'. But this can hardly have characterized the Vikings, because it is not likely that the Vikings more than other seafarers of their time would prefer to sleep ashore or for other reasons dwell temporarily at places. Another problem is that the noun *wīc*, which the masculine *wīcing* is supposed to be derived from, does not have a meaning 'a temporary dwelling' as opposed to 'a permanent dwelling, farm, town'. To the contrary, *wīc* encompasses all these meanings (Hall 1960: 406). Actually, Wadstein, who also suggested that *wīcing* m. was derived from *wīc*, suggested that it originally meant 'city dweller'! (Then 'seafaring merchant' then 'pirate'. Hellberg 1980: 26.) On this background, it seems unlikely that people would use a derivation from *wīc* to characterize non-permanent dwellers. In addition, it appears unreasonable to assume different origins for the feminine word and the masculine word (**wīcing* f. from the verb *wīcian*, and *wīcing* m. from the neuter *wīc*).

2. The rower-shifting explanation

Dagfeldt develops Askeberg's explanation (no. 4. above), and suggests: "a Viking — a shift-rower, 'a person who recedes at the rowing'"

(Daggfeldt 1983: 92⁴). Daggfeldt's starting point for this is the Old Norse nautical distance unit, *vika sjóvar* (*sjávar*), which literally meant "a sea's shift", referring to the distance covered between two shifts of rowers. Daggfeldt points out that there is a linguistic link between the feminine *vika* and the Old Swedish verb *vika* (Old Norse *vik[j]a*). Apparently, to shift at rowing was referred to by this verb, which means 'recede, turn to the side, give way, yield'. On this basis, Daggfeldt suggests that the masculine *vikingr* is derived from the feminine *vika*. This would fit because "rowing was a heavy and tough work that during long periods of time would dominate a Viking's life", Daggfeldt argues (translated from *ibid.*: 93). Daggfeldt also refers to West Germanic evidence that the word "Viking" is older than the Viking age, and mentions that the word occurs in "the Old English poem *Widsith* from the 8th century, which deals with circumstances in the 6th and 7th centuries" (translated from *ibid.*: 93). On this basis, Daggfeldt connects the word "Viking" with the Migration period: "The phenomenon, "The Viking raid", itself is also supported in the literature long before our Viking age. Forays with rowing vessels with a warlike purpose, among other things, were done within the West Germanic area, the British Isles, the North sea coast and the coast of the southern Baltic already during the Migration period." (translated from *ibid.*: 93⁵)

I agree with Daggfeldt's essential idea. Actually, Jon Bojer Godal and I were developing this same idea when I realized that Daggfeldt got at it first. However, Daggfeldt can hardly be right in the details, and there are certain things to add to his presentation.

Daggfeldt only takes into account the masculine, *vikingr*. The feminine *viking* is as important, and it cannot be derived from the masculine. About this there can be no doubt, cf. Askeberg's statement above. On the other hand, a masculine *vikingr* 'sea warrior' could well be derived from a feminine *viking* denoting an activity. Old Norse parallels to such a development would be *vellingr* m. 'pottage' from **velling* f. 'boiling'; *geldingr* m. 'a castrated ox or ram' from *gelding* f. 'castration'; *endrbætingr* m. 'a thing repaired' from *endrbæting* f. 'making good again'; *kliningr* m. 'buttered bread' from **klining* f. 'buttering of bread'; *fædingr* m. 'a person born in a certain place' from *fæding* f. 'birth'; and *fléttingr* m. 'braids' from **flétting* f. 'braiding'. On the basis of this the feminine *viking* should

⁴ "viking – skiftroddare, 'en som viker vid rodden'".

⁵ "Själva företeelsen vikingatåg finns också belagd i litteraturen långt före vår vikingatid. Strandhugg med roddfarkoster i bl. a. krigiskt syfte gjordes inom det västgermanska området, de brittiska öarna, nordsjökusten och i södra Östersjön, redan under folkvandringstid."

be the primary form, with the probable meaning 'shifting'. In that case, to *fara í viking* originally meant literally "to go shifting". The masculine *vikingr* would then be secondary, derived from the abstract feminine denoting the activity. The fact that in the oldest sources, the Old English and Old Frisian ones, only the concrete masculine (= Old Norse *vikingr*) is supported, does not contradict this, because only a fraction of the words that existed are handed down to us.

Although the verb *vika* and the feminine *vika* belong to the same root, *viking* (or *vikingr*) cannot be derived from *vika*, like Daggfeldt suggests, because *vikingr* has a long stem vowel (*i*), whereas *vika* has a short one (*i*). It makes no difference that the variation in vowel length is only an ablaut shift, like in *skriða* str. vb. 'to move slowly forward' and *skriða* f. 'an avalanche'; and *riða* str. vb. 'to ride' and (*kveld*)*riða* f. 'a (night)rider (a witch)'. If one added the suffix *-ing* to *vika*, one would get **viking* not *viking*. Accordingly, if *viking* is derived from the root *vik-* that we find in *vika* f. and *vika* vb., it can formally only be derived from the verb itself or from the feminine *vik* 'bay' which is a derivation from the verb. The first alternative seems tempting at first glance, because the formation of abstract feminines from verbs by the suffix *-ing* is very common in Germanic languages. A feminine *viking* 'shifting' derived from the verb *vika* 'to shift' would then be straight-forward — like for instance the English noun "running", derived from the verb "to run." Cf. Ásgeir Blöndal Magnússon's remark that the feminine *viking* seems to be derived from a verb (1989: 1135) and Grønvik's similar statement (Grønvik 2004: 6). Compare also Middle Low German *wikingē* 'Weichen; Verzicht, Cession' (Lübben 1888: 581), which seems to be derived from the verb *wiken*, and likewise Modern Norwegian *vikjing* f., corresponding to the verb *vikja / vika* (Aasen 1873: 931). But the age of the formation *viking* makes this explanation improbable, as Askeberg and Hellberg point out (see above). As it seems, the Proto-Germanic suffixes **-ingō*, **-ungō* were originally used for forming abstracts from adjective stems and noun stems. Then, secondarily, they were also used for derivations from weak verbs (because a verb that was derived from the starting-point noun could be [mis]understood as the basis for the *ing-/ung-*derivation), and finally for derivations from strong verbs (Olson 1916: 439–40). Old English was still at the second stage, with *ing-* (*ung-*)derivations only from weak verbs (ibid.: 440. This is not an argument against Grønvik's theory, because Old English *wīcian* is a weak verb.). In Old Norse, there are probably no attested *ing-*derivations from strong verbs (cf. Askeberg 1944: 175. I agree with Askeberg that Falk's examples *heiting* f. 'threat' and *hverfing[r]/*

hvirfing[ʀ] 'a circle' are uncertain, because they could be derived from *heit* n. pl. 'promises, threats' and *hverfr* adj. 'shifty'.). When this kind of derivation appears in Old Norse, it has the form *-ning* (cf. Hellberg above). — As we have seen, in English sources, the word *wicing* (m.) can probably be traced to the end of the 7th century (Hellberg 1980: 59). But probably the word is far older (although Daggfeldt's argument [cited above] is invalid; the fact that "Viking" occurs in stories about circumstances in the 6th and 7th centuries does not demonstrate that the word existed in the 6th or 7th century). In Old Frisian codices from the 13th century, which probably originate from the 11th century, the form is *witzing* and the like (Askeberg 1944: 141–45). The *tz* derives from the *k* palatalized before front vowels. This innovation is considered to originate from the time of "die englisch-friesische Gemeinsprache" (Siebs 1891: 746), which seems to be before the emigrants left for England (cf. Kluge 1891: 836), because Frisian and English have the innovation in common (but in Old English *wicing*, the pronunciation of the *c* does not emerge from the spelling⁶) and because in some words, the palatalization presupposes an *i* that was early apocoped in English (ibid). Luick believes that the palatalization originates from the end of the 4th or the beginning of the 5th century (Luick 1921: 266–67). When we consider that only words and word-forms present in the language *before* the palatalization have got the palatalized pronunciation (for instance not *kin* and *king*, which got the front vowel from the later *i*-umlaut; < **kunja* and < **kuningaz*), this means that the word "Viking" (**wiking*/**wikingō*?) probably was present in West Germanic in the 4th century — consequently before the Germanic invasion of England from around the year 450 onwards. At such an early stage, it seems improbable that a derivation with the suffix *-ing(ō)* could be made from a strong verb (**wīkan*) in West Germanic or Proto-Nordic.

There is, however, another possibility. *Vika* in *vika sjóvar* 'the distance between to shifts of rowers' is derived from the verb *vika*. Derived from this verb is also the feminine *vik* (Bjorvand and Lindeman 2000: 1049). In literary times it is found only in the sense 'bay', but when it originally was derived from the verb, the meaning obviously was close to that of the verb. Compare the following strong feminines which, like *vik*, correspond to the singular past tense of the verbs that they are derived from (*Vik* originally had a diphthong; cf. ibid and the past tense *veik*, from *vika*.):

⁶ Modern English does not have a palatalized pronunciation in the word *Viking*, but this form of it is a modern loan from Old Norse, cf. the single *v*.

<i>ríða</i> 'to ride'	<i>reið</i> 'riding; wagon'
<i>klífa</i> 'to climb'	<i>kleif</i> 'steep slope'
<i>bíta</i> 'to bite'	<i>beit</i> 'grazing; pasturage'
<i>líta</i> 'to look'	<i>leit</i> 'a search'
<i>skriða</i> 'to move slowly forward'	<i>skreið</i> 'moving forward; a flock /shoal moving forward'
<i>drífa</i> 'to drive like spray'	<i>dreif</i> 'scattering, a spray'
<i>grípa</i> 'to grasp'	<i>greip</i> 'a grasp'
<i>sníða</i> 'to slice'	<i>sneið</i> 'a slice'
<i>brjóta</i> 'to break'	<i>braut</i> 'a road' (made by "breaking forward")
<i>fljúga</i> 'to fly'	<i>Flaug</i> 'flying, flight'
<i>kljúfa</i> 'to cleave, split'	<i>klauf</i> 'cloven hoof'
<i>rjúfa</i> 'rip up'	<i>rauf</i> 'a rift, hole'

As we can see, the nouns refer to the act of carrying out the verbs, or something or somebody carrying out the verbs, or something resulting from carrying out the verbs. (Compare Olson's statement about the group that *vik* belong to, 1916: 127 ff., 341 ff., 363 ff.) The essence of the verb *vika* (*wíkan*) seems to be 'move or step aside, turn to the side' (cf. Fritzner 1883–96 III: 942 f., Cleasby and Gudbrand Vigfusson 1957: 716 f., Söderwall 1884: 968, Aasen 1873: 931, Bosworth and Toller 1898: 1213, Askeberg 1944: 180–81). Hence, a *vik* is actually a place where the land turns aside. (Hellquist 1948: 1341 and Askeberg 1944: 178 have approximately this explanation.) A corresponding meaning of the verb was still reflected in Old Norse, in the idiom *landi vikr* (impersonal construction) 'the land recedes' (cf. Cleasby and Gudbrand Vigfusson 1957: 717). On this background, the original or essential meaning of *vik* might have been 'something turning aside' or even 'the act of turning aside', i.e. more general meanings than the passed-down *vik* 'bay'. This may be supported by the fact that in Norwegian place-names, *vik* in many cases refers to other topographical formations than bays, like river bends and inward curves on hills (Rygh 1898: 85, cf. Askeberg 1944: 178). If **wík(ō)* in the 4th century had such a general meaning 'something turning aside' or 'the act of turning aside', then possibly **wíking(ō)* 'turning aside, shifting' could be derived from it. In that case, the meaning of the derivation comes very close to the word that it is derived from, but that is not unusual with this kind of derivation. Compare Old Norse *harmr* 'grief, sorrow' and *hormung* 'grief, affliction'; *háð* 'scoffing, mocking' and *háðung* 'shame, disgrace'; *fundr* 'finding, discovery' and *funding* 'finding'; and *heit* 'promises, threats' and *heiting* 'a threat', etc.

I would now like to add some aspects to the semantics of this inter-

pretation. In my opinion, it is crucial for the "shifting" etymology that the word "Viking" originates from the time before the sail was taken into use by the Germanic peoples. This makes the background of the word quite different from the Viking age background that we usually imagine. In those days, rowing gave the *only* propulsion, and long voyages, even across the North sea, were undertaken by rowing (cf. Myhre 1996). On such voyages, the shifting of rowers must have been a dominant ingredient. The longer one rows, and the more tired one gets, the more the shifting of rowers will dominate ones impression of the journey. When rowing across an ocean (like the North sea), the shifting of rowers will be even more central to the impression of the voyage, because it is not possible to anchor and get a good night's sleep. It could be possible to use a drift anchor and let the crew sleep, but because an ocean crossing is dangerous and there was no weather forecast, one would probably want to take advantage of good conditions and keep going non-stop. In that case, even the nights would be cut into shifts of probably approximately two hours. (An average cruising speed of 3 knots would be realistic, and then it would take a couple of hours to cover an "average *vika sjóvar*" induced from the information of Rasmussen et al. 1975. Cf. Morcken 1983: 258.) On this background, it should be possible that this kind of voyage was referred to by the shifting of rowers. This would be parallel to the Scandinavian reference to "fishing" as "rowing". In many places on the coast of Northern Norway today, a question like "Skal du ro?", literally "Are you going rowing?" is not even ambiguous. In most situations, the interpretation "Are you going fishing?" is the only one possible. Also in Modern Faroese and Modern Icelandic, "to row" (*rógva, róa*) in many cases means "to fish (in an open boat)" (cf. Jacobsen and Matras 1961: 335 and Sigfús Blöndal 1920: 657). This is because although the rowing is only a consequence of the intended activity, it would dominate most fishing trips in a traditional craft because the greater part of it would be spent rowing. (On rare occasions only would it be possible to sail most of the distance and back again.) Another parallel is the Swedish reference to "studying, getting an education" as "reading". "I study in Paris" would be expressed as "Jag läser i Paris", literally "I read in Paris", even if the actual study contains only a minor portion of reading (like for instance on the study of the fine arts). Even in this case, the activity is referred to by (what is usually) the dominant ingredient of it.

Even if rowing and hence shifting of rowers must have been far more important in people's notions of long-distance sea voyages when people had no sails, "rowing" and "rowers" is still very important in the medieval

terminology of the *leidangr* 'fleet of conscripted warships' (Old Danish *leding*, Old Swedish *leþonger*). In Old Norse, a crew member of a warship was called a *háseti* (Fritzner 1883–96 I: 739), literally 'rowlock sitter', or *hømlumaðr* (ibid II: 183), literally 'rowlock man'. The original meaning of *hamla* (cas. obl. *hømlu*) is 'oar loop'. In Old Swedish, the word for this is *hamna*, and in Old Danish *havnæ*, and these words became the words for the administrative unit that the *leþonger/leding* system was based upon. In Hälsingland in Northern Sweden, the word for this administrative unit was *har* (= Old Norse *hár*), literally 'rowlock'. (Hafström, et al. 1961: 96–97) The interesting thing is that despite the fact that the whole point was to have ships with *soldiers* on them, the soldiers were called "rowlock men" and similar things. This could originate from the rowing-ship times (such terminology can be very conservative, cf. that crew members in Norway have been called *håsetar* until modern times, on the *jekter* [f. pl.], which are impossible to row!). But it could also reflect the conditions of the Viking Age or the Middle Ages, because while merchants can simply wait for favourable winds, a navy needs to perform its operations when it is needed, and thus, in pre-engine times, rowing power was imperative.

Vika 'the distance between two shifts of rowers' demonstrates that the verb *vika* (*wikan* etc.) could be used in the sense 'to shift'. This needs an explanation, because I find no examples of this verb meaning 'to shift'. The explanation is probably that the essence of the verb is 'to move or step aside, to turn to the side', and this is how the shifting of rowers would be done. The shifting would probably be done without stopping rowing, because there is no need to stop, and in many situations stopping will be inconvenient or unacceptable. In addition, if one stops in order to shift, everybody will have to shift simultaneously, at least on one side (or many of the rowers will hit their mates in their backs). But from my own experience from rowing traditional Norwegian 40–50 feet *fembør(d)ingar* (m. pl.) and Viking ship replicas (with as many as 18 people rowing at the time), I know that on voyages it is hard to get the whole shift ready completely simultaneously. There will usually be someone who has forgotten to pass water, or is not finished repairing his pants, or whom the skipper needs to see, and so on. During a two-hour rowing shift (which a *vika sjóvar* probably was), sometimes some of the men will need to get away for similar reasons. This will certainly be the case if the ship does not have enough men for two full shifts, because in that case not all the men can change each time. Because of this, one would probably shift in a way similar to how it is

often done on a *fembør(d)ing*. While rowing is going on, a rested rower will slip down on the thwart beside the tired rower, near the board, where the moving oars will not hit him. As soon as he has grasped the oar, the tired rower will (when the other ones are reaching forward for the next stroke) move aside on the thwart, towards the centre of the boat (and thus get away from the moving oars — not unlike what one does when skipping). At the same time, the rested rower will move over slightly to the spot where his mate was sitting. In this way, shifting of rowers is “seamless”, and the essence of it is the moving aside, which is the essential meaning of the verb *vika* (**wikan* etc.). This would be the original sense of the feminine *viking*.

Then I would like to sum up the arguments for the oar-shifting etymology of *viking(r)*:

- None of the other explanations are acceptable. The sources do not associate the Vikings with *Vik(in)* or with bays, and if such an association was attested, it could only account for the masculine *vikingr*, not the feminine abstract *viking*. There is no reason to believe that Scandinavian seafarers were campers or short-time dwellers more than other seafarers were, and if they were, a derivation from the word *wīc* ‘a camp, dwelling, town’ would not distinguish them as such. Finally, we must assume that the feminine *viking* and the masculine *vikingr* are derived from the same source.
- The oar-shifting etymology solves the formal problems, because then, the feminine is primary, and from that, the masculine can easily be derived.
- We know that the word “Viking” originates from the times before the sail was taken into use in Northern Europe. The oar-shifting etymology is based upon a positive linguistic connection between the root *vik-* (as in *viking[r]*) and a phenomenon central to pre-sail sea voyages, namely the shifting of rowers, reflected in the word *vika*. Thus, this etymology fits the age of the word(s) and the seafaring technology of that age.

According to this etymology, the association of the word “Viking” with Nordic peoples is secondary. It seems reasonable to assume that originally, a word **wīking(ō)* f. ‘shifting (of rowers)’ would refer to any sea voyage (but perhaps warlike sea voyages in particular); and **wīking(aR)* m. (sg.) probably to any man who went on such a voyage. In the oldest English sources (as presented by Askeberg 1944: 146–49), *wīcing* does not seem to refer to Nordic peoples in particular. This is what one should

The Nydam ship was found in Southern Jutland in 1863. It has recently been dated via dendrochronology to 310–320 AD, and the deposition in the bog where it was found is likely to have taken place 340–350 AD. The picture shows a German replica of the ship, built in 1935. (From Åkerlund 1963: 47. Photograph in Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum.)

expect, because in the Migration period (which the oldest sources tell about), Nordic peoples were not the foremost sea-warriors. To the contrary, it was the West Germanic-speaking peoples who rowed to England and conquered the country. Yet we know that in this period, there was extensive contact across the North Sea and along the shores of Northern Europe. Therefore, and because in the 4th century, Proto-Nordic and West Germanic were rather close, it seems to be futile to ask where the word “Viking” originated within the North sea area.

If the term *viking* (**wiking[ō]*) originates from the 4th century, then ships like the Nydam Ship would be the “Viking ships” in the original sense of the word.

Literature

Ásgeir Blöndal Magnússon, 1989: *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.

Askeberg, Fritz, 1944: *Norden och kontinenten i gammal tid. Studier i forngermansk*

- kulturhistoria*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Aune, Kolbjørn, 1997: "Vika." In Jørn Sandnes and Ola Stemschaug (ed.): *Norsk stadnamleksikon*. Oslo: Det Norske Samlaget. 491.
- Bjorvand, Harald and Fredrik Otto Lindeman, 2000: *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. 105. Oslo: Novus forlag.
- Bosworth, Joseph and T. Northcote Toller, 1898: *An Anglo-Saxon dictionary. Based on the manuscript collections of the late Joseph Bosworth*. Edited and enlarged by T. Northcote Toller. Oxford: Oxford University Press.
- Cleasby, Richard and Gudbrand Vigfusson, 1874: *An Icelandic-English dictionary. Initiated by Richard Cleasby; subsequently revised, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson*. Oxford: Clarendon Press.
- Daggfeldt, Bertil, 1983: "Vikingen roddaren". *Fornvännen. Tidskrift för Svensk Antikvarisk Forskning* 78. 92–94.
- Falk, Hjalmar and Alf Torp, 1903–06: *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Kristiania: Aschehoug.
- Fritzner, Johan, 1883–96: *Ordbog over Det gamle norske Sprog* 1–3. Kristiania: Den norske Forlagsforening.
- Grønvik, Ottar, 2004: "Ordet norr. *vikingr* m. — et tidlig lån fra anglo-frisisk område?" *Arkiv för nordisk filologi* 119. 5–15.
- Hafström, Gerhard, et al., 1961: "Hamna." *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* VI. Copenhagen. 96–101.
- Hall, John R. Clark, 1960: *A Concise Anglo-Saxon Dictionary*. 4th edition. With a supplement by Herbert D. Meritt. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hellberg, Staffan, 1980: "Vikingatidens *vikingar*". *Arkiv för nordisk filologi* 95. 25–88.
- Hellquist, Elof, 1948: *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: Glerup.
- Holm, Gösta, 1988: "Ordet viking än en gång". *Maal og Minne*. 144–45.
- Hødnebo, Finn, 1987: "Hvem var de første vikinger?" *Maal og Minne* 1987. 1–16.
- , 1988: "Ordet viking. Replik til Gösta Holm". *Maal og Minne*. 146–51.
- Jacobsen, M. A. and Chr. Matras, 1961: *Føroysk-donsk orðabók. Færøsk-dansk ordbog*. 2. útgáva nógv broytt og økt. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Kluge, Friedrich, 1891: "Geschichte der englischen Sprache." I Hermann Paul (ed.): *Grundriss der germanischen Philologie* I. Strassburg: Trübner. 780–930.
- Luick, Karl, 1921: *Historische Grammatik der englischen Sprache*. Erster Band, I. Abteilung. Leipzig: Tauchnitz.
- Lübben, August, 1888: *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*. Wörterbücher. Verein für Niederdeutsche Sprachforschung 2. Nach dem Tode des Verfassers vollendet von Christoph Walther. Norden und Leipzig: Soltau.
- Morcken, Roald, 1983: *Sjøfartshistoriske artikler gjennom 20 år. Articles on maritime history through 20 years*. Bergen.
- Munch, P. A., 1852: *Det norske Folks Historie* I: 1. Christiania: Tønsbergs Forlag.
- Munske, Horst Haider, 1964: *Das Suffix *-inga/-unga in den germanischen Sprachen. Seine Erscheinungsweise, Funktion und Entwicklung dargestellt an*

- den appellativen Ableitungen*. Marburger Beiträge zur Germanistik 6. Marburg: Elwert.
- Myhre, Bjørn, 1996: "Roskipet — merovingertidas maktsymbol". *Borreminne* 12. 21–28.
- Olson, Emil, 1916: *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran*. Lund: Gleerup.
- Rasmussen, Poul, et al., 1975: "Uge søs." *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* XIX. Oslo. 247–51.
- Richthofen, Karl von, 1840: *Altfriesisches Wörterbuch*. Göttingen: Dietrichsche.
- Rygh, Oluf, 1898: *Norske Gaardnavne. Forord og Indledning*. Kristiania: Fabritius.
- Siebs, Theodor, 1891: "Geschichte der friesischen Sprache." In Hermann Paul (ed.): *Grundriss der germanischen Philologie* I. Strassburg. 723–79.
- Sigfús Blöndal, 1920: *Íslandsk-dansk ordbog. Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík: I kommission hos Verslun Þórarins B. Þorlákssonar.
- Söderwall, K. F., 1884: *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Lund: Berlingska boktryckeri.
- Åkerlund, Harald, 1963: *Nydamskeppen. En studie i tidig skandinavisk skeppsbyggnadskonst*. Göteborg: Sjöfartsmuseet.
- Aasen, Ivar, 1873: *Norsk Ordbog*. Anden forøgede Udgave af Ordbog over det norske Folkesprog. Christiania: P. T. Mallings Boghandel.

Abstract

This article supports the essence of Daggfeldt's little known 1983 suggestion that there is a connection between the word *vikingr* and the nautical distance unit *vika* f., which originally denoted the distance between two shifts of rowers. "Vikings" originally meant 'men rowing in shifts', Daggfeldt argues, and points out that the word in Old English sources is supported in pre-sail times. But while Daggfeldt only mentions the concrete masculine *vikingr*, which he derives directly from *vika* f., Heide argues that the feminine abstract *viking* is primary and cannot be derived from *vika*. It can only be derived from the verb *vik(j)a* 'move or step aside, turn to the side', which *vika* f. is derived from, or from the feminine *vik* 'bay', which is derived from the verb and consequently has an essential meaning 'something turning aside' or 'the act of turning aside'. The latter is the most probable, because *vik(j)a* is a strong verb and *ing*-derivations from strong verbs seem to be a late innovation, and for phonological reasons, the word "Viking" probably was present in West Germanic already in the 4th century, Heide argues. In that case, the masculine concrete's association with Nordic peoples is secondary, while the feminine abstract may have had the meaning 'warlike sea voyage' all the time. Because of the early dating of the word(s), there should be no reason to postulate borrowing of it/them, because Proto-Nordic and West Germanic were so closely related.

ELSA MELIN

Kønugarðr, the Name given to Kiev in the Icelandic Sagas, with an Excursus on *Kind* in Place-Names

In the Icelandic sagas we find the following forms of the name *Kønugarðr*:

Singulars: *Kønugarðr*, in *Landafraedi* (c. 1150); *til Kœnvgarðz*, *Kristni Saga*, *Hauksbók* (1190–1200); *Kœnugarðr*, *Heimslysing*, *Hauksbók* (c. 1200); *ör Kœnugarði*, *Gautrek's Saga* (c. 1200); *ör Kœnagarði*, *Sögubrot* (13th–14th c.); *Kœnugarð*, *Eymundar þáttur* (14th c.).

Plurals: *fyrir Kœnugörðum*, *Orvar Odd's Saga* (1250); *Kœnugarðar*, *Göngu-Hrólfr's Saga* (1300); *moti Kœnvgordum*, *Bæring's Saga* (14th c.); *Kiœnugarðar*, *Skálhólt's Bók* (14th c.); *Kiœnugarður*, *Hauksbók* (17th c.), *Addenda*.

Kønugarðr has been dealt with by Nordic as well as Slavonic scholars. Thomsen 1877: 81 writes: "The Old Norse name of Kiev was *Kœnugarðr*." In note 1 *ibid.*: "Accommodated to the Old Norse *kœna*, a kind of boat?" Mikkola 1907: 280 interprets *Kiœnugarðar* as 'Kijánov górod': "In the bylinas we find Kijánov górod, originally Kiján górod, OR kjjánü, as a name for Kiev." This interpretation is proposed also by Rožniecki, in *Izvestija* 16, p. 28, and once more in the chapter "Kijangorod og Nepr" in *Varægiske minder i den russiske heltedigtning*, 1914: 283. Here he adduces an instance from the bylinas, where 'po gorodu *po Kievu*' when repeated was changed into 'po gorodu *po Kijanovu*'. "This is the only time in the bylinas, indeed in the whole of Russian literature, that Kiev is called *Kijanov* (or *Kijanov gorod*)." Strangely, Rožniecki regards the preservation of the expression as due to the popular etymology of *Kijanov gorod* as *Okianov gorod*. He suggests, moreover, that *Kijanov* might derive from an older *Kijan* < *Kijanü*, but has not found *Kijan gorod* in the bylinas. Despite this, Rožniecki states (p. 284): "It is immediately apparent that Kijangorod is identical with ON *Kœnugarðr*. In my view this

name is formed on *Kœnir* n.pl. = Russian *Kijane* 'inhabitants of Kiev'.¹ *Kœnir* is a word Rožniecki found in Gautrek's Saga. In a footnote on p. 285 he cites *Kijanhorod*, *Kijany* from *Słownik geograficzny*.

Bugge 1918:97 is cautious on the connection between Kiev and *Kœnugarðr*: "In the sagas Kijev is called *Kœnugarðr*, a name supposedly identical with the *Kijangorod* of the *bylinas*." Thomsen 1919:314, n. 1 supported the derivation of *Kœnugarðr* from *Kyjan(ov) gorod*, adding, however, in accordance with his hypothesis of 1877, "connected by popular etymology to the Nordic *kœna* 'boat'."

Thomsen's interpretation was supported by Hesselman 1925. He states his reasons on p. 109 f.: "No doubt it was our word *kóna* 'boat' that the Northmen understood as the first element of the old name for Kiev, *Kónugarðr*, which is likely to have been originally a transformation, prompted by popular etymology, of a Russian or Vendic name." Hesselman reproduces Schück's account (from the ninth chapter of Constantine Porphyrogenitus' *De Administrando Imperio*) of the Viking naval expeditions to Kiev, where the ships they had sailed in from Scandinavia were exchanged for new boats. According to Hesselman the oldest spelling is *kœna* < *kóna*, related to *kani* 'boat' as *hóna* to *hani*.

Metzenthin 1941:61 agreed with Mikkola. Stender-Petersen 1953 § 19 took exception to Rožniecki's derivation of *Kœnugarðr*, whether from *Kœnir* or 'Kijan gorod': "Kiev provient directement de la forme *Kyjane*." Vasmer, too, 1967, *s.v. Kiev*, derives *Kœnugarðr* from *kyjane*, as does Trunte 1988:13. *S.v. Kœnugarðr* de Vries 1977 states: "Vielleicht nicht unmittelbar aus *Kijangorod*, sondern Neubildung aus *Kœnir* < russ. *Kijane* — und dann volkstümlich umgebildet nach *kœna*."

Schramm 1984:78 wishes to reconstruct "die urrussische Vorform" for *Kiev* from **Kœnugarðher*. He suggests that *ø* represents an older Nordic *ūā*, as in *buāender* 'farmers', which according to him was equivalent to *Kū₁ēnø*, "eine plausible urrussische Lautung", where *ū*, before 838, had not yet become *ȳ*. *Kiænugarðr*, on the other hand, would represent a later phase, when *ū* had developed into *y* or *i*. Schramm 1984:79 objects to Thomsen's hypothesized boat. If the Northmen had wanted to describe a city where they switched boats they would have called it "die Stadt der Boote", but not "die Stadt des Bootes".

Also Džakson 1988–89:152 f. starts out from *Kyjane*. According to her, *Kænugarðr* is the original form. While *Kœnugarðr* is the result of a labial umlaut in front of a retained *u*, *Kiænugarðr* originates from a *u*-breaking. In her opinion *kœnir* denotes the inhabitants of Kiev, *æ* being an open *e*, unaffected by either breaking or umlaut. A popular etymology, inspired

by this labial umlaut, interpreted the toponym as 'city of boats'. We cannot, however, with certainty expect a strictly consistent development of this toponym; Džakson points at the possibility that the variants are due to scribal attempts to render a local pronunciation.

Strumiński 1996: 130 rejects Schramm's chain of reconstruction as "wrong on both ends", but concurs fully (p. 127) in Hesselman's interpretation of *Kaenugarðr* as 'city of boats'. He also (p. 130 f.) rejects Rožniecki's hypothesis that *kæmir* represents the name for the inhabitants of Kiev, *kyjane*. *Kæmir*, which in the Icelandic sagas appears in several variants, is the name for the Finnish inhabitants of the lowland along the Baltic shores, from Finnish *kainu* 'lowland'. He summarizes: "And, of course, linguistically *Kæmir* is just as far removed from *kyjane* as *Kaenugarðr* is from *Kyjevъ*."

It is my intention to demonstrate that none of the appellatives adduced — *kyjane*, *kæmir*, *kóna* — nor a combination of these three words, is the source of *Kønugarðr*. My starting-point is the root **genu-* f. in Pokorny 1989: 381,2, Greek γένυς, Latin *gena* 'Kinnbacke, Kinn', Old Norse *kinn* f. 'Backe, Bergabhang', Gothic *kinnus* f. 'Wange'. A few scholars, *i.a.* de Vries, regard the root **genw-* as a consonant stem. Frisk states *s.v.* γένυς that the original *u*-stem is retained in the Celtic, Germanic and Tocharian languages. Latin *gena* 'cheek' was attracted to the feminine gender by *māla*, but the *u* is retained in *dentes genuini* 'molars'.

On *kinn* f. Rygh 1898: 60 comments: "*Kinn* is now, as it must have been in the past, also used metaphorically of the steep slope of a mountain or ridge." Such names are also adduced by Fritzner. From Sweden Hellquist 1970 cites *e.g.* *Kinna*, *sub* 1. *kind*. *Svenskt Ortnamnslexikon* (2003) gives *Kinnared* and other examples.

Ekwall 1960: 105 gives instances from England that are contemporary with the Viking expeditions. *S.v.* *Chinnok* he discusses the sense of this name, the oldest instances of which are Cinnuc (c. 950, c. 1100) and Cinioc (1086). "Possibly a derivative of OE *cinu* 'fissure, ravine'. But the consistent *nm*-spelling is remarkable. Formally, OE *cinn* 'chin' (Goth. *kinnus* 'cheek') would be preferable as the base. This word may have been used in a transferred sense of a hill of a certain shape. The ending *-uc*, *-ock* is diminutive, as in *hillock*." The Northmen brought *Kinn* to their western settlements as well, to Iceland, the Shetlands and the Faeroes. Jacobsen 1921 writes on *kinn* on the Shetlands: "In place-names the word is fairly frequent in the sense of steep shore, steep coast", and according to Färoysk-Dönsk Orðabók 1961 *kinn*² means: "sloping side of a mountain projection".

As shown by Pokorny's etymology *i* in *kinn* derives from an IE *e*. Hesselman 1913: 25 has explained the development of *e* into *i* in this word, as well as the appearance of *ia* in certain cases. He deals extensively with *kianni* in his "Om brytningen". *Kinn*, the nominative, is formed on the instrumental case *kenyo*. *n* before another consonant was reduplicated, and before *nn* *e* turned into *i* (Streitberg 1896: 140). This original instrumentalis gave rise to a new paradigm. From Snorri's *Edda* Hesselman (*ibid.* p. 25) adduces *kiann*, *kiannr*, whence he deduces the old paradigm "nom. **keni*, acc. **kiana*, gen. plur. (and other cases) *kiann*". Although he writes that "*kianni* might be a survival of case inflections in this old paradigm" he is inclined to believe that *kianni* is an independent formation without a *u*-suffix (cp. Latin *gena* f.), formed on an *an*-stem **kenan* with reduplication of *n* in certain oblique cases.

Two sound-laws, breaking and umlaut, could affect an *e*-sound. In the Icelandic forms of *Kønugarðr* the *u* of the stem is retained (for the single exception see below). In Primitive or Common North Germanic *e* was changed, through breaking or umlaut, before a *u* in the next syllable. The result of the earlier breaking of *u* was *io*, as in ON *biorg* < **bergu* (see Kock 1916: 276), as was the later breaking of *u*, before a retained *u*, as in *iotunn* 'giant'. According to Kock, p. 282, the spelling of this diphthong is *io* in the earliest Icelandic manuscripts. Since there is no *io* in *Kønugarðr*, no breaking had taken place.

Umlaut of closed *e* to closed *ø* before *u* was first proved, with a number of instances, by Bugge in 1885. His opinion has since been accepted by the Nordic philologists — Hesselman 1913: 64, Jónsson 1919: 314–20, Noreen 1970 § 77,3, and Kock 1916: 168. *u*-umlaut of a short root syllable before a retained *u* is most frequent in West Norwegian and Icelandic, and unlikely to occur before the 10th century. Seip 1955: 46 states: "since *u* apparently remained until after A.D. 800".

Noreen 1970 § 77 is, however, restrictive on the extent of this umlaut; according to him it occurs merely when breaking of *e* was not possible — after *r*, *l*, and in syllables that do not carry the main stress. He finds several words obscure. §§ 393 and 394 deal with the declension of *u*-stems. No instance is given of umlaut of *e*, merely of *a*. Generally, umlaut of the stem vowel can be expected before *u* in the nominative, dative and accusative singular; no exceptions are given. These positions seem to me to be analogous with that of *e* before *u* in *kenu*-. § 395 mentions a single noun with *u*-umlaut of *e* into *ø*, *tøgr* < **tezur* 'ten'. § 77,3 states, however, that this umlaut occurred "in nicht haupttoniger Silbe, z.B. *tuitøgr*". Kock, as well, believes (1916: 168) that the stress was involved in this develop-

ment, but cannot positively state that this was always the case: “Es ist unsicher, ob es ausserdem eine Bedingung für die Entwicklung $e > \emptyset$ war, dass der e -Laut in Semifortissilbe stand. Falls der isl. Pl.N, *rök* ‘Zusammenhang’ durch kombinierten älteren u -Umlaut aus **reku* entstanden ist, so ist es wenigstens im Isländischen keine Bedingung für diese Lautentwicklung, dass die fragliche Silbe nur Semifortis und nicht Fortis hatte.” It is unlikely that the main stress in *Kønugarðr* fell on *garðr*. No word with a syllabic e and a retained u is mentioned by these scholars.

In the Icelandic forms of *Kønugarðr* we find the following graphemes: /e/, /œ/, /æ/, /ioe/, /iæ/, and /ø/. The pronunciation developed from [ø] to [e], a development that Jónsson, Noreen and others believe was completed by the 1250s. However, Jónsson 1919: 314 warns that the spellings of these sounds are confused. The varying graphemes are due to the different scribes, and follow the Icelandic sound changes.

Umlaut of a vowel in the first element of a compound is dealt with by Kock 1916: 165. None of his examples contains an e before a u . The sound laws, he writes, allow umlaut, but a non-umlauted vowel — as in **barklauss* — may be explained by the overwhelming number of compounds containing a -stems in the first element. Replacement of u by a could have occurred in our only example, *ór Kønagarði*, only after e had become \emptyset .

Have any derivations of **ken-*, with various vowels resulting from umlaut or breaking, been found in place-names, thus having the senses ‘mountain’ and ‘hill’, instead of merely ‘skull’, ‘cheek’ and ‘jaw’? I feel certain that Rygh’s *Norske Gaardnavne* lists such instances of the sense ‘mountain’. In the introduction to the first volume Rygh comments on the word *kinn* twice. On p. 60 he says: “*kinn* was confused with *tjorn*, *tjern*, to the extent that it can be difficult to determine which word is used”, and on p. 81: “As early as the Middle Ages there was a neutral parallel *tjarn*, which is the first element in the modern names *Kjensli*, *Kjensmo*, *Kjøsøen*, etc. Among the several pronunciations we might note *Kjinn*, which occurs now and then.” In my opinion two prerequisites were needed for this confusion between *kinn* and *tjorn*. firstly, that in Old Icelandic and in several Norwegian dialects rn in *tjorn* is assimilated to nn before 1300, see Noreen 1970 § 272. From the 15th century this nn could develop into ddn (see Noreen *ibid.* § 305). Secondly, that the vowels in *tjörn*, *tjarn* and *kinn* coincided. Rygh derives place-names containing *Kinn-* and *Tjorn-* almost exclusively from *tjörn*. In a few cases he indicates a twofold probability: “*Kinnli*en: either from *kinn* f. ‘mountainside’, or from *tjörn* ‘Tjern’ (tarn)” (4: 214); “*Kjønnaas*, *Kiøenaas* 1626,

Kiønaas 1668. From tjorn f. 'Tjern'. Also, and originally, name for a ridge in the neighbourhood" (5:455). "*Kjernaas vestre*. Pronounced kjænnås. Westre Kinaas 1723. Strictly speaking the name of the ridge" (5:196). The same sense of 'ridge' is likely in *Tjønnaasen* (9:100) and *Kjønnaaasen* (13:72). The sense of 'hill', 'mountain' is manifest in 14:154, no. 72: "*Backen*, called kønnbakken"; 16:145 no. 47: "*Langfeld øvre*, called kjønnen". Here, however, Rygh comments, "derives from tjørn, f. 'tarn'." Compare *ibid.* no. 48: "*Langfeld nedre*. Called bærg." A name Rygh 6:259 records *sub* Lost names is "I *Tiannom*". It denotes a deserted farm, and is likely to contain the same breaking of *a* as do the forms of *kianni* cited by Hesselman. *I Tiannom* would then be synonymous with "I Berge" *ibid.*, also recorded as a deserted farm. The equally unexplained *Tjen*, among Hellquist's Swedish lake-names (1903–06), might derive from the same root.

From these instances of *Kjønn-* in the sense of 'hill', 'mountain' I find it possible to make parallels to synonymous names in the *Jordebog* of Bishop Eystein: *Kønastadir* (Kønø–Køøna–Kønastadir) and *Kiønestad* in NRJ, *Norske Regnskaber of Jordebøger fra det 16 Arh.* The adjective *kønn* 'skilful' is regarded by Lind 1920–21 col. 232, *s.v. Kóni*, as a possible element in the names adduced here.

Hesselman 1925:108 also discusses *køna* as a by-name to *Frirekr*, *Fridekr*. Fritzner (1886–96) gives the spelling *kæna* 'a kind of vessel'. Lind comments, *ibid. s.v. Kóna*, col. 232 *kona*, *kæna*, *køna*, *kæna*: "Presumably the word is related to the adjective *kønn* 'skilful' in the same way as *syra* to *surr*, etc." Hesselman, though, regards 'boat' as an equally valid interpretation, *Bátr* being a common by-name.

On the by-name (nickname) *Kiannauk* there is agreement among the scholars. Proceeding from *kiannr* 'cheek', 'jaw' + *auk* 'addition' Lidén 1910:25 interprets the name as 'loudmouth', 'braggart'. Among several other examples containing *-kinn* Lind (col. 96) cites, from the late 10th century, *Galdrakinn*: "The suffix *kinn* 'cheek' refers, as is common, to the whole person (*pars pro toto*). This part of her body has had some sort of distinctive mark."

I find it possible that the senses 'cheek' and 'jaw' are present in *Frirekr køna* as well. In personal names the final vowel *-a* is used also about men (Lidén 1910:27), as in *broosa*, *gapa*, etc. In addition, I question Hesselman's view that *Bátr* supports the sense of 'boat' for *køna*. Fritzner 1886–96:117 comments *s.v. bátr* that, to be sure, the expression 'ausa bát sinn' means "to bail one's boat dry", but it is also used in the sense of "passing water", as evidenced in Icelandic sources. Fritzner adds: "as a nickname

in *Arni báttr.* "Many old nicknames had a rather less flattering significance" (Lidén, *op.cit.* p. 23). Physical defects are a frequent source of nicknames, and *báttr* might be a metaphor for a bladder problem.

Four instances of *Kønugarðr* in the plural are attested in the sagas. Plural forms for a single object occur in several languages. In my opinion these forms should be considered according to Icelandic usage. In his dissertation from 1975, *Plurala ortnamn på Island*, Nilsson establishes (p. 50) that about a fourth of the Icelandic settlement names are plural. On p. 79 he explains certain names as "natural plurals", i.e. referring to plural phenomena; *Holar* is a comprehensive name for a rolling landscape. A corresponding interpretation of the plural *Fedjar* is given by Olsen in *Arkiv för nordisk filologi* N.F. 19:97: "... on account of the individual islands that make up the archipelago."

Nilsson also distinguished a group of 'enclosure names', among them *Flóðgardar*. These names were later to designate the settlements that grew up there.

Correspondingly, *Kønugarðar*, etc., can denote a city built on several hills, as is Kiev. Alternatively, it might be an enclosure name. The name was subsequently extended to the whole area, and to the principality. *Gardr* does not have the Icelandic sense of 'yard', it designates a city, or a proto-urban settlement. With Thomsen 1919: 332 I believe that a change of meaning took place, suggested by the Russian word **gord*, *gorod*.

According to Mel'nikova 2001: 71 *Gardar* denoted the fortified settlements that the Scandinavians came across in the Ladoga-Ilmen region. The plural signified a territory, *gardr* an actual settlement. This pattern for the choice of singular or plural does not obtain in other contexts. Džakson 1984: 227 points out that in the Nordic names for *Suzdal'* the plural *Surdalar* denotes the city, the singular *Sürsdalr* the state.

Who was the Viking that brought back the name *Kønugarðr* to Iceland and to the sagas? The Saga of Göngu-Hrólfr tells the tale of the Norwegian Rolf Sturlögsson, who was so heavy that no horse could carry him. (This Göngu-Hrólfr is not identical with his namesake, also called Rollo, who received Normandy in fief for protecting France against other Vikings, although Liljegren attached a biography of Rollo to his translation of the saga.) Chapter 17 describes how Hrólfr journeyed through Svithiod and reached Gardaríki.

Jónson 1907: 341 finds no historical evidence that the hero of the Saga of Göngu-Hrólfr ever existed. But, as he says on p. 5, even though the saga is fiction recollections of Viking expeditions may well be reflected

in it: "Undoubtedly it contains a historical core, a good old 'tradition'. How can we otherwise explain why in these particular late sagas the expeditions do not set out westwards?" It seems to me that alone among the Icelandic sagas the Saga of Göngu-Hrólfr gives an eyewitness account of the position of Kønugarðr, and thus a reason for the name. *Antiquités Russes* I, p. 233, quotes from this saga: "Þridjúngur Garðaríkis er kalladr Kønugarðar, þat liggur með fjallgarði þeim, er skildir Jotunheima ok Hólmgarðaríki." ("A third part of Garðaríki is called Kønugarðar; it is situated by the range of the hills that separates Jotunheim from Hólmgarðaríki.") It was not the memory of the boats at Kiev but that of its hills that prompted this description. What characterizes Kiev is its hills. Callmer 1981:30 states: "The most important elements of the topography of Kiev are these hills", which he describes as promontories. And further *ibid.*: "Kiev is situated on the border between two important ecological zones of the Dnieper Basin, the northern woodland zone [...] and the steppe zone." It would seem that in the words "the range of the hills that separates Jotunheim from Hólmgarðaríki" the anonymous writer of the saga has given an accurate description of this site on the border hills.

In my article "What was the original meaning of the name Kiev?" I have suggested that the Russian name of Kiev, from **kij* 'hill', was motivated by what is now called Starokievskaja gora. Further senses of **kij* — which in place-names translated into German appears as *Keule*, *Kolben* (which may mean 'head'), are 'head', 'headland' and 'promontory'. For *Haupt Bach* (§ 289) gives 'Vorgebirge', "z.B. auf Rügen". De Vries gives *kinn* the sense of 'vorgebirge' in Finnmark, which was colonised by Norwegians, see Seip 1955: 31. A promontory juts out into water, in the case of Kønugarðr the waters of the Dnieper.

The place-name Kiev was formed from *kij* 'hill' and the suffix *-ev*, possibly around A.D. 900. *Kønugarðr* contains *kinn* 'hill'. It is a translation, a calque. If Seip's (1955: 46) dating of the umlaut is correct the name cannot pre-date the 10th century. The translation indicates that the Northmen understood the significance of the name *Kiev*, and were thus not ignorant of the Russian language.

Kind in Place-Names

In Swedish names for places and hundreds *Kakynd* is attested in 1225, *Kind* in Östergötland in 1250, in Västergötland 1270, *Kindculle* in 1325, *Skierkind* 1309, *Hindsekind* 1272, *Frekindzhered* 1275. The element *kind* is present also in such names as *Brokind*, *Kindsjön* and *Kindstorp*, for which I have been unable to find dates.

It has been customary to link names containing the place-name element *kind* to OWN *kind* 'kin, tribe, nation'. Sahlgren 1953 wanted to give *kinn*, *kind* (this *d* an influence from the plural form of *kinn*) the novel sense of 'slope'. In his dissertation from 1965, *Svenska häradsnamn*, and in his article from 2000 "Kind som ortnamnelement" (*Kind* as a Place-Name Element) Andersson deals comprehensively with names containing *kind*. In these he rejects the sense of 'hill' and recognizes that of 'kin' — as in *Svia kind* 'the Svia nation'. According to him (2000: 45 f.) *Hindsekind* is a crucial proof of his view. It is situated on the western bank of Lake Hindsen, in remarkably flat country. "As is evident from the topography *Hindsekind* cannot be interpreted as containing a hypothetical **kind*, signifying 'hill'. It follows that this interpretation should not be considered for the rest of the names containing *-kind* either. Nor is there a topographical Nordic appellative **kind*." Andersson gives an account of the various opinions and compromises that have been proposed over the years, and includes comprehensive lists of references. The interpretation 'hill' is discussed in the SOL *s.v.* *kind*. "It can be substantiated in *Kinda* or *Kinds härad* (hundred), and in the hundreds of *Kåkind* and *Kinne*." But in the SOL it is, in individual names, generally the sense of 'kin' that is indicated.

In the following I shall give my reasons for regarding the place-name elements *kinn* and *kind* as one and the same word, with the basic sense of 'hill', as well as a number of additional observations on the senses of these words.

In Hesselman's treatment of *kinn* there is no mention of *kind*. According to Noreen 1904 § 326 n. 1 *kind* is a secondary development first attested in the nominative plural *kinder*. In § 326 he writes: "*d* wird vorliterarisch in die gruppen *llr*, *nnr* (vor der entstehung des svarabhaktivokals) eingeschoben. Der vorgang dürfte der späteren rschw. zeit c. 1100 gehören, denn rschw. beisp. sind sehr selten." Noreen states (1970 § 416) that the inflection of *kinn* is the same as that of the feminine word *ryng* in § 412, which deals with masculine and feminine monosyllabic stems. "Die endungen beider geschlechter wären eigentlich: Sg.N. *-r* . . ."

Accordingly, the consonant group *nr* should have been present in the nominative singular, creating the prerequisites for a *d*-epenthesis. No *r* is present in the nominative singular of the feminine *rþng* in § 413, but *r* appears in the nominative and accusative plural. In masculine nouns *r* was retained, which according to Noreen 1904 § 383 resulted in forms such as *brunðer* ‘well’ and *munðer* ‘mouth’. The nominative singular *kind* would then be a pre-literary formation from a period when *r* was still present. It is the singular form that is represented in the early instances of names on *kind*. The genitive singular of *kinn* is *kinnar*. The nominative and accusative plurals, originally *kinnr*, developed into *kinder*. The genitive plural is *kinna*, the dative *kinnom* or *kinnum*. *Kynnum* 1314 is a regular dative plural, see *s.v. Kinna* in SOL, while *Kynnariuth* 1298 contains the genitive singular *kinnar* and *ryd*.

Frökinds hárad (Frekindzhered 1275, Frökinshæræþ late 13th c.), does not contain the expected genitive on *-ar*, but an *-s* that has puzzled scholars considerably. However, according to Noreen 1970 § 390,2 *-s* might occur in compounds: “gen. sg. endet als erstes zusammensetzungsglied selt. auf *-s*, z.B. (zu hiolp) *hialpsmaþr* heiland”. Thus it seems likely that, like most of the Old Icelandic and Old Norwegian feminine nouns, *kinn* was inflected as an *i*-stem (*ibid.* § 390). The plural nominatives and accusatives ended in *-er*. Epenthesis of *d* was thus prevented in these forms, but not in the nominative singular **kinnr*. According to § 390,1 the original ending *-r* was retained into the age of early Norse literature in certain nouns, e.g. *brúþr* ‘bride’.

Kind in the nominative is recorded by Rygh as well, but he does not seem to comment on these forms. Thus 1:170 *Kinn*: Kinnen, Kindt, Kind; 6:2 *Kinn*: Kindt, Kind.

My view of the significance and form of the element *kind* is supported also by a number of names outside Scandinavia. *Pfälzisches Wörterbuch* gives *s.v. Kindsfels*, FLN, “Kinnsfels, ein steil nach der Nahe und einem kleinem Nebental abfallender Felsen”. The name is thus not exclusively Nordic. Ekwall 1960 comments *s.v. Kinder*, “Kynder Scout, 1285, the highest peak in the Peak district. The probability is that Kinder is an old hill-name . . . Scout is the north country scout ‘a high rock or hill’, from ON *skuti* ‘overhanging rock’.” Ekwall explains *Kinder* as a British (Celtic) name, but I have found no word in the relevant literature that might correspond to a British *Kynder*. *Nd* is a combination that contradicts a British origin; according to Jackson 1953: 508 “British *nd* normally became assimilated to *nn*”. Fritzner 1886–96 explains *skuti* m. as “sloping mountain with an overhang”. This would correspond to the Swedish

Åreskutan. On the Shetland Islands the word is found with both a long and a short vowel. Rygh 1:75 comments on *Skot*, as in *Skotsberg* 1:184: “something that juts out or crops up, particularly elevated land”. In my opinion this *Kinder* could be a Norwegian name. According to Ekwall 1924:56 it was chiefly Norwegians who from about 900 onwards came over to the west coast of England from older colonies in Ireland, “preferably (p. 79) settling in hilly districts which we may suppose to have been waste land before the Viking age”. The link with the Norwegian *Scout* strengthens the assumption that *Kinder* is a Norwegian name. A *d*-epenthesis was thus present in this hill-name about 900 A.D., i.e. in pre-literary times.

Pace Andersson, *Hindsekind* is, according to the map published by Lantmäteriverket, situated on a small ridge, a minor elevation that reaches into Lake Hindsen to end in Näsudden. In the same province, Småland, there is another *Hinsekind*, on a clearly noticeable elevation on Lake Lädja. Like *skuti*, *kind* denoted a mountain with a slight overhang. *Kindsjön*, *Kinnanäs*, *Brokind*, *Kindstorp* on Lake Tisnaren, as well as other names, bear witness to this type of location. But it also denoted a ‘high hill’. This seems a good description of *Fjälkinge* (Fialkinn 1135), which rises a good hundred metres above the flat Kristianstad plain, as of *Kinneulle*, which can be seen rising above Kinnevikén.

According to the SOL the prefix in *Kåkind's härad*, attested in 1225 as (de) provincia Kakynd, is obscure; it might correspond to Danish *kå* ‘jackdaw’. Lidén 1931 derives *kå-* in place-names from **kwādu-* ‘resin’, rejecting all previously proposed interpretations, such as *kaa* ‘turn hay’, *kā-beinn* ‘crooked’, *kād* ‘dissolute living, filth’, and *ka* ‘jackdaw’. There is no mention of *Kåkind*.

Linde 1982:24 deals with *Kåkind*, *Kåhög* (2×), *Kåberg/et/* (2×), and *Kåbergshagen*. The mounds of earth that *Kåhög* and other names refer to are unlikely to have yielded resin, he says. Like Sahlgren 1953:8 Linde interprets *kå* as OSw **ka* ‘jackdaw’, and *Kåkind* as ‘the slope of Billingen with jackdaws’.

I find it significant that Rygh does not associate the farm-names with the sense of ‘jackdaw’, neither in *Kaafell* 1:85, *Kaholmen* 1:84, *Kaaberger* 15:206, *Kabrecken* 15:218, nor in other similar names, but describes them as uncertain. I find the association of jackdaws with these treeless earth mounds quite as improbable as that of *Kåhög* with the bends in the Säve River, adduced in the SOL, and prefer to derive *kå* from the root *gēu-*, *gəu-*, *gū-* in Pokorny 1989:393, with the senses of ‘biegen, krümmen, wölben’ “... unerweitert wohl in norw. *kā-beinn* < *goṷo-

'krummbeinig'". *Kaa-*, *kābeinn* is found as a nickname for several persons in Lind's *Norsk-isländska personbinamn*, 1920–21:182, e.g. Olafur, A.D. 1239. The adequate translations are likely to be 'knock-kneed', 'bow-legged', implying a rounded shape of the leg.

Kå- thus defines *kind* 'the hill, mound' as a rounded topographical feature, a knoll, and *Kåkind* would denote the modern Billingsluttningen, "slope of the Billingen hill", a slope that is manifest in the map published by Lantmäteriverket. The major part of the hundred of *Kåkind*, including its centre, Skövde, is situated on this slope.

Kågeröd in Skåne, as in all probability *Kåge*, *Kågedalen* in Västerbotten, are likely to derive from the same root and share the sense of 'rounded hill, knoll'. According to Ejder 1979: 152 the first element is the "stem of a word deriving from *kāgh-*". Among the recorded instances of *Kågeröd* we find variants with no consonant in the first element (*Kaaryth*, *Karydh* 1351), with a *g* (*Kagryth* 1390) and with a *v* (*Kovred* 1558). The same variation seems likely to result from Pokorny's root **gouo*, in this case, according to Noreen 1970 §256, with *w* as a base; examples of analogous formations are *Rógar*, *Rówar*, *Róarr*.

Andersson calls for a topographical appellative *kind*. Metaphorical names, however, do not always have a corresponding appellative. As Rygh pointed out in his comment on *Skot* above, 1:75: "In place-names *Skot* n seems to be used in senses not otherwise known for this word."

References

- Andersson, T. 1965. *Svenska häradsnamn*, Nomina Germanica 14. Lund.
- Andersson, T. 2000. "Kind som ortnamnselement." *Namn och Bygd* 88, 43–51.
- A.R. = *Antiquités russes d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves*, édités par la Société royale des antiquaires du Nord. 1–2. 1850–52. Copenhagen.
- Bach, A. 1953. *Die deutschen Ortsnamen*, 2:1. Heidelberg.
- Bugge, S. 1885. "Ø ved u-Omlyd af e." *Arkiv för nordisk filologi* 2, 250–53. Christiania.
- Bugge, A. 1918. "En Björkö i Sydryssland." *Namn och Bygd* 6, 77–103.
- Baerings saga. *Fornsögur Sudrlanda*. 1884. Ed. G. Cederschiöld. Lund.
- Callmer, J. 1981. "The archaeology of Kiev ca. A.D. 500–1000. A survey." *Les pays du Nord et Byzance*. 29–52. Uppsala.
- Džakson, T. N. 1985. "Suzdal' v drevneskandinavskoj pis'mennosti". *Drevnejsie gosudarstva na territorii SSSR 1984*. Moskva. 212–28.
- Džakson, T. N. 1991. 'Islandskie korolevskie sagi kak istočnik po istorii drevnej

- Rusi i jejo sosedej x–xiii vv. *Drevnejsie gosudarstva na territorii SSSR 1988–89*, 5–169. Moskva.
- Ejder, B. 1979. *Ryd och Rud*. Lund.
- Ekwall, E. 1960. *The Concise Oxford Dictionary of English Place-Names*.⁴ Oxford.
- Ekwall, E. 1924. "The Scandinavian Element". *Introduction to the survey of English Place-Names*. Part 1. Edited by A. Mawer and F.M. Stenton. Cambridge, 55–92.
- Eymundar þátrr. 1860–68. *Flateyrbók*. 1–3. Christiania.
- Frisk, Hj. 1960. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. 1. Heidelberg.
- Fritzner, J. 1886–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. 1–3. Kristiania.
- Gautreks saga. 1900. *Die Gautreks saga*, herausgegeben von W. Ranisch. Berlin.
- Hauksbók*. 1892–96. Udgiven efter de arnamagnæanske håndskrifter No 371, 544 og 675, København.
- Hellquist, E. 1903–06. *Studier över de svenska sjönamnen, deras härledning och historia*. (Svenska landsmål 20) Stockholm.
- Hellquist, E. 1970. *Svensk etymologisk ordbok* 1–2.³ Lund.
- Hesselman, B. 1913. "Västnordiska studier 1. Om brytningen." *Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala*. 14:2, 1–87. Uppsala, Leipzig.
- Hesselman, B. 1925. "Kritiska småbidrag till fornisländsk ordhistoria." *Göteborgs Högskolas Årsskrift* 32:3. 108–10. Göteborg.
- Jackson, K. 1953. *Language and History in Early Britain*. Edinburgh.
- Jacobsen, J. 1921. *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland*. København.
- Jacobsen, M. A. og Matras, Chr. 1961. *Føroysk-Donsk Ordabok*.² Tórshavn.
- Jónsson, F. 1907. *Den islandske litteraturs historie tilligmed den oldnorske*. København.
- Jónsson, F. 1919. "Overgangen q–ö (ø) i islandsk." *Arkiv för nordisk filologi*, N.F. 31, 314–20.
- Kock, A. 1916. "Umlaut und Brechung im Altschwedischen." *Lunds Universitets Årsskrift*, N.F. 12. 1–391. Lund, Leipzig.
- Landafrædi. 1908. *Alfrædi izlenzk*. Utgiven av Kr. Kålund. København.
- Lidén, E. 1910. "Äldre nordiska tillnamn." *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet*. 92. 1–48. Helsingfors.
- Lidén, E. 1931. "Ortnamn sammansatta med Kå- och motsvarande norska namn." *Namn och Bygd* 19. 113–24.
- Liljegren, J. G. 1818–19. *Skandinaviska Fornålderns Hjeltesagor*. Stockholm.
- Lind, E. H. 1920–21. *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. Uppsala.
- Linde, G. 1982. *Ortnamn i Västergötland*. Stockholm.
- Mel'nikova, E. A. 2001. *Skandinavskie runičeskie nadpisi*. Moskva.
- Metzenthin, E. M. 1941. *Die Länder- und Völkernamen im Altisländischen Schrifttum*. Bryn Mawr.
- Mikkola, J. J. 1907. "Om några ortnamn i Garðaríke." *Arkiv för nordisk filologi*, N.F. 19. 279–81.

- Nilsson, J. 1975. *Plurala ortnamn på Island*. Umeå.
- Noreen, A. 1904. *Altnordische Grammatik*. 2. *Altschwedische Grammatik*. Halle.
- Noreen, A. 1970. *Altnordische Grammatik*. 1.⁵ Tübingen.
- Olsen, M. 1907. "Elvenavnene *Føð*, **Feð* og önavnet *Feðjar*." *Arkiv för nordisk filologi*, N.F. 19. 90–97.
- Orvar Odds saga*. 1888. Herausgegeben von R.C. Boer. Leiden.
- Pfälzisches Wörterbuch*. 1981–86. Wiesbaden & Stuttgart. Band 4.
- Pokorny, J. 1989. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*.² 1. Bern und Stuttgart.
- Roźniecki, S. 1914. "Kijangorod og Nepr." *Varægiske minder i den russiske helte-digtning*. 282–95. København.
- Rygh, O. 1897–1924. *Norske Gaardnavne*. 1–18. Kristiania.
- Sahlgren, J. 1953. "Västergötlands häradsnamn". *Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift*. 3–10.
- Schramm, G. 1984. "Die normannischen Namen für Kiev und Novgorod. *Russia Mediævalis* 5:1. 76–102. München.
- Seip, D. A. 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*.² Oslo.
- SOL. *Svenskt Ortnamnslexikon*. 2003. Språk- och folkminnesinstitutet. Uppsala.
- Stender-Petersen, A. 1953. *Varangica*: 217–40. Aarhus.
- Streitberg, W. 1896. *Urgermanische Grammatik*. Heidelberg.
- Strumiński, B. 1996. *Linguistic Interrelations in Early Rus'*. Edmonton & Toronto.
- Thomsen, V. 1877. *The relations between Ancient Russia and Scandinavia and the origin of the Russian state*. Oxford & London.
- Thomsen, V. 1919. *Samlede afhandlinger*. København og Kristiania.
- Trunte, H. "Kyj — ein altrussischer Städtegründer?" *Die Welt der Slaven*, N.F. 12:1–25.
- Vasmer, M. 1967. *Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka*. 2. Moskva.
- de Vries, J. 1977. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*.² Leiden.

Translated by B. Ellenberger.

MARGARET CLUNIES ROSS

A Tale of Two Poets: Egill Skallagrímsson and Einarr skálaglamm

Egils saga Skallagrímssonar is renowned for the poetry it contains as well as for its narrative prose. By far the largest quantity of the verse transmitted in redactions of the saga is attributed to its protagonist, Egill Skallagrímsson, himself, but a small number of verses are ascribed to other participants in the narrative, including two *dróttkvætt lausavisur* said to have been composed and recited by another, younger Icelandic skald, Einarr Helgason skálaglamm. Both verses appear in the Mǫðruvallahók (A-redaction) text of the saga. They are absent from the B-redaction, while the C-redaction, represented by two seventeenth-century copies of a medieval exemplar, written by Ketill Jörundsson (AM 453 and 462 4to), has only the second verse. Both verses also appear in manuscripts of *Jómsvíkinga saga*,¹ where Einarr figures as a poet of Earl Hákon Sigurðarson. It has generally been accepted (cf. Bjarni Einarsson 1975: 106–14) that *Egils saga* has acquired the verses and the accompanying prose text from *Jómsvíkinga saga*, which is the earlier work, usually thought to have been written c. 1200 or a little before that (Bjarni Einarsson 1975: 105; Ólafur Halldórsson 1993; Megaard 2000). Aside from the citation of some of Egill's verses in manuscripts of Snorri Sturluson's *Edda* and Óláfr Þórðarson's *Third Grammatical Treatise*, where they appear as examples of various kinds of poetic diction, Einarr's two verses are the only ones in *Egils saga* that also occur in a separate textual tradition. It is the purpose of this article to suggest why the redactor of *Egils saga* in its A-version found it suitable to his literary purposes to insert the Einarr episode and its accompanying verses at this point in his narrative of Egill's life.

According to his saga and the manuscripts in which it has been transmitted, Egill's poetic output consisted in at least 49 complete or fragmen-

¹ And in texts derived from this saga, including Flateyjarbók, which has a version of both of Einarr's stanzas.

tary *lausavisur*² and no less than six long poems. Whereas all but one of the *lausavisur* have been transmitted within manuscripts of the saga, the long poems have had a much less secure transmission history. Several of those who have edited or worked on the manuscript transmission of the saga over the last 130 years have concluded that the long poems as extended compositions were probably not originally included in the saga text and were arguably not intended to be part of it (Finnur Jónsson 1886–8: xxx; Jón Helgason 1969: 163; Chesnutt in Bjarni Einarsson 2001: xxxix). This assessment does not imply that it was not the intention of the saga author and early redactors to mention Egill's long poems. In fact I shall argue that the mention and quotation of one or two stanzas from the long poems within the saga text served an important purpose, to enhance Egill's reputation as a poet, and particularly as a courtly, if not a typical, court poet, and that the narrative of his encounter with Einarr skálaglamm was intended to contribute to that image.

Of the six long poems attributed to Egill, three survive only as fragments within the Mǫðruvallabók (A) redaction of the saga text, while the other three are extant in more or less complete form in one or more of the three main saga redactions, A, B and C.³ These latter are among the poetry for which Egill is most famous. They are *Höfuðlausn* ("Head Ransom"), his ironic praise poem in honour of King Eiríkr blóðøx, composed to save his life when he came into his adversary's power at York in England, *Sonatorrek* ("Hard Loss of Sons"), a moving elegy in which Egill laments the loss of various members of his family, including two of his sons, and *Arinbjarnarkviða* ("Poem for Arinbjörn"), a heartfelt encomium of his loyal and generous friend, the Norwegian *hersir* Arinbjörn Þórisson.

² Finnur Jónsson (1912–15 A 1: 34–60 and B 1: 30–53) did not count Egill's juvenilia in his output and so gives a lower figure. There were probably more verses attributed to Egill than even appear in the fullest medieval version of his saga, the Mǫðruvallabók manuscript. This has three lacunae where the scribes clearly expected to insert a verse, but no verse was inserted, nor do the other two redactions of the saga have corresponding verses at these points (cf. Bjarni Einarsson 2001: xxix and 2003: x–xi).

³ For a clear account of the three major redactions, see the Preface to Bjarni Einarsson's 2001 edition (xix–xxiv) and the English summary by Michael Chesnutt on pp. lxvi–ii. The state of preservation of the three long poems is not good; *Höfuðlausn* is preserved in the B- and C-redactions, but not in A; *Sonatorrek* is found in the C-redaction only, but the first stanza is cited in Mǫðruvallabók, while the preservation of *Arinbjarnarkviða* is the most precarious of all, as it survives on the leaf immediately following the end of the saga in Mǫðruvallabók (fol. 99v), now in an almost illegible condition, and in no other medieval manuscript. For an account of this poem's manuscript history and a transcription, see Bjarni Einarsson 2001: xxxix–xliii and Appendix I. A poem about Arinbjörn is mentioned in the saga's prose in M and a space left for a verse, which was never filled in, cf. Bjarni Einarsson 2001: 150, ll. 107–8; fol 95rb.

The three poems preserved only as fragments are *Aðalsteinsdrápa* (“poem with a refrain for Athelstan”), *Skjaldardrápa* (“poem with a refrain about a shield”) and *Berudrápa* (also “poem with a refrain about a shield”), all of which are preserved only in *Mǫðruvallabók* among medieval exemplars, apart from two lines of a *stef* (“refrain”) of *Aðalsteinsdrápa*, which is attested in all three redactions of the saga. *Aðalsteinsdrápa*, as its name suggests, is a praise-poem in honour of King Athelstan of England, and conforms well to the model of the skaldic encomium. From what remains of it, we can say that it is very likely to have been composed and performed in England (Jesch 2001). Both *Skjaldardrápa* and *Berudrápa* belong, so far as we can tell from their titles and surviving verses,⁴ to the skaldic genre that corresponds to the classical ekphrasis, or verbal description of an object (Lie 1956).

The author and medieval redactors of *Egils saga*, who clearly wanted to celebrate the saga protagonist’s reputation as a skald, faced a problem which was not encountered by the composers of any other of the skald sagas, that sub-genre of the *Íslendingasögur* whose core is formed by *Kormaks saga*, *Hallfreðar saga*, *Bjarnar saga Hitdœlakappa* and *Gunnlaugs saga*, and in which *Egils saga*, *Fóstbrœðra saga* and possibly other sagas are “outliers” (Clunies Ross 2001).⁵ The authors of the skald sagas refrained from recording more than a fragment of their protagonists’ output that was composed for Scandinavian rulers and other dignitaries;⁶ unlike them, however, the author of *Egils saga* could not count on there being any record of courtly poetry ascribed to his subject in other genres of Old Icelandic writing, especially in kings’ sagas, where the court poetry of skalds such as Hallfreðr and Kormakr is mainly extant. Egill Skallagrímsson enjoyed a hostile relationship with the Norwegian king Eiríkr blóðøx, which, aside from a number of *lausavísur*, produced one “head ransom” poem that was not recorded at all in the kings’ saga tradition. This is hardly surprising, as the majority of scholars who have studied Egill’s *Höfuðlausn* consider it to consist in hollow praise of Eiríkr

⁴ The title *Berudrápa* is attested in *Mǫðruvallabók* (Bjarni Einarsson 2001: 154, l. 36; fol. 96ra), but the title *Skjaldardrápa* is not given in the saga prose.

⁵ Bjarni Einarsson (1975: 193–218) has argued for the direct literary influence of both *Hallfreðar saga* and *Kormaks saga* upon the author of *Egils saga*.

⁶ The reason for this reticence is probably the saga-authors’ awareness of generic proprieties, as Whaley (2001: 301–3) has suggested. It is likely to have been considered inappropriate to use skaldic verse that provided evidence of the activities of kings and earls (or appeared to do so) within a text whose main focus was upon the skald as the protagonist of a family saga, where generic conventions required his poetry to be presented as part of the narrative that involved him as a participant.

(cf. Kries and Krömmelbein 2002). According to the saga, Egill also spent some time at the court of King Athelstan of England, and *Aðalsteinsdrápa* was the outcome of this relatively “normal” relationship between poet and patron, but the preservation of this poem — merely one stanza and one two-line refrain — is found only in manuscripts of *Egils saga*, and that fragmentarily. The sum total of Egill’s indisputably courtly verse is, therefore, rather meagre and hardly mainstream as far as the medieval Icelandic manuscript tradition was concerned and yet, paradoxically, this skald is the subject of a saga set largely outside Iceland, in which his relationships with foreign authority figures, like Eiríkr, Aðalsteinn and Arinbjörn, are important. It might therefore be supposed that the saga would wish to boost Egill’s image as a poet who was fully competent in some at least of the major kinds of courtly poetry of the Viking Age, which we can characterise as the encomium or praise poem, the genealogical poem, the *erfidrápa* or memorial poem, and the ekphrasis, or poetry descriptive of an object or image (Fidjestøl 1993).

If we consider Egill’s two other long poems besides *Hofudlausn*, namely *Sonatorrek* and *Arinbjarnarkviða*, they cannot easily be aligned with any of the sub-genres of the skaldic courtly tradition because they have a strongly personal orientation. The chances of their preservation in other Norse textual traditions outside that of the sagas of Icelanders was therefore very low, and, as we have seen, their incorporation as whole poems into the fabric of *Egils saga* was probably not the intention of the original saga author either, although it is likely that he would have assumed a knowledge of these poems in his audience and gained literary resonance for his protagonist merely by mentioning them or quoting a single stanza from them, as we find the redactor of the *Mǫðruvallabók* text doing.⁷ Some of *Sonatorrek*’s clearest affinities are with eddic genres of lament poetry (Sävborg 1997), but insofar as the poem reviews the demise of Egill’s family line, it may be seen to have some connection with courtly genealogical poetry, such as *Ynglingatal*, which reviews a royal or noble dynasty.⁸ Although the latter part of *Arinbjarnarkviða* is an encomium for Egill’s friend Arinbjörn Þórisson, the first part focuses

⁷ It is probable that Snorri Sturluson, whom many suppose to have been the author of *Egils saga*, knew some version of both *Sonatorrek* and *Arinbjarnarkviða*, as stanzas from both are quoted in some manuscripts of his *Edda* of c. 1225 (*Sonatorrek* stanzas 23 and 24/1–4 and *Arinbjarnarkviða* stanzas 8/1–4 and 17/5–8). A poem about Arinbjörn, which is generally thought to be *Arinbjarnarkviða*, was also known to Óláfr Þórðarson, who quotes the stanzas usually numbered 15, 24 and 25 in the *Third Grammatical Treatise* (c. 1250).

⁸ There is a metrical connection between both *Sonatorrek* and *Arinbjarnarkviða* and courtly genealogical poetry too, in that they all favour the *kviðuhátt* verse-form.

on the poet himself and gives a much more personalised and detailed account of his “head ransom” encounter with Eiríkr blóðøx than we find in *Höfuðlausn*.

Much of the narrative of *Egils saga* is relatively tightly linked to episodes in its protagonist’s life, and these episodes are illustrated with many *lausavisur*. However, towards the end of the saga, Egill’s biography reaches a certain stasis, as he declines physically into old age and stays put in Iceland, and it is precisely here that the saga author, or more plausibly the redactor of the A-text, introduces a concentration of poetic references. To what extent the original text of *Egils saga* included actual quotation of poetic texts remains an open question, though some were certainly included, and others were almost certainly mentioned. Indeed, the mere mention of poems would have been as good as their extended citation from a narratological point of view, provided the audience accepted the likelihood of their existence.

The chapter numbered variously 78 (so Finnur Jónsson 1886–8, followed by Sigurður Nordal 1933) or 80 (Bjarni Einarsson 2001 and 2003) is very long and rich in poetic reference. It begins by mentioning the marriage of Þorgerðr Egilsdóttir, but then moves to describe how Egill’s eldest son Þóðvarr was drowned in a boating accident and how his father reacted by withdrawing to his bed-chamber, intent on starving himself to death, and how his resourceful daughter Þorgerðr tricked him into eating some salty seaweed and quenching his thirst with milk which he mistook for water. In most modern editions this well-known episode leads into the quotation of *Sonatorrek*, though only the late C-redaction manuscripts have extended quotation of this poem. The prose saga continues with a short account of Egill’s old age at Borg and a resumé of Norwegian political history, leading then to the mention of his friend Arinbjörn, who had returned to Norway with King Haraldr Eiríksson. The prose text states that, upon hearing this news, Egill composed a poem about Arinbjörn, *ok er þetta upphaf at*, “and this is the beginning of it” (Bjarni Einarsson 2003: 155). Thus runs the text of *Mǫðruvallabók*, which, as we have seen, leaves a gap for the verse, though none was inserted here. The B- and C-redactions indicate that Egill sent the poem to Arinbjörn in Norway, an interesting anachronism that may assume a written mode of transmission. Most modern editors then insert the reconstructed text of *Arinbjarnarkviða* at this point.

Immediately after the Arinbjörn material, and still in the same chapter, the younger Icelandic skald Einarr Helgason skálaglamm is introduced and most of the rest of the chapter is devoted to a mini-narrative

about him and his dealings with Egill. It is here that the material which also appears in *Jómsvíkinga saga* is incorporated into the *Egils saga* narrative. This section adds to the existing tally of verses in the chapter the two ascribed to Einarr and one stanza of Egill's *Skjaldardrápa* (at least according to *Mǫðruvallabók*). Before looking at this material in detail, it should also be mentioned that the *Mǫðruvallabók* version of the following chapter (79 or 81) contains mention of the second of Egill's shield poems, *Berudrápa*.

It is hard to avoid the conclusion that the general narrative function of the two fragments of shield poems and the narratives that motivate Egill's composition of them, according to the *Mǫðruvallabók* text of the saga, is to enhance his status as a poet capable of composing in one of the oldest and highest status genres of the skaldic art. The high status of ekphrasis can be inferred from the extensive treatment given to such poetry in manuscripts of Snorri's *Edda* and the rank of several of the genre's most important practitioners among the chief skalds of the Viking Age. These include the Norwegian Bragi Boddason, whose *Ragnarsdrápa* describes scenes painted on an ornate shield that his patron, perhaps Ragnarr loðbrók, had given him; Þjóðólfr of Hvinir, also a Norwegian, whose *Haustlǫng* describes a similar object depicting two mythological scenes, and Úlfr Uggason, an Icelander who composed the poem *Húsdrápa* about the magnificent carvings on the walls of a hall at Hjarðarholt and about the Icelandic chieftain Óláfr pái Hǫskuldsson, who had it built. Both the hall and Úlfr's poem are also mentioned in *Laxdæla saga* (Einar Ól. Sveinsson 1934: 80). This last example indicates that, while the genre of ekphrasis was particularly suited to the courts of Norwegian kings and princes, Icelanders who had pretensions to aristocratic or royal connections also patronised it (cf. Whaley 1998: 35 and Guðrún Nordal 2001: 130–1). By attributing two shield poems to Egill, the author of *Egils saga* (or a later redactor) places him in a select company of courtly skalds, but the two narratives that explain how he came to compose them offer an unusual perspective on his role as both the recipient of an ornate shield and as the composer of a poem about the gift. Both these roles were usually played by a court poet. The role of donor of the shield is played in each case by someone with Norwegian associations, but in each case that person has reason to distrust Norwegian authority. Thus the saga succeeds in maintaining a distance from the major seat of royal power, viewed from an Icelandic perspective, while nevertheless associating the gift with Norwegian royalty or aristocracy.

The circumstances in which Egill is said to have composed *Berudrápa*

will be considered briefly before turning to the more complex background to *Skjaldardrápa*. According to chapter 79 or 81 of the saga (Sigurður Nordal 1933: 274–6; Bjarni Einarsson 2003: 167–8), a ship from Norway came out to Iceland one summer under the command of a Norwegian named Þormóðr, who was a retainer of Þorsteinn, son of Arinbjörn's sister Þóra and the Norwegian *lendr maðr* Eiríkr alspakr. Þormóðr brought with him to Iceland, as a present from Þorsteinn to Egill, an ornate shield, described as *ágætagripr*, “a very valuable possession”, and this occasioned his composition of *Berudrápa*. Although the saga narrative does not make this point here, it is clear from earlier chapters that Þorsteinn was under a considerable obligation to Egill, so the gift did not come out of the blue. Þorsteinn's indebtedness was a consequence of the long Vermaland episode as the saga tells it. Egill took on the dangerous mission, imposed by King Hákon Aðalsteinsfóstri, of collecting the king's unpaid tribute from Earl Arnviðr of Vermaland, a mission which had previously cost the lives of those who undertook it and which, Egill told his friend, was almost certainly a way of humiliating Þorsteinn and driving him from Norway, along with others of the king's enemies, including Þorsteinn's uncle Arinbjörn who, the king had heard, had joined the sons of Eiríkr blóðøx in Denmark. Egill undertook the Vermaland journey himself, along with three other men, and thus saved his friend from mortal danger. After Egill's mission had turned out successfully, King Hákon permitted Þorsteinn to remain on his lands and live in friendship with him. The episode describing Egill's adventures in Vermaland has something of the flavour of a picaresque novel and includes six of his *lausavísur* (cf. Bjarni Einarsson 1975: 253–65).

The circumstances surrounding Egill's composition of *Skjaldardrápa* are motivated by the mini-narrative about Einarr skálaglamm, which, as we have seen earlier, may derive from a version of an already existing *Jómsvíkinga saga*, as Bjarni Einarsson thought. Bjarni (1975: 114–47) has pointed to other probable borrowings from *Jómsvíkinga saga* in *Egils saga*, and has analysed the differences between the Einarr material in the two sagas in some detail, but he did not offer a reason for its inclusion in *Egils saga* at this particular point.⁹

The kernel of the Einarr narrative seems to have developed around

⁹Very recently Michael Chesnutt, who is preparing editions of both the B- and C-redactions of *Egils saga* from Jón Helgason's unpublished papers, has presented a cogent argument, based on a comparison of the A-, B- and C-texts at this point, which indicates that the *Jómsvíkinga saga* material (together with Einarr's verses) originates with the A-redaction, and that the reduced form of the anecdote in C is interpolated from a manu-

two *lausavísur*, in the first of which the poet complains that he has been poorly rewarded by a patron for his poetry, which he has composed while other people were asleep. Versions of this verse (Finnur Jónsson 1912–15 A 1:131–2, B 1:124) differ significantly between *Egils saga* in *Mǫðruvallabók* (the only medieval manuscript of this saga to contain it) and manuscripts of *Jómsvíkinga saga* (Ólafur Halldórsson 1969: 178 and 215). However, in each case it is clear that the poet complains that his work has not been properly rewarded, and in the *Mǫðruvallabók* version alone he concludes the verse by announcing *fýsinn sóttak gram hinnig*, “I was eager to seek out a ruler in the other place” (Bjarni Einarsson 2003: 164). Interestingly enough, although *Mǫðruvallabók* has the only version of the stanza to include this remark, the prose of *Egils saga* makes nothing of it, nor does it make any use of the specific thrust of the second stanza, which is found in both the A- and C-redactions of the saga as well as in manuscripts of *Jómsvíkinga saga*. This second stanza clarifies Einarr’s intention: he proposes to visit a certain Sigvaldi (identified in *Jómsvíkinga saga* as Sigvaldi Strút-Haraldsson, leader of the *Jómsvíkingar*), and transfer his allegiance and his poetic skills to him. Interestingly again, the prose of *Egils saga* makes no mention at all of Sigvaldi, though it quotes a verse in which he is mentioned by name. This lack of cohesion between verse and prose strongly supports the hypothesis that the *Jómsvíkinga saga* material was incorporated into *Egils saga* at a relatively late stage in the latter’s textual history.

To judge by the content of the two verses, divorced from their surrounding prose in the two sagas in which they have been transmitted, the gist of the situation involving Einarr is that he has a patron who, he feels, has not given him sufficient reward and esteem for his poetic services. He therefore proposes to transfer his loyalties to someone else, named in the second verse as Sigvaldi. The two sagas offer a different explanation of the circumstances that led to the verses’ composition, but, in spite of the differences in detail, they follow a similar narrative pattern. In each case Einarr’s impulse to leave the niggardly patron, identified as Earl Hákon Sigurðarson, is thwarted by the Earl giving him a valuable reward in the form of a precious object. I will argue that it is the climax of this narrative pattern, the giving of the precious object, that particularly attracted the author of *Egils saga* to it, but that certain

script of A, while this material is completely lacking in B, which Chesnutt considers may represent an earlier stage in the saga text’s development. I am very much indebted to Michael Chesnutt for making his views available to me prior to their publication in *Opuscula* xii. *Bibliotheca Arnarnagæana* 44 (2005).

characteristics of the association between Einarr and Earl Hákon probably suited his purpose too and in effect deepened the narrative complexity of this part of the saga.

In *Jómsvíkinga saga*, we learn that Einarr was one of four Icelandic skalds in the entourage of Earl Hákon Sigurðarson and his son Eiríkr. The episode in which Einarr utters the two verses in question is situated chronologically in the period immediately before the battle of Hjörungavágr between the Earl and the Jómsvíkings. Hence Einarr is represented as threatening to transfer his loyalty from Earl Hákon to the latter's enemy. In the prose, he is made to complain that the Earl has shown him little honour (*sómi*) of late, compared to what he had formerly enjoyed, though no reason is given for the Earl's change of heart. Before he utters the second *lausavisa*, he makes as if to desert Hákon by leaving his ship. The Earl calls his bluff by offering him a valuable and very unusual gift, a pair of magical scales, made of burnished silver and gilded all over, which came with a set of weights that produced a noise (*glamm*) in the bowl by vibration when a particular weight turned out to be what the Earl wanted. This story is used in *Jómsvíkinga saga* to explain how Einarr's nickname changed from Skjaldmeyjar-Einarr ("Einarr of the shield-maiden"), as he was formerly known, to Einarr skálaglamm ("noise of the scales").¹⁰

The motivating narrative in *Egils saga* begins by informing the audience of Einarr's Icelandic genealogy and his aptitude for poetry, which he began to compose when he was young. There then follows a short account of how, one summer, he visited Egill Skallagrímsson's booth at the Althing, where they fell into conversation about poetry (*ok kom þar brátt talinu at þeir ræddu um skáldskap*). The stage is thus set for a deepening friendship between two poets, Egill the senior, Einarr the junior who nevertheless is often abroad serving noble men, following the normal path of a successful Icelandic skald. Although they are friends and fellow-poets who esteem one another, Einarr is here established as a foil to Egill in a number of respects: Einarr travels abroad as a poet serving noble men; Egill regales him with stories of his past adventures (*um ferðir*

¹⁰ Another etiological narrative connected with Einarr's nickname is given in the last chapter of *Jómsvíkinga saga* (Ólafur Halldórsson 1969: 205), which tells that Einarr was drowned in Breiðafjörðr on a visit to Iceland, *ok heita þar af því Skáleyjar, að þar rak skálinnar á land, þær sem jarl gaf honum*, "and the place is called Skál-islands because the scales that the earl had given him drifted ashore there". Versions of this account are recounted in three manuscripts of *Jómsvíkinga saga*, in Arngrímur Jónsson's Latin synopsis and in *Landnámabók* (see Bjarni Einarsson 1975: 108–112 for references and a discussion). They may point to a more mundane etymology for Einarr's nickname, from *skáli*, m. 'hall, house'.

Egils ok stórvirki hans), which on the whole involved him in adversarial relationships with high-ranking men abroad; Einarr is a generous man (as the narrative here bears out), but often short of money (*Einarr var þorr maðr ok optast félitill*), whereas Egill is represented throughout his saga as being rather tight-fisted, very keen to acquire money, but not anxious to give it away, a trait he shares with his father Skallagrímr. Finally Einarr is the retainer (*hirðmaðr*) of Earl Hákon Sigurðarson, while Egill, for most of his life, has not been anyone's retainer.

The Mǫðruvallabók text of *Egils saga* mentions that Einarr was called *skálaglamm*, but does not indicate how he acquired the nickname, and then provides the motivation for Einarr's two *lausavísur* by explaining: *hann orti drápu um Hákon jarl er kǫlluð er Vellekla ok var þat mjök lengi at jarlinn vildi eigi hlýða kvæðinu, því at hann var reiðr Einari*, "he composed a *drápa* about Earl Hákon which is called *Vellekla* ("shortage of gold") and for a very long time the Earl refused to listen to the poem, because he was angry with Einarr". No reason for Hákon's anger is given, but Einarr's two *lausavísur* (or the second only, according to the C-redaction) are then quoted.¹¹ The redactor of the A-text thus associates Einarr's dissatisfaction with his poor recompense from Hákon for his composition of *Vellekla*, whose title, indeed, suggests perhaps a chronic shortage of appropriate reward. This poem is not mentioned at all in the *Jómsvíkinga saga* account. In the A-text of *Egils saga*, the general import of the verses is presented as the spur for Hákon's decision to listen to *Vellekla*, because he did not want Einarr to leave his entourage (*Jarlinn vildi eigi at Einarr færi á brott*). As Bjarni Einarsson has observed (1975: 112–4), the "author" of *Egils saga* ("Egils sagas forfatter") may have counted on his audience's knowledge of *Jómsvíkinga saga*'s contextualisation of the verse reference to Sigvaldi, even though he makes nothing of it himself, but it would, in any case, have created unwanted "noise" in his own narrative, so he was simply silent about it.¹² However, he needed the general sense of the verses to motivate the Earl's change of heart.

According to the A- and C-texts of *Egils saga*, Earl Hákon dissuades Einarr from leaving him by giving him a valuable gift, not the magical

¹¹ To the extent that unexplained anger with a poet, or reluctance to give a poet a hearing are fairly standard motifs in skald sagas (cf. Bjarni Einarsson 1975: 112), the A-text redactor may not have felt the need to elaborate on the Earl's motivation here.

¹² As Bjarni points out (1975: 111), the 'author' of *Egils saga* would also have run into obvious chronological problems if he had dwelt on the historical background to Earl Hákon's fight with the Jómsvíkingas, as he represents Egill in a later chapter as being in his eighties in the early part of Earl Hákon's reign (Bjarni Einarsson 2003: 180).

scales of *Jómsvíkinga saga*, but a shield, described as *in mesta gersimi*, “the greatest treasure”. A more elaborate description follows: *Hann var skrifaðr fornsögum, en allt milli skriptanna váru lagðar yfir spengr af gulli, ok settr steinum*, “It had scenes from ancient stories depicted on it, and everywhere between the pictures thin plates of gold were overlaid and it was ornamented with precious stones”. This is certainly a shield of inestimable value and without doubt one that could be expected to evoke a counter-prestation from the skald recipient in the shape of a magnificent, celebratory poem. However, it seems that Einarr did not react in the manner of a Bragi or a Þjóðólfr, but instead, according to *Egils saga*, departed for Iceland, where, after visiting his relatives, he came to stay at Egill’s farm at Borg. Evidently it was his intention to present the magnificent shield to Egill, but the latter was away from home. After he had still not returned when the customary three nights’ hospitality had expired, Einarr departed, leaving the shield as a gift for Egill. When Egill returned home, he became (or pretended to become) furious that Einarr had left him so much work to do (he of course recognised the convention that such a magnificent gift would require an equally magnificent poem in return), and threatened to ride after Einarr and kill him. Instead, however, the saga tells that Egill afterwards composed a *drápa* and gives the beginning of it (only extant in *Mǫðruvallabók*).

The mini-narrative concludes with a descent into bathos in the A- and C-texts, perhaps indicative of the intrusion of Icelandic realism into a story with aristocratic pretensions. Egill took the shield with him on a journey he made as a member of a bridal party, and on this trip the shield was damaged and thrown into a whey-cask. Nevertheless, true to form, Egill took care to recover the value of the gold in the decorative mounts! Thus a magnificent shield, originating as a gift from a Norwegian ruler to his Icelandic court poet, is passed on by this Iclander to a fellow Iclander and fellow poet, presumably in recognition of his superior status as a master skald. The master responds in a masterly way, by composing a shield poem, just as, in the *Berudrápa* episode which comes shortly afterwards, he composes yet another poem in this high-status courtly genre.

We cannot know whether either of Egill’s shield poems existed outside the two narratives that motivate their composition according to the saga. The single stanzas attesting to their existence are extant only in *Mǫðruvallabók* and their motivating narratives may well be authorial inventions, though in the case of the Einarr narrative, borrowed in essence from existing accounts connected with Earl Hákon and the

Jómsvíkings. It seems to me that their general purpose at this point in *Egils saga* is clear: it is to follow the citation or mention of other of Egill's major poems at the point where the saga runs out of a dynamic plot by boosting his image as a master skald capable of shield poetry in the grand, courtly manner. The difference is, however, that Egill does not need to compromise his Icelandic independence by accepting decorated shields from royalty. Rather, he receives these gifts from persons who have reason to distrust royalty; the shield that occasions *Berudrápa* is a present given to Egill in gratitude for his helping Þorsteinn Eiríksson deal with the hostility of King Hákon Aðalsteinsfóstri, while the shield he receives from Einarr skálaglammi is a recycled gift Einarr obtained from Earl Hákon Sigurðarson, after he had complained about the Earl's nigardliness and threatened to abandon him for a political rival.

The semiotic import of Einarr's gift is complex and works within binary thematic oppositions already established in the text of *Egils saga*. It represents an act of generosity on the part of a court poet, who is said to be often short of money, towards an older (and presumably, in Einarr's eyes, better) poet who is known to be miserly and unpredictable in his behaviour, as well as hostile to Norwegian royalty. It effectively denies Hákon's gift its just courtly reward in Norway, namely a praise poem in which the skald lauds both the gift and the aristocratic giver (cf. Clunies Ross 1981), but that can be seen as Einarr's punishment of Hákon for not treating him as a noble patron should. The gift is instead deflected to Egill in Iceland and it thus becomes a different kind of prestation, namely the homage of a younger to an older skald, which allows the older man, though not without a mock protest, to give full rein to his ability to compose verse in the tradition of ekphrasis and thus demonstrate his superior skaldic status. The story of Einarr and Egill, most fully developed in the saga's A-redaction, thus contributes in a clever and multi-faceted way to the general semiotic significance of *Egils saga* as the biography of an atypical master skald who could have succeeded in the courtly world had circumstances been otherwise, and it provides the opportunity to include mention of two poems in the courtly ekphrastic tradition towards the end of the saga as "proof" of the protagonist's ability.

References

- Bjarni Einarsson 1975. *Litterære forudsætninger for Egils saga*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Bjarni Einarsson (ed. with Michael Chesnutt) 2001. *Egils saga Skallagrímssonar*. I. *A-Redaktionen*. Editiones Arnarnagnæanæ A 19. C. A. Reitzels Forlag, Copenhagen.
- Bjarni Einarsson (ed. with Anthony Faulkes) 2003. *Egils saga*. Viking Society for Northern Research, University College London.
- Chesnutt, Michael 2005: "Textkritiske bemærkninger til C-redaktionen af Egils saga". *Opuscula* XII. Bibliotheca Arnarnagnæana 44.
- Clunies Ross, Margaret 1981. "Style and Authorial Presence in Skaldic Mythological Poetry". *Saga-Book of the Viking Society* 20, pp. 276–304.
- Clunies Ross, Margaret 2001. "The Skald Sagas as a Genre: Definitions and Typical Features". Russell Poole (ed.), *Skaldsagas. Text, Vocation, and Desire in the Icelandic Sagas of Poets*. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde — Ergänzungsband 27. de Gruyter, Berlin and New York, pp. 25–49.
- Einar Ól. Sveinsson (ed.) 1934. *Laxdæla saga*. Íslenzk fornrit 5. Hið íslenzka fornritafélag, Reykjavík.
- Fidjestøl, Bjarne 1993. "Skaldic Verse". Phillip Pulsiano and Kirsten Wolf (eds.), *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. Garland Publishing, New York and London, pp. 592–4.
- Finnur Jónsson (ed.) 1886–8. *Egils saga Skallagrímssonar tilligemed Egils störræ kvæð*. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur XVII. Møller, Copenhagen.
- Finnur Jónsson (ed.) 1912–15. *Den norsk-íslandske skjaldedigtning*. Vols. A1, AII (tekst efter håndskrifterne) and B1, BII (rettet tekst). Gyldendal, Copenhagen. Rpt. 1967 (A) and 1973 (B). Rosenkilde & Bagger, Copenhagen.
- Guðrún Nordal 2001. *Tools of Literacy. The Role of Skaldic Verses in Icelandic Textual Culture of the Twelfth and Thirteenth Centuries*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo and London.
- Jesch, Judith 2001. "Skaldic Verse in Scandinavian England". James Graham-Campbell, Richard Hall, Judith Jesch and David N. Parsons (eds.), *Vikings and the Danelaw. Select Papers from the Proceedings of the Thirteenth Viking Congress*. Oxbow Books, Oxford, pp. 313–25.
- Jón Helgason 1969. "Höfuðlausnarhjal". Bjarni Guðnason, Halldór Halldórsson and Jónas Kristjánsson (eds.), *Einarsbók. Afmæliskvæðja til Einars Ól. Sveinssonar*. 12. desember 1969. Útgefendur Nokkrir Vinir, Reykjavík, pp. 156–76.
- Lie, Hallvard 1956. "Billedbeskrivende dikt". *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*. I. Rosenkilde & Bagger, Copenhagen, cols. 542–5.
- Kries, Susanne and Thomas Krömmelbein 2002. "'From the Hull of Laughter:' Egill Skalla-Grimsson's 'Höfuðlausn' and Its Epodium in Context". *Scandinavian Studies* 74, pp. 111–36.

- Megaard, John 2000. "Studier i *Jómsvíkinga sagas* stemma. *Jómsvíkinga sagas* fem redaksjoner sammenlignet med versjonene i *Fagrskinna*, *Jómsvíkinga-drápa*, *Heimskringla* og *Saxo*". *Arkiv för nordisk filologi* 115, pp. 125–82.
- Ólafur Halldórsson (ed.) 1969. *Jómsvíkinga saga*. Prentsmiðja Jóns Helgasonar, Reykjavík.
- Ólafur Halldórsson 1993. "Jómsvíkinga saga". Phillip Pulsiano and Kirsten Wolf (eds.), *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. Garland Publishing, New York and London, pp. 343–4.
- Sävborg, Daniel 1997. *Sorg och elegi i Eddans hjältediktning*. Acta Universitatis Stockholmensis. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Sigurður Nordal (ed.) 1933. *Egils saga Skalla-Grimssonar*. Íslenzk fornrit 2. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík.
- Whaley, Diana (ed.) 1998. *The Poetry of Arnórr jarlaskáld. An Edition and Study*. Westfield Publications in Medieval Studies 8. Brepols Publishers, Turnhout.
- Whaley, Diana 2001. "Representations of Skalds in the Sagas. 1: Social and Professional Relations". Russell Poole (ed.), *Skaldsagas. Text, Vocation, and Desire in the Icelandic Sagas of Poets*. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde — Ergänzungsband 27. de Gruyter, Berlin and New York, pp. 285–308.

VICTORIA HANSELMANN

Perifera representationer

Vinlandssagorna, "det andra" och representationens strategier

Vinlandssagorna har varit föremål för undersökningar ur historisk, arkeologisk, etnologisk, filologisk och litteraturvetenskaplig synvinkel. I denna undersökning ansluter jag mig övervägande till det litteraturvetenskapliga och etnologiska perspektivet med syfte att analysera "mötet med det andra" i Vinlandssagorna. Den fråga jag kommer att behandla och illustrera är *hur* det som är "other" i Vinlandssagorna — d.v.s. i första hand skrälningarna — representeras som text och vilken diskurs som ligger till grund för denna framställning. Själva "förskriftligandet" (ty. *Verschriftlichung*) av det andra kan beskrivas som "eine 'Übersetzung' fremder Wahrnehmungseindrücke im Kulturenkontakt" (Bachmann-Medick, 1997: 2). Representationen av det andra utgår ifrån en föreställning som inte är statisk, utan ständigt utvecklas på nytt och präglas av sin kontext. Således utvecklar varje samhälle i varje tidsepok strategier och stereotyper för att beskriva den andre. I denna föreställning projiceras ofta det avvikande till periferin av världen och det är en mekanism som har präglat synen på det andra ända in i vår tidsålder. Men representationen av det andra är dynamisk och inbegriper inte bara skrälningarna. I samband med vistelsen i Vinland skildras inte bara de okända skrälningarna utan även en mycket ovanlig kvinna: Freydis. Mellan instanserna för det som representeras som främmande, okonventionellt och "other" — skrälningarna och Freydis — uppstår intressanta effekter. Denna dynamik tycks ingå i de båda sagornas olika strategier att närma sig eller att ta avstånd från det som är främmande och okonventionellt. Det är tydligt att dessa strategier skiljer sig åt i sagorna och att förklaringen till detta ligger i deras olika kontexter. Att beskriva det andra är att samtidigt definiera sig själv och den egna kulturen.

Jag skall precisera Vinlandssagornas representationer av det främmande med hjälp av begreppet "otherness", i anslutning främst till Tzvetan Todorovs bruk av det (t.ex. 1982). Jag använder termerna "det andra" och "annanhet" — det senare ordet är inte etablerat i svenskan men lik-

som Sverrir Jakobsson använder "andenhed" i danskan (2001b:39) vill jag föreslå "annanhet" i svenskan. Jag skall diskutera representationen av det andra inte bara som mötet med ett främmande folk, utan som en textuell funktion som inbegriper också det egna samhällets hierarki. Som jag ser det, är det här dynamiken i Vinlandssagornas representation av det andra uppstår.

Vinlandssagorna — *Grœnlendingasaga* och *Eiriks saga rauða* — skildrar händelser som skall ha inträffat kring år 1000, men de är nedskrivna 200–300 år senare. Man kan anta att det har funnits en någorlunda stabil muntlig tradition kring dessa händelser (Ólafur Halldórson, 1985: 380), men den måste ha utbroderats, överdrivits och förvringts redan i den muntliga traditionen. Den slutliga skriftliga traderingen har inneburit ytterligare förändringar som resulterat i flera olika berättelser. Precis vad som återspeglar ett reellt möte och hur nordmännen då uppfattade skrälarna förblir oklart. Denna undersökning kommer inte att behandla sådana frågor, utan sätter texternas representation av det andra i fokus.¹

Mötet med skrälarna i *Grœnlendingasaga* och *Eiriks saga rauða*

Det första mötet mellan skrälarna² och nordmän i *GS*³ skildras i kapitel *V i samband med Þorvaldr Eiríkssons Vinlandsfärd*:

Ganga síðan til skips ok sjá á sandinum inn frá höfðanum þrjár hæðir ok fóru til þangat ok sjá þar húðkeipa þrjá och þrjá menn undir hverjum. Þá skiptu þeir liði sínu ok höfðu hendr á þeim öllum, nema einn komsk í burt með keip sinn. Þeir drepa hina átta ok ganga síðan aptr á höfðann ok sjásk þar um ok sjá inn í fjörðinn hæðir nökkurar och ætluðu þeir þat

¹ Artikeln är resultatet av mitt arbete som jag presenterade på "fredagsseminariet" under min utbytestermin i Göteborg VT 2002. Jag vill särskilt tacka min handledare Mats Malm, men även alla deltagarna på fredagsseminariet för intressanta diskussioner och stimulerande synpunkter.

² Definition av skrälarna enligt KLMN: Skrælinger er den norrøne betegnelse på de fødte, man mødte dels i Vinland, dels i Grønland. Navnet står uden tvivel i forbindelse med no. dial. *skeræla* 'skranter' og muligvis *skral* 'svag, skrøbelig', *skræl* 'svækling' isl. *skræl(n)a* 'tørre ind, skrumpne ind'; at betegnelsen er nedsættende, fremgår af de (få) middelalderlige beskrivelser" (Gadd, 1970: 716). Termen användes först och främst för Grönlands inuiter.

³ I den löpande texten använder jag mig av förkortningarna *GS* (*Grœnlendingasaga*) och *ES* (*Eiriks saga rauða*). Texterna citeras ur Íslensk fornrit 1935, Einar Ól. Sveinsson och Matthías Þórðarson (*GS*), och 1985, Ólafur Halldórson (*ES*). O-caudata återges genomgående med vanligt ö.

vera byggðir. Eptir þat sló á þá höfga svá miklum, at þeir máttu eigi vöku halda, ok sofna þeir allir. (ÍF 1935: 255–256)

Sedan gick de tillbaka till skeppet och såg då tre förhöjningar i sanden inåt från udden. De begav sig dit och fann där tre skinnbåtar med tre man under varje. Då delade de upp sin styrka och tog dem alla till fånga utom en som lyckades komma iväg med sin båt. De dräpte de andra åtta och gick sedan tillbaka till udden och såg sig omkring. Då upptäckte de längre in i viken några förhöjningar som de antog vara bebyggelse. Efter detta slogs de av en så stor sömnighet att de inte kunde hålla sig vakna utan somnade allesammans. (Larsson, 1999: 142)

Med tanke på att det är ett helt främmande folk som nordmännen råkar på för första gången finns det två saker som är påfallande i denna skildring. För det första nämns det inte vilka de främmande männen är och det finns inget som tyder på att de skulle vara annorlunda än nordmännen förutom att de färdas i kanoter gjorda av skinn. För det andra dödas alla främlingarna utom en. Att döda män utan anledning ansågs i det medeltida isländska samhället som något mycket ovärdigt (Jakobsson, 2001: 97). Kanske har det funnits en immanent orsak till detta dråp som nutidens läsare inte känner till, men som var bekant för dåtidens åhörare. Tulinius menar att all litteratur nödvändigtvis uttrycker en världsuppfattning, om det så bara är genom att anta att mottagarna har vissa kunskaper (Tulinius, 1995: 39). Att åhörarna hade dessa kunskaper, d.v.s. att de visste vem det var fråga om och varför de anfölls, kan vi förmoda i ett fall som detta. Att vi befinner oss i periferin av världen kan vara ett annat sätt att förklara det oväntade sättet att bemöta skrälningarna. I periferin, långt borta från det egna samhället och dess lagar och normer, kan det förväntas att individen handlar på ett oväntat sätt. Att man förväntas möta ovanliga varelser och situationer i periferin understryker Lars Lönnroth som påpekar att "Supernatural and fantastic elements (fights with berserks and trolls, magic spells, etc.) increase as the hero gets further from home" (1978: 57–58) och detta är ett karakteristiskt drag som tillämpas i Vinlandssagorna. Vinlandssagorna handlar inte bara om periferin utan är i sig perifera i den grupp av sagor de tillhör. Båda sorteras i allmänhet till islänningasagorna. Enligt Theodore Andersson är de dock "sui generis" i denna indelning (2000: 27). Det är tydligt att de inte följer övriga islänningasagors konventioner så som de definierades av Theodore Andersson 1967. Konflikt och hämnd som är en viktig del av islänningasagorna tycks lysa med sin frånvaro. Konflikten vi möter här är en annan, nämligen mötet med det okända. Det illustre-

ras i det följande, då nordmännen drabbas av en oförklarlig sömn som tycks ha orsakats av skrälningarnas magi. Finnarnas magi var känd för att orsaka oförklarlig sömn (Sverrir Jakobsson, 2001: 98) och att skrälningarna ansågs vara trollkunniga illustreras på flera ställen i sagan. En röst från ingenstans väcker nordmännen och varnar dem för den fara som nalkas. När de vaknar ser de ett stort antal skinnbåtar i fjorden och de förbereder sig för strid. Det är inte förrän nu som främlingarna nämns vid namn: "Svá gera þeir, en Skrælingar skutu á þá um stund, en flýja síðan í burt sem ákafast, hverr sem mátti" (ÍF 1935: 256) [Så gjorde de, och skrälningarna sköt på dem en stund men flydde sedan så mycket var och en förmådde (Larsson, 1999: 143)]. Þorvaldr blir träffad av en pil och dör. Det första mötet med skrälningarna är mildt uttryckt ett misslyckande. Vad som tycks vara påfallande i detta första möte så som det skildras i GS är den absoluta frånvaron av försök till kommunikation de båda grupperna emellan. Det som illustreras är en direkt konflikt som resulterar i dråp.

Efter det första mötet i GS skildras två möten till. Det andra mötet följer efter första vintern i Vinland då skrälningarna söker sig till nordmännen för att bedriva handel. Det beskrivs att de skräms av Karlsefnis bölande tjur. Skrälningarna försöker fly in i Karlsefnis hus, men han försvarar dörrarna. Här säger sagan att "Hvårigir skildu annars mál" (ÍF 1935: 262) [Ingendera av dem förstod de andras språk (Larsson, 1999: 147)], ett uttalande som understryker de båda gruppernas främlingskap inför varandra. Till slut bedriver de dock handel med varandra. Skrälningarna vill helst köpa vapen, eftersom de själva bara har stenvapen. Karlsefni förbjuder dock nordmännen att sälja vapen till skrälningarna och istället kommer han på den goda idén att byta mjölkvaror ("búnyt") mot deras värdefulla skinn. Det är i denna episod som isländskan Guðríðr får besök av en mystisk kvinna som också kallar sig för Guðríðr. Under handelsutbytet männen emellan dödas en av skrälningarna när han försöker ta ett vapen. I samma ögonblick försvinner den mystiska kvinnan. Det har debatterats vem denna mystiska kvinna egentligen är. Bo Almquist gör en grundlig genomgång av dessa frågor och enligt hans åsikt måste den främmande kvinnan ha varit en skrälning (2001: 15–30).

Skrälningarna återkommer en tredje gång och är då rustade för strid. Det är i samband med denna strid som den enda fysiska beskrivningen av skrälningarna ges: "Einn maðr var mikill ok vænn í liði Skrælinga, ok þótti Karlsefni, sem hann myndi vera höfðingi þeira" (ÍF 1935: 263) [En man i skrälningarnas skara var storväxt och vacker, och Karlsämne ansåg att han måste vara deras hövding (Larsson, 1999: 148)]. Det är påfallande att

sagan i övrigt inte ger någon fysisk beskrivning av det främmande folket. Att hövdingen beskrivs som vacker leder till antagandet att det vackra utseendet skulle ha varit orepresentativt för skrälningarna. Detta kan ge intryck av att de eljest ansågs vara fula. Det beskrivs vidare att hövdingen tar upp en yxa som låg på marken och tittar på den en stund innan han hugger till en av sina mannar i huvudet. Mannen dör och då hövdingen ser detta slänger han yxan så långt ut i sjön som han förmår.

Om vi sammanfattar den representation som vi får av skrälningarna i GS så kan vi göra följande iakttagelser: Skrälningarna ansågs vara naiva. Detta skildras genom deras rädsla för Karlsefnis tjur och genom att de byter värdefulla skinn mot vanliga mjölkvaror som de dessutom genast äter upp. Vidare förstärks denna naiva bild genom att hövdingen själv inte förstår bättre än att döda en av sina egna mannar med en yxa, som om han inte förstod att yxans egg är dödlig. Det som framställs är ett teknologiskt underläge. Skrälningarnas underläge och naivitet tycks vara orsak till att nordmännen tillåter sig att bestämma villkoren. Det är ingen tvekan om hur makten är fördelad. Skrälningarna ansågs dessutom vara trollkunniga och detta tyder trots allt på en viss ambivalens, ty trolldom var något som nordmännen inte kunde kontrollera och som orsakade rädsla. Sverrir Jakobsson påpekar att "deras andenhed består først och fremmest i deres hedenskab og deres bevandring i trolddomskunster, men også i det, at de ikke kender till jern eller mælkevarer" (2001b: 39). Det är intressant att det inte sägs något om deras religion, men det är tydligt att man betraktar dem som hedningar. Avslutningsvis kan vi säga att den representation vi får av skrälningarna i GS är påtagligt negativt konnoterad.

*

Det första mötet i ES med skrälningarna skildras i kapitel x under Karlsefnis Vinlandsfärd:

Ok einn morgin snemma er þeir lituðusk um sáu þeir níu húðkeipa, ok var veift trjánun af skipunum ok lét því líkast í sem í hálmþústum ok fór sólarinnis. Þá mælti Karlsefni: 'Hvat mun þetta tákna?' Snorri svarar honum: 'Vera kann at þetta sé fríðartákn ok tókum skjöld hvítan ok berum í mót.' Ok svá gerðu þeir. Þá reru hinir í mót ok undruðusk þá, ok gengu þeir á land. Þeir váru smáir menn ok illiligir, ok illt höfðu þeir hár á höfði: eygðir váru þeir mjök ok breiðir í kinnunum, ok dvöldusk þar um stund ok undruðusk; reru síðan í brott ok suðr fyrir nesit. (ÍF 1985: 428)

Men en tidig morgon när de såg sig om upptäckte de nio skinnbåtar, och från dem viftades det med käppar. De lät som slagor och svängdes medsols. Då sade Karlsämne: "Vad kan detta betyda?" Snorre svarade honom: "Det kan vara så att detta är ett fredstecken. Låt oss ta vita sköldar och bära mot dem." Så gjorde de. Då rodde de mot dem och förundrades och gick i land. Det var små män med ondskefullt utseende. De hade anskrämligt hår på huvudet, stora ögon och breda kindknotor. De stannade där en stund och förundrades och rodde sedan bort söderut förbi näset. (Larsson, 1999: 159)

Skildringen av det första mötet i *ES* ter sig mycket annorlunda än det första mötet i *GS*. Mötet präglas här av tydandet av tecken. Nordmännen försöker tyda och förstå främlingarna, och svara på rätt sätt. Detta är ett försök att kommunicera med skrälningarna. Det beskrivs att skrälningarna "undruðusk" och det kan verka som en naturlig reaktion inför mötet med främmande män med okänt ursprung. Däremot beskrivs ingen sådan reaktion från nordmännens sida, förutom att deras tolkningsförsök betonas. Vidare beskrivs skrälningarna till utseendet. De är mycket fula och ser ondskefulla ut. Skönhet och fulhet är två motsatser som var relativt väletablerade inom sagalitteraturen och som därför måste anses vara sociala normer. Jochens påpekar att blonda människor ansågs vara vackra, medan människor med mörk hy och mörkt hår ansågs vara fula (1991: 20). Hedniska män beskrivs ofta som "mörka" till utseendet. Det inträffar inte någon aggressiv handling utan mötet skildras som ett ömse-sidigt iakttagande. Det som kan förnimmas här är en semiotisk fokusering i diskursen som inte är närvarande i *GS*.⁴ Jag återkommer längre fram till denna semiotiska fokusering som enligt min mening utgör den strategi *ES* följer för att interpretera det andra.

I *ES* skildras utöver det första mötet fem möten till med skrälningarna. I likhet med *GS* kommer det i andra mötet till handel mellan nordmännen och skrälningarna. Även här vill de allra helst köpa vapen, vilket bestämt avfärdas av Karlsefni. Istället får de byta sina skinnvaror mot rött tyg som de är förtjusta i. Det som beskrivs här kan jämföras med "pärlsyndromet" som Columbus möter hos indianerna under sin upptäcktsfärd. Det illustreras genom att skrälningarna ger lika mycket valuta trots att de till slut bara får en fingerbred tygbit i utbyte, eftersom tyget har börjat att ta slut. Liksom i *GS* skildras det att skrälningarna blir

⁴ Det är svårt att låta bli att dra paralleller till Christopher Columbus, vars interpretationer av det andra är fyllda av teckenläsning. Columbus semiotiska teckentydning styrs av en kristen diskurs som är finalistisk. Detta belyser både Tzvetan Todorov (1982) och Stephen Greenblatt (1994).

skrämda av Karlsefnis tjur och lägger benen på ryggen. Skrälingarna framställs återigen som naiva och Sverrir Jakobsson menar att "From a modern perspective such a story looks as if its main funktion is to ridicule the Skrælings, presenting them as simpletons who allow themselves to be swindled. Contemporary audience, however, may not have placed the same interpretation upon the account" (2001: 96). Jag tror dock att de samtida åhörarna tolkade skrälingarnas beteende just så som det framställs, nämligen som naivt. Detta understryks av en viss ironi i berättartonen. Denna naivitet får i *ES* dock en motpol, nämligen i det tredje mötet, där skrälingarna angriper nordmännen med sin "krigsslunga" ("valslöngur"). Stridsscenen inleds med att skrälingarna anländer i sina kanoter och svingar sina stavar motsols, varpå nordmännen håller upp sina röda sköldar för att besvara krigstecknet. Vi förnimmar här åter en stark semiotisk fokusering i berättelsen. De båda parterna strider mot varandra, men i det ögonblick skrälingarna angriper med slungan flyr nordmännen. Här tycks maktförhållandet för närvarande ha vänt. Freydis, den kvinna som är med på denna färd, ser männen fly och blir mycket upprörd. Hon löser situationen på sitt eget sätt (till detta återkommer jag längre fram). Det beskrivs nu att männen återvände till sina bodar för att sköta om sina sår. Under stridens gång tycktes det dem att skrälingarnas skaror kom emot dem från alla håll. De kommer dock fram till att den enda styrkan måste ha varit den som kom med båtarna och att den andra måste ha varit en synvilla. Detta antyder ånyo skrälingarnas svartkonst. Vidare berättas det att skrälingarna fann en död man och bredvid honom en yxa. En av skrälingarna tog upp yxan och högg i ett träd med den och likadant gjorde var och en av de andra. Sedan högg en av dem i en sten så att yxan brast och då tyckte de att den inte var något värd. Därför kastar de bort den. Här skildras återigen skrälingarnas naivitet och underliga beteende. Det kan tyckas egendomligt att samma individer just lyckats skrämman iväg nordmännen med en sofistikerad "krigsslunga".

Efter striden bestämmer sig Karlsefni för att det är bäst att lämna landet och de förbereder sig för att återvända hem. De seglar norrut och råkar på fem skrälingar som ligger och sover på stranden. Dessa män uppfattas av nordmännen som laglösa och därför dräper de dem. Åtminstone är det motivet sagan ger för dråpet av skrälingarna. Kanske berättaren ger den förklaringen i behov av motivering för dråpet i motsats till *GS*, där skrälingarna dödas utan motiv. Att de dödar männen i sömnen, vilket i det egna samhället ansågs vara skamligt, förklaras av Sverrir Jakobsson med att "Thus the inference is clear that the Norse-

men regarded the Skrælings, for some reason, as being people who could be killed with impunity, perhaps because they saw them as outlaws" (2001: 97). Jag skulle själv vilja tillägga att i periferin tycks det inte vara så viktigt med honnorsreglerna. Här verkar det mest oväntade vara möjligt. Innan man åkte hem ville Karlsefni söka efter Þórhall, som tidigare hade seglat iväg för att utforska landet på annat håll. Under denna färd råkar de på en enfoting ("Þat hrœrðisk, ok var þat einfoetingr ok skýzk ofan þangat sem þeir lágu" (ÍF, 1985: 431) [Den rörde sig och det var en enfoting som rusade ner mot stranden där de låg (Larsson, 1999: 162)]. Detta möte är ett element som inte förekommer i *GS*. Skribenten måste ha känt till de latinska, geografiska skrifterna, där sciapodes situerades i Afrika. Eftersom man egentligen inte visste något om skrälningarna, antar Sverrir Jakobsson att "they assumed that the rest of the people in the land must be identical with strange people known to exist elsewhere in the world" (2001: 94). Dessutom innebär detta tillägg att man får möjlighet att knyta Vinland till Afrika och därmed passa in Vinland i den kristna världsbilden. Efter den tredje vintern ger sig Nordmännen slutligen av från Vinland för gott. På vägen stöter man återigen på skrälningar, en man, två kvinnor och två barn. De vuxna skrälningarna försvinner ner genom jorden ("sukku í jörð niðr" (ÍF, 1985: 432)), men pojkarne tas till fånga och förs till Grönland. Väl i Grönland lär de sig språket och blir döpta. De kan nu själva berätta om sitt land. Genom att de sätter ord på sitt folk framstår det som mindre barbariskt. Här har man lämnat det semiotiska planet — d.v.s. tolkandet av främmande tecken — och den andre framstår då som mindre skämmande. Sagan för de unga skrälningarna ut ur den semiotiska nivån och tillskriver dem ett slags encyklopedisk kunskap, d.v.s. att de (skrälningarna) berättar istället för att man måste tolka dem. Syftet är att ordna in det främmande i den egna världsbilden.

Representationen som vi får av skrälningarna i *ES* är tämligen olik den vi får i *GS*. Givetvis är de gemensamma elementen många. Även i *ES* får vi en representation av skrälningar som är naiva: de byter värdefulla skinn mot rött tyg, de skräms av Karlsefnis tjur och de vet inte att yxans egg är skarp och dödlig. Trollkunnighet är också ett element som båda sagorna återger. En stor skillnad i *ES* är att skrälningarna råkar i överläge tack vare sin "slunga". Ambivalensen gentemot skrälningarna stärks därmed ytterligare. I *ES* återspeglas en större vilja från nordmännens sida att förstå och kommunicera. Det är dock skrälningarna som aktivt söker kontakt med nordmännen. Vidare för nordmännen två unga skrälningar till Grönland; de tar dem från periferin och för dem in

mot centrum. *ES* har således en tydlig tendens att vilja göra det okända till del av sin egen världsbild och det kan sägas lyckas då de två skrällingarna införlivas i samhället.

*

De båda sagornas "möten med det andra" baseras på två helt olika strategier för att närma sig eller ta avstånd ifrån det okända. Jag kommer att diskutera dessa strategier i denna del, för att längre fram integrera Freydis i denna diskurs kring annanheten/alteriteten. Sverrick Jakobsson använder sig av Todorovs (1982) teorier om relationer kring det andra ("Typology of Relations to the Other") och applicerar dem på den allmänna bilden som nordmännen hade på folken i resten av världen (2001b: 29–30). Jag väljer här att använda samma teori eftersom Tzvetan Todorovs teorier är lämpliga just för att diskutera annanhetens problematik. Dock tänker jag applicera dem på Vinlandssagorna och lyfta fram det andra som en textuell funktion vilken inte är begränsad till representationen av främmande folk. Todorov talar om tre olika strategier som tillåter att typologisera mötet med det andra. För det första nämner han "an axiological level" (1999: 185) som består av att man dömer den andre ("value judgment"): den andre är antingen god eller ond, man dömer honom som underlägsen eller ens like, man älskar eller hatar honom. Viktigt i detta sammanhang är att man aldrig ifrågasätter sig själv, utan det är alltid den andre som blir bedömd. Detta plan bygger alltså på värderingar. Varje samhälle kan betraktas som etnocentriskt och därmed är det alltid ens egna värderingar som anses vara normgivande. På ett andra plan nämner Todorov "a praxeological level" som innefattar "the action of rapprochement or distancing in relation to the other". Antingen så identifierar man sig med den andre, man antar hans värderingar; eller tvärtom; man identifierar den andre med sig själv, man påtvingar honom sin egen bild. På ett tredje plan, "the epistemic level" handlar det framförallt om det man tror sig veta eller inte veta om den andres identitet och existens. Här handlar det inte om en absolut indelning, men som Jakobsson antyder "en graduering mellem højere og lavere kundskabs-niveauer" (2001b: 29).

Betraktar vi mötet enligt dessa plan i *ES* och *GS* framstår en påtaglig skillnad de båda emellan. På det axiologiska planet dömer nordmännen/texten i *GS* den andre som underlägsen och detta beror som jag redan ovan nämnt på deras teknologiska underläge och deras naiva beteende. Det finns här bara ett litet uns av ambivalens som främst har att

göra med skrälningarnas trolldomskunskap. Ser vi på skrälningarnas representation i *ES*, så återfinner vi en hel del av denna framställning, men här har graden av ambivalens ökat. Skrälningarna är här inte bara trollkunniga, utan de äger en mycket effektiv stridsmaskin och kommer därmed i överläge på den axiologiska skalan ett litet tag. Detta överläge föregår dock bara ett mycket djupare fall på skalan av underlägsenhet som skildras i den scen då Freydís skrämmer iväg skrälningarna genom att blotta sitt bröst. Går vi över till det praxeologiska planet så börjar skillnaderna mellan *ES* och *GS* att få kontur. I båda sagorna är det skrälningarna som aktivt söker kontakt med nordmännen. Skrälningarna verkar se den främmande individen som någon man bör försöka kommunicera med eller åtminstone bedriva handel med. Det är aldrig nordmännen som söker upp skrälningarna för att köpslå. Skrälningarnas praxeologiska strategi kan därför närmast bedömas som ett tillmötesgående. I *GS* dödar nordmännen åtta skrälningar vid första mötet, vilket knappast kan betraktas som "an action of rapprochement" utan snarare som ett avståndstagande. Man är här inte heller särskilt mån om att kommunicera med den andre utan det som skildras är ett mycket svalt intresse för att ta kontakt med skrälningarna. Den andre hålls helt enkelt på avstånd. Betraktar vi det praxeologiska planet i *ES*, möts vi av en helt annan bild. Här framstår redan det första mötet som ett försök till kommunikation och som ett ömsesidigt iakttagande. Det är det som jag i min analys har nämnt "semiotisk fokusering" och som tycks ingå i en praxeologisk strategi i diskursen. Hit hör de båda försöken att tolka skrälningarna och den utförliga beskrivningen av deras utseende. Denna praxeologiska strategi illustreras vidare genom att sagan knyter Vinland till Afrika genom att nämna enfotingarna. Därmed integreras Vinland i den kristna världsbilden. Det nyupptäckta blir i och med det anpassat till det man redan vet, en mycket vanlig företeelse inom den kristna traditionen. I den latinska, kristna världsbilden fanns det tre världsdelar: Asien, Afrika och Europa, vars invånare härstammar från var och en av Noaks tre söner. Men att ett land skulle befinna sig där man upptäckte Vinland omnämndes inte i dessa indelningar och placeringen av såväl Grönland som Vinland krävde därför "en original indsats" (Sverrir Jakobsson, 2001b:39). Sverrir Jakobsson påpekar vidare att "I *Historia Norvegiae* fra 1100-tallet, bliver Grönland placeret i nærheden af de afrikanske øer, mens det i islandske encyklopædier fra 1300-tallet er Vinland som er en afrikansk halvø" (2001b:39). I nærheten av Vinland placerades även det mytomspunna *Hvitramannaland* eller Irland det Stora, som man trodde var befolkat av män i vita kappor. Det är inte osannolikt att *ES* nedskrivare har känt till

dessa skrifter.⁵ Därmed kom det man redan kände till att utgöra ett paradigm för interpretationen och situerandet av den andre. Således blir det praxeologiska planet i *ES*, där man försöker att knyta det okända till sin egen värld, övervägande en epistemisk handling, d.v.s. att man tror sig veta en hel del om den andres identitet och existens. Det praxeologiska illustreras vidare genom att man tar två unga skrälingar med sig till Grönland. Man för den andre från periferin in till centrum. Här övergår det praxeologiska återigen i ett epistemiskt plan, genom att tillskriva de båda skrälingarna kunskap om den egna världen som får större värde genom att de nämner *Hvitramannaland*, som ju var något som nordmännen hade hört talas om. Man kan också konstatera att medan nordborna dödar ett antal skrälingar i *GS* utan att vare sig motiv eller förklaring ges, tycks *ES* ha ett behov att rättfärdiga dödandet av sovande skrälingar genom att tala om dem som fredlösa. Detta anknyter till *ES* tendens att vilja se det goda även i det okända, vilket jag skulle vilja kalla en positiv praxeologisk strategi. I *GS* återfinns inga epistemiska strategier utan här tycks man nöja sig med att överlåta den andre till periferin och det uttrycker ett mycket tydligt avståndstagande. Vi kan alltså urskilja två huvudstrategier i de båda sagorna när det gäller deras sätt att representera den andre. *GS* har en tydligt negativ praxeologisk tendens som har som syfte att hålla den andre på avstånd. *ES* däremot följer huvudsakligen en epistemisk strategi, som illustreras genom försöken att vilja förstå den andre och genom att integrera dem i en redan existerande världsbild.

*

I Vinlandssagorna är det inte bara skrälingarna som har en viktig roll, utan även Freydis är en mycket iögonfallande figur. Jag skall här försöka att illustrera hur Freydis i båda sagornas diskurs kring annanheten får en viktig textuell funktion. Freydis representeras i texten som det andra genom sitt onormerade handlingssätt. Kvinnor som handlar okonventionellt är inget ovanligt i islänningasagorna. Den mest framträdande rollen som brukar tillskrivas kvinnan brukar vara den eggande kvinnan, eller "die Hetzerin", så som begreppet myntades av Rolf Heller (1958: 98).⁶ I det följande skall det illustreras vilken roll och vilken funktion Freydis

⁵ Angående kosmologiska, etnografiska och geografiska skrifter som var bekanta på Island är Rudolf Simeks *Altnordische Kosmografie* (1990) den hittills mest omfattande studien.

⁶ "Die auffallendste Erscheinungsform der Frau in den Sagas ist die "Hetzerin"; sie ist zugleich die häufigste. Nicht weniger als 51 Fälle können wir verzeichnen, in denen eine Frau zur Rache hetzt oder den Mann zur Tat treibt" (Heller, 1958: 98).

får i Vinlandssagorna för att slutligen knyta henne till den praxeologiska, respektive epistemiska diskursen som förs i *GS* och *ES*. I denna diskussion utgår jag ifrån att kvinnan i grunden uppfattas som det andra i förhållande till männen.

Freydís i *GS* och hennes möte med skrälningarna i *ES*

Freydísfiguren intar i *GS* en mycket stor roll i jämförelse med *ES*. Hon introduceras i *GS* redan i kapitel II där Eiríks barn omtalas. Det sägs att hon är gift med Þorvarðr och att de bor i Gardar, "þar sem nú er byskupsstóll" [det som nu är biskopssäte] och det sägs även att "Hon var svarri mikill, en Þorvarðr var lítilmenni, var hon mjök gefin til fjár" (ÍF, 1935: 245) [Hon var mycket stormodig men han var en obetydlig man; det var mest för pengarnas skull som hon blivit bortgift (Larsson, 1999: 134)]. Freydís beskrivning tyder redan från början på att hon inte är av den "goda" typen. Det illustreras mycket tydligt senare i kapitel VIII, där hon tar initiativet till den sjätte Vinlandsexpeditionen. Det omtalas att hon ber två till Grönland nyanlända män, bröderna Helgi och Finnbogi, att delta i expeditionen. De kommer överens om att varje båt skall bemannas med trettio vapenföra män utöver kvinnorna. Freydís tar dock i lön med sig fem extra män, vilket bröderna inte blir varse förrän de är framme i Vinland. Det råder inget tvivel om att Freydís har något i kikanen. Finnbogi och Helgi anländer till Vinland innan Freydís och bär upp sina saker till Leifs bod. När Freydís ankommer säger hon till dem att de får bosätta sig någon annanstans och de båda bröderna bygger sig en bod en bit därifrån. Denna händelse gör stämningen mellan de båda parterna spänd. En morgon, medan Þorvarðr ännu sover, går Freydís till de båda brödernas bod. Det sägs att hon går barfota dit och att det var blött på marken. Väl framme ber hon att få tala med Finnbogi och säger att hon vill köpa ett av brödernas skepp, eftersom deras är större. Hon påstår att hon ämnar lämna Vinland och Finnbogi går med på detta. Freydís återvänder till Leifs bod och kryper ner i sängen bredvid sin sovande make. Då vaknar Þorvarðr och undrar varför hon är så kall och våt varpå Freydís genmäler att hon har varit hos de båda bröderna för att köpa ett av deras skepp. De skall då ha tyckt väldigt illa om hennes förslag och slagit henne. Freydís förkunnar i det följande att "en þú, vesall maðr, munt hvárki vilja reka minnar skammar né þinnar, ok mun ek þat nú finna, at ek em í brottu af Grœnlandi, ok mun ek gera skilnað við þik, útan þú hefnir þessa" (ÍF, 1935: 266) [Men du, din stackare, hämnas varken min eller din egen skam. Nu inser jag att jag är långt bort från Grönland, och

jag kommer att skilja mig från dig om du inte hämnas detta (Larsson, 1999: 151)]. Freydis ljuger för sin man för att hetsa honom mot de båda bröderna. Själva hetsandet är dock inte det påfallande elementet. Det som är häpnadsväckande är följande scen, där Guðriðr själv griper till vapen. Þorvarðr och hans män dödar Finnbogi och Helgi och de övriga mannarna. Freydis blir dock inte nöjd, utan tycker att de även skall döda kvinnorna. Då männen vägrar att göra detta tar hon själv hand om saken:

Pá mælti Freydis: "Fái mér øxi í hönd." Svá var gört. Síðan vegr hon at konum þeim fimm, er þar váru, ok gekk af þeim dauðum. Nú fóru þau til skála síns eptir þat it illa verk, ok fannsk þat eitt á, at Freydis þóttisk allvel hafa um ráðit. (ÍF 1935: 276)

Då sade Freydis: "Ge mig en yxa!" Så blev det gjort, och sedan högg hon ner de fem kvinnor som var där och lämnade dem döda. Efter detta illdåd gick de tillbaka till sitt hus, och det märktes tydligt att Freydis tyckte sig ha gjort något mycket bra. (Larsson, 1999: 151).

Vidare varnar Freydis sina följeslagare för att berätta något om denna händelse om det skulle lyckas dem att komma till Grönland och hon lovar att själv döda dem som avslöjar henne. Att denna händelse är en sådan som tillhör det perifera illustrerar Freydis själv, genom att påpeka att det märks att de inte är i Grönland, då hon hetsar sin make. Detta tycks även legitimera hennes illdåd, ty i Vinland finns inga lagar eller normer. I det egna samhället (centrum) däremot hade hennes handling varit omöjlig. Det omöjliga sker alltså i periferin och detta illustreras tydligt genom Freydis transgression av rollen av den eggande kvinnan. Hon bryter mönstret för den sedvanliga "Hetzerin" och är alltså en gränsöverskridare. Att döda är den logiska följden av eggandet, dock var det mannens roll att utföra sådana dåd. Kanske detta kan ses som en fantasi — d.v.s. att en kvinna lyckas utföra mord — som tillåts att utvecklas i det perifera.⁷ Att det var väldigt ovanligt att kvinnor utförde mord framgår av samtida lagböcker. Jochens påpekar att det i Grágas nämns att "a woman should be prosecuted in the same way as a man if she succeeds in

⁷ Fantasmer kan förknippas med exoticismen. Exoticismen får en mycket större betydelse i de yngre fornaldarsagorna, där vapenföra jättekvinnor och exotiska folkslag inte är en ovanlighet. Theodore Andersson menar att forskningen hittills har förbisett inlagen av det exotiska i den isländska litteraturen från 1200- och tidiga 1300-talet. Han påpekar att "Exoticism marked the beginning of Icelandic literature and yielded only gradually to domestic realism as the Icelanders turned inward to their own history in a period of national self-consciousness" (2000: 28).

“killing a man or a woman” (1993: 58–59). Det ansågs tydligen mycket osannolikt att hon ens skulle lyckas. Vapenbruk var dessutom förbjudet för kvinnor (Bagerius, 2001: 57). I övriga islänningasagor där kvinnor tar till vapen brukar deras anfall mot män utspela sig så, att de aldrig dödas, men såras. I *GS* bryts denna regel, visserligen inte genom att Freydis dödar män, men genom att hon dödar kvinnor. Detta är naturligtvis tve-tydigt, eftersom att döda kvinnor var något som varje man skulle undvika och således bryter Freydis mot två tabun. Wolf jämför Freydis med Auðr i *Laxdœla saga* och menar att “Both women undergo a transformation from female to male (*vir*); their eminence or courage thus cannot be ascribed to them as women, but as manlike women, as *viragines*” (1996: 479). Auðr ikläder sig byxor innan hon tar till svärdet och markerar därmed uttryckligen sitt gränsöverskridande till den manliga arenan. I *GS* nämns det att Freydis “tók kápu bónda sins ok för i” (ÍF, 1935: 265) [Hon tog på sig sin mans kappa (Larsson, 1999: 150)] då hon begav sig till de båda brödernas bod. Kirsten Wolf antar att hon fortfarande har sin mans kappa på sig då hon dödar de fem kvinnorna och därmed markerar även hon, att hon befinner sig i den manliga arenan. Jag tycker dock att man skulle kunna tänka sig att Freydis tog av sig Porvarðrs kappa då hon lägger sig ned i sängen. Senare när de beger sig för att döda de båda bröderna skulle det vara logiskt att mannen bär sin egen kappa. I det moment Freydis dödar är det alltså tänkbart att hon inte är iförd manliga kläder. Detta skulle vara ytterligare uppseendeväckande, eftersom att döda som kvinna utan att iföra sig manliga attribut måste ha varit ännu mer tabubelagt och därmed ännu mer perifert. Många resonemang kring genusgränser grundar sig på Carol Clovers teori om att det isländska samhället identifierade sig utifrån “a one-sex modell”. I denna värld definierades könet i betydelsen av genus, där idealet för både män och kvinnor var den aktivt handlande mannen.⁸ Både män och kvinnor kunde gå över gränsen. Den ondska som speglas i Freydisfiguren och framför allt i hennes skamliga kvinnomord är så iögonfallande att skräl-lingarnas annanhet förefaller som mindre farlig än Freydis annanhet. Freydis framstår som perifer genom sin groteska handling. Skräl-lingarna

⁸ “This is in any case not a world in which the sexes are opposite or antithetical or polar or complementary (to return again to the modern apparatus). On the contrary, it is a world in which gender, if we can even call it that, is neither coextensive with biological sex, despite its dependence on sexual imagery, nor a closed system, but a system based on an extraordinary extent on winnable and losable attributes. It goes without saying that the one-sex or single-standard system [...] is one that advantaged men. But it is at the same time a system in which being born female was not so damaging that it could not be offset by other factors” (Clover, 1993: 379).

däremot är perifera genom att vara ett okänt folk som bebor ett okänt land. Att en sådan grotesk handling utförs av en kvinna just i Vinland är i enlighet med antagandet att *GS* följer en negativ praxeologisk strategi i framställningen av det perifera. Centrum (det kristna samhället) tar mycket tydligt avstånd från Freydís okonventionella handlingssätt genom att låta dådet utspelas i periferin. Freydís, som är hednisk och dessutom en oäkta dotter, kan få utlopp för sin ondska i periferin. I Vinland, där kaos råder, hör denna typ av kvinnor hemma. Freydís tillhör det andra genom sitt sociala gränsöverskridande, medan skrälingarna tillhör det andra p.g.a. av deras geografiska ursprung. På så sätt verkar det som om skrälingarna och Freydís förknippas med varandra genom att representera en radikal annanhet. Freydís historia avslutas genom att det omtalas att man på Grönland till slut fick reda på hennes illdåd. Hennes bror Leifr menar att "Eigi nenni ek", segir Leif, "at gera þat at við Freydísi, systur mína, sem hon væri verð, en spá mun ek þeim þess, at þeira afkvæmi mun lítt at þrifum verða" (ÍF, 1935: 268) ["Inte nämns jag", sade Leif, "att göra det mot min syster Freydís som hon vore värd, men det spår jag dem att deras avkomma kommer att bringa föga lycka" (Larsson, 1999: 152)]. Mannen (Leifr) handlar alltså på ett mycket civiliserat sätt och Freydís ondska stärks således ytterligare, eftersom hon mördade sina medsysstrar.

*

I *ES* är Freydís roll inte lika omfattande som i *GS*, men det korta ögonblick som ljuset riktas mot henne är det för att låta henne göra ett för sagolitteraturen minst sagt ovanligt framträdande. Freydís nämns första gången i kapitel VIII, där det berättas om en man som heter Þorvarðr: "hann átti Freydísi dóttur Eiríks rauða laungetna" (ÍF, 1985: 422) [han var gift med Freydís, oäkta dotter till Erik Röde (Larsson, 1999: 154)]. Þorvarðr och Freydís deltar på den Vinlandsexpeditionen som leds av Karls-efni, den tredje och sista expeditionen i *ES*. Freydís dyker sedan upp igen i kapitel XI, efter det andra mötet med skrälingarna då nordmännen flyr undan skrälingarnas "krigsslungor":

Freydís kom út ok sá er þeir heldu undan. Hon kallaði: "Hví renni þér undan slíkum auvirðismönnum, svá gildir menn, er mér þóetti líkligt at þér mættið drepa þá svá sem búfé, ok ef ek hefða vápn þóetti mér sem ek munda betr berjask en einnhverr yðvar." Þeir gáfu öngvan gaum hvat sem hon sagði. Freydís vildi fylgja þeim, ok varð hon heldr sein, þvíat

hon var eigi heil. Gekk hon þá eptir þeim í skóginn, en Skrælingar söekja at henni. Hon fann fyrir sér mann dauðan, Þorbrand Snorrason, ok stóð hellustein in höfði honum. Sverðit lá hjá honum, ok hon tók þat upp ok býzk at verja sik með. Þá koma Skrælingar at henni. Hon tekr brjóstit upp ór serkinum ok slettir á sverðit. Þeir fælask við ok hlaupa undan ok á skip sín ok heldu á brottu. Þeir Karlsefni finna hana ok lofa happ henar. (ÍF, 1985: 429–430)

Freydis kom ut och såg att de höll undan och ropade: "Varför ränner ni undan sådana oansenliga män, så dugliga karlar som ni är? Jag tycker att ni skulle kunna dräpa dem som boskap. Om jag hade haft vapen tror jag att jag skulle ha kunnat slåss bättre än någon av er!" De gav ingen akt på vad hon sade. Freydis ville följa dem, men hon blev efter för hon var med barn. Hon gick efter dem in i skogen och skrælingarna försökte få fatt i henne. Hon fann en död man framför sig; det var Torbrand Snorrason och det satt en flat sten i huvudet på honom. Svärdet låg bredvid honom och hon tog upp det och beredde sig till försvar. Då kom skrælingarna mot henne. Hon tog fram bröstet ur klädnaden och slog på det med svärdet. Av detta blev skrælingarna skrämnda och sprang undan till sina båtar och rodde iväg. Karlsämne och hans män fann henne och prisade hennes tur [snarare: goda lycka]. (Larsson, 1999: 160–161)

Freydis lyckas att skrämra skrælingarna. Denna scen skildrar nordmännens rädsla för den andre. Denna rädsla legitimeras dock genom att det är en "krigsslunga" de flyr ifrån. Skrælingarnas rädsla skildras däremot genomgående som naiv och irrationell. Det är intressant att ett djur och en kvinna är de enda som lyckas skrämra skrælingarna och det för ju tankarna till motsättningen kultur och natur. Kvinnan, tjuren och skrælingarna tillhör samma kategori — natur — och kan därför överföra sina tecken till varandra. De tillhör samma semiotiska system. Att försvara sig, liksom att döda, är tydligt ett manligt prerogativ. Medan männen håller undan tar Freydis över den manliga rollen. Freydis utför dock denna manliga (aktiva) handling i ett tillstånd som är extremt kvinnligt: hon är gravid. Här skulle man kunna spekulera att Freydis egentligen framställs som en androgyn varelse. Hon handlar som en man, men bär mycket tydligt de kvinnliga attributen. I det isländska samhället vann kvinnan status genom att handla som en man. Att män däremot betedde sig som kvinnor ansågs vara *ergi*. Mundal menar att "androgyny is an easily understood symbol of the opposite of order in society, which is chaos" (1998: 8). Det verkar logiskt att sådana ting kunde ske i ett land som egentligen var okänt och därför tillhörde kaos (även om författaren av *ES* försöker föra Vinland in från periferin i den encyklopediska,

kristna världsbilden). Hon blottar utöver detta sitt kvinnliga attribut, som är bröstet.⁹ Jochens (1996: 372) påpekar att det i hela sagolitteraturen bara finns två episoder där nakna kvinnokroppar skildras. Den ena scenen förekommer i *Eyrbyggja saga*, där den döda Þórgunna kommer som gengångare in i köket och då är helt naken. Männen som skulle transportera hennes döda kropp till Skálaholt blir mycket skrämde av denna syn. Jochens menar att "Since saga people were used to *revenants*, it was Þórgunna's nakedness, not her appearance, that was fearsome" (1996: 372). Freydísincidenten är den andra scen där en kvinnas kropp blottas och "The *skrælingar* fled, replicating the nordic people's reaction to nakedness" (Jochens, 1996: 273). Nakenhet är relaterad till sexualitet och mycket tydligt är kvinnlig nakenhet något som skrämde. Vem som skrämdes av det är en annan fråga. Var det de samtida åhörarna eller var det personen som skrev ned historien?¹⁰ Freydís handling tillhör det irrationella. Som jag redan ovan nämnt, har *ES* en semiotisk fokusering som

⁹ Stefán Einarsson har försökt att finna ett historiskt motiv i denna scen och menar att "We owe it undoubtedly to the author's desire for powerful literary effect. But he may for that purpose have seized upon a rationalized version of an ancient magic behaviour, whose significance he did not know, and whose nearest parallels are to be found in the Irish literature, although similar acts are found in classical antiquity, as well as among the medieval and modern lapps" (1938: 256). Loedewyckx menar att Tacitus *Germania* kan kasta ljus över motivet där det i samband med ett germanskt folk tydligen sägs att "a tradition has it that many a wavering or yielding army has been induced to make a renewed stand by the incessant prayers of the women and by the baring of their breasts: for this brings home to the men that captivity, which they fear much more keenly for their women's sake than for themselves" (1955: 185–186).

¹⁰ Stefán Einarsson (1938: 247) uppmärksammar att översättningen av passagen där Freydís slår svärdet mot bröstet har gett upphov till svårigheter. I Hauksbók lyder passagen: "þá komu Skrelingar at henni hun dro þá ut briostit undan kledunum ok slettir a beru suerdinu". Men i AM 557, 4° lyder samma passage: "þá koma Skrælingar at henni: hon tekr brjóstit upp ór serkinum ok slettir á sverðit." Einarsson menar att den första passagen tolkas på följande vis av islänningar: "Then the Skrælings approached her; she then drew out her breast from under her clothes and slapped on [it] with the naked sword" (1938: 247). Passagen ur AM 557, 4° däremot skulle tolkas: "Then the Skrælings approach her; she takes her breast out of the sark and slaps it on the sword". Gustav Storm (1891) har i sin översättning där han använder sig av AM 557, 4° skrivit: "Da nærmer Skrælingerne sig til hende. Hun tager Bystene ud af Serken og bryner Sværdet derpaa." Wolf (1996: 481) uppmärksammar att det i ett senare pappersmanuskript, AM 770b 4° från 1600-talet, berättas att Freydís "pulled one of her breasts out from under her clothes, cut it off and threw it after them" (hún dró þá út brjóstit undan klæðunum ok skar þat af sér, og grýtti eptir þeim). Wolf menar att genom att Freydís skär av sig bröstet "the later manuscript unambiguously presents Freydís as an Amazon, thus interpreting and clarifying the illdefined picture of Freydís in Skálholtsbók and Hauksbók, in which she is shown merely to slap her breast with the sword or what the sword on her breast" (1996: 483). Denna scen där Freydís blottar sitt bröst tycks vara extra känslig för interpretationer och är mycket tydligt en laddad scen.

tycks ingå i den epistemiska strategin för att skildra det andra. Såleda kan man tyda Freydís åtgärd som en semiotisk handling. Genom den förvandlas hon till ett tecken, som skrälningarna kan tyda. Hon blir till en kommunikationsbrygga mellan nordmännen (centrum) och skrälningarna (periferin). Männerna har blivit räddade av Freydís och de berömmar henne. Det kan väl närmast förklaras genom att både män och kvinnor "ställdes mot en och samma mall av en aktiv och handlingskraftig människa" (Bagerius, 2001: 42). Kvinnan — och särskilt en hednisk, oäkta dotter och därtill gravid sådan — tillhör ur det kristna, manliga perspektivet periferin även i det egna samhället. I den geografiska periferin står hon det andra närmre än männen, även hedniska sådana. Men här, till skillnad från GS är hennes annanhet av godo.

Freydís funktion i Vinlandssagorna

Freydísfiguren tycks formas av de båda sagornas diskurser som ligger till grund för representationen av det andra. Båda sagorna har ett uppenbart kristet förhållningssätt gentemot det andra, men attityden är ändå helt olika. Detta synsätt påverkar även Freydís funktion i de båda sagorna. I GS illustreras Freydís som en personifikation av det onda och kan därmed ses som den andra kvinnliga huvudpersonens — Guðriðr — motsats. Motsatta kvinnopar förekommer i andra islänningasagor, som t.ex. *Njáls saga*, där den goda Bergþóra och Hallgerðr utgör liknande motsatser. Bakom detta framställningsmönster av kvinnor ligger inte sällan en kristen retorik. Det illustreras i väletablerade figurer som "die Hetzerin" och Jenny Jochens menar att "the image of the evil, cunning woman who goaded men to barbarous deeds of revenge, thereby destroying the male order of society, did have resonance with the long-established ecclesiastical view of Eve, the first woman and the vehicle for the entrance of sin and misfortune into the world" (1970: 50). Freydís och Guðriðr framställs i många hänseenden som Eva och Maria. Till att börja med har ju redan deras respektive namn en sådan innebörd. Guðriðr knyter givetvis till "gud" och därmed den kristna traditionen medan Freydís knyter till det hedniska arvet.¹¹ De båda kvinnofigurerna är således ännu tydligare varandras antiteser. Walter Baumgartner har mycket riktigt uppmärksammat den kristna aspekten i Vinlandssagorna, där han även söker efter paralleller i bibeltexterna. Han menar att Vinland särskilt i GS skall betraktas som en mystisk ort och att "er die Vorstellung des biblischen

¹¹ För denna synpunkt tackar jag Karl G. Johansson och Stina Hansson.

Paradieses birgt, und dass sich in Vinland ein Sündenfall und eine Vertreibung abspielt" (1993: 23). Freydís och Guðriðr representerar motpolerna hedendom och kristendom. Freydís moraliska förfall i GS beror i högsta grad på de omständigheterna att hon är en hednisk kvinna och att hon härstammar från Eiríkr, som vägrar att anta den kristna tron. Freydís väljer självmant att resa till det okända Vinland (till periferin). Det är hon som tar initiativet till denna resa. Att kvinnor tar egna initiativ till resor förekommer i andra islänningasagor, det är dock alltid änkor som själva råder över sina liv. Den goda Guðriðr däremot, väljer att först återvända till Island och sedan åka på pilgrimsfärd söderut (alltså till världens centrum) efter det att Karlsefni är död ("þá fór Guðriðr útan ok gekk suðr" (ÍF, 1935: 269)) [(då) for Gudrid utomlands och gick söderut (Larsson, 1999: 153)]. Det tycks alltså inte bara finnas en social gräns som åtskiljer det goda och det onda, utan även en geografisk sådan. Guðriðr får Freydís att framstå som ännu mer ondskefull. Freydís är dessutom gift med en man som är väldigt rik, men utöver det obetydlig. Guðriðr däremot har en man som är duktig och kristen. Guðriðr låter alltid männen bestämma över hennes öde — också hennes resa sker enligt makens vilja — och frågar dem alltid om råd, medan Freydís tar ödet i egna händer. William Sayers menar att Guðriðr representerar "An exemplary destiny from innocent apprentice in pagan charms to transient settler in a New World, then *mater familias*, Christian pilgrim and nun in the Old" (1993: 6). Freydís däremot lever livet ut som kvinnomördare och syndare. Freydís funktion i GS blir att visa vilka ondskefulla krafter det finns inom det hedniska och hur pass farliga de kan vara. I ett främmande land, som är hedniskt och där ett socialt kaos tycks råda, kommer det ondskefulla till sin rätt. Att det är en kvinna som blir till symbol för det onda i GS, torde väl förknippas med den bibliska Eva som leder mannen ut ur paradiset. Detta överensstämmer med GS negativa, praxeologiska strategi i skildrandet av det andra. Guðriðrs funktion blir däremot att representera det goda och hon framställs som en Maria. Det understryks genom att sagan talar om för oss att "Síðan varð Guðriðr nunna ok einsetukona ok var þar meðan hon lifði" (ÍF, 1935: 269) [Sedan blev Gudrid nunna och eremit och bodde där så länge hon levde (Larsson, 1999: 153)]. Utöver det nämns alla betydelsefulla biskopar som härstammar från hennes ätt.

I ES är Freydís funktion en annan. Här framhävs kontrasten mellan Guðriðr och Freydís inte lika markant. Freydís tycks snarare ha en förmedlande funktion mellan skrälningarna och nordmännen. Således begränsas hennes funktion till att kommunicera med skrälningarna på

samma nivå av annanhet och detta är till fördel för expeditionen. I *ES* finner vi inte den starka *exemplum*-tendensen. Den problematiska funktionen upptas helt och hållet av skrälingarna och periferin. Sagan strävar efter en enhet som skall föra till samklang mellan den kristna världsbilden och Vinlands existens. Detta illustreras genom den semiotiska och epistemiska fokuseringen i texten och Freydís funktion som kommunikationsbrygga. Freydís funktion förskjuts från en negativ praxeologisk nivå i *GS* till en epistemisk i *ES*. I *GS* närmar sig Freydís den andre genom sitt onormerade handlingssätt och görs därmed själv till det andra. Därmed kan "centrum" ta avstånd från det perifera. Samtidigt som Freydís handling är perifer mynnar den i något gott och att se det goda även i det okonventionella är ett karakteristiskt drag i *ES*. I *ES* som följer det epistemiska, märks tendensen att vilja tolka och beskriva det andra. Freydís, som lyckas att skrämman iväg skrälingarna med sin semiotiska handling, handlar inom det epistemiska planet eftersom hon verkar ha förstått (i sin egenskap av kvinna) hur man skall kommunicera med det andra. Walter Baumgartner menar att Freydís funktion var så stark i *GS*, att nedskrivaren i ett senare skede inte bara kunde stryka henne ur sagan, "sondern musste etwas erzählerisch ähnliches Gewichtetes um die Figur der Freydís erfinden" (1993: 30). Förskjutningen av Freydís-funktionen kan även förklaras genom att man i *ES* strävar efter att finna det goda, medan *GS* illustrerar en kristen demagogi. I de yngre fornaldarsagorna blir skräckinjagande kvinnor en vanlig företeelse. Fornaldarsagornas handlingar utspelar sig ofta i främmande länder och de kvinnor som befinner sig i dessa länder är "as different from the recognizable human wives, lovers, mothers and sisters of the more naturalistic narratives of (for instance) the family saga as can be imagined" (Straubhaar, 2001: 108). Freydís är till utseendet inte ovanlig men genom sitt beteende kan hon ses som en motsvarighet till det groteska yttre hos kvinnorna i fornaldarsagorna. Enligt Straubhaars analys representerar dessa kvinnor en radikal annanhet och hon understryker att mötena med det andra i fornaldarsagorna är "xenophobic, ethnocentric, and colonial ones" (2001: 119). De tankegångar som ligger till grund för mötet med det andra i fornaldarsagorna — men enligt min mening även i Vinlandssagorna — är etnicitet och annanhet, men även genus och annanhet. Vinlandssagorna har inte bara tjänat syftet att berätta om mötet med ett främmande folkslag, utan de har även använts till representationen av den hedniska och okonventionella kvinnans annanhet. Tulinius påpekar i sin undersökning av fornaldarsagorna att de skildrar händelser i länder långt borta från det egna samhället, som tillåter att saker omtalas som

annars skulle hemlighållas (1995: 167). I viss mening är det det som sker i Vinlandssagorna. Det intressanta i Vinlandssagorna är naturligtvis att framställningen av Freydís varierar enligt den strategi sagan följer för att framställa skrälningarna. Det är på så sätt som jag menar att det uppstår en dynamik mellan instanserna för det som representerar annanheten; skrälningarna och den hedniska och okonventionella kvinnan.

Vinlandssagornas kontext i handskrifterna

Diskursen som ligger till grund för framställningen av annanheten i Vinlandssagorna — alltså en kristen diskurs med respektive avståndstagande praxeologisk och kontaktsökande epistemisk strategi — kan direkt förknippas med de båda sagornas skriftliga kontext. GS är ju i sig ingen självständig saga, utan har blivit sammansatt till en sådan eftersom man antar att den ursprungligen har varit en enhet. GS är insprängd på två ställen i *Flateyjarbók* (GKS 1005 fol., datering ca 1380–1394 (Jakob Benediktsson, 1959: 412)) i *Ólofs saga Tryggvasonar*. *Flateyjarbók* är en samlingshandskrift som övervägande innehåller kungasagor med insprängda tåtar. De viktigaste är sagan om Olof Tryggvasonar och Olof den helige vartill kommer *Sverris saga* och *Hákonar saga Hákonarsonar*. Det är framförallt i de båda Olofssagorna som vi finner långa inskott av tåtar. Eftersom den del av GS som har legat till grund för min analys är en enhet i *Flateyjarbók* utgör detta inget större problem, men det är viktigt att beakta tendensen i *Flateyjarbók*. Enligt Stefanie Würth har alla *þættir* i *Flateyjarbók* en särskild funktion och hon menar att nedtecknaren medvetet har använt sig av dem för att strukturera verket (1991: 58–59).¹² GS är ju inte i sig en *þáttur*, utan Würth har karakteriserat den som ett utdrag ur en självständig saga, som i *Flateyjarbók* framstår som en *þáttur* (1991: 46). Dessa inslag i *Ólofs saga Tryggvasonar* har en mycket bestämd funktion och Würth menar att "Die eingeschobenen Texte stellen Christentum und Heidentum anthitetisch gegenüber oder erzählen von der Bekehrung eines in der Regel hochstehenden Mannes, an die sich meist die Taufe einer grösseren Bevölkerungsgruppe anschliesst" (1991: 55). Detta kan även förklara den praxeologiska strategin i GS och den starka kontrasteringen mellan Freydís och Guðriðr. Hela *Flateyjarbók* är fylld av *exempla* där framställningen av det hedniska tjänar syftet att ta

¹² Alla delar som betecknas som *þættir* i *Flateyjarbók* finns in den delen av handskriften som innehåller de båda Ólofssagorna och GS är insprängd som i en grupp av andra *þættir*, som fungerar som en "überleitenden Teil zwischen den Ólofs sagas" (Würth, 1991: 35).

avstånd (praxeologiskt) ifrån det hedniska. Detta tjänar säkerligen även att befästa kungarnas legitimitet gentemot andra europeiska kungar som var kristna långt före folket i Norden. Likaså tycks *ES* epistemiska tendens kunna förklaras genom sin skriftliga kontext, bevarad som den är i *Hauksbók* (AM 554 4to, datering ca 1323–29 (Jakob Benediktsson, 1961: 250)). Även *Hauksbók* är en samlingshandskrift med ett brokigt innehåll. Den första delen innehåller *Landnámabók* och *Kristni saga*. Den andra delen innehåller olika sagor (*Fóstbræðra saga*, *Eiriks saga rauða*, *Heiðreks saga*, *Tröjumanna saga*, *Breta sögur* och andra mindre berättelser). Dessutom innehåller den en hel del encyklopedisk litteratur, samt *Völuspá*. Simek menar att *Hauksbók* är "das Musterbeispiel einer Wissenssammlung, welche auch Bibliothekersatz sein sollte" (1990: 29). Så finner vi en översättning av den latinska texten *Elucidarius*, som är en kort avhandling av den kristna kosmologin. Under titeln *Heimlýsing* återges kosmografiska (världsbeskrivning) och etnografiska texter (folkslagslistor), samt en plan över Jerusalem. Detta är givetvis betydelsefullt när det gäller min argumentation kring det epistemiska i *ES*. Den epistemiska fokuseringen innebär i *ES* att man vill försöka att förstå och tyda den andre. Likaledes försöker man integrera det okända i den kristna världsbilden, som på så vis utgör ett paradigm för interpretationen och situerandet av den andre. På så vis blir det epistemiska även praxeologiskt genom att man försöker att integrera Vinland i en redan existerande världsbild (vilket alltså är motsatsen till den negativa praxeologiska tendensen i *GS* där man tydligt tar avstånd från det okända). De encyklopediska skrifterna i *Hauksbók* tjänar syftet att vara kunskapsförmedlande. Man strävar alltså efter att försöka att lära sig och förstå religiösa, geografiska och encyklopediska frågor, vilket är del av den epistemiska strategin. Därmed kan skillnaderna mellan diskursen kring det andra förklaras genom de båda sagornas respektive skriftliga kontext som tydligt avviker från varandra.

Slutsatser

I ett första skede av min undersökning har jag försökt visa hur de två texterna hanterar skrälningarna och vilken representation vi får av dem. I *GS* är det ont om fysiska beskrivningar av det främmande folket, men det står klart att de betraktas som ett folk som man kunde döda utan anledning. Det illustreras även mycket tydligt att de ansågs vara trollkunniga. Det är skrälningarna som söker kontakt med nordmännen och inte tvärtom. Främlingskapet inför varandra illustreras genom att man inte

förstod varandras språk och att man dessutom tyckte att den andre handlade på ett naivt sätt. *GS* följer på så sätt en uttalat avståndstagande praxeologisk strategi. Man är här inte alls mån om att förstå, beskriva eller att närma sig den andre, utan man håller honom mycket tydligt på avstånd. Den epistemiska nivån är praktiskt taget obefintlig.

I *ES* är den epistemiska tendensen stark. Där har det interpretativa planet av det andra utvidgats genom att ett semiotiskt plan kommer in i texten. T.ex. försöker nordmännen tyda skrälingarnas tecken och det är ju ett försök att närma sig det okända. Skrälingarna beskrivs här även till det yttre och är mycket tydligt fula och vi får flera gånger i texten bevis på att man ansåg dem vara trollkunniga. Representationen av skrälingarna blir i *ES* påtagligt ambivalent. Man fruktar den andre, samtidigt som man har respekt. Det illustreras t.ex. genom att skrälingarna faktiskt lyckas komma i överläge då de angriper med sin "krigsslunga". I *ES* illustreras dessutom ett försök att placera Vinland i den latinska, encyklopediska traditionen och det är en epistemisk strategi. Även om skrälingarna tillhör det andra, så förutsätts att man genom att ta med dem till "centrum" kan "socialisera" dem. Det illustreras genom de två pojkar som man tar med sig tillbaka till Grönland. De blir döpta och lär sig språket. Därmed finns det även hos dem något som är gott och de bidrar med kunskap om det andra. På så sätt fördömer inte *ES* det andra till periferin, utan man gör det andra till en del av sin egen värld. När det andra har transporterats in till centrum kan det inte längre vara farligt.

I samband med att vi möter ett okänt folk, råkar vi även på en mycket ovanlig kvinna. Dessa två företeelser, skrälingarna och den ovanliga Freydís, tycks stå varandra väldigt nära. Det som förenar dem är periferin. Skrälingarna är perifera och tillhör den okända delen av världen. Freydís är perifer genom det sätt hon handlar på och kan därmed också betraktas som det andra. Men kvinnan är redan från början det andra och det utvecklas till det extrema i periferin. Freydísincidenterna i både *GS* och *ES* har av olika forskare betraktats med ett mycket kritiskt öga. Heller menar att incidenterna i *GS* "mit der einmaligen Grausamkeit einer Frau zu den phantastischen Gespinsten zählen, die sich um diese kühnen Entdeckersfahrten gelegt haben" (1958:111). Halldórson påpekar att Freydísincidenten i *GS* kan betraktas som en "extra krydda" i sagan (1985:377). Figuren tycks vara problematisk, eftersom forskare som har befattat sig just med framställningen av kvinnor i sagorna, som t.ex. Jenny Jochens och Carol Clover, förbigår henne med tystnad. Men Freydís har en viktig funktion i båda texterna. Freydís funktion och framställning skiljer sig tydligt åt i *GS* och *ES* och detta tycks hänga sam-

man med de båda texternas strategier att möta det andra. Freydís uppfyller därmed olika behov i *GS* och *ES*.

I *GS* kan man tycka att Freydís tar över rollen för det som är det andra. Skrälingarna själva blir mindre hotande än i *ES*. Genom sin brutala handling fyller hon själv ut platsen för den andre. Annanhetens fokus förflyttas således från skrälingarna för att projiceras på Freydís. Den praxeologiska strategin i *GS* använder sig därmed av Freydís för att ta avstånd från det som inte är konventionellt. Det som tycks ligga till grund för detta är en stark antitetisk kristen demagogi, som fördömer det okonventionella till periferin. Freydís annanhet ger henne också en viktig funktion som Guðriðrs antites. Därmed blir Guðriðr till det goda fördömet. Hon tillhör centrum, och detta understryks genom att hon vallfärdar till Rom. Den onda mörderskan Freydís däremot, får tillbringa resten av sitt liv i det grönländska samhällets periferi. Det är tydligt hur hon värderas i sagan (centrum).

I *ES* hamnar Freydís i skymundan, för här är det skrälingarna som intar huvudpositionen för det andra. Det enda ögonblick Freydís kommer i rampljuset är när hon "kommunicerar" med skrälingar. Det är då hennes status som hednisk och framförallt kvinna möjliggör att hon överhuvudtaget kan skrämman skrälingarna. Kvinnan är hela tiden det andra, men här kan man tyda det som om att hennes annanhet är av godo för centrum. Som hednisk kvinna i periferin har hon lättare att förstå hur det andra fungerar. Det uppstår en dynamik mellan de båda instanserna som representerar det andra. Jag har antytt att Freydís handling är semiotisk och att hon själv blir till ett tecken. Hon gratuleras sedan av männen för sin handling, för hon är ju den enda som har förstått hur man skall göra för att skrämman den andre. Därmed kan man tycka att Freydís också tillhör ett epistemiskt plan. Genom henne kan man kommunicera med det andra.

Båda sagorna har en kristen ton i representationen av det andra, men på olika sätt. I *GS* är den mycket demagogisk. Det onda projiceras till periferin. Det är ett tydligt avståndstagande (praxeologiskt) till allt som är annat, ont, okonventionellt, okristet, omanligt och perifert. I *ES* däremot finns en strävan att se det goda även i det perifera och det sker genom att man för den andre in mot centrum, genom att faktiskt försöka förstå det andra (epistemiskt). Denna diskurs som ligger till grund för representationen tycks även ha sitt ursprung i de båda texternas skriftliga kontext, d.v.s. *Flateyjarbók* och *Hauksbók* som domineras av ett praxeologiskt avståndstagande, respektive ett epistemiskt närmande till det andra. Att undersöka hur det som är det andra framställs i sagorna är i

mina ögon en intressant möjlighet att få insikt både i förhållningssättet till det främmande och i den världsuppfattning man hade. Om den bild vi får motsvarar det isländska samhällets uppfattning av den andre, är däremot svårt att säga. I båda sagorna framgår att det finns en kristen synvinkel på detta möte mellan centrum och periferin, men sagorna är präglade av sina respektive kontexter. Som jag redan påpekat, är textens "other" alltid en översättning av det andra med egna representationer. Representationen återgår på grundläggande föreställningar, men är alltid situationsbunden.

Bibliografi

1. Källor

- Einar Ól Sveinsson, Matthías Þórðarson, eds. (1935): "Grœnlendinga saga". *Íslensk Fornrit*, iv. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík.
- Larsson, Mats. G. (1999): *Vinland det goda. Nordbornas färder till Amerika under vikingatiden*. Atlantis. Stockholm.
- Ólafur Halldórsson, ed. (1985): "Eiríks Saga Rauða. Texti Skálholtsbókar AM 557 4to". *Íslensk Fornrit*. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík.

2. Sekundärlitteratur

- Almquist, Bo (2001): 'My name is Guðriðr': An Enigmatic Episode in *Grœnlendinga saga*. *Approaches to Vinland. A conference on the written and archeological sources for the Norse settlements in the North-Atlantic region and the exploration of America*. Edited by Andrew Wawn and Þórunn Sigurðardóttir. Sigurður Nordal Insitute. Reykjavík. S. 15–30.
- Andersson, Theodore M. (2000): "Exoticism in Early Iceland". *International and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber. Hesperides*, vol. XII. Edited by Michael Dallapiazza. Trieste. S. 19–28.
- (1967): *The Icelandic Family Saga*. Harvard Studies in Comparative Literature. Founded by Wiliam Henry Schofield. Vol. 28. Cambridge, Massachusetts.
- Bachmann-Medick, Doris (1997): "Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen". S. 1–17. *Göttinger Beiträge zur Internationalen Übersetzungsforschung: Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen*, hrsg. von D. Bachmann-Medick Berlin. S. 1–17.
- Bagerius, Henric (2001): "I genusstrukturens spänningsfält. Om kön, genus och sexualitet i saga och samhälle". *Arkiv för nordisk filologi* 116. Lund. S. 21–63.

- Baumgartner, Walter (1993): "Freydis in Vinland oder die Vertreibung aus dem Paradies". *Skandinavistik* 23/1. Glückstadt. S. 16–35.
- Benediktsson, Jakob (1961): "Hauksbók". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Band VI. Malmö. S. 250–251.
- (1959) "Flateyjarbók". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Band IV. Malmö. S. 412–413.
- Bjarni Guðnason (1976): "Þættir". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö. S. 406–410.
- Björn Sigfússon (1969): "Groenlendinga saga". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö. S. 524.
- Clover, Carol (1985): "Icelandic Family Sagas (*Íslendingasögur*)". *Old Norse-Icelandic literature*. Edited by John Lindow and Carol Clover. *Islandica* 45. S. 239–315.
- (1982): *The Medieval Saga*. Cornell University Press. Ithaca and London.
- (1993): "Regardless of Sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe". *Speculum* 68. S. 363–387
- Cullhed, Anders (1998): "Från dekonstruktion till nyhistoricism". *Litteraturvetenskap — en inledning*. Studentlitteratur. Lund. S. 139–154.
- Ebel, Else (1994): "Fiktion und Realität in den Vinlandssagas". *Studien zum Altgermanischen*. Festschrift für Heinrich Beck. Herausgegeben von Heiko Uecker. Berlin. S. 89–100.
- Gadd, Finn (1970): "Skrællinger". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö. S. 716–718.
- Glauser, Jürg (2000): "Sagas of Icelanders (*Íslendingasögur*) and þættir as the literary representation of a new social space". *Old Icelandic Literature and Society*. Edited by Margaret Clunies Ross. Cambridge University Press. S. 203–241.
- Hastrup, Kirsten (1985): *Culture and History in medieval Iceland. An anthropological analysis of structure and change*. Clarendon Press. Oxford.
- Helgi Þorláksson: "The Vinland Sagas in a Contemporary Light". *Approaches to Vinland. A conference on the written and archeological sources for the Norse settlements in the North-Atlantic region and the exploration of America*. Edited by Andrew Wawn and Þórunn Sigurðardóttir. Sigurður Nordal Institute. Reykjavík. S. 63–77.
- Heller, Rolf (1958): *Die literarische Darstellung der Frau in den Isländersagas*. Veb Max Niemeyer Verlag. Halle.
- Jochens, Jenny (1970): "The medieval icelandic heroine: Fact or Fiction?". *Viator*. Medieval and Renaissance Studies, vol 26. Los Angeles. S. 35–50.
- (1996): "Old Norse Sexuality: Men, Women and Beasts". *Handbook of Medieval Sexuality*. Edited by Vern L. Bullough and James A. Brundage. New York and London. S. 369–400.
- (1999): "Race and ethnicity in the Old Norse world". *Viator*. Medieval and Renaissance Studies, vol. 30. Los Angeles. S. 79–103.

- (1991): "Before the male gaze: the absence of the female body in Old Norse". *Sex in the Middle Ages. A Book of Essays*. Joyce E. Salisbury. New York. S. 3–29.
- (1993): "Gender symmetri in law? The case of medieval Iceland". *Arkiv för nordisk filologi* 108. Lund. S. 46–67.
- Jón Jóhanesson (1962): "The date of the composition of the saga of the Greenlanders". *Saga-book of the Viking Society*. Vol. xvi 1962–1965. Translated by Tryggvi J. Oleson. Originaltitel: "Aldur Grænlendinga sögu". *Festschrift to Professor Sigurður Nordal*, Nordœla, Reykjavik, 1956. S. 54–66.
- Jónas Kristjánsson (1988): *Eddas and Sagas. Iceland's Medieval Literature*. Translated by Peter Foote. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavik.
- Jones, Gwyn (1986): *The Norse Atlantic Saga; being the Norse voyages of discovery and settlement to Iceland, Greenland, and North America*. Oxford University Press. Oxford.
- Loedewyckx, A. (1955): "Freydis Eiríksdóttir rauða and the Germania of Tacitus". *Arkiv för nordisk filologi* 70. Lund. S. 182–187.
- Lönnroth, Lars (1976): *Njáls Saga. A Critical Introduction*. California Press. USA.
- (1990): "Sponsors, Writers and Readers of Early Norse Literature". *Two Norse-Icelandic Studies*. Litteraturvetenskapliga Institutionen, Meddelanden Nr 7, Göteborg. S.1–16.
- Melnikova, E. A. (1996): "Eight Essays about Scandinavia and Eastern Europe in the Early Middle Ages". *Gothenburg Old Norse Studies*, 1. Litteraturvetenskapliga Institutionen, Göteborgs Universitet.
- Mundal, Else (1998): "Androgyny as an image of chaos in Old Norse mythology". *Maal og Minne*. Hefte 1. Oslo. S. 1–9.
- Ólafur Halldórsson (2000): "The Vinland Sagas". *Approaches to Vinland. A conference on the written and archeological sources for the Norse settlements in the North-Atlantic region and the exploration of America*. Edited by Andrew Wawn and Þórunn Sigurðardóttir. Sigurður Nordal Insitute. Reykjavik. S. 39–49.
- Sayers, William (1993): "Vinland, the Irish, 'Obvious Fictions and Apocrypha' ". *Skandinavistik* 23/1. Glückstadt. S. 1–15.
- Schier, Kurt (1970): *Sagaliteratur*. Sammlung Metzler. Stuttgart.
- Sigurður Nordal (1952): "Sagalitteraturen". Särtryck ur *Nordisk Kultur VIII B, Litteraturhistoria*. Norge og Island.
- Simek R. & Hermann Pálsson (1987): *Lexikon der altnordischen Literatur*. Krönerverlag. Stuttgart.
- Simek Rudolf (1990): "Altnordische Kosmographie. Studien und Quellen zu Weltbild und Weltbeschreibung in Norwegen und Island vom 12. bis 14. Jahrhundert". *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Hrsg: Heinrich Beck, Herbert Jankuhn, Reinhard Wenskus. Berlin.

- Stefán Einarsson (1938): "The Freydis-Incident in Eiríks Saga Rauða, Ch.11". *Acta Philologica Scandinavica*. Tidskrift for nordisk sprogforskning. Udgivet af Johs. Brøndum-Nielsen. Trettende Bind. Copenhagen. S. 246–256.
- Straubhaar Balif, Sandra (2001): "Nasty, Brutish, and Large: Cultural Difference and Otherness in the Figuration of the Trollwomen of the *Fornaldar sögur*". *Scandinavian Studies*. Volume 73, nr. 2. S. 105–124.
- Strömbäck, Dag (1970): "Sejd". *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö. S. 77–79.
- Sverrir Jakobsson (2001): "'Black men and malignant-looking'. The Place of the Indigenous Peoples of North America in the Icelandic World View". *Approaches to Vinland. A conference on the written and archeological sources for the Norse settlements in the North-Atlantic region and the exploration of America*. Edited by Andrew Wawn and Þórunn Sigurðardóttir. Sigurður Nordal Institute. Reykjavík. S. 88–104.
- (2001b): "Skandinavernes verdenbillede i middelalderen". *Norden og Europa i middelalderen*. Redigeret af Per Ingesman og Thomas Lindkvist. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie nr. 47. Århus. S. 21–45.
- Todorov, Tzvetan (1999): *The Conquest of America. The Question of The Other*. Translated from the french by Richard Howard. University of Oklahoma Press, Norman. Oklahoma.
- Tulinus, Torfi H. (1995): "La Matière du Nord. Sagas légendaires et fiction dans la littérature islandaise an prose du XII siècle". *Voix Germaniques*. Etudes littéraires et culturelles franco-allemandes. Paris.
- Vésteinn Ólason (1998): *Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*. Translated by Andrew Wawn. Heimskringla. Reykjavík.
- Wahlgren, Erik (1969): *Fact and Fancy in the Vinland Sagas*. From Old Norse Literature and Mythology: A Symposium. Edited by Edgar C. Polomé.
- Wolf, Kirsten (1996): "Amazonas in Vinland". *Journal of English and Germanic Philology*, vol 95, no 4. Illinois. S. 469–485.
- Würth, Stefanie (1991): "Elemente des Erzählens. Die þættir der Flateyjarbók". *Beiträge zur nordischen Philologie*. 20. Band. Herausgegeben von der Schweizerischen Gesellschaft für skandinavische Studien. Basel.
- (1999): "New Historicism und altnordische Literaturwissenschaft". *Verhandlungen mit dem New Historicism. Das Text-Kontext-Problem in der Literaturwissenschaft*. Hrsg.: Jürg Glauser & Annegret Heitmann. Königshausen und Neumann. Würzburg. S. 193–208.

Brugen af adv. *hvervetna* i relativkomplekser i norrønt sprog

1. Formål

Nærværende artikel er et supplement til Hans Peter Naumanns afhandling: *Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur altwetsnordischen Rechtssprache* (1979). Der er tale om en textlingvistisk beskrivelse af de 2 konstituerende elementer i den almene retsregel: forudsætning + bestemmelse.¹ Med udgangspunkt i disse 2 led undersøges bl.a. forudsætningens grammatiske form og funktion. Af interesse for nærværende artikel er et punkt i afhandlingens kap. 1, hvori der opstilles en 5-leddet typologi af "Voraussetzungsformen", betinget af de(t) led, hvormed forudsætningen indledes: fx *Ef-, Nú-, hv-Voraussetzungen*. Det er imidlertid blot en enkelt af de former, der indgår i typologien, der har interesse i denne forbindelse, nemlig den, der er behandlet under subkategorien *hv-adverbier + relativsætning*.² fx *hvervetna þærs er maðr verðr gort obota maðr. þa hevyr hann firi gort fe sinu (. . .)* (Eidsivat. 523.31).

Grundlaget for min egen undersøgelse udgøres af et korpus af de ældste norrøne tekster (indtil omkr. 1200), som er excerperet i sin helhed. For de efterfølgende århundreder er excerperet ca. 3.000 perioder fra hvert århundrede: oldislandsk indtil ca. 1500 og gammelnorsk indtil ca. 1350. Samtlige typer af prosalitteratur indgår i materialet. Under Fortegnelse over excerperede og citerede kilder (se ndf. pkt. 6) er kun medtaget de tekster, der indgår i denne undersøgelse, i.e. samtlige noterede ekss. på denne brug af adv. *hvervetna*. Hvor sjælden og specifik konstruktionstypen er, kan man få et indtryk af ved at kaste et blik på den samlede mængde af tekster, der er excerperet med henblik på en samlet beskrivelse af de norrøne subjunktioner. Da fortegnelsen er temmelig omfattende og i forvejen trykt andetsteds, må det være nok her at henvise til den.³

¹ Ståhle 1965: KLN M x, sp. 169.

² Naumann 1979: 8–10, 36–8 (= 1.4.1.).

³ ANF 117: Forkortelser over excerperede kilder, s. 54–8.

2. Korpus m.m.

De relativkomplekser, som skal behandles i det flg., kan som korrelat have enten *hvervetna*⁴ alene eller *hvervetna* kombineret med et determinativt, pronominalt element: i.e. *þess* hh. *þar*; *fx*

Hvervetna: En *hvervitna* er soknar maðr tekr utlegðar fe. þá skal hann fa mann til at refsa þeim manne er a þing kómr (Járns. 268.33).

Hvervetna þess: En *hvervitna þess* er menn eigu lax a. þá scal hværr gera vęiði vel i sinna s (...) (Æ. Gulat. I 499.16).

Hvervetna þar: *Hvervitna þar* sem menn skulu giöra laga stefnur manna a þingi eða heima til lögmannz. þá skal gera halfs manaðar stefnu (...) (Jónsb. 193.5).

De tre typer af korrelater kan vikariere for hverandre. Det kan illustreres med flg. ekss., der alle er taget fra udgaven af Jónsbók, baseret på AM 351 fol (ca. 1360–1400)⁵:

1° *Hvervetna þar* vs. *hvervetna þess*:

Hvarvetna þar sem kona verðr barns hafandi, þá skal sá sem þat barn á (...) (Jónsb. II 69.9).

Var. i Gl. Kgl. Sml. 3269 a, 4to (ca. 1360): *Hvervetna þess* er (...).

2° *Hvervetna* vs. *hvervetna þar*:

En *hvervitna* er sýslumaðr tekr útlegðarfé, þá skal hann fá mann til at refsa þeim manni eptir þingmanna dómi (Jónsb. II 44.7).

Var. i AM 350 fol (Skarðsbók): *Hvervitna þar* sem (...).

De 3 typer af korrelater skal derfor behandlede samlet i det flg.

3. Frekvens, distribution m.m.

Som udgangspunkt kan den kronologiske og numeriske fordeling af *relativkomplekserne hvervetna þess* + *er-* hh. *hvervetna þar* + *sem*-sætning i gammelnorsk og oldislandsk sammenfattes i flg. skema:

⁴ Adv. *hvervetna* (den normale stavemåde) er i teksterne også noteret som: *hotvetna* (Sth. 164.15), *horvetna* (Nik. 45.16), *hvarvetna* (Cod. Tunsb. 53.3).

⁵ Jónsb. II: s. xxxvii, xli.

ÅRH.	<i>hvervetna þess er</i>	<i>hvervetna þar sem</i>
<i>Gammelnorsk:</i>		
Det ældste	7	0
13. årh.	1	2
→ ca. 1350	0	19
I alt	8	21
<i>Oldislandsk:</i>		
Det ældste	1	0
13. årh.	5	1
14. årh.	1	6
15. årh.	0	0
I alt	7	7
GN/OI-total	15	28

Til de 43 ekss., der indgår i tabellen ovf., skal yderligere føjes 3 m. *hvervetna þar er*, 8 m. *hvervetna er* og 1 m. *hvervetna sem*. I alt 55 ekss. fordelt m. 35 i gammelnorsk og 20 i oldislandsk. Dem vender vi tilbage ndf. Distributionen er m.h.t. til teksttype meget markant: de fleste ekss., i alt 49 el. ca. 90 %, er noteret i juridisk litteratur, fungerende som indleder af almene retsreglers forudsatte del.

De resterende ekss. af samme type er spredt noteret i den øvrige norrøne prosalitteratur: Gammelnorsk: Elis (21.10), Strgl. (16.20); Oldislandsk: Gunnl. (12.15), Jart. (348.8), Maur. II (654.11). Nik. (145.12), Sth. (75.r21). Altså overvejende noteret i det, der normalt henregnes til oversættelseslitteraturen.

I henseende til syntaktisk struktur er i nærværende undersøgelse noteret 2 typer:

1° én med *adv. hvervetna* kombineret med determinativt pronomen: enten (a) neutr. gen. sg. *þess* — eller (b) pronominaladverbiet *þar*.

2° én med *hvervetna* alene som korrelat.

Fx:

1° a: *hvervetna þærs er* maðr verðr gor obota maðr. þa hevir hann firi gort fe sinu en eighi erfvingia sinna (Eidsivat. 523.31).

b: *Hueruetna þar sem* falagh er hiuna i millum. þa skal gipting döttra ok heiman fylgia greiðazt af beggia þeirra fe (...) (Gulat. II 125.24).

2° En *hvervitna er* soknar maðr teker utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þæim manne er a þing kœmr (Járns. 268.33).

Frekvens- og distributionsforholdet mellem typerne er flg.:

TYPE 1:

a: *hvervetna þess er*: 15 ekss.

b 1: *hvervetna þar er*: 3 ekss.

b 2: *hvervetna þar sem*: 28 ekss.

Selvom det samlede antal ekss. er få, kan der iagttages markante træk ved den kronologiske fordeling af korrelaterne under a og b 2.

Bortset fra et enkelt eks. i Jart. (ca. 1200–1250) med *hvervetna þar er* (348.8) er i det ældste gammelnorske og oldislandske korpus, i.e. indtil ca. 1250, kun noteret type a: *hvervetna þess er*, i alt 14 ekss., noteret i: fx Æ. Gulat. I 5 (fx 499.16, 499.25), Æ. Gulat. II 2 (fx 12.13), Eidsivat. 1 (jfr. eks. ovf.); Sth. 1 (75r.21), Grág. 2 (fx 206.5), Nik. 1 (45.12); i yngre gammelnorske og oldislandske tekster er *þess* skiftet ud med *þar*, så at vi fra 14. årh., bortset fra et enkelt eks. i Jónsb. (ca. 1300–50) med *hvervetna þess er* (209.12) udelukkende har noteret type b 1: *hvervetna þar er* og (især) b 2: *hvervetna þar sem*. Af i alt 31 noterede ekss. med korrelatet *hvervetna þar* hidrører de 27 fra 14. årh. og blot 4 fra 13. årh. Trods de få ekss. er den kronologiske fordeling af konstruktionerne under type 1 således klar: de ældste gammelnorske og oldislandske tekster (i.e. her indtil ca. 1250) foretrækker korrelatet *hvervetna þess*, medens yngre, spec. fra 14. årh., foretrækker *hvervetna þar*.

Det er muligt på dette punkt at foretage en verificerende sammenligning af to retskilder, overleveret i mss. med godt 100 års mellemrum, nemlig Grágás, udgivet efter Gl.Kgl.sml. 1157 fol fra ca. 1250⁶ og Jónsbók efter AM 351 fol fra ca. 1360–1400⁷. Grágás er inddraget i Naumanns undersøgelse⁸, og ordforrådet i Jónsbók er bearbejdet i en KWIC-konkordans af Hans Fix⁹. Grundlaget for denne konkordans er AM 351 fol. Iflg. Naumann er i Grág. kun noteret *hvervetna þess er*, med i alt 11 ekss.¹⁰. En gennemgang af Fix' henvisninger til Jónsbók giver flg. resultat: af 35 ekss. har 27 korrelatet *hvervetna þar*, blot 2 har *hvervetna þess*, 5 er uden determinativt element og et enkelt har en kontaminationsdannelse, hvor der i et kap. begyndes med *hvervetna þess*, som afbrydes af et længere indskud, og så genoptages med *þar*. Altså en klar overvægt af korrelatet *hvervetna þar*. Typen udgør i AM 351 fol ca. 80% af samtlige korrelater.

⁶ Grág.

⁷ Jónsbók 1904; se endv. Jónsb. II.

⁸ Naumann 1979: 36–8.

⁹ Fix, H. 1984: 164.

¹⁰ Naumann 1979: 36–7.

Vi ser endv., hvad der også gælder for det norrøne korpus som helhed, at korrelatet *hvervetna þess* kun kombineres med *er*-sætn., medens *hvervetna þar* kan kombineres med både *er*- og *sem*-sætn. Det sidste er langt det hyppigste: *hvervetna þar er* er i det norrøne korpus noteret med 3 oldislandske ekss., *hvervetna þar sem* derimod med 28 ekss., heraf 25 fra 14. årh., fordelt med 6 i oldislandsk og 19 i gammelnorsk, især noteret i den oldislandske Jónsb. med 5 ekss. og den vestnorske Gulat. II med 11.

I forholdet mellem Gulat. II (ca. 1340) og den redaktion af loven, her benævnt som Gulat. I, Naumann har lagt til grund for sin undersøgelse, i.e. Don. var. 137, 4to fra omkr. 1250–1300, kan vi i øvrigt iagttage samme tendens til udskiftning af *þess* med *þar*: i den ældste redaktion (Don. var.) er tallene iflg. Naumann: 29 *hvervetna þess er* vs. ingen ekss. med *hvervetna þar*¹¹. I den yngre, altså Gulat. II (ca. 1340), er frekvensforholdet iflg. mit eget materiale vendt om, således at vi får 11 *hvervetna þar sem* vs. ingen *hvervetna þess er*. Vi ser endv., at såvel den vestnorske Gulat. II fra ca. 1340 samt den omtrent samtidige Jónsb. fra ca. 1360 begge har samme forkærlighed for *hvervetna þar sem*. Der kan altså her konstateres en parallelitet i fordelingen mellem oldislandsk og vestnorsk: i.e. på den ene side Gråg. (ca. 1250), som udelukkende — og på den anden Gulat. I efter Don. var. 137 (ca. 1250–1300), som næsten udelukkende har *hvervetna þess er*¹². Ingen af de af Naumann excerperede redaktioner af Borgartingsloven (efter AM 78, 4to, ca. 1300–25) og Eidsivatingsloven (efter AM 68, 4to, ca. 1300–25) har ekss. på konstruktions-typen *hvervetna þess (er)* — kun (og udelukkende) *hvervetna þar (sem)*.¹³ Disse kilder regnes normalt for østnorske.¹⁴

Endvidere, som nævnt ovf., opretholdes denne parallelitet mellem vestnorsk og oldislandsk i fordelingen med ca. 100 års forskydning mellem Jónsb. og Gulat. II. Begge har en høj frekvens for brugen af *hvervetna þar sem*.

TYPE 2:

a: *hvervetna er*: 8 ekss.

b: *hvervetna sem*: 1 eks.

Ekss. med *hvervetna* alene fungerende som korrelat er kun noteret med 9

¹¹ Ibid.: 37.

¹² Ibid.: 36–8.

¹³ Ibid.: 37.

¹⁴ Johannessen & Simensen 1975: 54, 64; Seip 1955: 94 (24), 229 (10); ... ONP 1989: 443, 444; Grøtvedt 1939: 7.

ekss. Ingen ekss. i det ældste norrøne materiale. Om fordelingen kan anføres flg.:

a: 8 ekss. med *hvervetna er*: 5 i gammelnorsk, noteret i: fx Elis (21.10), Frostat. I (503.14), Gulat. II (111.2, 113.25); 3 i oldisländsk, noteret i Járns. (268.33, 274.18) og Maur. II (654.11).

b: *hvervetna sem*: blot noteret med et enkelt eks. i gammelnorsk: Landsl. (147.11).

Sammenfattende kan således om brugen af de 2 hyppigst forekommende korrelater fastslås flg.: *hvervetna þess* (+ normalt *er*-sætn.) bruges oftest i de ældste norrøne kilder (indtil ca. 1250), herefter som regel, især i 14. årh., *hvervetna þar* (+ normalt *sem*-sætn.). Der henvises tabellen ovenfor.

Det normale for korrelatets syntaktiske position er kontaktstilling. Af 55 ekss. er blot noteret distans ved 4. De 3 er af typen: *hvervetna ... er* (Gulat. II, fx 111.2, Járns., fx 274.18) og et enkelt har: *hvervetna þar* adskilt fra den efterfølgende *sem*-sætn. af konj. *ok* (Cod. Tunsb. 87.9).

Ledsættn. kan have foran- (FS) eller efterstilling (ES):

FS: En *hvervitna þess er* menn eigu lax a. þa scal hvęrr gęra vęiði vel i sinni a (...). (Æ. Gulat. I 499.16).

En *hueruetna þar sem* sýslu maðr teker vtlægðar mann. þa skal hann fa mann til at refsa honom. eptir þingmanna dome (Gulat. II 107.25).

En *hvervitna er* soknar maðr tekr utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þeim manne er a þing kóm (Járns. 268.33).

ES: Þar er maðr cavpir arfvön at avðrom. þa a þat at hallda *hvervetna þess er* þeir cavpa saman vel laúst (...). (Grág. 236.3).

oc a þessi skipan at standa *huærrvetna þar sem* þæir hittazt (Hirdskrá 407.4).

(...) ok gaf henni til þess valld, at hun skyllði gera sem hann siolf(r), at vegsama gropt heilagra pislavotta guds ok endrbæta kirkiur heilagar *hvervetna, er* adr voru nidr brotnar (Maur. II 654.11).

Fordelingen af foran- og efterstilling er: 36 FS og 19 ES. Bortset fra 2 (Strgl. 46.20; Sth. 75r.21) er samtlige FS-ekss. noteret i jur. litt., hvor de fungerer som indleder af retsreglens forudsatte del. Ved ES er 5 noteret i episk kontekst (fx Elis 21.10; Jart. 348.8, Nik. 45.12, Maur. II 654.11); de øvrige 14 i den jur. litt.; heraf udgør 7 en speciel type, der indgår i sammenhænge, hvor en supplerende, generel bestemmelse kobles på en forudgående retsregel, som der refereres til med et anaforisk *svá*: fx Nu

tekr maðr marksteina upp or iorðu oc setr niðr i oðrum stað oc fārir a lut þes er mot honum a. þa er hann sekr aleigu við konung fyrir utan iarðir nema hans lausa fe uinniz eigi sva at konungr hafi .xiiij. merkr. þa uirðiz i iorð ef hann a. oc sva skal *hveruitna þar sem* .xiiij. marka sekt ligr við (Jónsb. 335.3). Se endv.: Frostat. I 505.3, Gulat. II 111.2, 127.30, Járns. 274.18, Jónsb. 191.28.

4. Korrelatets semantiske struktur

Da de 3 led (i.e. *hvervetna þess*, *hvervetna þar* samt *hvervetna* alene) som korrelat kan vikariere for hverandre giver det selvfølgelig god mening at behandle dem samlet, som det er sket indtil nu. Ser vi på strukturen i disse 3 led, er der syntaktisk set tale om 2 typer af korrelater: 1. *hvervetna* alene (m. 9 ekss.), 2. *hvervetna* + et pronominalelement med hh. uden deklination svarende til: a. *hvervetna* + *þess* (15 ekss.) hh. b. *hvervetna* + *þar* (31 ekss.). Disse 2 korrelattyper (a/b) er i princippet opbygget på samme måde, i.e. bestående af et *hv-adverbium* + et *determinativt, pronominalt led* (*þess*, *þar*). Når Naumann opfatter brugen af *þess* som pleonastisk, må det nødvendigvis også gælde for *þar*.¹⁵ Denne analyse af korrelatet er næppe holdbar og rammer slet ikke det centrale ved konstruktionstypen. Forholdet er snarere det, at ganske vist er *hvervetna* korrelat for den adverbialrelative sætning, medens pronominalelementet (altså *þess* og *þar*) skal fungere som et determinativt, sætningsssammenbindende led mellem over- og undersætning og er således særdeles nødvendigt set fra et textlingvistisk synspunkt. Ved sin påstand ender Naumann også med at gøre normalkonstruktionen til en undtagelse og dermed vende forholdet mellem typerne 1 og 2 på hovedet, hvilket også kan underbygges med det statistiske faktum, at type 1 (*hvervetna*) kun er noterede m. 9 ekss. og type 2 (*hvervetna* + *þess/þar*) m. 46, svarende til næsten 85 % af samtlige korrelater. M.h.t. styrelsesforholdene ved korrelattype 2, ser vi, at der i de ældste tekster består et rektionsforhold mellem *hvervetna* + *þess*.¹⁶ Denne rektion neutraliseres imidlertid, især i yngre tekster fra det 14. årh., således at vi nærmest får et enerådende korrelat *hvervetna* + *þar*.

¹⁵ Naumann 1979: 38.

¹⁶ Nygaard 1905: prg. 129, anm. 3b.

5. Dokumentation

5.1. Frekvens og distribution: *hvervetna þess er, hvervetna þar sem*

I. Gammelnorsk: Det ældste: En *hvervitna þess er* menn eigu lax a. þa scal hværr gæra vœði vel i sinni a (...) (Æ. Gulat. I 499.16), *hvervitn(!) þess er* menn skilr a umb sętr. eða a marcteig (...). þa hefir sa sitt mal er vitni ber til (Æ. Gulat. I 499.28), En *hvervetna þess er* manne firrizk frendsime fra uppnama monnum ut þa fællr bot þriðungi sem tala rennr til (Æ. Gulat. II 12.13); — **13. årh.:** *hvervetna þess er* maðr verðr gort obota maðr. þa hevir hann firi gort fe sinu en eighi erfvingia sinna (Eidsivat. 523.31), nu gæti guð hans her oc *huervetna, er* huervetna gætir i sinni miskunn (Elis 21.10), oc sua sem þar er nestr. ef norðan kœmr hær at. oc *huæruitna þar sem* hærs er mest von. en huær annarra varðuiti við konong mork silfrs (Landsl. 146.23), þa er hann sækr oyri silfrs við konong firir huært er misser *huæruitna sem* þat er (Landsl. 147.11); — **14. årh.:** En *huæruitna þær sem* þess verdar uart med sannu profe ber at þær kome skiotlegh refsingh eftir (Cod. Tunsb. 52.10), *Hueruetna þar sem* sa kærer firir rettaranum er misgort er viðr. þa a rettarinn fyrri rett at gera. þeim (...) (Gulat. II 116.13), oc a þessi skipan at standa *huærvetna þar sem* þæir hittazt (Hirdskrá 407.4), ok sua skal *hueruetna* þessi vaada verk bota, er þeir hafazt þat at er til nytsemðar hōyrir (...) (Gulat. II 111.2); —

II. Oldislandsk: Det ældste: en *horvetna þes er* mikil es fiar ágirnan. þa mun fylgia þar metnaþar girnir meþ (...) (Sth. 75r.21); — **13. årh.:** oc *huervetna þess er* manna fundir verða þa scolot þit sva samsattir sem aldregi hōfiz þetta yckar a meðal (Grág. 206.3), Þar er maðr cavpir arfvón at avðrom. þa a þat at hallda *huervetna þess er* þeir cavpa saman vel lavst (...) (Grág. 236.4), *huervetna þess er* þingmenn verða vittir a alþinge þa a þat fe halft umboðsmaðr konongs en halft þingmenn aller (Járns. 259.28), var siþan leitáT vaNdliga *hvervetna. þar er* hvg com oc von þóTe vera (Jart. 348.8), En *hvervitna er* soknar maðr tekr utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þæim manne er a þing kœmr (Járns. 268.33); — **14. årh.:** *Hvervitna þar sem* menn skulu giöra laga stefnur manna a þingi eða heima til lōgmannz. þa skal gera halfs manaðar stefnu (...) (Jónsb. 193.5), oc sva skal *hueruitna þar sem* .xij. marka sekt liggr við (Jónsb. 335.6), *Hveruitna þar er* maðr hefir heimilld til þes gripar er tekinn er fra manni eða stolinn (...) (Jónsb. 332.12); — **15. årh.:** (...) at vegsama gropt heilagra pislarvotta guds ok endrbæta kirkiur heilagar *hvervetna, er* adr voru nidr brotnar (Maur. II 654.13).

5.2. Korrelatets position: distans.

I. **Gammelnorsk:** ok sua skal *hueruetna* þessi vaaða verk bóta, *er* þeir hafazt þat at er til nytsemdar höyrir (...) (Gulat. II 111.2), Ok þúi skal domren *huaruetna* til hins betra föra *er* þeir vítu iamuist til huarstueggja (...) (Gulat. II 113.25); — II. **Oldislandsk:** oc skal sua *huervitna* þesskonar vadaverk fára *er* þær hafaz þat at er (...) (Járns. 274.18).

6. Fortegnelse over excerperede og citerede kilder

De med ^x angivne tekster regnes normalt for at være norske.

Bisk. = *Biskupa sögur*. Kph. 1858.

Borgart. = ^x*Borgartings-Christenret*; NGL I, s. 363–72.

Cod. Tunsb. = ^x*Codex Tunsbergensis*; NGL III, s. 17–8, 32–3, 44–55, 63–6, 70–1, 72–3, 86–8, 88–90, 93–4, 94–5, 96, 97, 114–5, 118–20, 125–8, 128–31, 132–4; samtlige excerperede tekststykker er skrevet af hånd d (jfr. NGL IV, s. 426, 428–30).

Eidsivat. = ^x*Den ældre Eidsivathing- eller Borgarthings-Lov*; NGL II, s. 522–3.

Eidsivat. II = ^x*Eidsivatings ældre kristenret*; NGL I, s. 394–406.

Elis = ^x*Elis saga ok Rosamundu*. (...) von Eugen Kölbing. Heilbronn 1881, s. 1–31.9 (red: D–G 4–7 B fol.).

Frostat. I = ^x*Ældre Frostatingslov*; NGL II, s. 501–15.

Frostat. II = ^x*Ældre Frostatingslov*; NGL IV, s. 30–1.

Grág. = *Grágás*. Islændernes Lovbog i Fristatens tid, udg. (...) af Vilhjálmur Fin- sen for det nordiske Literatur-Samfund. I–II. Kbh. 1852; I: s. 193–250.

Gulat. II = ^x*Gulatingslov*; *The Old General Law of the Gulathing* by George T. Flom; *Illinois Studies in Language and Literature*. XX. Urbana 1937, s. 103–33.

Gunnl. = *Gunnlaugs saga orsmtungu*. STUAGNL. XLII. Ved Finnur Jónsson. Kbh. 1916, s. 2.13–59.

Hirdskrá = ^x*Hirdskrá*; NGL II, s. 391–419.

HMS = *Heilagra Manna Sögur*. I–II. Kria. 1877.

Járns. = *Járnsíða*; NGL I, s. 259–87.

Jart. = *Jarteinabók*; Bisk. I, s. 333–56.

Jónsb. = *Jónsbók*; NGL IV, s. 187–210, 330–40.

Jónsb. II = se Jónsb. 1904 samt Jónsb. II ndf. (7)

Landsl. = ^x*Landsloven*; NGL IV, s. 145–9.

Maur. I = *Mauritius saga*; HMS. I, s. 656–8.

Maur. II = *Mauritius saga*; HMS. I, s. 643–56.

NGL = *Norges gamle Love indtil 1387*. Udg. ved R. Keyser, P. A. Munch m.fl. I–V. Chria. 1846–95.

Nik. = *Nikolaus saga erkibiskups*; HMS. II, s. 41–6.

- Sth. = *Stockholmske homiliebog*; Andrea van Arkel — de Leeuw van Weenen (ed.): *The Sthm. Perg. 15 4°*. A diplomatic edition and introduction. (Utrecht) 1977.
- Strgl. = *Strengleikar*, Strengleikar. Kjeldeskriftfondet by Robert Cook and Mattias Tveitane. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. *Norrøne tekster*, nr. 3. Oslo 1979, s. 4–62.
- Æ. Gulat. I = *Ældre Gulatingslov*; NGL II, s. 495–500.
- Æ. Gulat. II = *Ældre Gulatingslov*; NGL IV, s. 3–6, 8, 10–13.
- Æ. Gulat. III = *Ældre Gulatingslov*; Fragment AM 315 E of the Older Gulathing's Law. By G. T. Flom. *Univ. of Illinois. Studies. Vol. 13*. 1928, s. 38–41.

7. Bibliografi

- Bemerkninger 1917: se Nygaard 1917.
- Cleasby, R. 1957: Richard Cleasby & Gudbrand Vigfusson *An Icelandic-English Dictionary*; 2. ed. suppl. by William Craigie. Oxford.
- Damsgaard-Olsen, Th. og Ruus, H. 1982: KWIC-konkordans over Strengleikar (ikke publ.).
- Fix, h. 1984: *Wortschatz der Jónsbók*. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 8. Frankfurt a.M. etc.
- Fossestøl, B. 1980: *Tekst og tekststruktur. Veier og mål i tekstlingvistikken*. Oslo etc.
- Fritzner, J. 1888–1896: *Ordbog over Det gamle norske Sprog* I–III. Kria. = OGNS; se endv. Hødnebo, F. 1972.
- Fritzner, J. 1972: *Rettelser og tillegg* IV. Oslo etc.
- Grøtvedt, P. N. 1939: *Lydverket i lovhåndskrifter fra Borgartingslag 1300–1350*. Oslo.
- Hansen, F. 2002: "Temporalsubjunktionerne *ádr* (*en*) og *fyr* *en* i norrønt sprog"; *Arkiv för nordisk filologi* 117. Lund
- Holtmark, A. 1955: *Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250*. Utg. av Gammelnorsk ordbogsverk. Oslo.
- Jónsbók 1904: *Jónsbók og Réttarbætr*. Udg. efter haandskrifterne ved Ó. Halldórsson. Kbh.
- Johannessen, O. J. & Simensen, E. 1975: *Norsk språk 1250–1350*. Oslo, Bergen.
- KLNM: *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 1 ff. Kbh. 1956 ff.
- Kålund, Kr. 1889: *Katalog over den Arnagnæanske håndskriftsamling* I–II. Udg af kommissionen for det Arnagnæanske Legat. Kbh.
- Kålund, Kr. 1900: *Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i det store kongelige bibliotek og i universitetsbiblioteket (...)*, udg. af kommissionen for det Arnagnæanske Legat. Kbh.
- Larsson, L. 1891: *Ordforrådet i de älsta isländska handskrifterna*. Lund.
- Naumann, H.-P. 1979: *Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur alt-*

- westnordischen Rechtssprache*. Beiträge zur nordischen Philologie 7. Basel & Stuttgart.
- NGL v 1895: *Norges gamle Love*. v. *Glossarium*, s. 57–864. Ved Gustav Storm og Ebbe Hertzberg. Chria.
- Nygaard, M. 1905: *Norrøn syntax*. Kria.
- OGNS: se Fritzner, Johs. 1888–96.
- ONP 1989: *Ordbog over det norrøne prosasprog*. *Registre*. Udg. af Den arnamagnæanske kommission. Kbh.
- Seip, D. A. 1955: *Norsk språkhistorie til omkr. 1370*. 2. utg. Oslo.
- Ståhle, C. I. 1958: *Syntaktiska och stilistiska studier i fornsvensk lagspråk*. Lund.
- Ståhle, C. I. 1965: *Lagspråk; Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder x* (KLNLM), sp. 167–177. Kbh.

8. Håndskrifter, hvorpå citerede og benyttede tekstudgaver er baseret

Der henvises til fortegnelsen over excerperede og citerede kilder ovenfor (pkt. 6).

I. Gammelnorsk: Det ældste: Æ. Gulat. I = NRA I B/ca. 1200; – Æ. Gulat. II = AM 315 f fol/ca. 1200; — 13. årh.: Eidsivat. = NRA I A/ca. 1230; – Elis = DG 4–7 B fol (hd. I)/ca. 1250; – Frostat I = NRA I C II/ca. 1250; – Frostat. II = AM 315 k fol/ca. 1250; – Gulat. I = Don. var. 137, 4to/ca. 1250–1300; – Landsl. = NRA 5/ca. 1300; – Strgl. = DG 4–7 fol (hd. II)/ca. 1270; – Æ. Gulat. II = AM 315 e fol/ca. 1240; — 14. årh.: Borgart. = AM 78, 4to/ca. 1320–1325; – Cod. Tunsb. = Ny kgl. sml. 1642 d, fol/ca. 1320–1330; – Eidsivat. II = AM 68, 4to/1300–1325; – Gulat. II = Gl. Kgl. Sml. 1154 fol/ca. 1350–1360; – Hirdskrâ = AM/323 fol/ca. 1320–1350; —

II. Oldislandsk: Det ældste: Sth. = Holm 15, 4to/ca. 1200; – Nik. = AM 655 III, 4to/ca. 1200; — 13. årh.: Grág = GKS 1157 fol/ca. 1250; – Gunnl. = Sth. 18, 4to/1300–1350; – Járns. = AM 334 fol/ca. 1271–1281; – Jart. = AM 645, 4to/ca. 1220; – 14. årh.: Jónsb. = GKS 3268, 4to/ca. 1350; – Jónsb. II = AM 351 fol/ca. 1350–1360 m. var. fra bl.a. AM 350 fol/ca. 1363, GKS 3269a, 4to/ca. 1350; — 15. årh.: Maur. II = AM 235 fol/ca. 1400.

GARY HOLLAND

Kennings, metaphors, and semantic formulae in Norse *dróttkvætt*

The past quarter century has witnessed a remarkable proliferation of monograph-length studies of skaldic poetry, ranging in scope from the general introductory surveys by E. O. G. Turville Petre (1976), Roberta Frank (1978), Klaus von See (1980), and Régis Boyer (1990) to the magisterial and highly technical study by Hans Kuhn (1983), the detailed investigation of *dróttkvætt* rhythms by Kristján Árnason (1991), and the recent work by Kari Ellen Gade (1995). Edith Marold (1983) and Thomas Krömmelbein (1983) have also published book-length studies of aspects of skaldic verse. These monographs lead their existence against a backdrop of substantial articles by such scholars as John Lindow (1975), Frederic Amory (1982, 1988, 1997), Bjarne Fidjestøl (1974, 1979; translation 1997), Peter Hallberg (1978), and the critical bibliographical survey of recent scholarship by Roberta Frank (1985). Of central concern in any investigation of skaldic verse is the treatment accorded to kennings, which, after all, are the single most striking feature of skaldic verse. And within the treatment of kennings, the role played by metaphor is perhaps the single most complex and controversial feature.

Therefore, it comes as no surprise that the role of metaphor in the functioning of Old Norse kennings has also received a fair amount of attention during the same period.

Much of this attention, however, has been focused on definitional issues, with scholars arguing variously that kennings are metaphors or that they are not. A principal reason for denying the metaphoricality of kennings appears to have been aesthetic: since kennings do not have the same aesthetic effect as metaphors in the western poetic canon, they cannot be metaphors. Hence, scholars have attempted to differentiate kennings from metaphors. In contrast, I will argue that most literary definitions of metaphor are simply too narrow. Much recent linguistic work on metaphor, especially that by George Lakoff and Mark Turner (Lakoff 1987, Lakoff and Turner 1989) shows amply that metaphor per-

meates the cognitive structures reflected in everyday language in much the same way that it does in poetic language. Hence, the difference between everyday language and poetic language is one of degree, not of kind: 'Poetic thought uses the mechanisms of everyday thought, but it extends them, elaborates them, and combines them in ways that go beyond the ordinary' (Lakoff and Turner 1989: 67). Furthermore, insights gained from the study of image-metaphors are directly applicable to the study of skaldic verse.

I will also argue that because scholarly discussion and debate have focused on the specific properties of kennings and on the difficulties inherent in their interpretation, an important function of kennings has often been overlooked. A consideration of their production or generation and their functioning in the metrical schemes of the helmings or half-stanzas in which they are found leads to the conclusion that they are the equivalents of formulae in other oral poetic traditions. The principal difference between kennings and other formulae is that because of the metrical requirements of skaldic verse (principally the alliterations and internal rhymes), kennings are formulaic *solely* on a semantic level rather than on *both* a semantic *and* a surface-syntactic level, as are the formulae in other traditions.¹

A consideration of an Old Norse *dróttkvætt* stanza will illustrate both the formulaic nature of kennings and the blend of metaphor and metonymy inherent in their composition. The stanza I have chosen is a popular example in expositions of skaldic verse (cf. Lakoff and Turner 1989: 104–105, Amory 1982: 76–77); it is dealt with thoroughly in Roberta Frank's excellent *Old Norse Court Poetry* (1978). The poem is by Markús Skeggjason, an eleventh-century Icelander (d.1107). I repeat Frank's text, literal translation, and analysis of the poem:

Fjarðlinna óð fannir	Of the fjord-snake waded through the snowdrifts
fast vetrlíði rastar;	firmly the bear of the current;
hljóp of húna gnipur	jumped over the peaks of the mastheads
hvalranns iugtanni;	of the whale house the bear;
björn gekk fram á fornar	the bear went forward on the old
flóðs hafskiða slóðir;	of the flood sea skis' tracks;
skúrðrðigr braut skorðu	the storm breasting broke through of the prop
skers glymfjotur bersi.	the skerry's clashing fetter the bear.

¹I have previously presented the basic argument of this paper very briefly in Holland and Lindow (1996: 58–59). In preparing this paper I have benefitted from discussions with Frederic Amory, John Lindow, Mary McGarry, Thomas R. Walsh, and Kendra Willson.

(subject: ship-kenning) : (verb of motion) : (object: sea-kenning)

the bear of the current : waded firmly through : the snowdrifts of the fjord
snake

the bear of the mastheads : jumped over : the peaks of the whale house

the bear of the flood : went forward on : the old tracks of sea skis

the storm-breasting bear of the prop: broke through : the clashing fetter of the
skerry

(Roberta Frank, *Old Norse Court Poetry*, 46–47.)

Striking in this poem (and for that matter, in the remainder of the skaldic corpus) is the large number of kennings. Within the confines of eight six-syllable lines Markús has fitted eight kennings: four for the ship, four for the sea. In each case, the ship-kennings have the same structure: a word for bear is collocated with a word associated either with ships or with the sea. The four words for bear, *vetrlíði*, *íugtanni*, *björn*, and *bersi*, can also be analyzed: *vetrlíði* means 'one who has passed a winter' (so Frank in her glossary, s.v.);² although the etymology of *íugtanni* is unclear (cf. Ásgeir Blöndal Magnússon s.v., de Vries s.v.), it clearly contains the tooth word, and is some sort of *heiti* for a bear; *björn* is the ordinary word for bear, but originally a color word, hence a metonym; *bersi* is apparently a derivative of *björn* (cf. Ásgeir Blöndal Magnússon 1989: s.v., de Vries 1962: s.v.). The bear word can be further modified, as it is in the final ship-kenning. A noteworthy feature is that there is no *a priori* reason for a ship to be equated with bears. Yet this metaphor (and the equation of a ship with a bear must be either a metaphor of some type or, conceivably, a metonymy; see below) serves as the basis for the composition of the poem. Presumably, the appropriateness of the bear-kennings in this context have to do with bears as large, fierce animals that break through obstructions and obstacles, here those characteristic of a sea voyage from Iceland to Norway. And of course there is always the possibility that the ship was named after a bear, that it was associated with a bear because of its color, or that it carried a bear-ornament. The sea-kennings are slightly more elaborate, having to do with the ice-floes in an Icelandic fjord, the roughness of the open sea, and then the rough water around the skerries of the Norwegian coast, but as in the case of the ship-kennings, the basic structure is maintained. In

² 'One who has passed a winter' is a further point of comparison between bears and ships, since both are inactive during the winter: bears hibernate, and ships are pulled onto land, propped up, and covered during the winter. Thus, *vetrlíði* is especially apt in the context of beginning a voyage in the spring.

essence, then, what we have is “the bear went over the mountain” transferred to a maritime context. However, the fact that skaldic verse so often distills into a series of static nominal phrases has inhibited its appreciation as poetry and has led to a dismissal of the metaphoricity of kennings. Frank herself, however, refers to the *dróttkvætt* poets as ‘construct[ing] entire systems of interlocked kennings, devising a separate syntax or language of metaphoric expression that usually depended as much on previous knowledge and training for its comprehension as on a feeling for or observation of nature’ (1978: 44–45).³

Frank defines the kenning as ‘a periphrasis, consisting of two or more substantive members, which takes the place of a noun’ (1978: 42). This definition has a long history; in essence, it goes back to Rudolf Meissner, who defined the simple kenning as follows: ‘Die einfache Kenning ist also ein zweigliedriger Ersatz für ein Substantiv der gewöhnlichen Rede’ (1921:2). Meissner further specifies that ‘[w]esentlich für die Kenning ist, dass sie als Ersatz empfunden wird und als solcher etwas allgemeingültiges, typisches, variables hat’ (1921: 12). To this broad definition a narrower one was opposed by Andreas Heusler, who wanted to restrict the term kenning to those associations of nouns that have a metaphorical sense and a further ludic twist (‘ein Metapher mit Ablenkung’), and unfavorably compared the feeble attempts found in Old English alliterative poetry (1923: 131–2):

Das Rezept der Kenning ist hieraus zu ersehen. Sie ist eine Spielart der Metapher, und zwar eine mit dem Rätsel und dem Witze geistesverwandte, weil sie eine Auflösung heischt und eine Ähnlichkeit des Ungleichen erspät. ... Der deutschen Stabreimdichtung sind Kenninge fremd. Bei der englischen redet man zwar immerzu von Kenning, aber da nimmt man solche Allerweltsausdrücke mit wie Erdbewohner

³ Frank’s discussion of metaphor, however, is primarily a means of introducing magic and religion into her discussion of kennings:

Óláfr Þórðarson treats the kenning under “metaphor” in his Third Grammatical Treatise and calls it the “origin of all poetic diction.” When a poet describes his fallen comrades as “trees of battle” and calls battle “wind of the lightning of the shield,” an image is brought forth of warriors tossed about violently, like trees in a storm, struck down by flashes of lightning in the form of hostile swords. But his language is not imagistic in the modern sense; he is not simply prettying up the poem or trying to say something ordinary in a roundabout way: for him, there are moments when men really are “trees of battle,” able to inflame the gods to vengeance. ... But the tree as base word in men- and women-kennings is also reminiscent of cult language; it recalls perhaps an earlier time, when forests dominated the natural landscape of northern and central Europe, when groves were worshiped as emanations of divinity, and when trees were perceived as animate beings. (Frank 1978: 43)

für Mensch, Eschenholz für Speer; also gar keine Metapher, geschweige eine abgelenkte. Die spärlichen Kenninge der Engländer sind von der treuherzigen Art wie jenes 'Wogenroß' für Schiff, 'Knochenhaus' für Leib.

Heusler further stresses the frequency of kennings in Old Norse poetry: 'Was bei anderen Menschen, auch den Iren, Gelegenheitseinfall bleibt, daraus haben die Skalden Plan gemacht' (1923: 132). It should be explicitly noted that Heusler's definition of the kenning is as much aesthetic as formal, insisting on a certain degree of complexity and lack of transparency. Wolfgang Krause (1930: 5), on the other hand, elaborates Meissner's definition:

Unter der einfachen Kenning verstehen wir den einer typisch poetischen Sphäre entnommenen zweigliedrigen Ersatz für ein Substantiv der gewöhnlichen Rede. Die in der Umschreibung verwandten Begriffe können nach bestimmten Mustern beliebig variiert werden und sind vom Zusammenhang der ganzen Stelle unabhängig. [in Sperrdruck in Krause's text]

More recently, John Lindow has defined the kenning as a multiply expandable nominal compound (1975: 317), while emphasizing the similarities between kennings and riddles, thus anchoring himself firmly in the tradition of Heusler's approach, including the ludic aspect. Lindow further reminds us that this verse must have been composed for a highly sophisticated audience, one fully capable of puzzling out and appreciating its complexities. Another approach is taken by Frederic Amory, who in the context of a general discussion of kennings as nominal compounds has defined the kenning as a transformation of a relative clause (1982: 74). Amory takes as his point of departure E. V. Gordon's statement that '[t]he kenning had the meaning of a subordinate clause in briefer space and with less emphasis' (1957: xi) and develops further this observation, incorporating into his argument insights derived from contemporary linguistic theory. In two later articles Amory is more interested in questions of referentiality and metaphor, but maintains his linguistic perspective (Amory 1988, 1997). Amory highlights the distinction between metaphor and metonymy in his discussion of specific kennings in the 1997 paper. This distinction has not usually been made even by recent skaldicists, because kennings often comprise a blend of metaphor (on the base-word level) and metonymy (on the determinant level).

In *Kenningkunst* (1983), Edith Marold has reverted to Meissner's

broad definition, while providing an elaborate taxonomy of the different kenning types. Important for our purposes, and worth quoting at length, is the statement that Marold makes in her summary:

Bei den tropischen Kenningar war es notwendig, das problem der "metaphorischen Bedeutung" aufzurollen, wobei dem Verstehensmodell der Vorzug gegeben wurde, das von einer "Bedeutung" im strengen Sinn absieht und von der Bezeichnungsfunktion der Metapher ausgeht. Die Funktion der Tropen liegt dann in der Zuordnung verschiedener "Weltbereiche"; dadurch wird der Unterteilung in Metapher, Synekdoche und Metonymie zu einer Möglichkeit der Beschreibung der Wirkweisen der so klassifizierten Kenningar, die man im weitesten als Gestaltung eines Gegenstandsaspekts bezeichnen kann. Dabei ist für die Kenningar charakteristisch (und zugleich befremdend), daß der durch sie gestaltene Aspekt nicht auf den Kontext Bezug nehmen muß, ähnlich wie beim Epitheton ornans der Epik. Mit Hilfe der Barokliteratur, in deren Bildsprache ähnliche Prinzipien zu herrschen scheinen, und einer Stelle der Snorra Edda, gelangten wir zu dem Vorschlag, in den Kenningar nicht sophistische Wortspielerei sondern Gestaltung eines logische stukturierten Weltbildes zu sehen. Damit käme man auch zu einer anderen Deutung des Kontrastes als der bisher gegebenen ästhetischen (als nicht nachvollziehbarer ästhetischer Wert) oder magisch-religiösen: nämlich als einer dem Rätsel verwandten Aufforderung zur Interpretation und Auflösung eines Kontrastes, der von den Kräften des Verstandes bewältigt ein Bewußtsein der Einheit und Geordnetheit der Welt trotz aller Gegensätze schafft. (Marold 1983: 212)

Marold's comparison of kennings with Homeric fixed epithets (*epitheta ornantia*) is certainly valid, but it limits the functions of kennings, and her assertion that there is no relation between kenning and context needs rethinking. Furthermore, Homerists are divided on whether *epitheta ornantia* have local contextual relevance or not.

Bjarne Fidjestøl (1974; English translation 1997), in an analytically sophisticated article (itself in certain respects an extended metaphor because of its emphasis on the parallelism of the kenning system and various structuralist linguistic subsystems⁴), proposed a six-part "descriptive" definition of the kenning: 1) circumlocution, i.e., a kenning is a replacement for an ordinary noun; 2) two components, base word and determinant, with the base word in whatever case is required by the syn-

⁴ Hallberg (1978) offers a general criticism of Fidjestøl's approach, although not of this point.

tax of the clause and the determinant in the genitive (or as the first element of a compound); 3) semantic incongruity, i.e., neither the base word nor the determinant is synonymous with the semantic content of the noun that is replaced; 4) domain limitation, i.e., in Meissner's catalogue of kennings 106 different concepts are recognized, but the overwhelming majority of kennings are assignable to fewer than twenty of these; 5) kenning variation, i.e., both base word and determinant are open classes; 6) *rekit*, i.e., the possibility of replacing the determinant by a kenning. This optional process is recursive, with the limit established theoretically by the maximum number of syllables in a helming, and practically by the need for a finite verb. Fidjestøl draws a clear distinction between metonymy (and synecdoche) and metaphor in the structure of the different figures that have been labeled kennings. He maintains that points 4–6 in his definition serve to differentiate kennings from metaphors in that these points refer specifically to the kenning system and are to some extent quantitative (1974: 10–11, 34 = 1997: 28–29, 50). It is precisely these points, however, that are crucial to my argument, in that they highlight the limitedness and the productivity of the kenning system. In fact, Fidjestøl gives as example the set of possible kennings for gold of the type 'fire of water'. He calculates that there are 2496 possibilities for the instantiation of this kenning type, all with the same semantic structure, 'fire of water' = 'gold'; the high number of possibilities arises simply from multiplying the number of attested (i.e., in Meissner's corpus, 39 words) base words for 'fire' by the number of attested (again in Meissner's corpus, 64 words) determinants for 'water' (Fidjestøl 1974: 18 = 1997: 31). Although Fidjestøl does not make this point explicitly, the practical limits would be established by the local requirements of alliteration, internal rhyme, and syllable count. After this insight, Fidjestøl turns his attention to the structural similarities between kennings, Saussurean signs, and phonemes.

While Fidjestøl concentrates on rhetorical theory and Saussurean analogies, Régis Boyer stresses the associative nature of kennings, implicitly bringing out their metaphorical nature:

... le but de la kenning est de provoquer des associations entre le domaine concerné par le sujet traité à proprement parler, et tout autre registre ... La bataille, "tempête des épées", ouvre des perspectives sur des images maritimes ; à l'idée du prince, "briseur d'anneaux" s'associe l'évocation de l'or et le thème indo-européen de la libéralité : il brise les anneaux d'or pour les distribuer à ses fidèles. De la sorte, le poète parvient à dire deux ou plusieurs choses en même temps, son inspiration

évaluant sur divers plans en interférence. L'imagination du lecteur ou de l'auditeur ainsi constamment sollicitée de s'arracher à un seul type d'interprétation, enrichit comme spontanément le simple contenu factuel du message. (1990: 141)

Whether viewed as metaphors or not, kennings have been characterized as a 'typische Stilfigur', a typical stylistic figure, of early Germanic (and Celtic) poetry (Krause 1925, 1930). And, in fact, kennings are found in greater or lesser numbers in all the older Germanic poetic traditions: Old English, Old High German, Old Saxon, and Old Norse (among the older literature cf. van der Merwe Scholtz 1927 and Mohr 1933). Old Norse court poetry differs from these other poetic traditions in that it exhibits a substantially higher density of kennings than do the others; that is, a feature which might be regarded as decorative in these other traditions is so all-pervasive in the Norse that one is tempted to look for a structural function for the kennings.

Scholars such as Roberta Frank have demonstrated that the kennings in Norse court poetry are far more than mere ornamental devices. The contextual appropriateness of the bear/ship kennings in the Markús Skeggjason stanza cited above has been lucidly brought out by Frank, who turns her analytical skills to forty-nine other *dróttkvætt* stanzas in her textbook. In an earlier paper Frank pursued elements of 'onomastic play' on the name Steingerðr in Kormak's verse (1970). Marold, too, in a different way, insists that kennings are not merely ornamental, stressing the fact that kennings tend to cluster in introductory stanzas and in the refrains of long poems, and that kenning density can signal essential points in a poetic narrative. She notes further that kennings for persons honor them and characterize them in accordance with the narrative in as much as they emphasize situationally appropriate aspects of the person. It is in these ways that the skalds used kennings as a 'Gestaltungsmittel' for their verse. Thomas Krömmelbein, in a published dissertation, characterizes the kenning as a 'konstitutives Merkmal der Skaldendichtung', differentiating his work from that of Marold by stressing that

... Kenningsetzung nicht willkürlich-ornamental im Dienste der Variation resp. einer lediglich überhöhenden Funktion erfolgt, sondern weitergreifenden Sinn einzuholen instande ist, der wiederum auf die Klartext-Ebene zurücklenkt, diese akzentuiert und interpretiert oder auch übersteigt im Aufschließen von *Bedeutungsräumen*, die über den Kontext der Dichtung (Handlungs-Ebene) hinausgehen. (1983: 24)

Yet in spite of this expenditure of scholarly energy, in many ways the modern analysis of kenning types is still reliant on that provided by Snorri Sturluson in his handbook on poetics, in part because of Snorri's insight and first-hand knowledge of the tradition, but in part too because of the insistence on the importance of taxonomy and the difficulties of interpretation by modern authorities. In view of this situation, a quick recapitulation of Snorri's analysis will not be out of place here.

Snorri Sturluson's handbook on Norse poetics articulates three different levels of skaldic diction that have been accepted as canonical ever since (Snorra Edda. *Skáldskaparmál* vii):

1) 'to name every thing the way it is called'. Here the (*ókennd*) *heiti*, that is, poetic vocabulary substitutions for man, poetry, horse, fire, etc., are used. As noted by Boyer, metonymy is the principal source for *heiti*.⁵

2) 'the second branch is what is termed substitution for names [*fornöfn*]' . It seems clear that the *viðkenningar* (e.g., *Burs / Bestla sonr = Óðinn; Baldrs faðir = Óðinn; Óðins barn = Baldr; Fáfnis bani = Sigurðr; Jarðar burr = Þórr*) and the *sannkenningar* (*stinn sár, sárin þróask stórum*) are subtypes of this branch. The *viðkenningar* are by definition metonyms.⁶

3) 'the third branch of diction is what is termed kenning, and the branch is so set up that if we denominate Óðinn or Þórr or Týr or some

⁵ Boyer very clearly identifies metonymy as the source of most *heiti*:

La catégorie la plus riche, conformément à ce que nous avons déjà entrevu, est d'ordre métonymique pur. On peut prendre l'effet pour la cause et appeler la bataille róma, dynr, gnyr (idée, partout, de vacarme, de fracas), ou mord, vig (proprement: meurtre); ou bien la partie pour le tout: kjölr, la quille, sera le bateau, ainsi que rá (la vergue). Il arrive même qu'en vertu du principe de l'insidieuse provocation des sons, tel *heiti* appelle, par contraste, une opposition qui finit par créer une atmosphère antithétique. Tel poème dit *fraendr* (les parents) pour *kyn* (la parentèle) et *fraendr* appelle son antonyme *fiendi* (ennemi), *loft* (l'air, pour ciel) suscite *lögr* (l'eau, le liquide), *ljúfr* (suave, pour *míldr*: doux) engendre *leiðr* (détestable, laid) et ainsi de suite, ces couples étant, on le voit, allitérés. (1990: 135)

⁶ I accept Halldórr Halldórsson's argument 'that *viðkenningar* and *sannkenningar* are subclasses of *fornöfn*' (1975:24). *Sannkenning* is the term used to describe appropriate collocations of adjectives and nouns (as well as appropriate collocations of verb and adverb): *blue sea, dry land, strong sword, heavy wound, sharp edge*, will do as examples. Collocations of this type must have been widespread in early Indo-European verse and in fact in ordinary spoken language; phrases such as heavenly gods, earthly men, mortal men, dry land, have left their traces in everyday Sanskrit and Latin words, as well as elsewhere: Sanskrit *deva-* 'god' originally meant 'heavenly'; Latin *homo* 'man' is connected with a word for 'earth, ground'; Sanskrit *martya-* 'man' originally meant 'mortal'; Latin *terra* 'earth, land' is an adjective that originally meant 'dry', and so on (see Watkins 1985: introduction). Analogous formal metonymic meaning shifts are responsible for the creation of many *heiti*.

one of the gods or elves, and to each of them I give a name, I then transfer with an appellative the property of another god or mention some of his deeds, therewith the first becomes the possessor of the name and not the one who was named for him; thus when we allude to Victory-Týr or Týr of the Hanged Men or Týr of ships' cargoes, these are Odin's names ... ' Snorri specifies this class as *kennð heiti*.⁷

(*Ókennit*) *heiti* is the term used for those words for ordinary objects which are found in poetic usage. There are many hundreds of these terms, preserved in the poetic corpus and in the versified alliterative lists known as *þulur*,⁸ but a few examples will have to suffice. For 'horse', *hest* or *hross* in prose usage, such *heiti* as *jór*, *blakkr*, *fákr*, are found, respectively 'horse', 'dun-colored horse', and 'sturdy horse'. For 'battle', *örrustr* in prose, we find among many other terms *róma*, *dynr*, *gnýr*, *morð*, *vig*, *dolg*, the first three *heiti* referring to the noise of battle, the next two to the killing, and the final *heiti* to the hatred that engenders battle. For 'ship', *skip* in prose, *heiti* such as *kjölr* 'keel' and *rá* 'yard-arm' are used. For 'fire', *eld* in prose, the archaic *fýrr* and *funi* are found. It is clear from even such a short list that some of the *heiti* are simply archaic inherited words for the objects they designate (*jór*, *funi*), while others are metonyms (*gnýr*, *dynr*) or represent the results of synecdoche (*kjölr*, *rá*). *Heiti* differ from kennings in that they consist of only one element. Nonetheless, the *heiti* that are metonyms show some of the semantic structure of kennings.

It is universally recognized that the *heiti* are used for their metrical convenience in addition to the heightened or charged effect that they create on the lexical level. As E. O. G. Turville-Petre puts it: "The choice of the *heiti* may be determined by the exigencies of alliteration, rhyme, or metre ..." (1976: xlii). I suggest that it is necessary to take the next logical step and to assert that kennings, too, are used for their metrical convenience. In part, this is a consequence of the fact that *heiti* participate in kennings.

Kennings proper (Snorri's third branch) are clearly metaphorical; in fact, in the stanza cited at the beginning of this paper, they seem to be what Lakoff and Turner call image metaphors. Image metaphors differ from other metaphors in that they "map" (in Lakoff and Turner's terminology) images rather than concepts from one domain onto another:

⁷ My presentation of the more controversial points in Snorri's exposition is an amalgam based on Einarr Ólafur Sveinsson (1962: 142–150), Arthur G. Brodeur (1952), Margaret Clunies Ross (1987: passim), and Halldórr Halldórsson (1975: 24).

⁸ See Elena Gurevitch (1992) for a recent appraisal of *þulur* both as collections of traditional *heiti* and as incorporating vocabulary innovations on the part of their compilers.

Metaphoric image-mappings work in just the same way as all other metaphoric mappings — by mapping the structure of one domain onto another. But here the domains are mental images. Image structures include both part-whole structure and attribute structure. In images, part-whole relations are relations such as those between a roof and a house, or between a tombstone and a grave as a whole. Attribute structure includes such things as color, intensity of light, physical shape, curvature, and, for events, aspects of the overall shape, such as continuous versus discrete, open-ended versus completed, repetitive versus not repetitive, brief versus extended. (1989: 89–90)

Noteworthy in Lakoff and Turner's description is that an initial metaphor gives rise to a further series of complex metonymic associations. This mixture of metaphor and metonymy is characteristic of virtually all types of kennings, and it is this mixture of stability (the basic metaphor, no matter how far-fetched) and variation that makes it possible to regard kennings as formulaic, especially when one takes into consideration the highly limited number of concepts replaced by kennings.

There can be little doubt that much early Germanic poetry is oral poetry, at least in the broad, common-sense meaning of the term as it is used, for instance, by Ruth Finnegan (1976, 1977). At the lowest level, there are many clear examples of formulae (in the narrow sense of repeated collocations of words) in the Eddic corpus, even if it is possible to assert, as Lars Lönnroth does, that these formulae 'serve as ornaments and as poetic padding rather than as the basic building blocks of composition' (1971: 2). Joseph Harris, however, takes a somewhat different perspective on orality in eddic verse. 'This is still our basic assumption: eddic poetry flourished in a milieu in which writing did not play a major role in the conception, creation, performance, preservation, and transmission of poetry' (Harris 1985: 112). This statement is unexceptionable and can of course be extended to include skaldic verse as well. On the subject of oral poetry and formulae in skaldic verse, Frank brings up the essential difficulty:

For although dróttkvætt is oral poetry, it is dependent on the concept of a fixed text; and although it is highly patterned poetry, it is not formulaic in the manner of archaic Chinese song, Homeric epic, or even Old English verse. Not one stanza of the fifty in this collection shares six consecutive syllables with another; indeed, poets enjoy playing upon their hearers' expectation of a formula such as "hawk on hand" . . . only to mislead and disappoint them. (1978: 27)

In an unpublished dissertation, James Spamer utilizes Milman Parry's (1928/1971, and Albert Lord's 1960) notions of economy and scope in discussing the functions of the abstract structures underlying kennings (1977:36). Spamer asserts that

The system of a periphrasis (whether kenning, *kend heiti*, *viðkenning*, or *sannkenning*) is its underlying form, the theoretical abstract structure which determines the choice of words, their precise derivational forms, and their case endings, according to metrical demands. We may use as example a line from *Gisli*:

oddflaums viðum draumi (100, 19, 2)

The kenning in this line, *viðr oddflaums* ('tree of the spear eddy'), simply means "warrior." A closely related kenning would be *viðr oddgnýs* ('tree of the spear-tumult'), which would also mean "warrior." The difference between the two kennings is simply that in *Gisli*'s line the kenning with *oddflaums* for its keyword meets the requirement of internal full rime (*aðalhendng*), while that with *oddgnýs* does not. ... Both kennings mean exactly the same thing. The underlying system can be characterized, for the moment, as [tree of battle]. (1977: 33)

Although it should be evident from my exposition so far that I agree with Spamer's basic point, it is worthwhile to observe that in spite of his use of the terms economy and scope he sidesteps the question of the orality of skaldic verse, nor does he take up the topics of metaphor and metonymy. Furthermore, Spamer and other Scandinavianist scholars are operating with a fixed definition of formula that is no longer current, at least among Homerists.

The notion of formula has evolved and developed since Milman Parry's definition of it as 'an expression regularly used, under the same metrical conditions, to express an essential idea' (Parry 1928/1971:13). Parry's definition was intended to include such fixed expressions as: *πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς* 'much-enduring divine Odysseus' (= *δῖος Ὀδυσσεύς* = *Ὀδυσσεύς*), *πόδας ὠκύς Ἀχιλλεύς* 'swift-footed Achilles' (= *Ἀχιλλεύς*), *ῥοδοδάκτυλος ἠώς* 'rosy fingered dawn', or *ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ* 'on the wine dark sea'.

Forty years later, J. B. Hainsworth (1968) advanced the notion of the flexible formula. The flexible formula dispenses with Parry's 'same metrical conditions', and replaces this with a notion of expected collocation of words. According to Hainsworth, the basis of the formula is a 'repeated word group' (1968: 35). This definition is maximally general,

and includes many collocations that would not have been recognized as formulaic by Parry or by Lord. It allows word-groups to occur in different metrical contexts, to be split up across lines, to be broken up by the insertion of prepositions and particles, to occur in different word orders, and to be expanded. Hainsworth justifies his procedure as follows:

In fact the only datum the scholar has is the text of the poems. There the occurrences of word-groups can be counted, and it is obvious that some groups are very frequent. Even if the text were in an unknown language, it would be natural to call such groups formulae. In doing so we should not be committing ourselves to any evaluation of the author's mental processes, but stating only that the use of one word created a strong presumption that the other would follow. This degree of mutual expectancy I choose as the best differentia of the formulaic word-group. (1968: 36)

It is very clear that Homeric studies have witnessed a progressive shift in the definition of formula from the rigidity of Parry's original formulation (which was intended in the first place to cover the *epitheta ornantia*) and Lord's less rigid approach through Hainsworth's notion of the flexible formula, namely expected collocations of words, to more abstract units. Lord himself accepts these modifications and developments of the basic theory (1991: 74). In particular, Edzard Visser (1988) has investigated the occurrences in the Iliad of the so-called "killing-verses" of the type 'X killed Y', for example,

- E 43 Ἴδομενεὺς δ' ἄρα Φαίστον ἐνήρατο, Μήονος υἱόν
'Idomeneus slew Phaistos, Meion's son'
- O 332 Αἰνεΐας δὲ Μέδοντα καὶ Ἴασον ἐξενάρϊξεν
'Aineias slew Medon and Iason'
- X 514 Μηριόνης δὲ Μόρυν τε καὶ Ἴπποτίωνα κατέκτα
'Meriones killed Morus and Hippotion'
- Z 12 Ἄξυλον δ' ἄρ' ἔπεφνε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης
'Diomedes good at the war-cry struck down Axulos'

and concludes that each of these lines is formulaic, in spite of the fact that different verbs are used for the notion 'kill', and that the verbs, the connective devices (δέ, δ' ἄρα, τε καὶ, ἄρ'), and the names must be considered 'semantically functional'. Furthermore,

These verses represent perfectly the entire scene-type 'killing in battle': the active persons (the grammatical subjects) belong to both oppos-

ing sides (three Achaeans and one Trojan), the four subjects represent three different prosodic schemes, the four predicate-forms vary prosodically, and finally, every object shows a different prosodic scheme. (1988: 29)

Egbert Bakker and Fabrizia Fabbriotti (1991), while they accept the orality of Homer, make a parallel distinction between nuclear and peripheral elements in formulaic expressions, using as their test cases the words for 'spear' (ἔγχος, δόρυ) in the dative, in order to demonstrate the flexibility and variability of Homeric diction. And Bakker, in later work (1997, with references), has applied a discourse analysis approach to Homeric formulae, concluding that

... 'formulas' are not what separates epic style from other poetic styles and what makes epic style 'oral.' Formulas derive from the very nature of spoken language, as a regularization of its basic segment, the cognitively determined intonation unit. Once this regularization has resulted in a fixed metrical form, one of the functions of the formula is obviously the one highlighted by Parry and Lord: facilitating composition in performance. (Bakker 1997: 304)

The net result of these scholars' work is to blur previously rigid distinctions between poetic and everyday language, to force a broader and less formalistic definition of the formula, and to shift the focus of such a definition from the surface syntactic form of an expression to the semantics of the expression.⁹

Perhaps the most influential comprehensive definition of the formula from a linguistic point of view has been that of Paul Kiparsky (cf. Watkins 1995: 165). Maintaining Hainsworth's distinction between fixed and flexible formulae, Kiparsky asserts that fixed formulae 'must be listed in the lexicon in their surface-structure form' and may have non-compositional semantics, in the same manner as idioms do. In Kiparsky's phrasing: 'Fixed formulas are treated as ready-made surface structures' (1976: 83). These formulae can be used to help fill the line in every metrically appropriate context. Flexible formulae, on the other hand, are transformationally derived, and cannot have non-compositional semantics. Thus, fixed formulae are fixed both on the level of surface syntactic structure and on the level of semantic structure. As useful as Kiparsky's

⁹ For more discussion of shifts in approaches to formulae in Homeric Greek see the articles by John Miles Foley and Joseph Russo in Morris and Powell 1997. Foley 1988 gives a useful survey of current research on oral poetic theory. Harris (1985: 111-126) offers an evaluation of 'eddic poetry as oral poetry'.

definition is, however, it must be broadened to include other elements; above all, it must be expanded to include semantically and not syntactically fixed formulas, as I will show below. Furthermore, Old Norse kennings are far less flexible than they seem at first sight. In fact, they are as semantically fixed as Homeric Greek *ροδοδάκτυλος ἠώς* 'rosy fingered dawn' or *ἐνὶ οἴνωπι πόντῳ* 'on the wine dark sea' are syntactically (and semantically) fixed. Kennings of course do not have compositional semantics.

Although Roberta Frank is undoubtedly correct in saying that no 'stanza ... shares six consecutive syllables with another', some means must have existed to enable the poet to compose and, conversely, the hearer to interpret this verse. According to the sagas, some skaldic verse was improvised, while other skaldic poems were composed beforehand (without the aid of writing), memorized, and performed. Whether the verse is improvised or memorized, very few formulae appear. The principal reasons for this state of affairs inhere in the meter of the court poetry: if the systems of alliteration and internal rhymes are taken as part of the meter of the poems in addition to the syllable and line counting and the requisite cadence pattern, no two *dróttkvætt* poems will have precisely the same metrical structure.¹⁰ This fact in itself is sufficient to account for the absence of traditional fixed or flexible surface formulae in skaldic verse.

In virtually all discussions of kennings the role of meter is ignored (Spamer 1977 is an exception). Kennings are of course treated as a characteristic feature of the verse, but they have traditionally been regarded as primarily ornamental devices that only in origin were contextually and pictorially relevant, thus Meissner and Krause. The emphasis in more modern scholarship has been on the typical, general, and conventional aspects of kennings, and on taxonomies of kenning types, thus

¹⁰ *Dróttkvætt*, the usual meter for court verse, is composed in eight-line stanzas with an obligatory syntactic break between lines four and five. The resultant half-stanzas are called *helmings*. This meter requires six syllables per line, with a trochaic cadence defined both by stress and syllable weight. In its most developed form the odd-numbered lines of *dróttkvætt* always contain two stressed alliterating syllables (*stúðlar*); these alliterating syllables 'prop up' the alliterating first syllable in the corresponding even-numbered line (*höfuðstafr*). The alliterations should not be repeated within a stanza. Furthermore, there are two types of internal rhyme. Full internal rhyme (*aðalhending*) requires the repetition of a vowel or a diphthong and the following consonant(s) within the even-numbered lines, while imperfect rhyme (*skoðhending*) is characterized by the repetition of the postvocalic consonant(s), but with obligatorily different preceding vowels or diphthongs within the odd-numbered lines. The earlier poets are not as rigid in their observance of the distribution of the full and imperfect internal rhymes as are the later poets.

Fidjestøl and Marold. Frank and Krömmelbein have the merit of looking for local relevance (in their very different ways) in the particular kennings chosen.

Although the number of kennings appears to be unlimited, the number of kenning types is highly limited. In her taxonomy of kenning types, Marold, a determined splitter, establishes thirty-three separate categories, taking into consideration such features as periphrasis of the concept by means of acts and deeds, periphrasis by means of characteristic relations to various things, periphrasis by relations to people, periphrasis by kin relation. Within these categories there are subdivisions based on metaphor, synecdoche, antonomasia, tree-names, the use of specific personal names, and grammatical function of the base word (Marold 1983: 31–36). These categories are defined on the basis of both structural and semantic criteria.

Furthermore, in more than four hundred years of composition of *dróttkvætt*, only 106 nouns are replaced by kennings. I arrive at this figure simply by counting the classificatory headings in Meissner (1921). Of course, the kennings are generally applicable to this restricted set of culturally (and poetically) important nouns; thus, there are kennings for men, women, animals, weapons, battle, ships, the sea, gold, poetry, and so on.

It appears that within each of these semantic categories there exists a limited number of kenning systems. For example, horse words are by far the most frequent base words in ship kennings. These horse words may themselves be *heiti*:

blakkr 'horse' < 'dark'	nausta blakkr 'horse of the boat houses' = 'ship'
brunn 'horse' < 'brown' (in a <i>þula</i>)	
drasill 'horse' ¹¹	sunda drasill 'horse of the sounds' = 'ship'
faxi 'horse' < 'mane'	sævar faxi 'horse of the sea' = 'ship'
	sunda faxi 'horse of the sounds' = 'ship'
jór 'horse' < 'horse' (< IE *ek'wos)	landa bands jór 'horse of the bond of lands' = 'ship'

As determinants to these horse base-words are added expressions for sea kings, for the sea, for waves, etc. Kennings for ships consisting of a horse

¹¹ 'Etymologie unsicher' de Vries 1962:s.v., 'Uppruni umdeildur, en líklegast að orðið sé sk. *drasa*, *drasin*, *dræsa* og *drösla* og merki taumhest e.þ.h.' Ásgeir Blöndal Magnússon 1989:s.v.

word and a sea or a wave word must all be treated as approximately synonymous, and the appearance of one or the other horse-*heiti* or sea-*heiti* (or for that matter horse-kenning or sea-kenning) will be conditioned by the meter and the demands of the alliteration and internal rhyme systems. The kennings for ships consisting of a horse base-word and a sea king determinant could be viewed as belonging to the same kenning system, with the sea king used metonymically for the sea.

Each of these kenning systems constitutes a ready-made semantic structure with indefinitely many surface realizations. Viewed in this manner such semantic structures as [horse of sea king x] or [horse of sea] function exactly like (oral) poetic formulae, but these are not fixed *surface* expressions with fixed semantic structure as Kiparsky and a host of earlier scholars of the Parry-Lord school would have it; rather, they are fixed *semantic* structures with variable surface structures, that is, semantic formulae. From the point of view of the composition of skaldic verse, the poet would presumably have at his disposal a highly limited inventory of such semantic formulae (as evidenced by the 106 categories in Meissner), an extensive vocabulary, and some oral form of the *pulur* which would allow the instantiation of the semantic formula in a given metrical context. Thus, it is the kennings, with their formulaic, fixed semantics and their metrically conditioned instantiations that bridge the gap between the requirements of a fixed text and oral composition.

Kennings are not a peculiarity of Old Norse verse or of early Germanic verse; they must have occurred in the Indo-European parent language (cf. the examples presented in Watkins 1995:44–45 and those given by Bader 1989: *passim*); and they occur in everyday colloquial language. Here I can call attention to such contemporary American English expressions as *rug rat* (= child), *mall rat* (= suburban adolescent), *clothes horse* (= overly fashionable dresser), *nose candy* (= cocaine), *ear candy* (= lush, non-demanding music, presumably patterned on the preceding), *straphanger* (= commuter), *tree-hugger* (= environmentalist), or *the savior of Carnegie Hall* (= Isaac Stern). I observe that these expressions correspond exactly to classic kenning types.

To return to the issue of the blend of metaphor and metonymy observable in the semantics of many kennings, it will be useful to turn to the notion of semantic frames as formulated by Charles J. Fillmore:

By the term 'frame' I have in mind any system of concepts related in such a way that to understand any one of them you have to understand the whole structure in which it fits; when one of the things in such a

structure is introduced into a text, or into a conversation, all of the others are automatically made available. I intend the word 'frame' as used here to be a general cover term for the set of concepts variously known, in the literature on natural language understanding, as 'schema', 'script', 'scenario', 'ideational scaffolding', 'cognitive model', or 'folk theory'. (Fillmore 1982: 111)

Further, Fillmore's case grammar incorporates the notion of 'frame' in much the same manner that 'frame semantics' does: 'In particular, I thought of each case frame as characterizing a small abstract 'scene' or 'situation', so that to understand the semantic structure of the verb it was necessary to understand the properties of such schematized scenes' (115). To take one example, the schematic scene 'commercial event' includes such elements as BUY, SELL, PAY, SPEND, COST, CHARGE, all of which focus on different aspects of the scene. Fillmore continues: 'Using the word "frame" for the structured way in which the scene is presented or remembered, we can say that the frame structures the word-meanings, and that the word "evokes" the frame' (117).

The applicability of this approach to semantic analysis to the kennings in skaldic verse should be immediately apparent. All one need do is to substitute such culturally appropriate scenes as 'battle' or 'generous prince' or 'ship voyage' for Fillmore's example to call up the relevant elements. Furthermore, it seems clear that the stories contained in the Snorra Edda or in other mythological sources not only provide typical scenes or scenarios (directly comparable to Fillmore's semantic frames) necessary for the interpretation of kennings, but also for the formation of kennings.¹² That is, any reference to any part of a known mythological scene or a cultural topos automatically calls up all the remaining aspects of the scene. The difference between everyday scenes and mythological ones is in some respects a continuum, with both general cultural attitudes and real world knowledge, e.g., generosity of princes, boldness and

¹² Margaret Clunies Ross in fact states that '... indeed, I will show that the frame-narrative is utilized here as an exemplary justification for what Snorri presents as the underlying process for forming kennings with inanimate referents' (1987: 140). In her contribution to the Guðbrandur Vigfússon centenary volume, Clunies Ross also makes appeal to Fillmore's notion of semantic frames and related notions of prototype categorization: 'As a result of this work we can see that scaldic kennings and other figures are categorised according to the same principles as more general knowledge systems' (1989: 275–276). She further relates the constraints on kenning formation to 'the major criteria of human categorization: part versus whole; part(s) correlated with functions; parts correlated with shape; interactional properties of the referent with respect to human motor activity and contrastiveness with other categories' (1989: 277–278).

steadfastness of warriors, swiftness of ships, colors of horses, women's dress and ornament, etc., supplying the material for kennings, *kennt heiti*, and *heiti*.¹³

An examination of a stanza by Egill Skallagrímsson will illustrate the relevance of Fillmore's semantic frames.

	literal translation
Ölvar mik þvíat Ölvi öl gervir nú fólvan; atgeira læt ek ýrar ýring of grön skýra. Öllungis kanntu illa, oddskýs, fyrir þér nýsa, rigna getr at regni, regnbjóðr, Háars þegna.	It intoxicates me, since Ölvir the ale makes now pale; of the spears I let of the aurochs-cow the drizzle over lips pour. completely are you able badly of spear-point cloud for yourself find out to rain it gets with rain bidder of rain of the Half-blind one of the servants Egill Skalla-Grímsson (d. ca. 990)

Turville-Petre's translation:

I am getting drunk, for (and indeed) the beer is now making Ölvir pale; I make the drizzle of the spears of the bison cow pour over my lips. You, warrior, cannot at all find your way about; and now it begins to rain with the rain of the servants of Óðinn (i. e. poetry begins to flow). *Scaldic Poetry*, 18.

This poem about the composition of poetry illustrates the blend of real-world and mythological knowledge that is required for its interpretation. At first sight, the first kenning (the drizzle of the spears of the aurochs-cow : spears of aurochs-cow = horns; drizzle of horns = ale) appears merely to be a constituent of the statement that Ölvir is getting drunk. The second kenning (bidder of rain of cloud of spear-points : cloud of spear points = shield; rain of the shield = battle, bidder of battle = warrior) is highly appropriate in context, simply because it continues the liquid metaphor. The third kenning (rain of servants of half-blind one :

¹³ In a converging vein Frederic Amory observes:

To get at the root of the meanings of those kennings demands of us both extralinguistic and linguistic knowledge of their form and content. The extralinguistic covers everything from shipbuilding, clothing, and weaponry to Old Norse mythology, and the proper term for it is 'encyclopedic' . . . , while the linguistic . . . is confined to the compounding of the kennings, their figurative semantics, and their referential grounding in the lexical 'kenning system'. (1997: 3-4)

half-blind one = Óðinn, servants of Óðinn = poets, rain of poets = poetry) makes possible a reinterpretation of the first kenning as a reference to the mead of poetry, because it is an unambiguous reference to the mead of poetry theme. Carol Clover (1978: 75–76) has pointed to the possible double entendre of the first kenning, and in her discussion of an entire range of skaldic verse that makes reference to the basic ‘myth of the etiology of poetry’, makes a telling point:

As brilliantly as the skalds ply and prettify this primary metaphor by their complex system of varying language and figures of diction, recombining the parts, organizing images in new arrangements, and creating new ambiguities, the fact remains that there lies at bottom a single, primitive frame story whose general limits are observed. (1978: 80)

Her point is entirely consonant with the argument advanced in this paper. To paraphrase Fillmore, any reference to one constituent of a basic frame (or theme) guarantees the automatic availability of all the other constituents of the frame.

Although it is usually stated that skaldic poets treated a wide variety of subjects in their *dróttkvætt* verse, I feel that the opposite is true, and that the restrictions on what was considered a proper subject for this meter shed some light on the nature of Norse poetic composition. To illustrate this point, I will turn to a stanza by the eleventh-century poet Þjóðólfr Árnórsson (d. 1066):

<p>Sigurðr eggjaði sleggju snak váligrar brákar en skafdreki skinna skreið of leista heiði; menn sásk orm, áðr ynni, ilvegs búinn kilju, nautaleðrs á naðri neflangr konungr tangar.</p>	<p>literal translation: Sigurd eggged on of the sledge the snake of the dangerous (tanner's) implement and the scrape-dragon of skins crawled over the heath of lasts; men feared the dragon before attacked of sole-way equipped of covering, of ox-hide the adder long-nosed king of the tong.</p>
---	--

Turville-Petre's translation:

Hammer-Sigurðr (the smith) incited the snake of the dangerous tool (the tanner) and the scraping dragon of hides crawled over the moor of shoe-soles (i.e. over the floor); men feared the dragon dressed in his shoes, until the long-nosed king of the tong attacked the serpent of the ox-hide. (*Scaldic Poetry*, 101).

The story accompanying this stanza (as related in *Sneglu-Halla þáttr*, Íslenzk Fornrit IX) is that King Haraldr Harðráði was walking with two of his skalds and saw a brawl between a smith and a tanner. Haraldr requested that the poets compose a poem about the fight, but they demurred, saying that the subject was not appropriate, whereupon Haraldr suggested that the smith could be represented as Sigurðr and the tanner as Fáfnir. This story is usually interpreted as showing that the court poets (or at least Þjóðólfr: 'eigi samir þat, þar sem ek em kallaðr höfuðskáld yðvart') did not like to treat 'low' subjects in their verse, but this interpretation does not seem convincing in view of the fact that many of these same poets were also highly skilled at lampoons and invective (*níð*). On the contrary, it seems to be the case that what the poets were objecting to was not the subject matter, but rather that they did not have the appropriate language to deal with the subject in the particular genres of verse represented by *dróttkvætt*. What Haraldr's suggestion did was to place this particular fight solidly within the North Germanic heroic tradition, and thus make it possible for the ingenious poet to improvise his stanza by using locally varying kennings derived from the traditional semantic and thematic stock. This stanza is also treated in Turville-Petre (1968: 12), where the narrative context is given and stress is laid on the '... ability of a poet, with myth, diction and metrics at his finger-tips, to turn strophes like these at a moment's notice. The story may well be true, but even if it is not, it shows what was expected of a court poet.'

The metaphors involved in kennings have typically been seen as essentially culturally and mythologically determined. This much is undoubtedly true. However, many scholars have drawn the further conclusion that these metaphors have nothing to do with ordinary linguistic structures in the language. Yet it seems that too strict a dichotomy here has led to a multiplication of the difficulties inherent in the interpretation of kennings and to an obscuring of the relationship between poetic language and ordinary language. This paper has attempted to demonstrate that kennings and the metaphors that they represent in fact constitute formulae, and that the means for their creation and interpretation are symmetrical.

References

- Amory, Frederic. 1982. "Towards a Grammatical Classification of Kennings as Compounds". *Arkiv för Nordisk Filologi* 97, 67–80.
- Amory, Frederic. 1988. "Kennings, Referentiality, and Metaphors". *Arkiv för Nordisk Filologi* 103, 87–101.
- Amory, Frederic. 1997. "On the Linguistic Understanding of Kennings". *Nowele* vol. 31–32, 1–11 = *Germanic Studies in Honor of Anatoly Liberman*, I–II, 1–11. Odense: Odense University Press.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk Orðsifjabók*. [Reykjavik]: Orðabók Háskólans.
- Bader, Françoise. 1989. *La langue des dieux, ou l'hermétisme des poètes indo-européens*. Pisa: Giardini.
- Bakker, Egbert. 1997. "The Study of Homeric Discourse". Morris and Powell (eds.), 284–304.
- Bakker, Egbert, and F. Fabbricotti. 1991. "Peripheral and Nuclear Semantics in Homeric Diction: The Case of Dative Expressions for Spear". *Mnemosyne* 44, 63–84.
- Boyer, Régis. 1990. *La poésie scaldique*. Paris: Editions du Porte-Glaive.
- Brodeur, Arthur G. 1952. "The meaning of Snorri's categories". *University of California Publications in Modern Philology*, Vol. 36, No. 4, 129–148. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Clover, Carol J. 1978. "Skaldic Sensibility". *Arkiv för Nordisk Filologi* 93, 63–81.
- Clover, Carol J., and John Lindow. 1985. *Old Norse-Icelandic Literature: A Critical Guide*. (Islandica XLV.) Ithaca and London: Cornell University Press.
- Clunies Ross, Margaret. 1987. *Skáldskaparmál: Snorri Sturluson's ars poetica and medieval theories of language*. Odense: Odense University Press.
- Clunies Ross, Margaret. 1989. "The cognitive approach to scaldic poetics, from Snorri to Vigfússon and beyond". *Úr Dölum til Dala: Guðbrandur Vigfússon Centenary Essays*, 267–286, edited by Rory McTurk and Andrew Wawn. Leeds Texts and Monographs, New Series 11.
- Dronke, Ursula, Guðrún P. Helgadóttir, Gerd Wolfgang Weber, and Hans Bekker-Nielsen (eds.). 1981. *Speculum Norroenum: Norse Studies in Memory of Gabriel Turville-Petre*. Odense: Odense University Press.
- Einar Ólafur Sveinsson. 1962. *Íslenzkar bókmenntir i fornöld*. s.l.: Almenna bókafélagið.
- Fidjestøl, Bjarne. 1974. "Kenningsystemet: Forsøk på ein lingvistisk analyse". *Maal og Minne* 1974, 5–50. [English translation in Bjarne Fidjestøl, *Selected Papers*, edited by Odd Einar Haugen and Else Mundal, 16–67. Odense University Press 1997.]
- Fidjestøl, Bjarne. 1979. "Kenningsystemet: Gjenmæle til Peter Hallberg: Några reflexioner". *Maal og Minne* 1979, 27–29.
- Fillmore, Charles J. 1982. "Frame Semantics". *Linguistics in the Morning Calm*, 111–137.

- Finnegan, Ruth. 1976a. *Oral Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finnegan, Ruth. 1976b. "What is Oral Literature Anyway? Comments in the light of some African and other Comparative Material". Stolz and Shannon (eds.), 127–166.
- Foley, John Miles. 1988. *The Theory of Oral Composition: History and Methodology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Foley, John Miles. 1977. "Oral Tradition and its Implications". Morris and Powell (eds.), 146–173.
- Frank, Roberta. 1970. "Onomastic Play in Kormakr's Verse: The Name Steingerðr". *Medieval Scandinavia* 3: 7–34.
- Frank, Roberta. 1978. *Old Norse Court Poetry: The Dróttkvætt Stanza*. (Islandica, XLII.) Ithaca and London: Cornell University Press.
- Frank, Roberta. 1985. "Skaldic Poetry". Clover and Lindow (eds.), 157–196.
- Gade, Kari Ellen. 1995. *The Structure of Old Norse Dróttkvætt Poetry*. (Islandica, XLIX.) Ithaca and London: Cornell University Press.
- Glendinning, R. J., and Haraldur Bessason (eds.). 1983. *Edda: A Collection of Essays*. (University of Manitoba Icelandic Studies, 4.) Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Gordon, E. V. 1957. *An Introduction to Old Norse*. Second edition revised by A. R. Taylor. Oxford: Oxford University Press.
- Gurevitch, Elena. 1992. "Pulur in *Skáldskaparmál*: An Attempt at Skaldic Lexicology". *Arkiv för Nordisk Filologi* 107, 35–52.
- Hainsworth, Brian. 1968. *The Flexibility of the Homeric formula*. Oxford: at the Clarendon Press.
- Hallberg, Peter. 1978. "Kenningsystemet: Några reflexioner". *Maal og Minne* 1978, 18–25.
- Halldór Halldórsson. 1975. *Old Icelandic heiti in Modern Icelandic*. (University of Iceland Publications in Linguistics, 3.) Reykjavik: Institute of Nordic Linguistics.
- Harris, Joseph. 1983. "Eddic Poetry as Oral Poetry: The Evidence of Parallel Passages in the Helgi Poems for Questions of composition and Performance". Glendinning and Bessason (eds.), 208–240.
- Harris, Joseph. 1985. "Eddic Poetry". Clover and Lindow, 68–156.
- Heusler, Andreas. 1923. *Die altgermanische Dichtung*. (Handbuch der Literaturwissenschaft, Lieferungen 11, 12, 16, 17, 21, 24.) Berlin-Neubabelsberg: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion.
- Holland, Gary, and John Lindow. 1996. "Irish Poetry and Norse *Dróttkvætt*". Klar, Sweetser, and Thomas (eds.), 54–62.
- Kiparsky, Paul. 1976. "Oral Poetry: Some Linguistic and Typological Observations". Stolz and Shannon (eds.), 73–106.
- Klar, Kathryn A., Eve E. Sweetser, and Claire Thomas (eds.) 1996. *A Celtic Florilegium: Studies in Memory of Brendan O Hehir*. Lawrence, Massachusetts: Celtic Studies Publications.
- Kock, E. A., and R. Meissner. 1931. *Skaldisches Lesebuch*. Teil 1: Text. Teil 2:

- Wörterbuch*, bearbeitet von R. Meissner. (Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde, 18.) Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Krause, Wolfgang. 1925. "Altindische und altnordische Kunstpoesie: Ein Vergleich ihres Sprachstils". *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 53, 213–248.
- Krause, Wolfgang. 1930. *Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache*. (Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft, 7. Jahr, Geisteswissenschaftliche Klasse, Heft 1.) Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Kristján Árnason. 1991. *The Rhythms of dróttkvætt and other Old Icelandic metres*. Reykjavik: Institute of Linguistics, University of Iceland.
- Krömmelbein, Thomas. 1983. *Skaldische Metaphorik: Studien zur Funktion der Kenningsprache in skaldischen Dichtungen des 9. und 10. Jahrhunderts*. (Hochschul-Produktionen, Germanistik, Linguistik, Literaturwissenschaft, Band 7.) Kirchzarten: Burg-Verlag.
- Kuhn, Hans. 1983. *Das Dróttkvætt*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George, and Mark Turner. 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lindow, John. 1975. "Riddles, Kennings, and the Complexity of Skaldic Poetry". *Scandinavian Studies* 47, 311–27.
- Linguistic Society of Korea, The (ed.). 1982. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing Co.
- Lord, Albert Bates. 1960. *The Singer of Tales*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Lord, Albert Bates. 1991. *Epic Singers and Oral Tradition*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Lönnroth, Lars. 1971. "Hjálmar's Death-Song and the Delivery of Eddic poetry". *Speculum* 46, 1–20.
- Lönnroth, Lars. 1981. "Iörd fannz æva né upphiminn. A Formula Analysis". Dronke et al. (eds.), 310–327.
- Marold, Edith. 1983. *Kenningkunst: Ein Beitrag zu einer Poetik der Skaldendichtung*. (Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germanischen Völker, Neue Folge 80.) Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- Meissner, Rudolf. 1921. *Die Kenningar der Skalden: Ein Beitrag zur skaldischen Poetik*. (Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde, 1.) Bonn: K. Schroeder. [Reprinted 1984, Hildesheim: Georg Olms Verlag]
- van der Merwe Scholtz, Hendrik. 1927. *The Kenning in Anglo-Saxon and Old Norse Poetry*. Utrecht and Nijmegen: N.V. Dekker & van de Vegt en J. W. van Leeuwen.
- Mohr, Wolfgang. 1933. *Kenningstudien: Beiträge zur Stilgeschichte der altgermani-*

- schen Dichtung.* (Tübinger germanistische Arbeiten. Sonderreihe: Studien zur nordischen Philologie. Neunzehnter Band; der Sonderreihe zweiter Band.) Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.
- Morris, Ian, and Barry Powell (eds.). 1997. *A New Companion to Homer.* (Mnemosyne: Supplementum Centesimum Sexagesimum Tertium.) Leiden, New York, Köln: Brill.
- Parry, Milman. 1971. *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry.* Edited (and translated) by A. Parry. Oxford: Clarendon Press.
- Polomé, Edgar C. (ed.). 1969. *Old Norse Literature and Mythology.* Austin: University of Texas Press.
- Reichardt, Konstantin. 1969. "A Contribution to the Interpretation of Skaldic Poetry: Tmesis". Polomé (ed.), 200–226.
- Russo, Joseph. 1997. "The Formula". Morris and Powell (eds.), 238–260.
- See, Klaus von. 1980. *Skaldendichtung: Eine Einführung.* München-Zürich: Artemis Verlag.
- Spamer, James Blakeman. 1977. *The Kenning and the Kend Heiti: A Contrastive Study of Periphrasis in Two Germanic Poetic Traditions.* Brown University Ph.D. Thesis.
- Stolz, Benjamin A., and Richard S. Shannon (eds.) 1976. *Oral Literature and the Formula.* Ann Arbor: Center for the Coördination of Ancient and Modern Studies, The University of Michigan.
- Turville-Petre, Gabriel. 1974. "On Scaldic Poetry". *Medieval Scandinavia* 7: 7–14.
- Turville-Petre, E. O. G. 1976. *Scaldic Poetry.* Oxford: at the Clarendon Press.
- Turville-Petre, G. 1968. "Haraldr the Hard-Ruler and his Poets". The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies delivered 1 December 1966 at University College London. London: H. K. Lewis & Co., Ltd.
- Visser, Edzard. 1988. "Formulae or Single Words? Towards a new Theory on Homeric Verse-Making". *Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft, Neue Folge, Band 14,* 21–37.
- de Vries, Jan. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch.* Zweite, verbesserte Auflage. Leiden: E. J. Brill.
- Watkins, Calvert. 1985. *The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots.* Revised and edited by Calvert Watkins. Boston: Houghton Mifflin.
- Watkins, Calvert. 1995. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics.* New York: Oxford University Press.

GUÐMUNDUR INGI MARKÚSSON

Þórsdrápa and the “Sif’s Hair Episode” in Skáldskaparmál as Transformations

An Interpretative Experiment in
Old Norse Mythology

Introduction

The following analysis of two well known mythological sources, *Þórsdrápa* (Þdr) and the “Sif’s hair episode” (*Hvi er gull kallat haddr Sifjar?*) in *Skáldskaparmál* 35 (Sif), is intended to provide new perspectives and examine some of their consequences. The analysis is rooted in an interpretation of Þdr as a myth illustrating the emergence of Þórr’s hammer. As is well known, there exists another such myth within the Old Norse corpus, of an entirely different character, i.e. Sif. A comparison of the two should be of interest, not the least considering the extent to which they differ. The analysis will be framed by Lévi-Strauss’ *transformation* concept, a key feature of his great comparative work *Mythologiques* I–IV (1964–1971). The Poetic Edda and Prose Edda will be referred to by way of Jón Helgason’s edition (1971) and that of Anthony Faulkes (1982, 1998), respectively. As to Þdr, if not otherwise specified, I will be utilizing the edition of Finnur Jónsson (1908). The inquiry is organized along the following lines. The first part focuses on the interpretation of Þdr as a hammer aetiology. In the second, the two sources are analyzed with the aim of demonstrating that the one forms a transformation of the other, on the basis of which it will be inferred that they share semantic categories. The third part concerns the development of a hypothesis placing the two sources within a common framework. Finally, the implications of this hypothesis will be discussed, with the intention of providing an account of the semantics involved.

Transformations & Semantic Contagion

It is necessary to circumscribe some of Lévi-Strauss' terms as these will be applied in the present context. Since clarity has rarely been on Lévi-Strauss' agenda, the following statement about *structure* and *transformations* has to be considered as exceptionally straight forward:

the notion of transformations is inherent in structural analysis. [...] it is impossible to conceive of structure separate from the notion of transformation. Structure is not reducible to a system: a group composed of elements and the relations that unite them. In order to be able to speak of structure, it is necessary for there to be invariant relationships between elements and relations among several sets, so that one can move from one set to another by means of a transformation (Lévi-Strauss & Eribon 1991: 113).

Elsewhere, illustrating the transformation concept, he says that “myths of neighbouring peoples coincide, partially overlap, answer, or contradict one another. The analysis of each myth implied that of others”; he likened this to a “semantic contagion” (p. 128).

The way in which this will be understood here is as follows: there are two sets of systems involved, i.e., Þdr and Sif. When relations within Þdr can be referred systematically to relations within Sif, or vice versa, then either configuration of relations will be viewed as a transformation of the other. Configurations of parallels and inversions will be the most salient transformations involved. The consequence I will draw from Lévi-Strauss' “semantic contagion” is that sources which are shown to be transformations share semantic categories. Mapping the “semantic contagion” between Þdr and Sif is the ultimate goal of this paper.

1. Þdr as a Hammer Aetiology

Since Þdr is not normally perceived as a hammer aetiology a few comments are in order. Consider the famous lines in strophe 18 describing the culmination of Þórr's confrontation with the giants (Þdr 19: 1–2):

Glaums niðjum fór gorva
gramr með dreyrgum hamri;
*I sin vrede tilintetjorde han ganske jætteynghen med sin bloddryppende
hammer* (F. Jónsson 1908 B: 143).

As is well known, this striking passage finds no parallel in Snorri's version of Þórr's journey in Skm. According to Snorri, Þórr left his hammer at home when he embarked on the trip to Geirrøðr and consequently it plays no part in the ensuing struggle. This glaring discontinuity between the two sources has made this otherwise straightforward passage a thorny issue, prompting commentators, biased by Snorri's version, to seek ways around the hammer. A notable exception, however, is Margaret Clunies Ross; in her exposition of the passage she cites Turville-Petre saying that "according to the most natural interpretation, the god was equipped with Mjöllnir [...]" (1981: 388). I entirely agree with Clunies Ross that the attempts made to circumvent the hammer are unconvincing (*ibid.*).

One such attempt is Vilhelm Kiil's. In his treatment of the strophe Kiil resorts to explain the hammer away by claiming that *með dreyrgum hamri* is *attributive*: "Subjektet [...] er *gramr* med det attributive komplementet *með dreyrgum hamri* [...]" (1956: 158). That *með dreyrgum hamri* might be read plainly as an instrumental complement for the verb *fór*, which is indeed its obvious grammatical-syntactical function, is not seriously considered by Kiil. In his opinion, that would contradict the basic motif involved: "Men dette står i direkte strid med mytens grunnmotiv at Tor skulle dra til Geirrød uten hammer" (*ibid.*: 159). It is solely on the grounds of this supposed "basic motif" that Kiil justifies his rejection of the instrumental reading. There are several difficulties with this. Although Kiil fails to mention the source of his *grunnmotiv* it can only be derived from Snorri's version in Skm. This leaves a question suspended in mid air: why should Snorri rank higher than Þdr where the two disagree? Such asymmetry is by no means determined *a priori* as if it were a matter of natural law. Also, no logical necessity prevents Þdr and Snorri's version — or, for that matter, any other narratives that can be considered as variants — to convey varying motifs. Hence, the mere fact that Snorri and Þdr contradict each other is no argument for rejecting a straight forward reading of *með dreyrgum hamri*. In my opinion, any such rejection should be rooted in a prior investigation into the possibility of using the plain reading; should it turn out to be impossible to maintain, its banishment could be considered.

One way of assessing the plausibility of Þdr being an aetiology concerning the hammer is to see whether this resolves any of the problems surrounding the poem. One difficulty with Þdr is that it doesn't seem to conform to narrative conventions, as Roberta Frank has emphasized in her interpretation (1986). Frank draws attention to Eilifr's kennings

(which, according to her, primarily denote Gríðr's staff and Geirrøðr's iron bolt). In her account, the kennings do not suggest any development or evolution from stanza to stanza; the order of the kennings, in most instances, could be reversed: "The staff does not grow consistently in any direction; its material changes within a single stanza from wood to iron and back" (p. 100). She admits, though, that "The movement in stanzas 15–19 from molten metal through iron bolt to hammer comes closest, perhaps, to a linear sequence [...]" (ibid.). Frank undermines the significance of this by drawing attention to the strophe that immediately follows: "Eilífr seems to have gone out of his way to frustrate narrative expectations: Thor, endowed at last with Geirrøðr's iron missile in stanza 19, is still swinging his wooden branch [...] in stanza 20" (ibid.). Now, if interpreting the poem as a hammer aetiology could alleviate these difficulties by revealing a narrative structure that interpretation should be the preferred option.

While I agree that Frank has a point I do think she has overstated her case. Even though she is probably right about the lack of linearity in the juxtaposition of kennings, that in itself is not a compelling argument for the lack of narrative structure in the poem. A fluidity in kennings does not have to reflect on the stability of what is circumscribed, nor the sequential order of the events in which the kennings take part. Maybe this preoccupation with the details of kennings is blocking our view. For instance, it might be significant that in strophe 19, despite applying elaborate kennings throughout most of the poem, Eilífr alters his preferred strategy: he applies a simple *noun*, not an elaborate circumscription, to designate the object wielded by Þórr — the giants are killed, quite simply, with a *hammer*. The context of this change in referential strategy is also striking: strophe 19 is the culmination of the fight between Geirrøðr and Þórr, strophes 15–19 being a passage that shows clear *sequential continuity* whether one considers the confrontation itself or the metamorphoses of the object at its centre — as even Frank has a difficulty denying (cf. the above citation) there is something inherently sequential about the transition from molten metal to iron bolt to hammer. Why should Eilífr divert from difficult kennings precisely here? And why this clear context of a linear sequence? In the light of Þdr as a hammer aetiology, this would be the climax of the poem for it is here that the hammer emerges. By making Þórr's quintessential weapon emerge in a clearly discernable sequence (molten metal-iron bolt-hammer) and by referring to it with a noun (hammer) Eilífr puts this central passage into relief, thus clearly differentiating it from the rest of the poem. Thus, the "ham-

mer viewpoint" enables one to perceive a narrative structure, at least in strophes 15–19.

However, Frank's point about strophe 20 seems untouched — i.e., that Eilifr thwarts all narrative expectations by equipping Þórr with a wooden branch after the fight with Geirrøðr. What she has in mind is *hógbrotningi skógar* (20:2), translated by F. Jónsson as "skovens myge gren" (1908 B:144). Of course, one could object by saying that the change from hammer (19) to branch (20) only reflects a change in the mode of designation, not a change in object designated; hence, the wooden branch would be a circumscription for the hammer. Even so, one would be forced to admit that *skovens myge gren* is a rather pathetic and implausible way to designate the most destructive murder weapon in the known universe. Hence, allowing the hammer in strophe 19 forces one to reconsider strophe 20. This is precisely what the Icelandic independent scholar Eysteinn Björnsson does in his recent edition of the poem (2000¹), which is the first, as far as I am aware, that incorporates the hammer explicitly. He detaches *skógar* from *hógbrotningi* taking it to be a genitive qualifying *kálfar*; he interprets *skógar kálfar* (wood-calves) as a circumscription for wolves and a reference to the giants. He provides a novel interpretation of *hógbrotningi*:

"one who easily crushes", or perhaps "handy crusher". The word is difficult, but in the poem's context (see former stanza) it must refer to Thor's hammer. The poet obviously made up this word, and expected his audience to understand it as an equivalent to Mjöllnir [sic]. Regardless of the "correct" etymology of the name Mjöllnir, it is apparently related to the verbs *mala* "grind", *mylja* "crush", the passive *molna* "crumble"; and the nouns *mjöl* "(ground) flour" and *möl* "pebbles (i.e. ground rock)". Such association of words might easily have prompted the poet to create the word *brotningr* as a synonym of Mjöllnir, basing his word-play on the verb *brjóta* "break, smash" (past participle *brotið* "broken"); the passive *brotna* "break, crumble"; and the verbal adjective *brotinn* "broken" (ibid.: [www.hi.is/~eybjorn/ugm/thorsd37.html]).

It is notable, that *brotningr* is found as a sword-name in the *þulur* in Skm (Faulkes 1998: v457/5). Faulkes acknowledges the possibility of an active meaning: "**brotningr** *m.* sword-name, 'broken' or (?) 'breaker'" (1998, 2: 252; emphasis in original). Of course, it is difficult to say anything

¹ Note, that strophes 16–20 in F. Jónsson's edition are numbered 53, 16–19 in that of E. Björnsson.

more conclusive. However, given the nature of swords as offensive weapons, the active “breaker” would seem more likely than the passive “broken”. Be that as it may, the existence of *brotningr* as a sword-name does add support to the plausibility of the new reading of *hógbrotningi* offered above. In E. Björnsson’s translation we get:

The worshipped Hel-striker [Þórr] [...] slew the wood-calves of the subterranean refuge from Elf-World’s gleam [giants] with the easy-crusher [Mjöllnir].
 Hel-blótinn vá -hneitir
 hógbrotningi skógar
 undirfálfrs [...]]
 álfheims bliku kálfa;

In his edition, from strophe 15 to the conclusion of the poem, there is a linear sequence illustrating the emergence of Mjöllnir and its subsequent use as an “easy-crusher” against the giants.

My conclusion is that Þdr is best understood as a hammer aetiology. The reason for preferring this option is that it solves a series of salient problems surrounding the poem. This interpretation does not require any disappearing acts with the hammer in strophe 19 by enabling us to understand *með dreyrgum hamri* as it is written; also, it makes the surrounding context of the strophe readily understandable as a passage illustrating the emergence, and immediate use, of the hammer; further, it enables one to step back from the complexity of the kennings to perceive a narrative structure, at least from strophe 15 and onwards. It is this understanding that prompted the following comparison between Þdr and the (undisputed) hammer aetiology found in Skm.

2. Þdr & Sif as Transformations

It is now possible to turn the attention to the systematic ways in which Þdr and Sif transform each other; this demonstration is a prolegomena of sorts as the relations between the two sources will be viewed as signifying shared background semantics, the exposition of which will occupy the remainder of the paper. Spatial dimensions are reduced to *Ásgarðr* (centre) and the *periphery*.

2.1. Transformations

(a) *Loki, the prime mover.* In both Þdr and Sif, Loki initiates the sequence as is so often the case in Old Norse mythology. On the one hand, he lies to Þórr, enticing him to travel to Geirrøðr, on the other, he cuts off Sif's hair, thus angering her husband, a situation that forces him to travel outside Ásgarðr. Given the fact that one of Loki's most frequent functions is that of prime mover, this parallel has no significance on its own; however, its value is in place when it is considered in the context of the other systematic relations that follow.

(b) *The roles of Þórr and Loki.* The first inversion to which I want to draw attention is that in Þdr, it is *Þórr* who journeys to the periphery as a result of *Loki's* enticement, while in Sif it is *Loki* that crosses Ásgarðr's boundaries after being threatened by *Þórr*. On the one hand, Loki causes Þórr to travel, on the other, Þórr causes Loki to travel. Thus, in Þdr Loki relates to Þórr as Þórr relates to Loki in Sif:

Loki : Þórr :: Þórr : Loki

Another inversion related to travel outside Ásgarðr is that Loki travels alone while Þórr goes with another, his loyal servant Þjálfí.² This can be formulated as:

Þórr : company (+1) :: Loki : solitude (+0)

(c) *Periphery-beings.* There are two classes of periphery-beings: in Þdr giants and in Sif dwarves; the presence of the two involves both a parallel and an inversion.

I adhere to the view put forth by Tryggvi Gíslason (1984) that dwarves, like giants, are primeval chthonic beings³ and, as Vésteinn Ólason has suggested, that they might even be viewed as brothers of the

² Another possible inversion is that while Þórr travels to the periphery through *water*, Loki does so through *air* — cf. his epithet *Lopttr* and his air travel ability in his magic shoes or in the guise of a bird (Skm 35; Þrkv). Although this actually finds resonance within Sif when Loki flies in his shoes escaping Brokkr there is not a single word on his mode of travel earlier in the narrative.

³ T. Gíslason says: "Mangt tyder på at dvergene [...] var blant de urvesener som eksisterte før jordens tilblivelse og lenge før mennesket ble skapt [...] Dvergene synes å stå i samme stilling som de høyhellige guder og de allkloke jotnene (jfr. Grimnismál 43 og Alvissmál)" (1984: 86).

The purpose of T. Gíslason's article is to solve the problems of Vsp 9–10 and thereby create a connection to strophes 17–18. To this end, he proposes a new reading of Vsp 9: 5–6: *hverr skyldi dverga dróttir skepia*. This is normally translated as "who should create the dwarf host" (taking *dverga dróttir* as an accusative and *dverga* as qualifying *dróttir*), in the

giants considering their possible emergence from the earth (Ólason 1992: 87). Significantly, this close affinity between dwarves and giants finds support in Þdr 15:8, where Eilifr refers to Geirrøðr himself as *áttuðr Suðra*, rendered by E. Björnsson as “Suðri’s kinsman” (2000) and by F. Jónsson as “dværgens ætling” (1908 B: 143), Suðri being a dwarf name.

The inversion has to do with the way in which the groups of periphery beings appear: Loki encounters two friendly groups of a single sex (male), while Þórr deals with a single antagonistic group of both sexes:

Loki : 2 friendly groups of single sex (m) :: Þórr : 1 antagonistic group of both sexes

(d) *Conflict*. The conflicts in the two sources show interesting inverse relations.

The first inversion has to do with the *character* of the conflict — in Sif it is *hidden* or *indirect*, while in Þdr is *open* or *direct*. Essentially, the conflict in Sif is a contest between the two groups of dwarves, initiated by Loki through his deceitful head-wager; the circumstances surrounding it give it an indirect character since one of the groups, the Ívalda synir, is not aware of it happening (as it appears, Loki’s decision to represent them is his own). It is indirect in another sense, since it involves the *quality* of what is *produced*, rather than physical strength or agility in battle. This indirect quality is further emphasized in the scene inside the workshop when Loki, deceitfully, in the form of a wasp, unknown to the dwarves, interferes with the production of the artefacts by pricking the smith’s assistant Brokkr. The scenes in Þdr have a different flavour altogether; they are characterized by being direct and open: both parties are aware of each other and Þórr, quite characteristically, never attempts to obscure his identity.

Other inversions appear when one considers the means by which the conflicts are resolved: in Þdr by *violence*, in Sif by *arbitration* — the ingredient in the one is *overpowering anger*, in the other *rational meditation*.

sense that the Æsir are proceeding to create the dwarves. T. Gislason suggests taking *dverga* as a *genitivus partitivus*, and *dróttir* as an accusative meaning “humans in general”; thus we get “who of the dwarves should create humans”. His reading provides a persuasive solution to the continuity of strophes 9–10 to 17–18 — i.e., that among the *manlíkon* (man-images) the dwarves create in strophe 10 are the first humans, Ask and Embla, the lifeless bodies of whom the gods find in strophe 17, giving them life in strophe 18. The year before T. Gislason, Gro Steinsland (1983) put forth an interpretation of the same strophes also aimed at the continuity between them; although her conclusions in many respects parallel those of T. Gislason, there remain fundamental differences esp. as regards the dwarves.

One could also note, that the outcome in Þdr is *clear*: the victorious Þórr and his valiant companion live while the miserable giants lie flat in their blood. Sif, on the other hand, is characterized by *compromise*: Loki keeps his head and Brokkr's only compensation is to seal his foul mouth. Possibly, this finds a reflection in the means involved, for violence has little room for compromise while one might characterise arbitration as the very domain of concession. These relations can be summarized in the following binary pairs:

direct : indirect :: anger : contemplation :: violence : arbitration :: clarity : compromise

(e) *The hammer and blacksmith motifs*. We now come to those motifs which, in my opinion, bring these relations into a coherent configuration, making it possible to argue that they are more than just a coincidental figment of my imagination: these are the striking parallels of the *hammer* and the *blacksmith motifs*.

In both conflicts, the hammer is the *central item*, in a twofold sense: it is the *immediate result* of the conflict and the *decisive element* in its *conclusion*. In Þdr, the ingot that Geirrøðr throws at Þórr becomes the hammer; in Sif, the forging of the hammer takes place at the height of Loki's interference, and in fact it is *only* in the case of the hammer that he is successful — its handle becomes too short; also, it is clearly stated that the hammer was nearly ruined (*Þá lagði hann járn í aflinn [...] ok sagði at ónýtt mundi verða ef blástrinn felli. [...] at nú lagði nær at alt mundi ónýtask*). In Þdr, it is the hammer that decides the conflict, as is graphically expressed in the poem (19) — *með dreyrgum hamri*; in Sif, the decision of the judge panel is based on the hammer's qualities, thus the hammer decides the conflict there also. There is an interesting inversion found in the way the hammer decides both conflicts: in Þdr it *via* its *actual quality* (as an "easy-crusher") while in Sif it *via* its *potential quality* (as a future protection against frost giants).

As I stated above, it is this striking appearance of Mjöllnir as the central element in the conflict in both sources — the hammer resolves the conflict after emerging at its climax — that fixes the above relations into a coherent configuration.

(f) *Loki vs. Brokkr, Brokkr vs. Loki, Geirrøðr vs. Þórr*. As an addition to the analysis of the conflict, I want to draw attention to curious details found in both sources.

In Þdr, in the duel between Geirrøðr and Þórr, we have a *dwarf's kinsman* casting an ingot at the *mouth* of an *Áss* (15: 5–8: *laust [...] sega [...]*)

í gin [...], rendered by E. Björnsson “thrust a morsel [...] at the mouth”; 2000), while in *Sif*, in the struggle between *Brokkr* and *Loki* towards the end, we have a *dwarf* sowing together the *lips* of an *adopted Áss*. It is noteworthy, that in *Þdr* you have a person *related* to a dwarf, dealing with a proper *Áss*, while in *Sif*, you have a proper dwarf dealing with an *adopted Áss*. There is also a further inversion, since *Brokkr* works on the outside of *Loki*’s mouth, while *Geirrøðr* attempts to thrust something *into Þórr*’s mouth, and *Brokkr* wants to silence *Loki* while *Geirrøðr* is intent on killing *Þórr*. This can be summarized as (\approx isomorphism):

dwarf’s kinsman : proper *Áss*’ mouth (inside) :: proper dwarf : adopted *Áss*’ mouth (outside)

dwarf’s *kinsman* \approx *adopted Áss* :: proper dwarf \approx proper *Áss*

Geirrøðr : death :: *Brokkr* : silence

death \approx silence

In strophe 18, where *Þórr* strikes the iron bolt back, killing *Geirrøðr*, the poet applies the kenning *meina nesta*, “the injurious brooch (pin)”, for the glowing piece of iron. Thus, metaphorically speaking, *Þórr* thrusts an ornamental pin into *Geirrøðr*. In *Sif*, in the clash between *Brokkr* and *Loki*, we have the former working the latter’s lips with an *alr*, a pin or a needle; earlier in the narrative, *Loki* pricks *Brokkr* with a wasp sting. Thus, the *ornamental pin* of the *Þdr* kenning is in *Sif* transformed, on the one hand, into a *biological pin*, and on the other, into a *tool pin* — in all three cases, this happens in the context of a struggle between a dwarf’s kinsman/dwarf and an *Áss*/adopted *Áss*.

Þdr: *Áss* + dwarf’s kinsman + pin (ornamental)

Sif 1: adopted *Áss* + dwarf + pin (biological)

Sif 2: dwarf + adopted *Áss* + pin (instrumental)

These configurations are significant, for they show that the transformations involved in *Þdr* and *Sif* are not limited to their main structures, but find expression as well in details — thus, they reinforce the hypothesis that the two sources should be considered as transformations.

(g) *Summary*. The main points of the transformations above are graphically summarized in *figure 1*.

<i>Sif</i>	L initiates	P L	effects that	L P	travels	alone +1	meets	2 1	group(s) of
<i>Þdr</i>									
☺ ☹	periphery beings	of 1 sex (m) of both sexes	engages in	an indirect/ hidden a direct/ open	conflict	involving blacksmith motifs			
						in which M is formed.	Conflict decided by	arbitration procedure violence	in which M is the decisive element

Figure 1. *Þdr* and *Sif* as transformations. P=Þórr. L=Loki. M=Mjöllnir. ☺=friendly. ☹=antagonistic.

2.2. Conclusion

One can naturally object to the above analysis by writing the whole thing off as a coincidence. In my view, such a brush-off would not be justified given the systematic way in which these relations appear. Therefore, I will argue that the transformations established suggest a real semantic continuity between *Þdr* and *Sif*.

What sort of a historical scenario could provide a background to this continuity? My suggestion is that *Þdr* and *Sif* are instances of independent traditions concerning the hammer akin to different schools of thought, as John Mckinnell has suggested in connection with other sources (1994). The range of coherent relations along with the details discussed in part (f), suggest to me that these traditions coexisted and influenced each other. Whether they are genetically related, rooted in an earlier tradition, is of course possible but not necessary. Such historical scenarios naturally do not amount to much more than speculation, and without a doubt, other suggestions could be made.

The consequence I will draw and commit to throughout the following parts — in accordance with Lévi-Strauss' concept of transformation and "semantic contagion" — is that *Þdr* and *Sif* have categories of meaning in common; it is the teasing out these that will occupy the remainder of this paper.

3. Hypothesis about the Shared Semantics of Þdr & Sif

The forgoing preliminary analysis had the purpose of enabling, and justifying, the development of a common interpretative framework for teasing out the semantics of Þdr and Sif. The next step will involve a forgotten insight of Viktor Rydberg which he put forth in connection with Sif. My intention is to restate his idea in the immediate context of the source itself and develop a guiding hypothesis, placing both sources within the same framework.

3.1. Rydberg's Interpretation of Sif

Doing any sort of justice to Rydberg's interpretation of Sif would involve entering the amazing maze that is *Undersökningar i Germanisk Mythologi* (1886–89), something I will refrain from doing since it is neither necessary nor purposeful. My understanding of Rydberg's interpretation boils down to this: *Sif represents a transition from the carefree primeval golden age (represented in Vsp 7–8) to the ever more precarious historical period that finds its conclusion in ragnarök, and the single most important event in this transition is the judgement passed by the gods on the work of dwarves (cf. 1886–89 1: 655 ff.).* The concern of my project is whether Rydberg's insight can be justified when considered in the *immediate context of the source itself*. To consider the issue I want to pose two questions which will be dealt with subsequently: (a) is the judgement passed by the gods significant, and is it conceivable that it differentiates radically between the initial and final situations in the narrative? If so, (b) what is the character of the initial and final situations, do these stand for a *more ideal primeval period* and a *more precarious historical one*, respectively?

3.2. The Significance of the Judgement Passed in Sif

Immediately, as Rydberg also points out (p. 655), the judgement passed by the gods on the dwarves' artistry is suspicious because it is thrust upon them by Loki, whether willingly or not; after all, the activity of Loki is often doubtful and its consequences, direct or indirect, frequently ambiguous. However, on its own, this circumstance has little weight. More interesting are the immediate circumstances of the judgement itself: it is passed on the work of two groups of artists, and it forces

the gods to *differentiate* between the them. The group that suffers directly by the god's arbitration is Ívaldi's sons.

Little is known about the sons of Ívaldi outside Sif. Snorri mentions them as the builders of Skiðblaðnir in Gg 43; it is likely that he based his information on Grm 43 where they are mentioned in the same capacity (he cites the strophe in an overview of Freyr kennings in Skm 7). What the Grm strophe allows us to infer is that Ívaldi's sons were a group of important primeval artists, and not the mere invention of Snorri. In Sif, this importance is reflected in the excellent things they make for the gods. Thus, considering the standing of Ívaldi's sons as important primeval artists worthy of divine attention, the judgement passed on their work can hardly be viewed as trivial. In this context, we should note the cultural background of the mythology, and the more immediate context of medieval Iceland and the society portrayed in the sagas. This is not to say that there is a simple mirror-image relationship between myth and society but rather that the two share a common set of classificatory mechanisms, as Jens Peter Schjødt has suggested (1991: 304). Whether one considers medieval or saga Iceland, it was a society driven by honour (cf. Miller 1990: 26 ff., *passim*):

Status had to be carefully maintained or aggressively acquired: one's status depended on the condition of one's honor, for it was in the game of honor that rank and reputation was attained and retained. Honor was at stake in virtually every social interaction. (Miller 1990: 29). [...] honor was a precious commodity in very short supply. The amount of honor in the Icelandic universe was perceived to be constant at best [...]. Honor was thus, as a matter of social mathematics, acquired at someone else's expense. When yours went up, someone else's went down. (p. 30).

When considered in the light of the honour driven society that produced the myths, the judgement passed on the sons of Ívaldi gets an altogether sinister flavour. There are several things we must consider. First, the sons of Ívaldi were dwarves, and dwarves' mission in life was artistry, and here we have the gods saying that they are not as good at fulfilling their life's mission as Brokkr and Eitri. The god's judgement constitutes, in a sense, a libel directed against the dwarves' professional reputation — something that people, up to the present date, have never taken too lightly. Such an attack on their *raison d'être* must have been humiliating for Ívaldi's sons, a clear *negative* in the mathematics of honour. The circumstances reinforce this interpretation: the judgement is not only made in the absence of Ívaldi's sons, it is made without their consent (as

it appears, Loki appoints himself on his own accord as their representative), and, significantly, it is *public*. Thus, in the light of the social game of honour and the public humiliation of Ívaldi's sons at the hands of the Æsir, my conclusion is that the judgement passed on their work must have been highly problematic. But there is more.

The immediate consequence of the judgement is that Brokkr is entitled to his price, Loki's head. Here we come to the other problematic aspect: *the Æsir cheat Brokkr of his price*, for Loki, after all, belongs to the Æsir, and even Þórr himself, after having caught Loki, stands passively by as Loki humiliates Brokkr (pointing out that he may very well be entitled to his head, but not to his throat). Brokkr's anger is clear as he proceeds to sew Loki's lips together. By cheating Brokkr of his price the Æsir are going back on a promise, something that is never trivial in the Old Norse sources (other examples would include Vsp 26 where Þórr is implied in oath breaking and Hávm 110 where Óðinn is accused of violating a *baugeiðr*). Thus, while the judgement itself humiliates the sons of Ívaldi, its immediate consequences spell out an insult to Brokkr.

Does the judgement thus differentiate between the initial and final situations in the narrative? Here we have to consider that (1) initially both dwarf groups are on friendly terms with the gods (cf. the splendid things they make for the Æsir), and (2) the humiliating and offensive nature of the judgement and its immediate consequences. In this light there appears an *initial scenario* in which the Æsir reap the benefits of the artistry of their allies (the dwarves), and a contrasting *final scenario* in which the gods, at the instigation of Loki, humiliate and offend those same allies, in the very act of accepting their gifts.⁴

I conclude that the judgement is significant since it differentiates radically between the initial and final scenarios.

3.3. The Nature of the Initial & Final Situations in Sif

Now the second question: does Sif concern a transition from a *more ideal primeval period* to a *more problematic historical one*? In the present con-

⁴ As Lindow has pointed out (1994a: 62 f., n. 13) there seems to lie latent in the mythology a trace of an antagonism between the gods and dwarves (he points out Alvm, the killing of Kvasir and Þórr's killing of Littr); he continues, "if the feud between gods and dwarves still simmers, the dwarfs must be classified, like the giants, as the enemies of the gods" (p. 63). But, as Lindow points out, it is difficult to say much more since the mythology focuses only on the conflict between Æsir and giants. However, in the light of the above interpretation, Sif may provide a rare glimpse since, in effect, it provides an account of the origins of the enmity between the Æsir and dwarves.

text, *primeval ideal period* denotes the epoch following the Æsir's cosmogony, before the *historical period* (so called because it includes the span of human history) in which the Æsir start experiencing the various crisis that ultimately lead to ragnarök. In the model proposed by Clunies Ross, the ideal and historical periods correspond roughly, on the one hand, to *the past of active creativity* and, on the other, to *the mythic present and near future* (these are periods 2, 3 and 4; they are preceded by *the beginning*, and followed by *the distant future*; 1994: 235 ff.).

That in the beginning we find ourselves in the ideal primeval period is likely, since here the gods are without their characteristic implements; this can be supported by the previously mentioned Grm 43: 1–3: *Ivalda synir gengo í árdaga Skiðblaðni at skapa*. That we find ourselves in the historical period by the end is less clear, although the gods' acquisition of the symbols that characterise them throughout the mythology should indicate that. However, these hints can be reinforced by looking more closely at Mjöllnir.

Mjöllnir is essential to the survival of divine and human society and the key to the Æsir's dominion over the world around them. This is not only implied but also directly expressed in the sources: Prkv 18: if Þórr doesn't recover his stolen hammer the giants will soon occupy Ásgarðr; Hrbl 23: There would be no humans in Miðgarðr if Þórr did not keep the giant population in check (Mjöllnir is implied since Þórr is equipped with it, cf. 47: 6); among the Þórr kennings in Skm 4 are found "director and owner of Mjöllnir" (*stýrandi ok eigandi Mjöllnis*) and "defender of Ásgarðr, Miðgarðr" (*verjandi Ásgarðs, Miðgarðs*); the reason advanced by the Æsir for favouring the hammer in Sif, is that it will provide protection against frost giants. In a word, the existence of the gods and their creation depends on Þórr wielding Mjöllnir.

However — and here comes the crucial point — in the beginning of Sif the Æsir are alive and well *without* Mjöllnir. And since the hammer is inseparable from the category *giant*, an aspect emphasized by Clunies Ross (cf. 1994: 45), it can be inferred that the period represented in the beginning of Sif was a time in which the divine world was *not under external threat*, and therefore *did not need to defend itself against the giants* — i.e. an ideal period, reminiscent of the epoch portrayed in Vsp 7–8. But have we reached the historical epoch when Sif draws to a close?

That which differentiates the final situation from the initial one is the appearance of Mjöllnir and the damaging activity of the gods (the judgement), the latter closely associated with the former (cf. 2.1.e). The judgement, as has been related above, casts a sinister shadow over the

final situation which is not present in the beginning of the narrative, and the advent of Mjöllnir correlates to that: Mjöllnir brings forth a subversive category not present in the ideal period, i.e. *giant* — which is explicit in Sif: *Þat var dómr þeira at hamarrinn var beztr [. . .] ok mest vörn í fyrir hrimþursum*. Another subversive category brought into play is *violence*; Mjöllnir is explicitly associated with violence in numerous places (c. Hym 36:3–4: *veifði hann Miöllni, morðgiornom fram*; here Mjöllnir is called *morðgjarn*, “eager/accustomed to murder”); we should also remember the many instances of Þórr’s unstable temper, and how eager he is to use Mjöllnir (e.g. Þórr and Loki in Ls 57–64; Gg 49 when the gods prevent him from killing Hyrrokkin at Baldr’s funeral). In short, the associations that Mjöllnir brings into play are in stark contrast to the primeval ideal period — this indicates that Mjöllnir signals the end of the ideal period, and thus the beginning of the historical one. This can be supported by considering (a) that it is *the* weapon that characterizes Þórr throughout the mythology and (b) that Þórr’s acquisition of Mjöllnir signals his entry into maturity (cf. Clunies-Ross 1981), i.e. the assumption of his quintessential role as the *defender* of creation against *disorder*.

My conclusion is that by the end of Sif, the ideal period that saw the establishment of divine society has ended, and what lies ahead in a troubled future is the historical period. That which separates the two epochs is the problematic judgement passed by the gods, coupled with the appearance of the murder weapon Mjöllnir, which signals the entrance of Þórr into his role as the gods’ defender against the giants. Mjöllnir, along with the other divine implements, signals the new identity forced upon the gods with the arrival of the historical period. It is the *absence* and *presence* of Mjöllnir that is the key issue:

– Mjöllnir : – external threat :: + Mjöllnir : + external threat

3.4. The Interpretation of Sif Extended to Þdr

As has been mentioned, according to Lévi-Strauss, narratives that are transformations can be considered in each others light and thus compared should reveal shared semantic categories. Therefore, I will restate the questions posed above: (a) is there anything in Þdr to suggest a radical separation between the initial and final situations; if so (b) do these represent a more ideal primeval period and a more problematic historical one, respectively?

As regards (a), the initial and final situations are separated by

sequences of extreme violence, esp. strophes 19–20. In the light of the cycles of vengeance and violence so well known from the Old Norse literature, the final situation in Þdr — which sees Geirrøðr and his kin lying in their blood — has to be more problematic than the initial situation, in which Þórr is safely within the boundaries of Ásgarðr. The circumstances in the poem — the fact that the trip to Geirrøðr is at the instigation of Loki, clearly depicted by Eilifr in his deceitful guise, and how eager Þórr is to go and cause havoc, a reminder of his dangerously unstable temper so often depicted as problematic in the mythology — harmonize well with this conclusion.

As to (b), the central issue is again Mjöllnir and the same argument applies here as previously (3.3.) taking the absence and presence of the hammer as the key issue, coupled with the problematic activity of Þórr (violence), the latter being closely related to the former (cf. 2.1.e).

The conclusion is, therefore, that Lévi-Strauss' principle of "semantic contagion" proves applicable in the present context, and that Þdr, seen in the light of its transformation Sif, concerns a transition from a more ideal period to a more unstable historical period, signalled by the advent of Mjöllnir.

3.5. Conclusion

As was stated in the beginning, my intention with this chapter was to develop a hypothesis concerning the shared semantics of Sif and Þdr. My conclusion, and hypothesis, is as follows: *the hammer aetiology in Old Norse mythology* (according to the two radically different accounts in Þdr and Sif) *is closely associated with a transition from a more-ideal-primeval-period* (in which divine society is free from the external threat of giants) *to a more-precarious-historical-period* (in which the gods have to defend themselves, ultimately leading up to ragnarök), *and the key, so to speak, that opens the door between the two epochs is Mjöllnir, coupled with the activity connected with its acquisition*⁵; this is graphically summarized in figure 2. This hypothesis, which brings Þdr and Sif within a common framework, will be the guiding paradigm for the following discussion.

⁵ This is not to say that important mythological themes (such as the transition discussed here) were only represented by rival myths dealing in related semantics (such as Þdr and Sif). There might well have been other myths presenting entirely different solutions — the famous ending of the golden age in Vsp 8 by the giant maidens might represent the same transition as Þdr and Sif; but if that is the case, it probably rests on a different semantic basis.

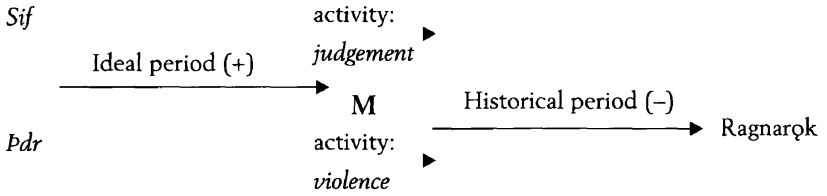

Figure 2. A hypothesis concerning the shared semantics of *Sif* and *Þdr*. *M* = *Mjöllnir*.

4. The Shared Semantics of *Þdr* & *Sif*

The following concerns the above hypothesis and what it entails. Ultimately, the intention is to provide a penetrating account the semantic layers of *Þdr* and *Sif*. Dictated by context, the term *chaos* will refer to the enemies of the divine order in general, and to the giants and dwarves in particular; this is admittedly a simplification but it will suffice in the present context.

4.1. The Transition in *Þdr* & *Sif* — a Transformation

Þdr and *Sif* provide a solutions to the same problem: how chaos became a force threatening creation — in other words, how the *transition* from the ideal period to the historical period came about. In *Sif*, *Loki* travels to the periphery, procures *Mjöllnir* (indirectly), and in the process causes a rift between the gods and the two dwarf groups, which before were allied with the gods; consequently, in the final situation *Ásgarðr* is *weakened*. In *Þdr*, at the instigation of *Loki*, *Þórr* travels to the periphery, acquires *Mjöllnir*, and in the process kills *Geirrøðr* and a host of other giants; thus, *Þórr* breeches the boundary which up to this moment made *Ásgarðr* immune from chaos; as a consequence, in the final situation *Ásgarðr* is *weakened*.

In both *Sif* and *Þdr*, the solution to the problem of how the ideal period (and the absolute status it conferred on the *Æsir*) ended and how chaos became a threatening force, is that *Ásgarðr* is *weakened in the process of acquiring *Mjöllnir**. However, there is an inversion involved in how this weakening comes about: in *Sif*, you have allied categories (*Ásgarðr* and the dwarves) that become alienated from each other — i.e. *Ásgarðr loses vital elements* (the dwarves). In *Þdr*, you have isolated categories (*Ásgarðr* and chaos) that become intermixed — i.e. *Ásgarðr comes in contact* with subversive elements (chaos). This weakening process —

which, in my opinion, reflects a transformation between Þdr and Sif at a deeper level — is summarized in *figure 3*.

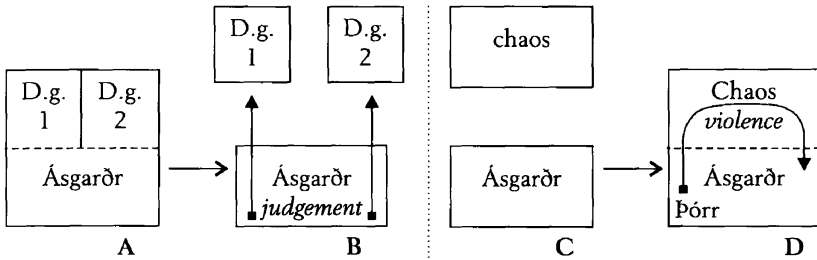

Figure 3. Sif: A: The initial situation: Ásgarðr strong; the two dwarf groups allied with the Æsir. (D.g.=Dwarf group.) B: The final situation: Ásgarðr weakened; the two dwarf groups alienated from the Æsir via the latter's judgement.

Þdr: C: The initial situation: Ásgarðr strong; it is isolated from Chaos. D: The final situation: Ásgarðr weakened; it is no longer isolated from Chaos because of Þórr's violent incursion into the realm of Chaos.

How did this transition affect the balance between Ásgarðr and the forces of chaos? Of course, the sources do not allow anything but speculation in this regard, nevertheless, plausible solutions can be proposed. As was pointed out previously (n. 4), in the light of the present analysis, Sif can be viewed as an aetiology of enmity between the Æsir and the dwarves. Thus, the dwarves might have joined the forces of chaos working actively against the gods. The other possibility is that the dwarves simply withdrew their support, thus making the gods vulnerable. Thus, the possibilities in which chaos might have benefited from the weakening of Ásgarðr are in Sif expressed in terms of *feud* (active enmity) and/or *absence* (withdrawal of support). As regards Þdr we are in more familiar waters. A plausible solution here is that Þórr's killing of Geirrðr and the giant host surrounding him prompted the giants to work actively against the gods — i.e., Þórr's incursion into the chaos realm starts the feud between gods and giants that lasts throughout the mythology.⁶ That the killing of a whole family should initiate a feud between the two groups is very plausible in the light of what we know of

⁶ But — considering the issue in a larger context — didn't it start with the killing of Ymir? That may well be. In any case, the two episodes (killing Ymir and Geirrðr as initia-

Old Norse society. Indeed John Lindow has proposed an analysis of the whole of Old Norse myth in the light of blood feud (1994a).

Although the alienation of the Æsir's allies in Sif sufficiently explains how Ásgarðr is weakened (it loses vital elements), the case is not as clear in Þdr. Þórr's breach of the boundary between Ásgarðr and chaos does not in itself explain *how* that results in the gods' weakening. What follows is a proposition.

4.1.1. *The Possible Impurity of Mjöllnir in Þdr*

Is the weakening of Ásgarðr in Þdr related to impurity? Þdr 19–20 articulates a striking scene of Þórr slaughtering the giant host after having killed Geirrøðr; note the graphical appearance of Mjöllnir in 19:1–2:

Glaums niðjum för gǫrva
gramr með dreyrgum hamri;
I sin vrede tilintetgjorde han ganske jætteynglen med sin bloddryppende hammer (F. Jónsson 1908 B: 143, emphasis in text mine).
The furious one [Þórr] slaughtered the descendants of Glaumr [giants] with his *bloody* hammer (E. Björnsson 2000; emphasis mine).

This “splatter scene” is followed up, and echoed, in the following strophe (20: 2), where Þórr kills the giants with “the easy-crusher” (*hógbrotningi*), i.e. Mjöllnir (cf. 1 *supra*). Þdr ends without any reference to Þórr's return to Ásgarðr; however, his return home must be implied, and since he acquires his characteristic weapon (Mjöllnir) in his fight with Geirrøðr, we can assume that he brought it with him to Ásgarðr. In this context the following narrative structure can be suggested: (a) Þórr leaves the safety of Ásgarðr, (b) intermingles directly with contaminating chaos-elements in the process of acquiring his hammer, and finally, (c) brings his *blood-dripping hammer* to Ásgarðr, thus *defiling* its pristine condition; in other words, by bringing *contaminating blood* into Ásgarðr Þórr violates the boundary that earlier rendered it immune to chaos, thus initiating the weakening of Ásgarðr, making it vulnerable to chaotic influence.

Contaminating blood is not unknown to Old Norse sources. In Gg 34,

tion of feud) need not be mutually exclusive. These may well be instances of two competing and/or complementary traditions concerning the feud between gods and giants. If one insists on placing these within a single chronological system, which is by no means necessary, the following solution is possible: after the murder of Ýmir, most of the giants drowned in his blood (Gg 7); therefore, presumably, they weren't up to the job in the ideal period. Then, suddenly and unprovoked, Þórr infringes upon the giants by killing Geirrøðr and his people, thus activating their slumbering vindictive urge.

the Æsir refrain from killing Fenrir because they don't want to spoil their sanctuaries with the wolf's blood (*Svá mikils virðu goðin vé sín ok gríðastaði at eigi vildu þau saurga þá með blóði úlfisins*); in Ls, the probable reason why Þórr doesn't kill Loki is that Ægir's hall, according to the prose introduction, is a sanctuary (*þar var gríðastaðr mikill*). In saga Iceland — and presumably in Old Norse society at large — a thing was a sanctuary, an arena of both secular and sacred activity. In Eyrb (IV–X), the local thing arena arranged by Þórólfr Mostrarskegg was revered as highly sacred and it was forbidden to contaminate it with either *heiptarblóð* (blood of fierce anger/hatred) or excrement (*þar var ok svá mikill helgistaðr, at hann vildi með engu móti láta saurga völlinn, hvárki i heiptarblóði, ok eigi skyldi þar álfrek ganga*; E. Ó. Sveinsson & M. Þórðarson 1935: 10). When *heiptarblóð* is spilt later on the thing arena has to be moved elsewhere because it is contaminated — “the ground is no holier than any other”, i.e., it is *profaned* (*völlinn kallar hann spilltan af heiptarblóði [. . .] ok kallar þá jörð nú eigi helgari en aðra [. . .] sagði þar ok eigi þing skyldu vera síðan*; *ibid.* pp. 17 f. These events are related in Lnb in similar terms; J. Benediktsson 1968: 124 ff.).

In the context of Þdr, it is Ásgarðr that is the sanctuary and the blood Þórr has dripping from his hammer is *heiptarblóð*. I find the idea very suggestive that Eilifr's construction *gramr með dreyrgum hamri* — The *furious one* [Þórr] [. . .] with his *bloody* hammer — is meant to imply *heiptarblóð* directly — Þórr is designated as *gramr* (furious/very angry) corresponding to *heipt* (fierce anger/hatred), while his instrument of fury, the hammer, is qualified with *dreyrgum* (derived from *dreyri*, blood); hence, the blood which the *furious one* has on his *bloody* hammer is *heiptarblóð*, the blood of fierce anger/hatred. Accordingly, the solution I propose to the above question is that Ásgarðr's weakening is a direct consequence of the contamination brought to the divine sanctuary by Þórr, the catalyst being Mjöllnir stained in *heiptarblóð*. It is worth pointing out that it is quite in character for Þórr to violate sanctuaries; e.g., this is emphasized by Clunies Ross in her comments on the funeral of Baldr: “This section [. . .] shows Þórr acting in the same way as he does in *Lokasenna*; he violates a place of sanctuary by killing or attempting to kill [. . .]” (1994: 79; *et al.*).

In this light (and the discussion in 4.1.), there are two semantic layers, so to speak, found in Þdr: one concerned with the mode by which the Æsir are weakened, which is related to “hygiene”, and another concerned with the ensuing conflict between the gods and giants, related to feud; the former is expressed in terms of “sacred vs. profane” (at least if we

allow the context of *Eyrb*), while the latter is expressed in terms of “unilateral violence”, characteristic of the blood feud in Old Norse mythology (i.e. only the gods are inflicting violent death, cf. Lindow 1994a: 58).

4.2. The Paradox of Mjöllnir

As was expressed in the hypothesis above, the present optics make Mjöllnir the key to the transition between the ideal and historical periods. The implication is that Mjöllnir and chaos are mutually dependent categories (cf. 3.3.) not because of the hammer’s role in the crushing of giant skulls but because Mjöllnir signals the weakening of Ásgarðr, which makes it vulnerable to external chaos. Mjöllnir is thus a *mediator of chaos* and a marker of the new identity forced upon the gods in the new precarious historical era. But are there other instances in the Old Norse corpus that might support this interpretation?

4.2.1. *Mjöllnir as a Mediator of Chaos*

That Mjöllnir is problematic harmonizes well with the characterization of Þórr as having an unruly temper, e.g. in *Ls* and Baldr’s funeral, where Þórr proves dangerously unstable in a delicate situation — what makes his behaviour potentially hazardous is Mjöllnir.

Probably the best example is Þórr’s fishing for Miðgarðsormr. The sources are not unanimous, but a motif well represented in both the earlier and later literary sources is that the outcome of the clash between the two results in a draw. In an excellent overview and analysis of the sources, Preben Meulengracht Sørensen has reached the conclusion that Þórr is represented as a threat to cosmic balance which is only just saved when the serpent escapes back into the sea by the skin of its teeth (1986). What makes this conclusion likely, if not inevitable, is the fact that Miðgarðsormr is consistently represented, in both the earlier and later sources, as closely related to the earth which it encircles (cf. Meulengracht Sørensen 1986: 271). About the semantics involved Meulengracht Sørensen says:

Thór’s fishing is an attempt to dissolve the cosmic order, and in the attempt itself, and especially in its failure, lies a confirmation of that order. This is the fundamental meaning of the myth [...]. Thór, the protector of gods and men, travels to the furthest limits of the world to meet the monster and the undecided battle between them demonstrates the cosmic balance (ibid.: 271 f.).

This is well expressed in Hym. In strophe 22 the serpent is called "the girdle of all lands" (*umgiörð* [...] *allra landa*); in the next strophe Þórr proceeds to hit it with the hammer; and in strophe 24, immediately before the serpent sinks back into the sea, we hear a phrase with an unmistakable eschatological ring to it: *för in forna fold ǫll saman, sökðiz síðan sá fiskr í mar*, which is rendered by Meulengracht Sørensen as "The World is about to founder, but, as the fish sinks back into the sea, creation settles down again" (*ibid.*: 270).

What I want to emphasise is that Þórr, with Mjöllnir in hand, is not only a threat to the giant world but to the whole of creation. As Meulengracht Sørensen makes clear, what is at stake is the universe itself including *both* giants and gods. Again, what makes the unstable character of Þórr dangerous is Mjöllnir. All of this is well in keeping with the characterization of Mjöllnir that has emerged in the present analysis, viz. as a mediator of chaos.

4.2.2. *Mjöllnir as Impure in Essence?*

As a final comment, I want to consider whether the relationship between Mjöllnir and chaos is even more fundamental. Lindow (1994b) has suggested that there is a reference to Þórr and his hammer "in a kenning related to the skaldic formula 'worked with a hammer'", and that in this connection there appears "the participle of the verb *þæfa* 'to full' (of cloth; i.e., to beat and sometimes shrink it)" (p. 494); Lindow points out that significantly, this verb appears in Bragi's Rdr 14, the first stanza of which deals with Þórr's encounter with Miðgarðsormr (Lindow refers to F. Jónsson):

Þat erum sýnt, at snimma
sonr Aldaföðrs vildi
afis við úri þæfðan
jarðar reist of freista.

(It is clear to me, that soon the son of Alföðr wished to test his strength against the moisture-filled engirdler of earth.) (p. 494).

Lindow says that in F. Jónsson's translation, which is the basis for his English rendering, *úr* "drizzle" refers to the sea while *þæfðr* is applied in the sense of "to shrink", and the "serpent has been beaten by weather or waves, not a hammer", he continues:

but in light of the formula *hamri þæfðr* ["worked with a hammer"], we can easily recall the hammer that Thor is about to cast at the beast and

which is indeed mentioned as the first word of the next stanza — in the dat. *hamri*, thus recalling the formula explicitly. It may even be possible that we are dealing here with a pun on a homonym or second sense of *úr*, which the poet of the Norwegian rune poem (late thirteenth-century) understood as the name of the u-rune and characterized as dross or slag metal (*[úr er af illu járne]* [...]) Since in this case the hammer apparently did not do its job, it performed as an *impure metal* [...] (pp. 494 f.; final emphasis mine).

In the light of the above interpretation — cf. esp. the discussion of the contaminating blood that stains the hammer in Þdr (4.1.1.) — the (possible) characterization of Mjöllnir in Rdr as *impure metal* may have nothing to do with its lack of performance but may instead refer to the hammer *itself* as being impure — a fitting allusion to the instrument that defiled Ásgarðr. What is more, should this be the case, the implication is not that the hammer is defiled by something else (e.g. impure blood), but (being impure metal) that it is *impure in its essence*. Þdr supports this understanding, since the molten iron that becomes Mjöllnir is prepared by Geirrøðr; i.e., Mjöllnir's substance emerges in the forge of the prime representative of chaos, right in the midst of the chaotic realm, and subsequently it is hardened in giant blood — in this light, *impure metal* becomes a striking, and most fitting, reference to Mjöllnir.

My intention here (as was Lindow's in his article), was only to present a possibility. Nevertheless, in the light of how the allusion to Mjöllnir as impure metal harmonizes with Þdr, I find it very suggestive.

4.3. Social Commentary

I am conscious of the difficulties involved in trying to expose what social commentaries might lie latent in mythological narratives, not the least when so much of the social context is lost. Those difficulties notwithstanding, I would like to make a few suggestions.

It is well known, at least on the basis of the saga evidence, that blood feud, law and arbitration were woven into the very fabric of Old Norse society. For reasons of convenience, I will allow myself to abbreviate these issues to *violent processes* and *legal processes*; I realise, of course, that this is a simplification, for violence and law form intricate patterns throughout the saga literature involving all kinds of complications; nevertheless, I feel that it is adequate for the present purposes, which aim primarily at suggestion (for a lucid exposition of these and related issues cf. Miller 1990, esp. cap. 6, 7, 8). Such belligerent and legal struc-

tures were closely associated with dispute resolution, and thus important mechanisms for holding society together. In stateless saga Iceland, in the absence of an executive power, people had to enforce legal resolutions themselves, and here blood feud came into its own. More generally, as social mechanisms, legal and violent processes concerned creating, maintaining and enforcing boundaries of various kinds. My contention is that Þdr and Sif provide a troubled view of these social mechanisms.

As has been pointed out, it is the gods’ *activity* in the process of acquiring Mjöllnir that results in the weakening of Ásgarðr; in Sif this is the *judgement*, in Þdr, it is Þórr’s *violence* (possibly in conjunction with the hammer as impure metal stained with *heiptarblóð*); what I am proposing here is that these two types of activity correspond, respectively, to legal and violent processes. Consequently, both narratives show the central social mechanisms of law and blood feud in a problematic light, for these, in mythological guise, hurt the integrity of divine society, thereby forcing it into the precarious historical period, with disorder waiting in the wings.

In itself, this is not surprising and fits well with what we know of legal and violent processes in the sagas which often give rise to more problems than they solve. What is interesting, however, is that this social criticism should be encoded in the only two hammer aetiologies handed down to us; this becomes striking considering the fact that the hammer, like these social mechanisms, is associated with enforcing and maintaining boundaries (between the gods and chaos). As a cautious conclusion I would like to suggest that the aetiology of Mjöllnir was closely associated with people’s understanding of mechanisms that marked social boundaries; this would imply a pessimistic view of legal and violent processes, in the sense that these were prone to sever the very boundaries they were supposed to maintain — an aspect which is reflected in the ambiguities of Mjöllnir as analysed above.

This social commentary reveals both a parallel and an inversion between Þdr and Sif — both sources articulate a troubled semantics of central social mechanisms, but simultaneously, focus the attention via two different “codes”: a “code” of *violence* (Þdr) and a “code” of *law* or *arbitration* (Sif). In a sense, this catches the essence of the analysis as a whole, which has alternated between parallels and inversions, collected under the rubric of transformations.

4.4. Summary

An outline of the above discussion is provided in *table 1*.

Table 1. Summary. M=Mjöllnir. Ásg.: =Ásgarðr. Þ=Þórr

Cap.		Sif	Þdr	Ref.
4.1. & 4.1.1.	The advent of chaos & end of ideal period:	The weakening of Ásg.		
	Weakening of Ásg.:	Æsir alienate their allies	Þ breaches the boundary isolating Ásg. from chaos. Ásg. defiled by <i>heiptarblóð</i> ; "hygiene" (sacred vs. profane).	Figure 3. Eyrb IV-X. Þdr 19.
	Ásg.-Chaos relations:	Feud (active enmity) and/or absence (withdrawal of support).	Blood feud.	
4.2.	M & chaos as mutually depended categories:	M signals the weakening of Ásg.; it is a marker of the new identity of the gods in the historical period		
4.2.1.	M as a mediator of chaos:	Support in other sources: cf. Þ & the Miðgarðsormr.		Hym 22 ff.
4.2.2	M as impure in essence:		M is impure metal; it emerges in the furnace of Geirrøðr.	Lindow on Rdr 14; cf. Þdr.
4.3.	Society; M's aetiology was:	Associated with people's understanding of social boundary mechanisms.		
	A pessimistic view of:	Legal processes (arbitration, law).	Violent processes (blood feud).	

5. Snorri's Version

It has hardly escaped notice that Snorri's version of Þórr's journey to Geirrøðr (Skm 18) is absent in the above discussion. And clearly, his turn of phrase would be impossible to fit the interpretation of Þdr offered above. According to Snorri, Þórr already owns the hammer, he just leaves it at home when he pays his visit to Geirrøðr — obviously, this

challenges my interpretation of Þdr, the fact that there is such a different version cannot be ignored. In the following I intend to defend the exclusion of Snorri from my discussion and suggest some possible explanations for the disagreement between his narrative and Þdr.

Excluding Snorri from the discussion is a deliberate violation of a significant methodological principle of Lévi-Strauss' structuralism, i.e., that each and every version of a narrative must be compared if one is to gain access to the underlying myth. While this approach may apply in some cases, depending on the aim of one's analysis, I find it as a generic methodological principle very problematic. The reason has to do with the assumptions that lurk beneath the surface, assumptions that have serious consequences both for the understanding of the mythological corpus and the treatment of the empirical material.

It is assumed that myth is a kind of an *a priori*, transcendental phenomenon; i.e., narratives that can be considered as different versions of each other are viewed as instances of a single, underlying myth — they are versions of *the Myth* with a capital *M*. This makes the analysis of mythological narratives into a kind of a mathematical operation aimed at *approximating* the Myth that lies behind them — the more versions you can bring into the crux of your calculations, the closer you get to the underlying Myth. This is a sort of a "mytho-statistics", the Myth being the average outcome of the variants.

The consequences for the treatment of the empirical material can be dire. To be sure, as anyone familiar with Lévi-Strauss will know, due attention is paid to empirical detail, almost to the point obsession. However, that is only to sacrifice it later on for the greater good of *the Myth*, for which the versions are but different expressions — a Myth is the sum of its variants. This is explicit in Lévi-Strauss' famous treatment of Oedipus, where he even suggests that Freud's Oedipus complex might be considered a part of *the Oedipus Myth* (1963: 217 f.). Of course, Lévi-Strauss was reacting to the obsession of earlier mythologists with deciding which version was the *original*, and his admittedly brilliant solution was simply to do away with versions. However, in my view, he didn't remove the concept of the original from mythology, he just transferred it to a more abstract plane, one of quasi-mathematical relations between versions: it is the *a priori* Myth that becomes the original. Now, I am in not suggesting a return to the obsessions of the 19th century. All I am saying is that this approach blinds us to the idiosyncrasies of the mythological narratives we're treating and to the very real possibility that these might be instances of different traditions representing different semantic

preoccupations. In the Lévi-Straussian crux different narratives, which very well may involve semantics all their own, are treated as instances of *the same Myth*, which inevitably involves ignoring their idiosyncrasies or balancing them out in analytical equations.

Then there is the implicit assumption about the nature of the myth corpus itself; i.e., that the once living mythological traditions that lurk behind it were a unified mythological system — a system that can be approached by adding up the versions that make up its remains. As I hope is expressed in the discussion above, I am of the opinion that the living mythology was made up of various traditions, traditions that must have competed as well as complemented each other; traditions that were malleable, that represented different outlooks, and that must have been interpreted in various ways. I have treated Þdr and Sif as instances of such independent, albeit interacting, traditions concerning the emergence Mjöllnir.

This criticism, of course, applies to treating Þdr and Snorri's narrative as two versions of the *same Myth*. In my opinion, the two sources exhibit all the signs of having an idiosyncratic semantic import. If the above understanding of Þdr holds, its central element (the appearance of the hammer) is absent in the account in Skm. Given this glaring fact, my suggestion is that Þdr and Skm should be viewed as instances of two different traditions concerning Þórr's journey to Geirrøðr; one that emphasizes semantics involving the appearance of Mjöllnir, and another, possibly instigated by Snorri himself, emphasizing something else, conceivably Þórr's relations to the opposite sex as Clunies Ross has suggested (1981).

There are of course several possibilities as to why Snorri's version differs so much from Þdr. Þdr need not have been among Snorri's sources; his account could be based on an entirely different rendering of Þórr's journey. Assuming his source was Þdr, we have no way of knowing the condition of the poem as Snorri knew it; the version(s) he had access to might well have been incomplete; that might indeed be the reason why the passage found in Þdr 19–20 (where Þórr wields the hammer) is not represented in Snorri's version. If there was such a hammer tradition associated with Þdr as I have argued above it is entirely possible that Snorri knew it; should that have been the case, why did he not carry it further instead of removing its central element (the emergence of the hammer)? It is more or less undisputed that Snorri strove towards a systematization of the material in his Edda, as is especially apparent in Gg. Þórr's journey to Geirrøðr and Sif are both part of Skm, the latter deal-

ing with the hammer. Given his tendency for systematization, one can surmise that Snorri felt unable to present two contrasting narratives about the same theme, i.e., the appearance of the hammer — having used the “slot”, so to speak, for the hammer aetiology, there simply was no room for another such narrative; hence, in his version of Þórr’s journey the theme dealt with in Sif (and Þdr) is lacking. Conversely, Snorri might have been confronted with different traditions and for whatever reason decided against the one concerned with the hammer. One could carry on indefinitely, but the point has been made: there are several plausible scenarios that can be suggested as explanations for the way in which Snorri’s version differs from Þdr.

Concluding Remarks

The purpose of this interpretative experiment, as was stated at the outset, has been to furnish new perspectives and examine some of their consequences. In the course of this pursuit, the argument has moved from the assumption that Þdr is a hammer aetiology, to establishing Þdr and Sif as transformations, to the creation of a common interpretative framework or a hypothesis including both sources, and finally, reaching its conclusion in a discussion of the shared semantics involved, as implied by the hypothesis — semantics entailing intricate compromises between purity, impurity, order, chaos, law and violence, branching out from mythological structure to the fabric of society, and converging about Þórr and his ominous hammer.

Acknowledgements

I am grateful to Eysteinn Björnsson (independent scholar, Reykjavik, Iceland), Jens Peter Schjødt and David Warburton (both at the Department of the Study of Religion, University of Aarhus, Denmark) for their comments, criticism and other assistance during the writing of this paper. Needless to say, they are in no way responsible for any opinions voiced in the above.

Abbreviations

Alvm	Alvísmál.	Ls	Lokasenna.
Eyrb	Eyrbyggja saga.	Rdr	Ragnarsdrápa.
Gg	Gylfaginning.	Sif	Skm 35; “the Sif’s hair episode” (<i>Hvi er gull kallat haddr Sifjar?</i>).
Grm	Grimnismál.		
Hávm	Hávamál.	Skm	Skáldskaparmál.
Hrbl	Hárbarðsljóð.	Vsp	Völuspá.
Hym	Hymiskviða.	Þdr	Þórsdrápa.
Lnb	Landnámabók.	Þrkv	Þrymskviða.

Bibliography

Texts

- Einar Ól. Sveinsson & Matthías Þórðarson (eds.) 1935: *Eyrbyggja saga. Grænlendingasögur*, Íslenzk fornrit iv. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík.
- Eysteinn Björnsson (ed.) 2000: *Þórsdrápa*, [www.hi.is/~eybjorn/ugm/thorsd00.html].
- Faulkes, A. (ed.) 1982: Snorri Sturluson, *Edda. Prologue and Gylfaginning*. Clarendon Press, Oxford.
- 1998: Snorri Sturluson, *Edda. Skáldskaparmál*, 1–2. Viking Society for Northern Research, University College London.
- Finnur Jónsson (ed.) 1908: *Den Norsk-Islandske skjaldedigtning A–B*. Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat, København.
- Jakob Benediktsson (ed.) 1968: *Íslendingabók. Landnámabók*, Íslenzk fornrit 1. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík.
- Jón Helgason (ed.) 1971: *Eddadigte 1–III*. Ejnar Munksgaard, København.

Literature

- Clunies Ross, M. 1981: “An interpretation of the myth of Þórr’s encounter with Geirröðr and his daughters”. U. Dronke et al. (eds.), *Speculum Norroenum. Norse Studies in Memory of Gabriel Turville-Petre*. Odense University Press, Odense, pp. 370–391.
- 1994: *Prolonged Echoes. Old Norse myths in medieval Northern society, vol. 1: The myths*. Odense University Press, Odense.
- Frank, R. 1986: “Hand tools and power tools in Eilífr’s Þórsdrápa”. J. Lindow et al. (eds.), *Structure and Meaning in Old Norse Literature. New Approaches to Textual Analysis and Literary Criticism*. Odense University Press, Odense, pp. 94–109.

- Kiil, V. 1956: "Eilifr Goðrúnarson's Þórdrápa". *Arkiv för nordisk filologi* 71, pp. 89–167.
- Lévi-Strauss, C. 1963: "The structural study of myth". C. Lévi-Strauss, *Structural Anthropology*. Basic Books, New York, pp. 206–231 (tr. Claire Jacobson & Brooke Grundfest Schoepf).
- 1964–71: *Mythologiques* I–IV. Plon, Paris.
- Lévi-Strauss, C. & D. Eribon 1991: *Conversations with Claude Lévi-Strauss*. University of Chicago Press, Chicago (tr. Paula Wissing).
- Lindow, J. 1994a: "Bloodfeud and Scandinavian mythology". *Alvissmál* 4, pp. 51–68.
- 1994b: "Thor's Hamarr". *The Journal of English and Germanic Philology* 93, pp. 485–503.
- Mckinnell, J. 1994: *Both One and Many. Essays on Change and Variety in Late Norse Heathenism*. Calamo, Rome.
- Meulengracht Sørensen, P. 1986: "Thor's fishing expedition". G. Steinsland (ed.), *Words and Objects. Towards a Dialogue Between Archaeology and History of Religion*. Norwegian University Press, Oslo, pp. 257–278.
- Miller, W. I. 1990: *Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law, and Society in Saga Iceland*. University of Chicago Press, Chicago.
- Rydberg, V. 1886–89: *Undersökningar i Germanisk Mythologi*, I–II. Albert Bonnier, Stockholm.
- Schjødt, J. P. 1991: "Relationen mellem aser og vaner og dens ideologiske implikationer". G. Steinsland et al. (eds.), *Nordisk hedendom. Et symposium*. Odense Universitetsforlag, Odense, pp. 303–319.
- Steinsland, G. 1983: "Antropogonimyten i Völuspá. En tekst- og tradisjonskritisk analyse". *Arkiv för nordisk filologi* 98, 81–107.
- Tryggvi Gíslason 1984: "hverr skyldi dvergga dróttir skepia". *Festskrift til Ludvig Holm-Olsen*. Alvheim & Eide, Akademisk forlag, Øvre Ervik, pp. 84–88.
- Vésteinn Ólason 1992: "Eddukvæði". V. Ólason (ed.), *Íslensk bókmenntasaga* 1. Mál og Menning, Reykjavík, pp. 73–187.

MICHAEL SCHULTE

The Classical and Christian Impact on *Vǫlospǫ* Toward a comparative topomorphical approach¹

Omnia in mensura, et numero, et pondere
disposuisti. *Liber sapientiae* 11: 21

It is a moot point in Scandinavian philology whether and to what extent *Vǫlospǫ*, the initial poem of the Codex Regius, is influenced by Christian thought and typology.² Almost four decades ago in a review article, Gabriel Turville-Petre stated that “*Vǫlospá* . . . is deeply coloured by Christian symbolism.” Referring to Anne Holtmark (1964, 69–77), he basically mentioned Christian metamorphoses of pagan gods such as Baldr and Gefion (Turville-Petre 1963–64, 373). In the same way, Jan de Vries (1964, 61) emphasizes the role of the innocent god Baldr in *Vǫlospǫ* as opposed to the ancient war god Óðinn:

Die neue Welt aber ist eine Welt Balders. Und das ist des Dichters ureigenster Gedanke. Aussöhnung, Friede, Gerechtigkeit, das sind die Merkmale, an denen man die neue Zeit, in der Balder regiert, erkennen wird. (de Vries 1964, 61)

Indeed, the resemblance between Baldr and Christ is striking, both being *Hoffnungsträger* of a new world free from moral defilement (cf. also Turville-Petre 1964, 114–20). As regards further conceptual contrasts, Jan de Vries noticed the tragic tone of *ragna rǫc* in *Vǫlospǫ* which differs markedly from that in other mythological poems such as *Vafþrúðnismál* and *Grímnismál* (de Vries 1964, 45, 58–59). It is obvious that these

¹ This article, which is based on a lecture held at the *International Medieval Congress* (IMC) in Leeds, 8th–11th July 2002, relates directly to a previous contribution (see Schulte 2002a). I am particularly indebted to Professor Andreas Lombnæs, Agder University College, Professor Larry W. Caldwell, University of Evansville, and Professor Roy T. Eriksen, Agder University College, for kind support and comments on this project.

² In contradistinction to classical Old Norse, the spelling *Vǫlospǫ* indicates that we are witnessing a transitional text at the turn of the millenium, clearly predating the 12th-century merger of /ɔ:/ and /a:/ in the stressed vowel system of Old Norse (written <ǫ> and <á> in normalized form); cf. Schulte (2002b, 887).

observations are solely relevant to the content level without touching upon compositional structure.

While Christian reinterpretations of this kind are made very clear in *Snorra Edda*, there is much more indeterminacy with regard to *Vǫluspá*'s state of transition between paganism and Christian thought. To elucidate this intricate problem, research has generally turned to a kind of source criticism or *Quellenkritik* of underlying mythological topics or 'mythemes', whereas formal aspects of compositional structure were widely ignored (for the term 'mytheme' see below). The present state of research is marked by Kurt Schier's article *Zur Mythologie der Snorra Edda. Einige Quellenprobleme* (1981). (For further research in this field, see literature mentioned in Schier 1981, 405). Schier's conclusion is that Snorri's mythological sources were largely imprinted with Christian concepts at the end of the 10th century:

Die besondere Konzeption in Snorris Mythologie war schon in seinen Quellen vorgegeben: die Betonung kosmogonischer und eschatologischer Überlieferungen sowie der hohe Rang Óðins in der Hierarchie der Götter. Der Wert der Snorra Edda als religionshistorische Quelle wird durch ihre Abhängigkeit von einer bestimmten historischen Situation nicht eingeschränkt, sondern eher erhöht. Man sieht zwar die Grenzen dieses einzigartigen Werkes des Mittelalters, aber auch die Grundlagen, auf denen es ruht. (Schier 1981, 420)

The relationships between early Old Norse poetry and Medieval Christian thought need to be further explored. In the following, it will be shown that formal *topomorphical* analysis adds to our understanding of the true status of interrelations between Scandinavian and Continental European traditions in the early Middle Ages, whence the chosen focus on formal structure. As far as the Eddic lay of *Vǫluspá* is concerned, I am inclined to think that both classical (Pythagorean-Platonic) and Christian influences are traceable on the typological level. I opine that we are witnessing a syncretistic transitional text where pagan mythological motives or 'mythemes' are patterned on classical and Christian concepts, hence the marked accent on cosmogonic, apocalyptic and eschatological events. Henceforth, I term these mythological action particles 'mythemes'. By analogy with linguistic terminology, the role of these abstract units of action in the texture of *Vǫluspá* is comparable to the constitutive role of phonemes and morphemes in modern structurally-based linguistics.

The topomorphical approach

Recent scholarship in the field of Renaissance poetics resulted in a new structural approach which may be labelled the *topomorphical* point of view. Referred to the type of compounding, *topomorphics* is an exocentric compound (*bahuvrīhi*) designating a technique where the formal arrangement (*morphe*) is determined by the *topoi* or poetic themes in a work.³ To put it differently,

the term topomorphics and its cognates refer to the study of literary artifacts, where poets have arranged their themes (*topoi*), or textual segments devoted to particular *topoi*, according to a predetermined plan or conceptual form (*morphe*). This method may apply to individual textual segments within a work, to groups of such segments, or to the whole configuration of all constituent segments in a work. Poets often combine an overall plan with individually patterned segments . . . such segments then usually holding a particular important theme or episode. (Eriksen 1984, 278)

Although the distance between Renaissance poetry and the Eddic lays must not be overlooked, there are similar patterns due to common aesthetic principles sustaining the texture and giving it form. Among the favoured arrangements of Renaissance poetry are antithesis, chiasmus, repetition, graded arrangements and last but not least composition by number, especially in terms of number symbolism. As a matter of fact, in many works of Renaissance poetry *numerology* plays such a prominent role as a compositional technique that it is appropriate to use this term with regard to literary analysis of textual structures (see ch. 1). Referred to aesthetic composition, antithesis is particularly important, since — as Tasso puts it — “the art of composing a poem resembles the plan of the universe, which is composed of contraries, as that of music is” (Cavallini and Samuel eds 1973, 78; for classical musicology see Boethius 1872 [1521]). And Roy Eriksen comments:

Chiasmus (recessed symmetry), antithesis, and graded arrangements are Tasso’s preferred schemes of disposition; when comparing important

³ For *topomorphical* readings see Røstvig (1990a; 1994), especially ch. III (1994, 131–68); furthermore Eriksen (1987) and (2001). For a definition of *topos* see Curtius (1948, 77) and Crampton (1990, 694): “*Topoi*, or commonplaces are traditional ideas, images, formulae, aphorisms, and situations presented in language that is also traditional to such a degree that readers may distinguish their presence as discrete events within a work”.

episodes or events in his poem he often deploys carefully placed repetitions of rhymes and key-words to point a contrast or to draw a parallel. (Eriksen 1984, 279)

Without claiming any kind of genetic relationship or direct influence, such formal principles may be said to apply to Old Norse poetry as well. With regard to Eddic and Skaldic poetry, it is obvious that Scandinavian research has by no means exploited the possibilities of an adequate formal description of medieval literary works based on a *topomorphical* analysis, let alone a comparative topomorphical approach in a Continental European perspective. As a starting-point, the following three structural foci may be suitable:

- (1) Internal structure: topoi and form
- (2) Numerological composition: number symbolism
- (3) Numerical substructure: the building in the text.

1 Internal structure: topoi and form

1.1 The overall architecture of *Vǫlospá*

In Medieval thought, an aesthetically satisfying composition is achieved by well-established formal means including numerical devices. It is worth stressing that these structural principals apply not only to literary works, but to music and architecture as well; the close interrelations between them stand in need of further investigation. (For various aspects of rhetorical and mental composition cf. Carruthers 1998; for Platonic geometry in plans of medieval abbeys and cathedrals see Hiscock 2000). A key word in this context is *harmonia mundi*. The design of the universe calls for perfect symmetry mirroring the principal pattern in the mind of the creator which is diametrically opposed to chaos (Heninger 1977, 132–43). In the later Middle Ages, God is often depicted as an architect involved in creation (see illustration in Kline 2001, 11).

The topos of order and perfect balance is directly projected into the composition of *Vǫlospá*, its formal structure being largely based on antitheses, correspondences and graded arrangements; hence the decided preference for symmetries by linkage between different parts. The poem's overall architecture thus depends on a highly balanced arrangement. Already Andreas Heusler perceived: "Eine Gliederung in drei Teile — Vergangenheit — Gegenwart — Zukunft: 'ich gedenke, ich sah,

ich sehe' —, symmetrisch durchgeführt, wahrt den Eindruck einer abrollenden Handlung" (Heusler 1957, 190). The perfect symmetry by means of a tripartite structure correlates with the three aspects of Time: Past — Present — Future or, more sophisticatedly, with the doctrine of trinity (cf. ch. 2.3). This is further confirmed by Régis Boyer's analysis (1983, 131): stanzas 1–30 ascend towards the central part that is "fate in its many guises", the climax, viz. "the forces of fate", is reached in stanzas 28–31, and stanzas 32–62 constitute a descending sequence leading to rejuvenescence, exactly as in Tasso's *Gerusalemme liberata* (cf. Eriksen 1987:112–14).

By the same token, the two refrains (1) *þá gengo regin öll á rǫcstóla, ginnheilǫg goð* "Then all the ruling powers, the most holy gods, ascended their thrones" and (2) *geyr nú Garmr miǫc fyr Gniphelli* "Now Garmr howls loudly before Gniphellir" stand in a complementary distribution in marking the ascending and descending sequences, respectively. Different types of iteration and variation are deployed to produce the impression of an inescapable course of events (see ch. 1.2). Boyer's formal analysis displays a complex structure with systematic correspondences and antitheses, e.g. original chaos vs. regeneration, and creation vs. *ragna rǫc* (see fig. 1):

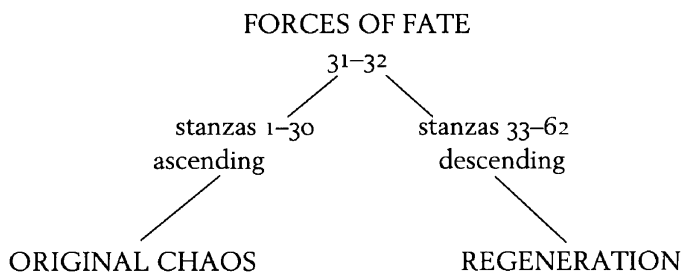

Fig. 1: The architecture of *Vǫluspá* according to Boyer (1983, 131)

1.2 Evidence of classical rhetorical thought

In his *Altgermanische Dichtung*, Andreas Heusler (1957, 190) claimed that *Vǫluspá* was written by an Icelandic cleric who was fond of his pagan traditions but whose thought was deeply embedded in humanism and Christianity. Discussing the Christian context of *Vǫluspá*, Ursula Dronke (1997, 93) states in a similar but more reserved fashion that "[t]he poet of *Vǫluspá* must have lived, at some time of his life, in a com-

munity where Christian thought was familiar and he had come to comprehend at least certain aspects of it well.”

Out of a scholastic perspective, it should eminently be possible to trace classical rhetorical elements in the poem. In my opinion, much of its structural arrangement and stock of rhetorical figures is directly influenced by or even derived from classical oratory (cf. the works of Beda Venerabilis). There are strong indications that the composer of *Vǫluspó* was well versed in the art of rhetorics and that he had access to the scholarly and verbal tools of the *ars eloquentiae* or *ars oratoris*. In this light, *Vǫluspó* provides an example of how diverse strands of different origins were energized and transformed into an inspiring coherent vision of powerful dynamics and influential force. Classical rhetorics was a suitable means to achieve this aim. Examples for the huge inventory of rhetorical figures deployed in *Vǫluspó* shall be given below.

To begin with the central feature of the *antitheton* which provides the underlying construction or ‘substructure’ of *Vǫluspó*. (For the importance of the *antitheton* in classical oratory see Lausberg 1990, §§ 787–807.) It has already been noted that the compositional technique of antithesis is central to the literary texture, as it reflects the plan of the universe in the mind of the creator. In the design of a building, ‘substructure’ refers to the solid base or foundation that lies under the ground to support the whole architecture. The substructure of our text is determined by Óðinn’s encounter with the *vǫlva* — a vis-à-vis of protagonist and antagonist which recurs throughout the poem (cf. ch. 2.2).

Moreover, the author of *Vǫluspó* establishes an inextricably entwined network of antithetical relationships, thereby applying the formal technique of *emphatic alliteration* which is well-grounded in the Old Germanic craft of verbal composition. Thus, antithetical duads are marked throughout the poem, e.g. *Heiðr* — *húsa* (*Vsp.* 21), and *angan* — *illrar brúðar* (*Vsp.* 22), where an *oxymoron* comes in (cf. Link 1985, 114–15). The *oxymoron* plays on inherent contradictions, usually reinforcing a binary opposition of two neighbouring terms that form a unit. As Lausberg (1990, § 807) puts it, “[d]as Oxymoron ist die gerafft-enge syntaktische Verbindung widersprechender Begriffe zu einer Einheit, die dadurch eine starke Widerspruchsspannung erhält”.

Referring to *Heiðr*’s incursion into the homes of men in *Vsp.* 22, it is said that she is the ‘pleasure’ (*angan*) of every ‘wicked woman’ (*illrar brúðar*) who is enraptured by her enchantments and shiny appearance — an inner contrast playing on the binary opposition between good and evil. For *angan* basically connotes positively charged sentiments but no

indecenty or spoiled condition. Another striking example is provided by the refrain of stanzas 44–49–58, where the closing line *um ragna rǫc / rǫmm, sigtýva* conjoins the ‘fatal doom’ (*ragna rǫc*) and the ‘victorious gods’ (*sigtýva*). Semantically, this figure creates a vehement contradiction in terms, for downfall and victory are incompatible: The perfect order of the cosmos is disrupted.

Parenthesis is involved in the enumeration of the four bad Ages as mentioned in *Vsp.* 45:7–10: *sceggöld, scálmöld / scildir ro klofnir // vindöld, vargöld / áðr veröld steypiz* “an axe age, a sword age — shields are riven — a storm age, a wolf age — before the world collapses”. This rhetorical technique produces a marked rhythm which is in tune with the dramatic course of events leading to *ragna rǫc*. Furthermore, it applies to *Vsp.* 2 where a marked contrast in terms of height is stressed through *emphatic alliteration*, whence the word pair *miǫtvið — mold* in the closing line (cf. Meissner 1939). This stanza is particularly interesting with regard to the parenthetical connection of its final half-line *fyr mold neðan* which is paralleled by *fyr iǫrð neðan* in *Vsp.* 43:6:

<i>Vsp.</i> 2	Ec man iǫtna, þá er forðom mic nío man ec heima, miǫtvið mæran,	ár um borna, foedda höfðo; nío íviði (H: íviðior), fyr mold neðan.
---------------	--	---

I remember the primordial giants, who had reared me
in Ages long past.

I remember nine worlds, nine witches of the woodlands,
the splendid World Tree — beneath the ground.

Other rhetorical figures which the author of *Vǫluspó* seems to be particularly fond of are *hyperbaton* and *tmesis*. For a classical definition of *tmesis* see Lausberg (1990, § 718): “Die (nur poetische) Tmesis ist die Trennung der beiden Bestandteile eines Kompositums durch das Dazwischentreten eines anderen Satzteils. In der homerischen Sprache als ein normales Phänomen lockerer Wortkomposition üblich, ist die Tmesis von hier aus als metrisches Mittel in in der griechischen und lateinischen Poesie mechanisiert worden”. In this literary mode, closely connected words or elements of compounds are disconnected through the intercalation of one or more other words or particles, e.g. *gap var ginnunga* (*Vsp.* 3:7).

An issue of great importance to the textual structure is the classical figure of *concatenatio* which produces the feeling of coherence and on-

going change — “eine abrollende Handlung” in Andreas Heusler’s sense (1957, 190).

This kind of graded arrangement involves two different subtypes: initial repetition which is *anaphora* and end repetition which is *epiphora* (Lausberg 1990, §§ 629–632). In addition, there is a mixed type termed *complexio* (Lausberg 1990, §§ 633–34). The author of *Vǫluspǫ* abundantly uses this rhetorical figure, especially the anaphorical subtype (cf. also Dölvers 1969). Mention must here be made of the two refrains *þá gengo regin öll á rofstóla, ginnheilög goð, oc um þat gættuz* “Then all the ruling powers, the most holy gods, ascended their thrones and took counsel” (*Vsp.* 6–9–23–25) and *vitöð ér enn, eða hvat?* “Do you know even more, so what?” (*Vsp.* 27–28–33–35–39–41–48–63). It may be recalled that these recurring lines stand in a complementary distribution. As regards formal composition, the first refrain pertains to the ascending sequence (*Vsp.* 1–30), opening the stanzas in question, whereas the second one constitutes a closing line. The tone in both refrains is markedly different. The first one may be regarded as “a justification, a theophany”, whereas the second one is an impassioned rhetorical phrase invoking a tremendous downfall: “henceforth there will be no more creation, only destruction” (Boyer 1983, 122, 124).

To put it differently, this shifting line marks a transition from creativity via powerlessness to apprehension and fear. After being involved in the act of creation, the resources of the *Æsir* are bound to dwindle continuously — an evolutionary process ultimately leading to degeneration and downfall (cf. Mundal 2001). Incidentally, this is why the *Dvergabula* (*Vsp.* 11–16) should not be regarded as a secondary interpolation, but rather as a crucial step in the process of creation: the skills of the *Æsir* are successively transferred to the dwarves (see also Wanner 2001, 205).

As a matter of fact, the *Æsir* do not match up with the divine creator or demiurge, since they are subjected to the Forces of Fate. Out of this perspective, it seems plausible that the author of *Vǫluspǫ* regarded the *Æsir* merely as fulfilling their task within the divine plan. Once their mission is accomplished, they have to give up their status. Thus, *Vǫluspǫ* operates with a highest god (Christus-figuration mentioned as *hinn ríki* in 58 *H*-manuscript) and a pantheon of demigods, viz. *Æsir* and *Vanir*. (On the interpretation of *hinn ríki* in this four-line stanza cf. Dronke 1997, 87.) This gives a clear hint that we are dealing with a patristic poem written by a clergyman.

As regards further refrains, one complete stanza in the descending

sequence centred on *ragna rǫc* (*Vsp.* 33–62) is reiterated thrice to produce an impressive effect on the audience:

<i>Vsp.</i> 44–49–58	Geyr (nú) Garmr miȝc festr mun slitna, fiȝlð veit hon frœða, um ragna rǫc,	fyr Gniphelli, enn freki renna; fram sé ec lengra rǫmm, sigtýva.
----------------------	---	---

(Now) Garmr howls loudly before Gniphellir;
the fetter will break and the wolf run free.
She has a great store of knowledge,
I see farther into the future:
the forceful doom of the victory gods.

In a previous contribution (Schulte 2002a), I introduced the term ‘numerical concatenation’ to designate a subtype of *concatenatio* which is based on number (for a fuller account see ch. 3.2). It is evident that balanced patterns are created by means of numbers taken to be allegorical, and that these patterns are destined to produce either harmony or dissonance and tension. Vitally important in this conjunction is the recurring half-line *unz þriár kvámo* — “until three of them came” (*Vsp.* 8–17). As far as textual criticism is concerned, a new consensus seems to be in sight. Sound philological method requires us to regard *þriár*, not *þrir*, in *Vsp.* 17:1 (*R*- and *H*-manuscripts) as a correct and fully intended form, deliberately chosen to suit its purpose within the lay’s texture (see Schulte 2002a, 138; furthermore Mundal 2001, 200–201 and Steinsland 2001, 252).

Numerical concatenation forms part of a network of correspondences, iterations and parallel arrangements by means of number; for more detail see ch. 3.2. In a similar textual mode, the contiguous stanzas 30 and 31 are concatenated through the figure of *gradatio*: *sá hon valkyrior, vítt um komnar* “She saw valkyries, come from afar” (*Vsp.* 30:1–2) — *ec sá Baldri, blóðgom tivor* “I saw (the doom allotted to) Baldr, the bloodied god” (*Vsp.* 31:1–2). This type of modified iteration (*G* ‘variierende Wiederholung’) implies only loose contact between the repeated phrasal elements even allowing for altered inflectional forms, whence the scenic shift between *ec* ‘I’ and *hon* ‘she’. This figure is rhythmically deployed in the descending sequence of *Vǫlospǫ* where the evil portents and forebodings of *ragna rǫc* are forwarded (see ch. 2.6). Again it conveys the strong impression of inner coherence in depicting one single poetic theme or *topos*. For the same reason, the verbal action of the

three roosters, loudly ringing in *ragna rǫc*, is repeated thrice by the Old Norse verb *gala* ‘crow’ in stanzas 42–43:

<i>Vsp.</i> 42	Sat þar á haugi gýgiar hirðir, gól um hánom fagrrauðr hani,	oc sló hǫrpo glaðr Eggþér; í gaglviði sá er Fjalarr heitir.
----------------	--	--

There on a mound sat glad Eggþér, the giantess’ herdsman,
striking the harp.

On the gallows tree crowed the bright red rooster,
whose name is Fjalarr.

<i>Vsp.</i> 43	Gól um ásom sá vecr hǫlða enn annarr gelr sótrauðr hani,	Gullinkambi, at Heriafǫðrs; fyr iǫrð neðan, at sǫlom Heliar.
----------------	---	---

Gullinkambi crowed to the Æsir;
he wakes the heroes of Herjafǫðr.

Yet another one crows beneath the ground,
a soot-red cock, in the halls of Hel.

As regards further rhetorical devices, mention must next be made of *figura etymologica* which involves an inner accusative. *Vsp.* 20:ζ–12 relates the functions of the three Norns of Fate, one of them being *leggja lög* — ‘determining the lots (of men)’:

<i>Vsp.</i> 20	Þær lǫg lǫgðo, alda bornom,	þær lif kuro ørǫg seggia.
----------------	--------------------------------	------------------------------

They established laws and the fates of men
and chose the length and way of their lives.

There are occurrences of *tautologia* in *Vǫluspá* as well. For its deployment in classical rhetorics see Lausberg (1990, §502). Stanza 21:9, for instance, makes use of an *asyndetic tautology* with a well-known parallel in an anonymous *vísa* of the 10th century (Gering 1927, 27).⁴ Here, the tautological technique enforces upon Gullveig’s untrammelled *mígr*

⁴ The *asyndeton* refers to the omission of a conjunction, in the following case the connector Old Norse *oc*. See in general Lausberg (1990, §709): “Das Asyndeton ist das

power which the Gods are unable to subdue. The adverbial phrase *opt ósialdan*, lit. “often, not seldom”, marks their helplessness and inefficiency in tackling her untamed vitality:

<i>Vsp.</i> 21	Þat man hon fólcvíg er Gullveigo oc í hǫll Hárs þrysvar brendo, opt, ósialdan,	fyrst í heimi, geirom studdo hána brendo; þrysvar borna, þó hon enn lifir.
----------------	--	--

She [the *vǫlva*] remembers the first war in the world,
when they riddled Gullveig with spears and burned her
in Hár's hall;
— thrice burned, the thrice born one —
often, repeatedly, and yet she is still alive.

Finally, in *Vsp.* 56:9–12 the figure of *litotes* is traceable in conjunction with the apocalyptic fight between Þórr and the *Miðgarðormr*. For the classical domain of this rhetorical figure see again Lausberg (1990, §§ 586–88). Although both combatants are mortally wounded in this bloody encounter, Þórr's superiority is evidenced by his making nine strides at the end of the fight. (For a numerological interpretation of this scene see ch. 2.5.) The closing half-line *níðs óqvíðnom*, lit. “of derision unafraid”, deploys the figure of *litotes*, indicating that Þórr's fame after death will be undisputed (Kuhn 1968, 159):

<i>Vsp.</i> 56	gengr fet nio neppr frá naðri,	Fiǫrgyniar burr níðs óqvíðnom.
----------------	-----------------------------------	-----------------------------------

Mortally wounded, *Fiǫrgyn*'s son, his fame being certain,
strides nine steps away from the serpent.

Undoubtedly, there are certain figures in the poem which are specifically Nordic. Among them is the *kenning*-type which is most frequently deployed in Skaldic verse (see Stefán Einarsson 1963–64; von See 1980; Marold 1983). For an analysis of kennings in *Vǫluspá* cf. Schach (1983). Other rhetorical figures such as pun or double sense may be characterized as belonging to a common stock of poetic figures in different cul-

Gegenteil des Polysyndeton (s. § 686): es besteht also in der Weglassung der Konjunktionen. Die Wirkung ist die der pathetisch-vereindringlichenden Steigerung“.

tures, paralleled for instance by the *śleṣa* in Old Indian poetics (cf. Winternitz 1920; Gerow 1977). As far as *Vǫlospǫ* is concerned, a good example of punning is provided by the ambivalent name *Heiðr* in stanza 22 which plays on several strings: first it alludes to her provenance and living in the wild (ON *heiðr* = E *heath*)⁵, second it relates to her enticingly shiny appearance (ON *heið-r* 'lustrous'), and third it denotes 'glory' or 'honour' (ON *heiðr*, gen. *heiðr-s*), thus setting up clear links with her double *Gullveig* who insinuates herself into the realm of the *Æsir* (*Vsp.* 21). Moreover, *Heiðr* appears as a *vǫlva*'s name in *Hyndlolióð* and other later sources, which ties her in with the seeress relating the poem (see McKinnell 2001, 396–97; cf. fig. 5 below).

To sum up, clear traces of classical rhetorics are in evidence. Some of them solely pertain to the poetic level, others are responsible for the rhythm and compositional dynamics of the lay, notably *antitheton*, *parenthesis* and *concatenatio*. Even if a good deal of these figures in *Vǫlospǫ* may be derived independently from classical oratory, the poetic register of the poem as a whole indicates close typological relationships with the cultural heritage of Europe. It remains to be shown in the following paragraphs that these preliminary findings may be further confirmed by numerical and numerological analysis.

2 Numerological composition: number symbolism

To this point, we have mainly dealt with formal and rhetorical structure which characterizes *Vǫlospǫ* as being part of a European consensus. But the 'language of containment' involves another specific constituent which is number. Numerological composition is an extension of the allegorical technique to be termed 'allegory by numbers'.⁶ Verbal and numer(ological) structures coexist side by side underlining each other's significance. This is why number symbolism is often found in close connection with the use of symmetrical and graded structural arrangements.

⁵ Kvaran and Jónsson (1991, 286) do not suggest the equation of the proper noun *Heiðr* and the feminine *jō*-stem *heiðr* 'heath' (accusative *heiði*), although it is of vital importance to the lay's semantic network (see Schulte 2002a, 139–40). Note, for instance, the antonymous lexical relationship between *heidur* 'heath' and *baur* 'pasture fenced off from it' in Faroese (see e.g. Jacobsen / Matras 1961, s.vv.).

⁶ For modern studies in number symbolism see Røstvig (1990b; 1994) and Dunlop (1990); cf. also Curtius (1948, 493–504), furthermore Butler (1970a; 1970b), Hopper (1969) and Heninger (1977), chs 1 and 4. On numerological patterns in *Vǫlospǫ* see the following sections.

By the same token, number is part of the overall composition, making up a network of correspondences, concatenations and antitheses (cf. ch. 3). It follows that numbers in a literary work are to be regarded as important types that set up links between parts of the whole to establish unifying structures (e.g. Røstvig 1990b, 514). Numerology therefore is not grounded in mysticism but in a true literary science.

Referred to the harmony of the world, the *harmonia mundi*, it has already been noted that the architecture of the universe demands perfect symmetry to mirror the underlying pattern in the mind of the creator. Hence the fundamental desire to erect a simple number-based system reflecting the order of the universe (cf. Butler 1970a, 53). Harmony is basically imposed upon the world by means of number. This applies particularly to the numerological design of the cosmos as perceived by scholars and philosophers. Though in permanent change and transition, all forces of the cosmos are in a subtle state of equilibrium, its cyclical nature correlating with the 'spherical' numbers (see especially ch. 2.3). By analogy with mathematical laws, the equal balance of the universe with its inherent cosmic correspondences and regularities is most conveniently and stringently formulated in terms of number (cf. Heninger 1977, 131). Recall the following axiom in the *Book of Wisdom* 11:21, which serves as the leading idea of the present approach: "Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti" — "thou hast ordered all things in measure and number and weight".

It goes without saying that this topos of numerical order required logical consistency based upon skill and discrimination. In his *Numerorum mysteria*, the medieval encyclopaedist Pietro Bongo stated:

Number is an original natural principle of the structure of reason; however those who have no minds, like the brutes, do not number, and so number is the principle of those who are affected by reason. (Bongo 1618, 1; quoted from Butler 1970a, 79)

Turning our attention to *Vǫlospǫ*, there are indications of higher-scale number symbolism in the poem. It is important to note the wide range of symbolical number values which is restricted through context. Even the same number may be taken either in a positive or negative sense according to circumstances (e.g. Røstvig 1990b, 514). This applies in part to the numbers 'two', 'three', 'nine' and 'twelve' in *Vǫlospǫ*. In what follows, the numerical focus rests on the chief numbers 'one', 'two', 'three', 'four', 'nine', 'twelve', as well as 'nihil' (cf. also Schulte 2002a). Particularly important to the texture of *Vǫlospǫ* are 'spherical' or 'cyclic'

numbers approximating the perfection of the circle, notably ‘three’ and ‘nine’ — whereas ‘four’ and ‘twelve’ are implicit only in the formal arrangement of the poem (see chs 2.3–2.6).

It will be investigated in ch. 3, how formal numerical structure in *Vǫluspá* interacts with an allegorical level of number values. This literary mode of numerical composition is most adequately described by a topomorphical approach as already outlined in the introductory chapter. For the deployment of number-based topomorphical analysis see generally Røstvig (1990a; 1994) and Eriksen (1987, 2001).

2.0 The number ‘nihil’

‘Nihil’ is firmly established in the conceptual system of *Vǫluspá*. The Old Norse term *ginnunga gap*, which reappears in *Snorra Edda*, is generally rendered into English or German as an unstructured ‘yawning cleft’ in the times of yore — “a ‘yawning emptiness’, from whose unimaginable magnitude the ‘magic’ of the supernatural powers would emerge” (Dronke 1997, 113). As for the basic notion of *ginnunga gap*, Hugo Gering (1927, 6) proposes “eine weite öffnung von klüften, d.h. ein ungeheurer gähnender abgrund, ein chaos”, whereas Jan de Vries (1930–31) emphasizes the magical element in “der mit magischen Kräften erfüllte Urraum”:⁷

Es war in jener Urzeit nur ein leerer Urschlund da, ein *immane baratrum abyssi*, wie es ein Scholion in Adam von Bremens Kirchengeschichte (IV, 39) beschreibt und dessen Namen er als *Ghinmendegop* wiedergibt. Dieser Mitteilung dürfen wir entnehmen, daß die Vorstellung von *Ginnungagap* bei allen skandinavischen Völkern verbreitet war. (de Vries 1957, 361)

The abysmal void of chaos is part of an exposition of nothingness and non-existence in *Vǫluspá*. At this initial stage of cosmic creation, the open space of *ginnunga gap* signifies the complete absence of everything:

<i>Vsp.</i> 3	Ár var alda, vara sandr né sær iǫrð fannz æva gap var ginnunga,	þat er Ymir bygði, né svalar unnir; né upphiminn, enn gras hvergi.
---------------	--	---

⁷ Already Guðmundur Andrússon in his *Lexicon Islandicum* (1999[1683], 56) glosses *ginnunga gap* as: “Abyssus, gap etiam hiatus Oris vel Terrae, Ostium Fluminis & c.”

In the beginning of time, Ymir was alive.
There were neither sands, nor sea, nor cool waves.
The earth didn't exist, nor did the upper sky,
— there was a vast void — but grass nowhere.

Although this cosmic conception is generally deemed autochthonous Nordic, there are cogent reasons to challenge this view. I strongly suspect this term to be designed by analogy with European medieval thought. It may be noted in passing that this issue not only touches upon the composition of *Vǫlospǫ* but upon Norse mythology as a whole. In classical cosmogony, 'nihil' or 'nothingness' is the base that God uses for the *creatio ex nihilo* (Heninger 1977, 16, 26). The primeval state of non-existence is directly linked to the notion of chaos as the exact opposite of cosmos. This central idea of European medieval thought found its expression in several cosmographical diagrams. An early French humanist such as Charles de Bouelles depicted *deus de nichilo creans universa* (see illustration in Heninger 1977, 16). *Vǫlospǫ*, stanza 5, reflects this state of unstructured chaos by the disorder of the sun, moon and stars who have not yet found their stations.

In a famous passage of his *Timaeus* (28C), Plato renders the antonym of 'nihil' as *τὸ πᾶν*, which is translated into Latin as *omnes* and into English as 'the All' (cf. ch. 2.1). Given these equations and antitheses, it is far from daring to suggest that the Norse conception of *ginnunga gap* relies heavily on Continental traditions of cosmogony. From the beginnings of philosophical speculation, there was a fundamental dispute on the issue of pre-existent matter with two competing solutions (Heninger 1977, 26–27). First, there was the widely held view that God created the world out of nothing (as seen for instance in *Genesis* with its common *ex nihilo*-interpretation). Second, many philosophers who pondered on the origin of origins assumed that pre-existing substance was merely shaped and patterned by God according to a predetermined plan (the view of Plato's *Timaeus*). In a personal interpretation, the author of *Vǫlospǫ* ingeniously conjoined these two incompatible strands by intercalating a 'mytheme': the ancient Ymir myth, or myth of creation. For detail see Turville-Petre (1964, 275–78). This interlude offers a unique solution to the problem of origin, conflating both pagan Nordic and classical European thought. The androgynous giant Ymir who dwells in the vast void of *ginnunga gap* embodies the primary matter and, consequently, has merely to be patterned into new shape by the *Æsir*:

Þeir [Bors synir; M.S.] tokv Ymi ok flvttv imitt Ginvnga gap ok gerþv af honvm iorþina, af bloþe hans sæiN ok votnin. Iorþin var gor af holdinv, en biorgin af beinvnvm, griot ok vrþir gerþv þeir af tavnvm ok ioxlvvm ok af þeim beinvm, er brotin voro. (Finnur Jónsson 1931, 14–15)

“They took Ymir and transported him to the middle of Ginnungagap, and out of him made the earth, out of his blood the sea and the lakes. The earth was made of the flesh and the rocks of the bones, stone and scree they made out of the teeth and molars and of the bones that had been broken.” (Faulkes 1987, 12)

This antithetical relationship between *ginnunga gap* and Ymir prefigures the fundamental opposition between ‘nihil’ and ‘one’, or ‘nothingness’ and ‘all’ in the structured world. The Nordic creation myth as depicted in *Vǫluspá* appears as an ingenious syncretistic rendering of pagan lore inspired by continental European traditions referring to the *creatio ex nihilo*. In any case, influences from cosmological ideas centred on Pythagorean-Platonic and biblical traditions are beyond doubt.

2.1 The number ‘one’

‘One’ is a firm pole or centre on the plane, signifying both ‘unity’ and ‘substance’, viz. the primary matter of the universe. It may represent the ‘monad’ and stand for creation. Our poem invokes several mighty symbols of oneness. Among them is the androgynous giant Ymir dwelling in the abyss of *ginnunga gap* as well as the World Tree and the golden gameboards (*gullnar tǫflor*), but last but not least the *vǫlva* or seeress relating her vision to Óðinn: “The *vǫlva* herself, the most impressive figure in the whole poem, however, emerges alone” (Jochens 1990, 272). Referred to the basic network of relationships, the fundamental opposition is between the vast void of *ginnunga gap* and the structured world, whence the antithetical duad of ‘nihil’ versus ‘one’ (cf. Heninger 1977, 26). With regard to this archetypal pattern of classical cosmography, S. K. Heninger remarks:

The concept of cosmos assumed a beneficent deity, the divine monad of the Pythagorean school. This Holy One began the creation with an archetypal idea to which he gave physical extension into a time-space continuum, thereby producing the universe as we perceive it. Because the creating deity is beneficent, his creation is good and beautiful. Because he worked from a rational plan, it is orderly, with the endless variety of the world carefully organized into a systematic arrangement.

Each item has its proper place, and is related both to the whole and to every other item — hence *universe*. The word, in fact, comes from L. *unus+versus*, and means literally “that which rolls around as one”. The heavens continually circle in their course and carry all with them in a regulated movement. (Heninger 1977, 7)

While the primeval abyss signifies ‘chaos’, the creation of the universe is equal to ‘perfection’, whence the equation $\text{Κόσμος} = \text{πάν} = \text{omnes} = \text{‘all’} = \text{‘universe’} = \text{‘perfection’}$ and even ‘Christ’, since English poets equated πάν and God the Son (Heninger 1977, 26). God is the simple unity, the all-embracing circle with center everywhere and circumference nowhere. *Vǫlospǫ* invokes this symbolism in connection with the world ash Yggdrasill which is the tree of cosmic unity and order (for detail see Steinsland 1979). Since it is the axis of the structured universe, the World Tree embodies harmony and oneness *in nuce*. Moreover, as evidenced by its Old Norse designation *míotviðr* in *Vsp.* 46, Yggdrasill is etymologically in line with OE *meotod* ‘fate, god’ and OS *metod* ‘measurer, regulator, fate’ (de Vries 1962, 390). In this sense, Yggdrasill is the ‘dispenser of fate’ bearing the destiny of the whole world — a notion that Meissner (1939, 218) translates as “schicksalhaftes Geschehen” or “Verhängnis”. (For a fuller account see de Vries 1956, 267–68 and Dronke 1997, 57, 144–45.)

Since the ash tree is affected by the decline of vital powers, the whole world is bound to decay and wither. This conveys a fatalistic attitude towards the course of events. Linguistically, the competing term *míotviðr* which appears in *Vsp.* 2 is central here, for it refers to measurement (G ‘Maßbaum’; Kuhn 1968, 142). More than half a century ago, Rudolf Meissner commented on this *hapax* word:

míotviðr, nur hier vorkommend, kann nichts anderes sein, als der Baum, der das Lebensmaß der Welt bestimmt; stirbt der Baum, so vergeht auch die Welt, und ein sinnreicher Mythos schildert, wie der Baum von feindlichen Wesen am Wipfel, den Zweigen und seinen Wurzeln dauernd angegriffen wird (*Grm.* 32–35), wodurch auch die Welt dem Untergang geweiht ist. Das bevorstehende Ende verkündet der Baum durch sein Erbeben und das Rauschen seiner Zweige (*Vsp.* 47). (Meissner 1939, 218)

But the world ash is also capable of rejuvenation. After *ragna rǫc*, it will flourish again as in olden times. This interpretation invokes the cyclic nature of the world in conjunction with ‘spherical’ numbers: hence

'three' and 'nine' provide a direct clue to the the numerical design of *Vǫluspá* (cf. chs 2.3 and 2.5). It has already been mentioned that the lay unfolds a rather complex network of correspondences and antitheses centred on Yggdrasill, e.g. the antithetical relationship with its negative counterpart, the mistletoe which is a perilous weapon (Turville-Petre 1964, 116).

The 'monad' as a key image of the Deity is associated with truth, light, and the cosmic 'mens', and there are interesting — though probably independent — Nordic parallels (cf. in principal Butler 1970a, 83). One of them is Óðinn's feature of one-eyedness. *Vǫluspá*, stanza 28, relates that Óðinn in times long past left his eye as a pledge in Mímir's well (*Mímis brunnr*), and Jan de Vries comments:

Der Sinn scheint nicht schwer zu finden, wenn wir nur Rücksicht nehmen auf die Eigenart des Riesen Mímir, der die Quelle besitzt (s. § 176); er gilt als ein Wesen, das tief verborgene Weisheit künden kann. Odin bekommt durch das Opfer seines einen Auges die Möglichkeit zu einer tieferen Schau; ... statt eines körperlichen Auges wird ihm ein geistiges zuteil. (de Vries 1957, 82)

This symbolical network can still be further extended by taking *Heimdallarhljóð* into consideration. Like Mímir's eye, it is hidden beneath the world ash. Consequently, the Norse god Heimdall(l)r who is responsible for this designation is located at the *axis mundi* as a guardian of the world. Summing up different strands of evidence, Jan de Vries remarks that the variants *Heimdallr* and *Heimdallr* refer to the World Tree or the vault of heaven, respectively. As might be suspected, the main argument rests on numerology:

Die neun Mütter des Gottes [mentioned in *Heimdallargaldr*, M.S.] symbolisieren die neun Welträume, deren Achse dieser Weltbaum bildet. Der Gott ist mit dem Widder verbunden, weil gerade dieses Tier der Himmelssäule als Opfer dargebracht wurde (z.B. dem lappischen Gott Waralden Olmay). (de Vries 1957, 240)

As with Óðinn's eye at Mímir's source, visionary insight is invoked by Heimdallr's *hljóð*. It may be noted, however, that the term *Heimdallarhljóð* defies a sound semantic interpretation. Yet again, its location as the centre of the cosmos provides a clue:

Ogleich das Wort *hljóð* niemals „Horn“ bedeutet, hat man es immer gerne mit dem Gjallarhorn, das *Vsp* 46 erwähnt wird, verbunden. So

entstand die Vorstellung des Götterwächters, der im Anfang des Weltunterganges in sein Horn stößt, eine Vorstellung, die wieder kräftig an christliche Anschauungen gemahnt. . . . Als Mittelpunkt des Kosmos heißt er [Heimdallr; M.S.] deshalb auch *heimskr*, das hier wohl durch den Dichter absichtlich verwendet wurde, damit ein Doppelsinn hineingelegt werden konnte. (de Vries 1957, 241–42)

To sum up, Yggdrasill and related mythological concepts in *Vǫlospǫ* make up symbols of oneness and unity, alluding to balance and centricity — the equilibrium of the cosmos in its many guises. The prosperity of the world and the mental gift of vision are bound up with it.

2.2 The number 'two'

'Two' represents two opposite poles on a straight line. It is first of all the number of imperfection, symbolizing 'evil' and 'discord' in many contexts (Butler 1970a, 73). Since plurality is regarded as the root of evil in medieval thought, 'two' is deteriorated in relation to the unity or trinity (Hopper 1969, 165). In consequence, duality and division are natural expressions of the 'law of polarization'. In a topomorphical perspective, antithesis is an issue of great importance to the texture of *Vǫlospǫ*. For the *antitheton* as a classical rhetorical figure see ch. 1.2. The antithetical network of the lay involves duality of different kinds, viz. good — evil, order — chaos, one — nihil, creation — destruction, rejuvenation — decay, but last but not least the constellation protagonist — antagonist. Apart from the antonymous relationships just mentioned in chs 2.0–2.1, the basic constellation occurs as the antithetical duad Óðinn — *vǫlva*:

Outside and alone our sibyl meets *inn aldni*, Óðinn. Face to [face; M.S.] with the chief god she withstands his fierce look as he tries to gain from her knowledge about the future (str. 28). . . . Her next statement *alt veit ek, Óðinn* (I know everything, Óðinn), including where he has hidden his eye, is indicative of the self-assurance and superiority that is veiled in her rhetorical questions. (Jochens 1990, 272–73)

Obviously, this initial scheme is of great importance to the substructure of *Vǫlospǫ*, as it is constantly played on throughout the text. Lending the poem its vital force, this tension is maintained until the end of the soliloquy when the *vǫlva* finally sinks away: *nú mun hon sæcqvaz* (*Vsp.* 66:8). Since these systematic interrelations have been treated else-

where, I do not dwell on them here (see Jochens 1990 and Schulte 2002a). Owing to various self-projections, the seeress is mirrored in different shady personalities who severely trouble and intimidate the Æsir, viz. the enchantress Gullveig-Heiðr (*Vsp.* 21–22) and the three recurring giant maidens: *þriár þursa meyiar* (*Vsp.* 8–17). With time, the resources of the Æsir seem to be strongly counterbalanced by diametrically opposed forces, hence the vivid impression of anxiety (cf. Mundal 2001).

As regards configurational structure, Gullveig and Heiðr in stanzas 21–22 may be regarded as a duplication: “Heiðr is Gullveig reborn” (Turville-Petre 1964, 158; critically however McKinnell 2001). It has already been noted that these two names are intertwined in several ways. By the same token, the three gods Óðinn, Hœnir and Lóðurr who animate the lifeless tree-trunks Ascr and Embla in *Vsp.* 17 turn out to be a triplication of the supreme god Óðinn *in optima forma* (see ch. 2.3). Again, this trinity is counteracted by effective self-emanations of the *volva*, viz. the three giantesses or *þursa meyiar*. What matters in this conjunction is the numerical design of *Vþlospó* with its deployment of repetitive structural patterns. These compositional aspects of numerical substructure will be further explored in ch. 3.2.

Antagonism results in fierce battle and hostile encounters. Thus, dualism is first of all reflected in on-going warfare. The involvement of the Æsir in two different conflicts renders the case as an inescapable course of events: *their* destiny has chosen *them* (see fig. 2). Obviously, the gods suffer from ambivalence, facing a severe lack of cohesion and integrity. As I have argued elsewhere (Schulte 2002a, 139), this lack of integrity is partly based on the fact that gods such as Óðinn and Þórr have giant blood in their veins. Their inner dissolution becomes the dissolution of men, as the fate allotted to the gods is bound up with the fate of men, never allowing them to escape their destiny. Like human beings then the gods are part of the divine creation and hence part of the eternal return. For this reason, there is no principal difference between the two classes of beings. The inner schism of the gods is signalled by their double conflict (fig. 2):

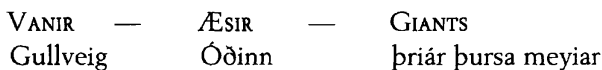

Fig. 2: Antagonism: the double conflict of the Æsir

It is known from other sources that this conflict involves conspiracy, treason and treachery on behalf of the *Æsir* where the god *Loki* plays a prominent role (see e.g. Schach 1983, 94–95). *Vǫluspó* lays stress both on the violent measure of the *Æsir* and their deceitfulness through fourfold reiteration of their oath-breaking:

<i>Vsp.</i> 26	Pórr einn þar vá, hann sialdan sitr, á genguz eiðar, mál ǫll meginlig,	þrunginn móði, er hann slikt um fregn; orð oc soeri, er á meðal fóro.
----------------	---	--

There, Pórr was the only one who slew, swollen with rage
he seldom sits idle, when he learns such things;
oaths were broken, pledges and promises,
all solemn vows that had been exchanged.

Another antithetical duad aims at the war god Óðinn and the innocent Baldr — both being representatives of two opposite World Ages, viz. a passing and a coming one. The old paradigm is represented by Óðinn and Pórr both having a clear connection with war (cf. Kroesen 2001, 104–105). As for number symbolism, the way of the world is embodied by the cyclic number ‘nine’; hence *nío heima* ‘nine worlds’, which will be further explored in ch. 2.5.

The composer of *Vǫluspó* perceived dualism and ambivalence as direct causes for the disruption of cosmic order and the ruin of the world. On the rhetorical level, this is eminently shown by the poets fondness for the *oxymoron* (see ch. 1.2). Again, this gives a clear hint of a scholastic setting. A hidden message on the semantic level may then be that ambivalence ruins life. In the typological system of the poem, gold, for instance, is charged with positive and negative values. While its original connotations are highly positive (as evidenced by the golden game-boards of the gods), there are inverse allusions to greed and intoxication, especially where the enticing *Gullveig* enters the scene (*Vsp.* 21). Originally, gold alludes to a state of ultimate perfection and balance, viz. ‘eternal life’ (for semantics see Schulte 2002a, 137, 140). Thus, the golden game-boards (*gullnar tǫflor*) add to the impression of original harmony reflecting the design of the cosmos in the mind of the creator: The highest class of beings, the gods are at their ease and celebrate life. Cyclicity, therefore, is invoked when the golden game-boards of olden times are finally retrieved in the new World Age (*Vsp.* 8 and 61).

On the other hand, ‘two’ may also allude to a state of harmony and

reconciliation, when duads are reunited just as day and night at the crack of dawn. Most importantly, the fact that Hǫðr and Baldr live peacefully together after *ragna rǫc* bears witness that discord and quarrel are finally made up (*Vsp.* 62). There is a new spirit of innocence and peace in this prophetic stanza:

<i>Vsp.</i> 62	Muno ósánir bǫls mun allz batna, búa þeir Hǫðr oc Baldr vé valtíva —	acrar vaxa, Baldr mun koma; Hroptz sigtóptir, vitð er enn, eða hvat?
----------------	---	---

Unsown fields will bear grain and all grief will be assuaged,
Baldr will return;
Baldr and Hǫðr will inhabit the ruins of Hroptz's victory hall
(∩: valhall),
the sanctuary of the gods. — Do you know even more, so what?

Here, duality is suspended by the notion of peace and reconciliation. In a similar vein, the first human couple, Ascr and Embla, who directly correspond to Adam and Eve in the Scriptures, represent the prosperous mankind (*Vsp.* 17). As a matter of fact, this 'mytheme' is of further interest, since it turns out to be configured by the author of *Vǫlospó* himself. Stressing its uniqueness, Gro Steinsland (2001, 262) argues that "Ask og Embla er relatert både til verdenstreet Yggdrasil og til Bibelens Adam og Eva". She concludes that the anthropogony myth of *Vǫlospó* is an analogical rendering of the composer patterned on the Bible. Once this working hypothesis is accepted, it is tempting to argue that several other groupings within the lay are scholarly inventions with strongly altered pagan traditions or none at all behind them (cf. ch. 3).

2.3 The number 'three'

'Three' is a circular number closely related to 'one' in conveying the notion of balance, completion and unity (cf. ch. 2.1). It is equally close to the number 'nine' which is its square and intensification: *thrice three* (see ch. 2.5). This is one of the most revered and sacred numbers both in heathen and Christian belief finding its highest Christian expression in the Trinitas. Everything is organized hierarchically in triple arrangements (Butler 1970a, 74). Moreover, 'three' is the earthly symbol of ultimate perfection and reconciliation which overcomes dualism (e.g. Hopper 1969, 138).

In his chapter on the number ‘three’, the late sixteenth-century encyclopaedist Pietro Bongo — building on Patristic and Medieval sources — related that the Pythagoreans called it *Iustitia* or ‘Justice’ because it shows how the central unit (the mean) keeps the other two in place, thus minimizing the tendency to defect and excess (cf. Røstvig 1994, 159). In Bongo’s view, all odd numbers have such a centre or mean within themselves as their unifying nexus so that they may be envisaged as a perfect circle, and, because the middle in this way mediates between the extremes, the number ‘three’ represents the beginning of all order. Out of this perspective, Plato remarks that “it is impossible that two things alone should be conjoined without a third” (*Timaeus*, 31 B–C).

From a scholastic perspective, the topos of order then explains why ‘three’ (along with its square ‘nine’) is *Vǫluspá*’s favourite number. On the whole, different tripartite configurations are in evidence. To begin with a commonplace in medieval literature and art, viz. the enumeration of sun, moon and stars which recurs so frequently in texts of the Middle Ages (Heninger 1977, 9–10). *Vǫluspá* attaches importance to the disorder of the cosmos at the early stages of creation:

<i>Vsp.</i> 5	Sól varp sunnan, hendi inni hægri sól þat né vissi, stiðrnor þat né visso, máni þat né vissi,	sinni mána, um himiniðdur; hvar hon sali átti, hvar þær staði átto, hvat hann megins átti.
---------------	---	--

The sun, from the south, the moon’s companion,
with her right hand cast her rays across the horizon of the sky;
the sun did not know where her dwelling was,
the stars did not know where there stations were;
the moon did not know yet what power he had.

Another tripartite structure is made up by the three spheres of the world, viz. *Miðgarðr*, *Hel*, and the mansion of the gods (*Hárs höll*) — all of them being united by the World Tree (see ch. 2.1). As designated by the Old Norse verb *gala*, a rooster will loudly ring in *ragna rǫc* in each of these three worlds (*Vsp.* 42–43). Referred to the three Times or Ages, Past — Present — Future, the Present may be viewed as an interim stage between the two World Ages ruled by Óðinn and Baldr respectively (see ch. 2.4). This transitional age is characterized by on-going warfare as the result of fateful deceitfulness.

Regarding configurational structure, the author of *Vǫlospjó* seems to be fond of hierarchical arrangements in triads which points at him being a scholastic. Among the high-powered trinities of the poem are the three gods Óðinn, Hœnir and Lóðurr who are responsible for the animation of man. Ascr and Embla are still feeble (*litt megandi*) and fateless (*orlog-lausa*), before being patted by the resourceful gods:

<i>Vsp.</i> 18	Qnd þau né áttó, lá né læti, qnd gaf Óðinn lá gaf Lóðurr	òð þau né hǫfðo, né lito góða; òð gaf Hœnir, oc lito góða.
----------------	---	---

They had neither breath nor reason, hair nor speech, nor fair countenance.

Óðinn gave breath, Hœnir gave reason, Lóðurr gave hair and fair countenance.

Based on convincing evidence, Gro Steinsland (2001) interprets this trinity as different hypostases of the supreme god Óðinn which means a triplication (“ulike hypostaser av Odin”; Steinsland 2001, 251, cf. also 259–60 with further arguments). This assumption ties in with the present analysis perfectly (cf. ch. 3.2). First of all it is sustained by the fact that the divine triad of *Vsp.* 18:5–7 is not found elsewhere. We are certainly reminded of the triad Hár — Jafnhár — Þriði in Snorri’s *Edda* alluding to the Trinitas. Turning our attention to Hœnir, it has long been noted that this god is a shadowy figure in the Norse pantheon “of whom next to nothing can be known” (Turville-Petre 1964, 132; cf. de Vries 1957, 268–72). Some fifty years ago, Anne Holtsmark concluded that this figure is merely an attendant of the highest god Óðinn:

Jeg konkluderer: Høne er en emanasjon av Odin, opptrer som dennes felle og arvtager; han hører til en bestemt side av døds kulten hvor haner har vært ofret, kanskje også vært brukt som orakelfugler. Han kan være representert av en »fillemann«, en utkledd dukke, men ved kultspillene har han opptrådt lys levende, en mann »i haneham«, som forrettet haneoffer eller bare var Odinsprestens assistent. (Holtsmark 1950, 53)

In a replay mode, Hœnir shows up again after *ragna rǫc*, when Óðinn has come to death in the final fight of the *Æsir* (see ch. 2.4). In the new World Age, therefore, Hœnir takes over one of Óðinn’s typical functions as a dieu magicien: *kiósa hlautvið*, lit. ‘choosing the wood for the

lots (of men)', or *G Losholz kiesen* — which means determining the destiny of men (*Vsp.* 63):

Hønes funksjon etter Ragnarøk 'å velge hlautved' må være nettopp denne prestens handling. Og denne rollen må Odin, le dieu magicien, ha hatt før; Høne er Odins arvtager. (Holtsmark 1950, 47)

On the whole, there can be little doubt that the focus of the poem — at least in the ascending sequence until *ragna rǫc* (*Vsp.* 1–30) — rests on the mighty god Óðinn, whose powers are organized hierarchically in triads. In a patristic setting this arrangement is clearly reminiscent of the Deity or Trinitas (cf. Butler 1970a, 74). But as noted before, the divine Powers are counterbalanced by the three giantesses — *þriár þursa meyjar* — who seem to be impressive self-emanations of the *vǫlva* or handmaidens conjured up by herself (for structural analysis see ch. 3.2). Consequently, the mighty god Óðinn is not equal to the demiurge, since God would certainly not be subjected to the Forces of Fate nor entangled in *ragna rǫc*.

Last but not least, there are the three Norns of Fate: *Urðr*, *Verðandi* and *Sculd* (*Vsp.* 20). These are often related to the three chronological stages of Past — Present — Future. Following the analysis of Paul Bauschatz (1982), Jenny Jochens takes this triad “to symbolize events that have taken place, that are in the process of happening, and that of necessity must occur” (Jochens 1990, 272; cf. also Dronke 1997, 128). In all probability, this configuration is indigenous Nordic but classical prototypes are in evidence as well. Two of the Norns may be later additions to form one of the powerful triads within *Vǫlospó*. As Jan de Vries remarks,

die unbestimmte Vielheit hat sich zu einer plastischen Dreiheit verdichtet. Die drei Nornen stehen mit den drei Moiren oder den drei Parzen auf einer Linie, und es besteht gar keine Veranlassung, hier wieder an eine Entlehnung zu denken. Aller Wahrscheinlichkeit nach kreuzen sich zwei grundverschiedene Vorstellungen. Die eine kannte eine ursprünglich namenlose und gestaltenlose, aber später persönlich gedachte Schicksalsmacht (*Urðr*); die andere bezog sich auf weibliche Wesen, die bei der Geburt hilfreich waren und das Los der Kinder prophezeiten; sie waren von unbegrenzter Zahl, aber traten gerne in der Dreizahl auf. (de Vries 1956, 272–73)

To conclude, several tripartite configurations as evident in *Vǫlospó* must

have permeated into Norse mythology well before the time of the poem (around 1000 A.D.).⁸ By his inventive nature, however, the author of *Vǫlospǫ* had a marked tendency to create new configurations by means of triads. They were modelled on different prototypes to suit a particular function within the lay's overall plan, whence again the strong suspicion of a poem inspired by patristic thought (cf. Heusler 1957, 190).

2.4 The number 'four'

In essence, 'fourness' relates to the Pythagorean tetragon, or more generally speaking to the square and the double square, which means the 'architectura ad quadratum' (on the underlying Platonic metaphysics of medieval geometry see Hiscock 2000). But the number 'four' also invokes the different complexions and ages of man, the seasons, the cardinal winds and the elements (for diagrams see Heninger 1977, 99–110). As a matter of fact, this basic numerical argument affects cosmic structure within a wider scope:

Harmony is imposed on the world by means of the number 4, as we may see in the 4 elements, the 4 qualities, the 4 seasons, the 4 kinds of creatures (...), the 4 motions (ascent, descent, progression, and turning round). ... Because 4 creates the number 10 (through addition of the four first numbers), the universe is also organized in terms of this number, which denotes a return to Unity. (Røstvig 1994, 51)

In Medieval thought 'four' is the smallest number that can provide an extended body or tetrahedron, as opposed to a point, a line, or a plane surface (triangle). In this sense, it exhausts the possibilities of spatial extension (Heninger 1978, 99). In Platonic cosmogony, there are four elements which make up the physical world. Therefore, four delimits the world's substance. Everything in the mundane or sublunary region — without exception — consists of earth, water, air, and fire.

In *Vǫlospǫ*, 'fourness' as such bears allegorical meaning at least twice, although the number remains unexpressed in both these cases. The first occurrence is more of an enumeration. *Vǫlospǫ* 45, lists four bad Ages of discord and discomposure, viz. *sceggöld*, *scálmöld*, *vindöld*, *vargöld* (for semantics see Gering 1927, 59–60). The four items are patterned accord-

⁸ By consensus, *Vǫlospǫ* is dated around 1000 A.D.; see e.g. Ström (1967, 167–68) and Jónas Kristjánsson (1990, 217). Although Andreas Heusler (1957, 191) argued for a definitely later date of the poem (middle of the 11th c.), there are few scholars today who share this conviction.

ing to the ratio 2:2 by means of parenthesis and alliteration (for these rhetorical devices see ch. 1.2):

<i>Vsp.</i> 45	Bræðr muno beriaz muno systrungar hart er í heimi, sceggöld, scálmöld, vindöld, vargöld, mun engi maðr	oc at þonom verðaz, syfiom spilla; hórdómr mikill, scildir ro klofnir, áðr veröld steypiz; øðrom þyrma.
----------------	---	--

Brothers will smite and slay each other,
 and sisters' sons betray their kinsmen.
 There is evil on earth and great whoredom;
 an axe age, a sword age — shields are riven —
 a storm age, a wolf age, before the world collapses.
 No man will show mercy to another.

Second, when *ragna rǫc* approaches, the *Æsir* fight four major fights which are clearly interlinked (*Vsp.* 53–56). These hostile encounters consist of four antithetical duads, viz. (1) Óðinn–Fenrisúlfr, (2) Freyr–Surtr, (3) Viðarr–Fenrisúlfr, (4) Þórr–Miðgarðormr (see fig. 3):

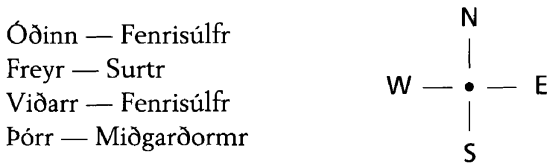

Fig. 3: The fourfold fight of the *Æsir* in relation to the cardinal points

Here the allusion to the four directions and cardinal points is obvious, since “[t]he ‘fourness’ of earth became another almost universal commonplace as a result of this simple recognition of the cardinal points” (Hopper 1969, 8–9). This yields the archetypal pattern of the macrocosm. Classically-based conceptions may sufficiently account for this fourness, which however is firmly established in Norse mythology as well (cf. Hopper 1969, 204).

This number symbolism points at the fight of the *Æsir* being relentless and unsparring. It means a total, inexorable war. In view of these numerological associations, the notion of an eternal return to unity is evident (Ciklamini 1963). Thus, alluding to the four seasons, the fourness of fights and bad Ages in *Vǫlospó* is the point of departure for a cyclic

renewal of the world in permanent change. It has already been stressed that the ancient war god Óðinn will be relieved of his command by the innocent Baldr, who embodies the peaceful qualities of the new Age.

As depicted in *Vplopsþó* 3, Óðinn's advent in the times of yore marked the end of the abysmal chaos and the beginning of time-structuring (as part of a balanced and harmonic universe). But in the time-bound universe, the end inevitably approaches. It is tempting to infer that the four-fold fight of the Æsir in *Vsp.* 53–56 signifies a paradigmatic shift at the brink of a new Age (cf. ch. 2.5). Óðinn's time is finally over. We may ask: Does the death of the supreme god of the Norse pantheon signal a major cultural-religious transition on the eve of christianity?

2.5 The number 'nine'

'Nine' plays a prominent role in Norse mythology, being a mystic and holy number to an even higher degree than 'three'. It is the heathen counterpart of the Christian 'seven', which is a 'cyclic' or 'spherical' number, too (cf. ch. 2.7). It is particularly associated with fertility, cult and magic. The particular relation to the human gestation is obvious in *Rígsþula* 20 and 33: *Liðo meir at þat mánuðr nío* — "nine months passed after that". Due to the notion of 'cyclic unity', it is significant for the rhythmic course of time (de Vries 1956, 421). In all probability, its importance rests on the old chronology which was based on the lunar year and week. Several traces may be found in Old Germanic (Dumézil 1947, 231–38). Owing to its cyclicity, this number exhausts the possibilities for variety in the particular system and thereby achieves the perfection of a 'unified infinite' (for cyclic cosmographical diagrams see Heninger 1977, 110–13). The nine planets moving in their orbits represent the eternal cosmic cycle.

In terms of measurement, 'nine' is adored as a sacred integer and has a firm base in Old Germanic number lore. Still there may be said to be some obscurity which envelops the origin and meaning of the papan 'nine' (Hopper 1969, 209). In general, it conveys the notion of completion or even infinity. As the square of 'three', it is a perfect and powerful number raised to its higher potency. Referred to classical number symbolism, Christopher Butler remarks,

[t]he number nine is a kind of locus of perfection — as the square of the divine triad, as the number of the muses, and as 'tending towards ten' (Hugh's 'modum porrectionis') (Butler 1970a, 35)

In *Vǫluspá*, the number ‘nine’ is deployed to form a network of concatenations and antitheses, thereby interacting with the number ‘three’ (cf. ch. 3). In the beginning of her soliloquy, the *vǫlva* invokes the whole universe along with her own ancestresses, when she remembers *nío heima* ‘nine worlds’ and *nío víðior* ‘nine witches of the woodlands’. As regards the *R*-variant *íviði*, Stefán Karlsson (1979, 227–28) has convincingly shown that this *hapax* word is based on an erroneous reading that should be dismissed in favour of *íviðior* (cf. also Einar G. Pétursson 1984, 274–75). As for compounding, *íviðior* is to be regarded as a *bahuvrīhi* formation with prepositional adverb *i-* as its first element and *viðr* as its second member, semantically ‘those female beings related to the wood(lands)’ (cf. also de Vries 1962, 288 and Dronke 1997, 109–10).

It is important to note that these *nío heima* do not only refer to the underworld, but to the upperworld as well (cf. Meissner 1939, 221; Ranke 1941, 52).⁹ These nine worlds are echoed in *Vsp.* 56 in connection with the fourfold fight of the *Æsir*. In a structural perspective, the recurrent number ‘nine’ is of vital importance to the ‘language of containment’:

<i>Vsp.</i> 56	þá kœmr inn mœri gengr Óðins sonr drepr hann af móði muno halir allir gengr fet nío neppr frá naðri,	mōgr Hlóðyniar, við úlf vega; miðgarðz véor, heimstøð ryðia; Fjörgyniar burr niðs óqviðnom.
----------------	---	--

Then the glorious son of Hlóðyn comes, Óðinn’s son goes to fight the serpent.

Miðgarðr’s protector slays him in wrath. All men will perish from the earth.

Mortally wounded, Fjörgyn’s son, of derision unafraid, strides nine paces away from the serpent.

Following Jan de Vries (1967, 143), Þórr’s nine steps after slaying the Miðgarðormr in *Vsp.* 56 signal his superiority. At the same time, they allude to the nine worlds mentioned in *Vsp.* 2. Thus, the end of the poem is tied up with its beginning, and we are certainly reminded of the lay’s highly symmetrical structure again (cf. ch. 1.1). This provides an example of numerical concatenation, as illustrated in figure 4:

⁹ For an intertextual parallel see *Vm.* 43:5–6 *nío kom ec heima / fyr Niðhel neðan*.

Vsp. 2:5–6 Nío man ec heima, nío íviðior
 |
Vsp. 56:9 Þórr gengr fet nío

Fig. 4: Numerical concatenation by means of the number ‘nine’

Moreover, Jan de Vries ponders on the relation between Þórr’s nine steps after fighting the serpent and the *sapta padāni* in Old Indian tradition — the seven paces “mit denen Buddha die sieben kosmischen Welten durchschreitet” (see de Vries 1957, 143; with further typological parallels). Given the allusion to the nine worlds, the scene does not only mark the end of the Æsir’s reign, but also the dawn of a new Age — a World Age ruled by the peaceful god Baldr who is going to replace the war gods Óðinn and Þórr. Even the hierarchical triad Óðinn, Hœnir and Lóðurr is gone — Óðinn’s attendant Hœnir will partly take over his master’s function as a *dieu magicien* (cf. ch. 2.3).

To sum up, Pythagorean and Platonic number lore views ‘nine’ as a ‘spherical’ number, which is highly revered and sacred. In essence, it means ‘perfection’ and ‘completion’ with regard to the sublunar world. But since ‘nine’ runs short of the decade, it is all-but-perfect and all-but-complete in relation to ten — an image of the physical world as opposed to the supralunar one. For the high status of the number ‘ten’ in classical number symbolism cannot be overrated (cf. Butler 1970b, 4). As a corollary, the nine worlds (*nío heima*) of the Norse cosmos allude to a state of mundane completion on the one hand, but a lack of celestial perfection and harmony on the other. Therefore they are bound to collapse in the cyclic course of events. This line of reasoning invokes the notion of an eternal return. It is directly corroborated by the World Tree being dubbed *miotviðr* in *Vsp.* 2, a term referring to measurement (cf. ch. 2.1). In view of these results, Þórr’s nine steps (*fet nío*) at the end of the fight relate directly to the passing World Age ruled by the war god Óðinn and his clan. They are an integral part of the poem’s eschatology.

2.6 The number ‘twelve’

‘Twelve’ is a ‘cyclic’ or ‘spherical’ number closely related to the bases ‘three’ and ‘four’ (cf. chs 2.3–2.4). Since ‘twelve’ is of no vital importance to the textual weave of *Vplosspó*, it may only be dealt with in passing. In brief, this number alludes to the cyclic course of the year with its twelve months or to the dozen. More specifically in a Christian setting, ‘twelve’ prefigures the ‘twelve apostles’, or conversely ‘the twelve forces of evil’

in Gnostics (cf. Hopper 1969, 54, 129–31). As for *Vǫlospǫ*, the opinion has been voiced by Wolfgang Lange (1955, 338–39) that the poem mentions twelve ‘evil portents and forebodings’ of *ragna rǫc* (*Vsp.* 50–52) and, correspondingly, twelve ‘fortunate circumstances’ after *ragna rǫc* (*Vsp.* 59–66). The twelve evil portents mentioned by Lange (1955) are:

Vsp. 50:1 Hrymr ecr austan, *Vsp.* 50:3–5 snýz iǫrmungandr i iǫtunmóði, ormr knýr unnir, *Vsp.* 50:6–7 enn ari hlaccar, slítr nái neffǫlr, *Vsp.* 50:8 Naglfar losnar, *Vsp.* 51:1 Kiöll ferr austan, *Vsp.* 51:5 fara fiðls megir, *Vsp.* 51:7–8 þeim er bróðir Býleiptz i fǫr, *Vsp.* 52:1 Surtr ferr sunnan, *Vsp.* 52:5 gríotbiǫrg gnata, *Vsp.* 52:6 enn gifr rata, *Vsp.* 52:7 troða halir helveg, *Vsp.* 52:8 enn himinn klofnar.

The twelve auspicious signs may be listed as follows:

Vsp. 59:3–4 iǫrð ór ægi, iðiagroena, *Vsp.* 60:1 finnaz æsir, *Vsp.* 61:3 gullnar tǫflor, *Vsp.* 62:1–2 Muno ósánir acrar vaxa, *Vsp.* 62:4 Baldr mun koma, *Vsp.* 63:1–2 Þá kná Hœnir hlautvið kíða, *Vsp.* 63:3–4 oc byrir byggja bræðra tveggja, *Vsp.* 64:4 Gimlé, *Vsp.* 65:1 Þá kœmr inn ríki, *Vsp.* 66:8 nú mun hon sœcqvaz.

It should be noted, however, that ‘twelve’ does not permeate the sub-structure of the poem as do the numbers ‘two’, ‘three’ and ‘nine’ (cf. ch. 3.2). As a matter of fact, to draw a numerological conclusion would exceed the evidence and there is no firm base for further typological considerations in a comparative European perspective. In any case, the auspicious signs culminate in the *vǫlva* sinking down — she takes with her all evil spirits whom she has just conjured up in her own vision (cf. fig. 5 below).

2.7 The Pagan ‘nine’ and the Christian ‘seven’

It is worth noting that *Vǫlospǫ* abides by the pagan ‘nine’, whereas its Christian counterpart ‘seven’ is completely absent. Apart from its function as ‘supreme cyclic entity’, the number ‘nine’ is related to the huge heathen sacrifices held at Uppsala (ON *Uppsalir*), Lejre (ON *Hleðra*), Trondheim (ON *Þrándheimr*) and other places. These pagan fertility cults with their nine-years rhythm were particularly important as heathen resistance to conversion, hence the central status of the number ‘nine’ in the syncretistic transitional phase of the late 10th and 11th century. Jan de Vries (1957, 422) lays stress on these cults reinforcing hea-

then reaction to Christianity. In this connection, 'nine' symbolizes the sacred community. Those who did not participate in the sacrifice were excluded from the holy circle and received the pejorative status of a *níðingr*: "Die Weigerung, am Opfer teilzunehmen, bedeutet ja, daß ein solcher Mensch sich außerhalb der heiligen Gemeinschaft stellt, daß er also zu einem *níðingr* wird" (de Vries 1956, 420–21).

At the time when *Vǫlospǫ* was composed, paganism and Christian faith must already have coexisted side by side. Turning to a younger visionary poem such as *Sólarlióð*, a Christian counterpart of *Vǫlospǫ* (datable to 1250), we meet a different stage of Nordic-Christian syncretism. As Frederic Amory (1990, 252) puts it,

this mid-thirteenth century poem . . . through its imagery of heaven and hell runs an eclectic Icelandic *interpretatio christiana* which freely adapts the myths of the Eddas and the kennings of the skalds to the visions of a Christian seer, and thus synthesizes them . . . 'at the conceptual level', which is to say, 'not at a level of fundamental significance for Christian orthodoxy'. (Amory 1990, 252)

As for numerology in *Sólarlióð*, we find the sovereignty of the numbers 'seven' and 'twelve' (cf. Fidjestøl 1979, 26). Not only are the heathen gods reinterpreted to connote evil, but the holy number 'nine' has undergone pejoration almost toward a voodoo. (For the 'nine sins' in medieval typology see Butler 1970a, 35 and Røstvig 1990b, 514.) Thus Fredrik Paasche comments on *Sólarlióð* 79:

Navnet Njord er nok til at vise, at dette er onde væsener. Njords datter er Freyja, Njords ni døtre forstaar jeg som ni „freyjur“, ni kvinder onde som Freyja. De kan personificere de store synder (*hǫfudlestir*, *hǫfud-syndir*). Deres vanlige tal er syv, men ofte opgives otte eller ni. Syv er Sólarlióðs hellige tal, ni dets ulykkestal (ni nætter paa sykeleiet). (Paasche 1914, 160)

This change of symbolic value is definitely not traceable in *Vǫlospǫ* — 'nine' being one of its sacred and central numbers. Moreover, 'nine' in *Vǫlospǫ* is part of an allegorical network in terms of higher-scale number symbolism, where *níu íviðior* take on a prefigurative function with regard to *priár þursa meyar* intimidating the *Æsir* (*Vsp.* 8–17; see ch. 3.2 along with fig. 5). Although the overall issue of Norse-Christian syncretism remains highly controversial, it seems safe to state that our poem represents an early Old Nordic transitional text with an amalgamation of

Christian and heathen elements where modern structures were partly imposed on old mythological lore — the number ‘nine’ being part of it.

3 The architectural base of numerical composition

3.1 Numerical substructure: The building in the text

Apart from formal and rhetorical structure, one specific constituent is numerical substructure. The significance of ‘substructure’ has already been emphasized in the introductory chapter. What is here referred to as numerical substructure aims at an adequate description of the underlying architectural base of *Vǫlospǫ* that supports its building by means of number. Arguably, numerical substructure links the two aspects of formal structure and numerological composition, i.e. number symbolism. It is part of the overall texture of the lay forming a network of correspondences, concatenations and antitheses based on the deployment of number (cf. ch. 1.1).¹⁰ Obviously, a medieval audience would have been more sensitive to this textual weave with its links and knots than any modern reader or listener; hence our need to raise structural awareness by analytical means.

As already noted in ch. 2, numbers function as important types setting up links between parts of the whole work to establish unifying structures. On the whole, verbal and numerical structures coexist side by side underlining each other’s significance. Furthermore, formal numerical structure interacts with an allegorical level of symbolic number value; this numerical interface will be explored in ch. 3.2.

3.2 Numerical concatenation

Numerical concatenation is a particular case of *concatenatio*, as discussed in ch. 1.2. It is a means of producing textual coherence and tension, thereby employing the symbolic value of number. In *Vǫlospǫ*, the basic arrangement of antithetical relationships — especially involving Óðinn and the *vǫlva* — rests on number. This literary mode of iteration and parallelism is central in producing the poem’s compositional dynamics.

As surmised in ch. 2, there are strong indications that the author of

¹⁰ As for the Scandinavian runic inscriptions, mention must be made of Heinz Klingenberg’s numerical approach in his work *Runenschrift — Schriftdenken — Runeninschriften* (1973), which however met with severe criticism.

Vǫlospǫ invented or patterned certain configurations according to a pre-determined plan. A striking example is provided by the anthropogony myth centred on Ascr and Embla which turns out to be the author's analogical construction based on the Bible (see ch. 2.2). Once this working hypothesis is followed, it is tempting to infer that several other configurations within the lay are reshaped or patterned on numerical configurations with strongly modified or no underlying pagan traditions. To begin with the three *Æsir* Óðinn, Hœnir and Lóðurr which have already been discussed in ch. 2.3. It may be noted that this group meets with a direct counterpart connoting 'evil', viz. the three giant maidens — *þriár þursa meyiar* (*Vsp.* 8 and 17). As I have argued elsewhere, these giantesses turn out to be the effective self-projections or emanations of the *vǫlva* (Schulte 2002a, 146–47). In a numerical perspective, we are facing two diametrically opposed groups which are interlinked by the numbers 'three' and 'nine'. This yields the following recurrent pattern based on numerical concatenation (see fig. 5):

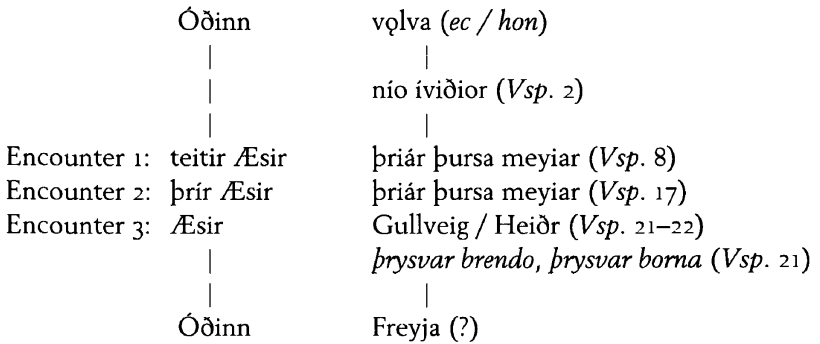

Fig. 5: *The substructure of Vǫlospǫ*

The antithetical duad Óðinn — *vǫlva* is repeatedly projected into the poem's substructure, thus reinforcing the basic opposition. This numerical configuration makes up the substructure of the poem with all other textual segments and devices being subordinate. The relationship between Óðinn and the *vǫlva* is characterized by a forceful and dynamic competition (cf. Jochens 1990, 272 and Schulte 2002a, 146–47).

4 Conclusion

In this analysis, the focus rested on structure and substructure — the interface of different strands. Two different types of evidence can now be conjoined: content and structure. Formal structure includes both numerical and rhetorical structure. The investigation of literary composition supports the claims based on the content level. *Vǫlospǫ* is a high-toned poem with an elaborately contrived structure. Following recent research on Renaissance literature (e.g. Røstvig 1994 and Eriksen 2001), the poem's layout is clearly topomorphical. Not only do numerical configurations produce the compositional dynamics of the lay, they also convey basic semantic meaning resulting in a new wholistic approach (cf. Schulte 2002a).

Rhetorical structures in *Vǫlospǫ* involve a huge register of classical figures, thus hinting at a scholarly (scribal) origin. The allegorical use of numbers in *Vǫlospǫ* has to be characterized as syncretistic, meaning that Nordic-pagan traditions interact with other typological patterns (notably Classical and Biblical ones). The confrontation of pagan myths with Christianity gave way to personal interpretations which resulted in a unique mythological syncretism. In this regard, *Vǫlospǫ* may stand as a test case. Patristic structures are particularly evident in conjunction with the number 'three'. Suffice it to mention its relation to the divine Trinitas. Old Norse *nío*, on the other hand, functions as a direct counterpart to the Christian 'seven', thus representing similar functions in each typological system. Apart from the non-occurrence of the Christian 'seven' in *Vǫlospǫ*, it has been noted by several scholars that the Christian notions of expiation and forgiveness are completely absent in the poem. 'Evil' has not yet turned into 'sin'. *Ascr* and *Embla* face another world than Adam and Eve who God punished by making them leave the Garden of Eden. Gro Steinsland (2001) duly stresses this point with regard to *Vsp*. 8:

Her [in *Vǫlospǫ*; M.S.] var det et „fall“ av kosmiske dimensjoner, et brudd på en gullaldertilstand, en ide som gjenfinnes i hele den indo-europeiske mytologien. Men syndefallsmotivet som er grunnleggende knyttet til skapelsesmytologien i Genesis, glimrer helt med sitt fravær i den norrøne kilden. (Steinsland 2001, 257)

Summing up, it seems reasonable to argue that we are witnessing an early Old Norse transitional text where pagan strands of mythological lore are arranged and restructured according to Classical and Christian

typology. Comparative evidence sheds light on *Vǫlospǫ* as being part of a general European mainstream in the Middle Ages, later rehearsed for instance in Pietro Bongo's Renaissance encyclopaedia *De numerorum mysteria* (1585). In its references to rhetorical and numerical structure, *Vǫlospǫ* turns out to be a patristic poem written by a scribe who was fond of his Norse traditions. But the author felt free to play on the old themes as his literary plan demanded; as a result we get the innovated triad of the Æsir as opposed to the three giant maidens and the *imago dei*-motive of Ascr and Embla pitted against their prototypes Adam and Eve (cf. Steinsland 2001). In this context it is rather unimportant whether or not stanza 58 (*H*-version) with its allusion to Christ should be regarded as a secondary interpolation. To conclude, *Vǫlospǫ* is even more of an aesthetic and innovative blend than commonly acknowledged — neither a stringent *interpretatio norrœna* nor an *interpretatio christiana* — but an elaborately crafted text of cultural transition.

Bibliography

Text editions, translations and abbreviations

Boethius 1872 [1521]. *De musica*. Ed. Oscar Paul.

Bongo, Pietro 1585. *Mysticae numerorum significationis liber*. 2 vols. Bergamo. [Expanded ed. Basel, 1618, entitled *De numerorum mysteria*.]

Dronke, Ursula, ed. / trans. 1997. *Edda. The Poetic Edda*. Vol. 2: *Mythological poems*.

Faulkes, Anthony, trans. 1987. *Snorri Sturluson: Edda*. (Reissued 1992.)

Fidjestøl, Bjarne, ed. / trans. 1979. *Sólarljóð. Tyding og tolkningsgrunnlag*.

Finnur Jónsson, ed. 1931. *Edda Snorra Sturlusonar*.

G = German.

Grn. = *Grimnismál*. In NK 56–68.

Guðmundur Andrússon 1999 [1683]. *Lexicon Islandicum. Orðabók Guðmundar Andrússonar*. Ed. by Gunnlaugur Ingólfsson and Jakob Benediktsson.

H = *Hauksbók*. See NK; Dronke 1997; Sigurður Nordal 1978.

NK = Gustav Neckel and Hans Kuhn, eds 1983. *Edda. Die Lieder des Codex Regius*. 5th ed.

OE = Old English.

ON = Old Norse (including Old Icelandic).

OS = Old Saxon.

Plato [1965], *Timaeus*. Trans. H. D. P. Lee.

R = *Codex Regius*. See NK; Dronke 1997; Sigurður Nordal 1978.

Rþ. = *Rígsþula*. In NK 280–87; Dronke 1997, 161–238.

- Sigurður Nordal, ed. 1978. *Vǫlospǫ*. Trans. Benedikt S. Benedikz and John McKinnell.
- Sólarljóð*. See Fidjestøl 1979.
- Snorri Sturluson: *Edda*. See Faulkes 1987; Finnur Jónsson 1931.
- Tasso, Torquato 1973 [1544–95]. *Discourses on the Heroic Poem*. Trans. Mariella Cavalchini and Irene Samuel.
- Vm.* = *Vafbrúðnismál*. In NK 45–55.
- Vsp.* = *Vǫlospǫ*. In NK 1–16; Dronke 1997, 1–153; Sigurður Nordal 1978.

Literature

- Amory, Frederic 1990. 'Norse-Christian syncretism and *interpretatio christianiana* in *Sólarljóð*'. *Gripla* 7, 251–266.
- Bauschatz, Paul C. 1982. *The Well and the Tree*.
- Boyer, Régis 1983. 'On the composition of *Vǫlospá*'. In Robert J. Glendinning and Haraldur Bessason, eds, *Edda. A collection of essays*, 117–133.
- Butler, Christopher 1970a. *Number Symbolism*.
- Butler, Christopher 1970b. 'Numerological thought'. In Alastair Fowler, ed., *Silent Poetry. Essays in numerological analysis*, 1–31.
- Carruthers, Mary 1998. *The Craft of Thought*.
- Ciklamini, Marlene 1963. 'The chronological conception in Norse mythology'. *Neophilologus* 47:2, 138–51.
- Crampton, Georgia Ronan 1990. 'Topos'. In A. C. Hamilton et al., eds, *The Spenser Encyclopedia*. Repr. 1992, 694–95.
- Curtius, Ernst Robert 1948. *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*.
- Dölvers, Horst 1969. 'Text, Gliederung und Deutung der *Vǫlospá*'. *Zeitschrift für deutsches Altertum* 98, 241–64.
- Dumézil, Georges. 1947. *Tarpeia. Essais de philologie comparative indo-européenne*. 6th ed.
- Dunlop, Alexander 1990. 'Modern studies in number symbolism'. In A. C. Hamilton et al., eds, *The Spenser Encyclopedia*. Repr. 1992, 512–13.
- Einar G. Pétursson 1984. 'Hvenær týndist kverið úr Konungsbók Eddukvæða?' *Gripla* 6, 265–91.
- Eriksen, Roy 1984. 'Two into one: The unity of George Gascoigne's Companion Poems'. *Studies in Philology* 80:3, 275–98.
- Eriksen, Roy 1987. *"The forme of Faustus fortunes". A study of The Tragedie of Doctor Faustus (1616)*. Doctoral diss.
- Eriksen, Roy 2001. *The Building in the Text*.
- Gering, Hugo 1927. *Kommentar zu den Liedern der Edda*. Ed. by B. Sijmons.
- Gerow, Edwin 1977. *Indian Poetics*.
- Gutenbrunner, Siegfried 1956. 'Eddastudien II. Skuld helt skildi / en Skoḡul önnor'. *Arkiv för nordisk filologi* 71, 14–24.
- Heninger, S. K. 1977. *The Cosmographical Glass*.

- Heusler, Andreas 1957. *Die altgermanische Dichtung*. Reprint of 2nd ed.
- Hiscock, Nigel L. 2000. *The Wise Master Builder*.
- Holtmark, Anne 1950. 'Myten om Idun og Tjatse i Tjodolvs Haustlong'. *Arkiv för nordisk filologi* 64, 1–73.
- Holtmark, Anne 1964. *Studier i Snorres Mytologi*.
- Hopper, Vincent Foster 1969. *Medieval Number Symbolism*. 2nd ed.
- Jacobsen, M.A. / Matras, Chr. 1961. *Føroysk-donsk orðabók*. 2nd ed.
- Jochens, Jenny 1990. 'Vǫluspá: matrix of Norse womanhood'. In *Poetry in the Scandinavian Middle Ages. The Seventh International Saga Conference, Spoleto, 4–10 September 1988*, 257–77.
- Jónas Kristjánsson 1990. 'Stages in the composition of Eddic poetry'. In *Poetry in the Scandinavian Middle Ages. The Seventh International Saga Conference, Spoleto, 4–10 September 1988*, 201–18.
- Kline, Naomi Reed 2001. *Maps of Medieval Thought. The Herford paradigm*.
- Klingenberg, Heinz 1973. *Runenschrift — Schriftdenken — Runeninschriften*.
- Kroesen, Riti 2001. 'The great god Þórr — a war god?' *Arkiv för nordisk filologi* 116, 97–110.
- Kuhn, Hans 1968. *Edda. Die Lieder des Codex regius*. II. *Kurzes Wörterbuch*. 3rd ed.
- Kvaran, Guðrún and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991. *Nöfn Íslendinga*.
- Lange, Wolfgang 1955. 'Zahlen und Zahlenkomposition in der Edda'. *Beiträge zur Geschichte und Sprache der deutschen Literatur* (Halle) 77, 306–48.
- Lausberg, Heinrich 1990. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. 3rd ed.
- Link, Jürgen 1985. *Literaturwissenschaftliche Grundbegriffe*. 3rd ed.
- Marold, Edith 1983. *Kenningkunst*.
- McKinnell, John 2001. 'On Heiðr'. *Saga-Book* 25:4, 393–417.
- Meissner, Rudolf 1939. 'Vǫluspá 2, 5–8'. *Zeitschrift für deutsches Altertum* 76, 218–21.
- Mundal, Else 2001. 'Skaping og undergang i Vǫluspá'. In Ásdís Egilsdóttir and Rudolf Simek, eds, *Sagnaheimur. Studies in honour of Hermann Pálsson*, 195–207.
- Neckel, Gustav 1920. *Die Überlieferungen vom Gotte Balder*.
- Paasche, Fredrik 1914. *Kristendom og kvad*.
- Paasche, Fredrik 1948. *Hedenskap og kristendom*. 2nd ed.
- Polomé, Edgar C. 1995. 'Freyja'. In *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. 2nd ed., 9, 584–87.
- Røstvig, Maren-Sofie 1970. 'Structure as prophecy: the influence of biblical exegesis upon theories of literary structure'. In Alastair Fowler, ed., *Silent Poetry. Essays in numerological analysis*, 32–72.
- Røstvig, Maren-Sofie 1990a. 'Topomorphical approach'. In A. C. Hamilton et al., eds, *The Spenser Encyclopedia*. Repr. 1992, 693–94.
- Røstvig, Maren-Sofie 1990b. 'Tradition of number symbolism'. In A. C. Hamilton et al., eds, *The Spenser Encyclopedia*. Repr. 1992, 513–15.
- Røstvig, Maren-Sofie 1994. *Configurations*.

- Schach, Paul 1983. 'Some thoughts on *Völuspá*'. In Robert J. Glendinning and Haraldur Bessason, eds, *Edda. A collection of essays*, 86–116.
- Schier, Kurt 1976. 'Balder'. In *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. 2nd ed., 2, 2–7.
- Schier, Kurt 1981. 'Zur Mythologie der *Snorra Edda*: Einige Quellenprobleme'. In Ursula Dronke et al., eds, *Speculum Norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre*, 404–20.
- Schulte, Michael 2002a. 'Numerical structure in *Völuspó*. Composition between creation and destruction'. *Edda* 2002: 2, 133–49.
- Schulte, Michael 2002b. 'The phonological systems of Old Nordic I: Old Icelandic and Old Norwegian'. In Oskar Bandle et al., eds, *The Nordic languages*, vol. 1, 882–95.
- See, Klaus von 1980. *Skaldendichtung*.
- Stefán Einarsson 1963–64. 'Anti-naturalism, tough composition and punning in Skaldic poetry and modern painting'. *Saga-Book* 16, 124–43.
- Stefán Karlsson 1979. 'Íviðjur'. *Gripla* 3, 227–28.
- Steinsland, Gro 1979. 'Treet i *Völuspá*'. *Arkiv för nordisk filologi* 94, 120–50.
- Steinsland, Gro 2001. 'Ask og Embla i *Völuspá* — fri fantasi eller gammel tradisjon? Om et mulig *imago dei*-motiv i *Völuspá*'s skapelsesmyte'. In Ásdís Egilsdóttir and Rudolf Simek, eds, *Sagnaheimur. Studies in honour of Hermann Pálsson*, 247–62.
- Ström, Åke V. 1967. 'Indogermanisches in der *Völuspá*'. *Numen* 14, 167–208.
- Turville-Petre, E. O. G. 1963–64. Review of Sveinsson (1962). *Saga-Book* 16, 251–58.
- Turville-Petre, E. O. G. 1964. *Myth and Religion of the North*.
- Turville-Petre, E. O. G. 1965. Review of Holtsmark (1964). *Saga-Book* 16, 372–74.
- Vries, Jan de 1930–31. 'Ginnungagap'. *Acta philologica Scandinavica* 5, 41–66.
- Vries, Jan de 1956–57. *Altgermanische Religionsgeschichte*. 2nd ed.
- Vries, Jan de 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2nd ed.
- Vries, Jan de 1964–67. *Altnordische Literaturgeschichte*. 2nd ed.
- Wanner, Kevin J. 2001. 'The giant who wanted to be a dwarf: The transgression of mythic norms in Þórr's fight with Geirrøðr'. *Scandinavica* 40:2, 189–225.
- Winternitz, Moriz 1909–20. *Geschichte der indischen Literatur*. 3 vols. 2nd ed.

In Defense of a Lover

48. stanza of *Hárbarðsljóð* re-visited

The 48. stanza of the Eddic poem *Hárbarðsljóð* (“The Lay of the Grey-bearded One”) is very famous in the world of medieval Scandinavian studies. It has earned its fame because of the weird-looking word-form *hó*, which occurs in the first short line of the stanza. For more than a century scholars have been trying to decide what it really means, and several explanations have been put forward. In the present paper I am going to discuss the existing theories about the meaning of this word, and to propose some new ideas concerning its development.¹

Before we start the investigation of the older explanations of this word-form, let us have a look at the actual stanza. The main manuscript of the Poetic Edda, known as Codex Regius of the Poetic Edda, or GkS Nr. 2365 4to, has preserved this stanza in the following way (Wimmer/Jónsson 1891: 26):

... Sif a hó heima hanf munda fund
vilja þan mvntv þrec drygia þat er þer scyldara. ...

From this excerpt one can see that the word in question was written *hó* already in the manuscript itself.² In standardized Old Norse the same stanza would look as follows (the English translation is mine):

[Hárbarðr kvað:] „Sif á hó heima, hans mundu fund vilja,
þann muntu þrek drýgja, þat er þér skyldara.“

[Hárbarðr said:] “Sif has a *hó* at home, him should you meet,
that courageous work should you perform —
you should rather do that”

¹ I owe gratitude to Prof. G. Þórhallsdóttir (University of Iceland) and Prof. B. Vine (University of California, Los Angeles) for several useful comments and suggestions.

² The other medieval Icelandic manuscript in which the poem *Hárbarðsljóð* has been preserved, viz. AM 748 1 4to, shows *ho*, which has to be interpreted as *hó* as well, since monosyllabic words do not end in short vowels in Icelandic.

From the context it is obvious that *hó* is a masculine noun, standing in the accusative singular case. What should have been its nominative form? What is its meaning? I am not the first person to have raised these questions, and certain answers are quite clear — the nominative singular ending of Old Icelandic vowel stem masculine nouns was *-r*, and thus the expected nom. sg. form of *hó* should have been **hór*. However, the actual shape of the nominative singular form, as well as the meaning of this word is debated, and in the following section I shall discuss the existing explanations.

*

The earliest interpretation of the word *hó* was ‘adulterer, lover’, cf. H. Lüning (1859: 577), followed by S. Egilsson (1860: 382). If one were to accept this interpretation, the translation of this stanza would be as follows: “Sif has a lover at home, him should you meet, that courageous work should you perform — you should rather do that”.³ The semantics of this interpretation makes sense, since the poem is a *senna* (‘argument’) between Hárbardr (Óðinn in disguise) and Þórr. Talk about sex is common in poems of the *senna*-type, cf. also *Lokasenna* (“The Flyting of Loki” or “Loki’s Argument”), where sex is practically the main topic of the scornful conversation between Loki and the Æsir. The interpretation of *hó* as ‘lover’ can be supported further by Loki’s allusion to his own secret love affair with Sif (Þórr’s wife; cf. above), which Loki makes public in the above-mentioned *Lokasenna* (st. 54). Furthermore, it is known that the god Ullr, which is Sif’s son, is only a step-son to Þórr (cf. *SnE*, ch. 31, p. 50), which can serve as an additional argument for this explanation. However, this explanation has a shortcoming — the Old Norse word for ‘lover, adulterer’ was not *hór* but rather *hórr*, which morphologically has to be divided into the root *hór-* and the masculine nom. sg. ending *-r*. Abundant related words in Old Norse and in other Germanic languages also indicate clearly that the root ends in *-r-*, cf. Old Norse *hóra* ‘whore’, Old High German *huor(r)a* ‘id.’ (cf. Modern German *Hure*), Old English *hōre* ‘id.’; ON *hór* ‘adultery’ (neut.; acc. sg. *hór*), *hór-dómr* ‘id.’, OHG *huor* ‘id.’; OE, Old Frisian *hōr* ‘id.’; ON *hór-kona*

³ This interpretation is by far the most widespread, cf. sic Genzmer (1920: 70), Jónsson (1932: 89, fn. 48), Larsen (1943: 124), Heger (1962: 117), Корсун (1963: 48), Briem (1968: 184), Mortensson-Egnund (1974: 56), Thompson (1974: 36), Genzmer (1982: 88), Balogh/Dezso (1985: 106), Holm-Olsen (1985: 102), Simrock/Günther (1987: 72), Hollander (1988: 81), Larrington (1996: 75), Sigurdsson (1999: 111), Sigurdsson (2001: 132), among others.

'adulteress', OE *hōr-cwene* 'id.'; Gothic *hōrinōn* 'commit adultery', OHG *huorōn* 'id.', etc. (see more in de Vries 1977: 249; Falk/Torp 1960: 418). Therefore the expected acc. sg. form should have been **hór*, and not the attested *hó*.

This seemingly serious detail did not discourage the supporters of the explanation described above. It was suggested that the scribe had simply forgotten to add an *-r* to *hó-*, and several editors of the Poetic Edda simply "corrected" *hó* (acc. sg. of **hór*) to *hór* (acc. sg. of *hórr* 'lover'), cf. Grundtvig (1868; same in the second edition from 1874), Sijmons (1906), Hildebrand (1912; same in Hildebrand 1922). There were others, too, who considered the word *hó* to have the meaning of 'adulterer, lover', but they simply ignored the lack of an *r* in it (cf. Kuhn 1968, La Farge/Tucker 1992, perhaps Sigurdsson 1999 and 2001).

Another interpretation of the word-form *hó* was proposed by Vigfusson (1874: 281). According to Vigfusson, the word-form *hó* is the accusative singular form of the masculine noun *hór* (morphologically: *hó-r*) 'pot-hook'. If one accepted this explanation, the stanza should be translated as follows: "Sif has a pot-hook at home, him should you meet, that courageous work should you perform — you should rather do that". This theory of a "pot-hook waiting at home" makes very little sense, and eventually Vigfusson himself abandoned this idea (see Vigfusson/Powell 1883: 122). However, this old explanation did not sink into oblivion completely. A few decades later it was revived and modified by M. Olsen in his commentary to the Edda (see Olsen 1960). Olsen's addition to the old explanation was that *hór* 'pot-hook' could have been used as a "kitchen-jargon" word with the meaning 'lover' due to its phonetic similarity to the actual 'lover'-word, *hórr* (Olsen 1960: 57–8). This suggestion, being a contamination of the first two explanations described above, does not look too appealing, and it was rightly criticized by K. Samplonius in his article in *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* (see Samplonius 1986). Samplonius maintained that in poems of the *senna*-type offenses are never hidden, and in fact quite a few examples of them can be seen in the two Eddic *senna*-poems, *Hárbarðsljóð* and *Lokasenna*. In *Hárbarðsljóð* Þórr calls Hárbarðr *ragr* 'womanlike' (cf. *Hárþ.*, st. 27 and 51) and *hugblauðr* 'cowardish' (cf. st. 49) never using any euphemisms, and in *Lokasenna* the gods pour offenses at each other in nearly every stanza. Therefore it would be more likely that Óðinn would have used the word for 'lover' itself rather than a word from "kitchen jargon". One might also ask the following questions: 1) Why should Óðinn or Þórr be familiar with "kitchen jargon"? 2) What

was the Old Norse “kitchen jargon”?, and 3) What do we know about the Old Norse “kitchen jargon”?

The third hypothesis about this mysterious word was put forward by Samplonius himself. According to Samplonius, the word-form *hó* is to be read **Hó* and it is the name of Sif’s lover, **Hór*, in its accusative singular form (see Samplonius 1986: 50–2). Samplonius proposed that the name *Hór* in fact was a nominalized adjective, *hór* ‘high’,⁴ and that it is one of the names of Óðinn himself, i.e. ‘The High One’. This explanation contains two problems. One of them is that the phrase “Sif á hó [i.e. **Hó*] heima . . .” is pronounced by Óðinn himself while he is talking to Þórr. Samplonius tried to explain this phrase as if referring to the future. Even though this idea is not convincing, it cannot be completely disproved. Yet there is another problem, namely whether the word-form *hó* in this line can be interpreted as the accusative singular form of the name **Hór* at all. It is true that in early Old Icelandic (x – early XII c.) *Hór* ‘High’ would have been the regular form of this name of Óðinn, for the respective adjective, *hór* ‘high’, is nearly always written with an ⟨ó⟩ or an ⟨o⟩ in the ancient manuscripts as well,⁵ cf. the examples from several of the oldest Icelandic manuscripts: ⟨hótt, ra/nhott⟩ (nom. sg. neut.), ⟨hóm⟩ (dat. pl.; all from Perg. 4to Nr. 15 [The Icelandic Book of Homilies, Stockholm]); ⟨hór⟩ (nom. sg. masc.), ⟨hovan⟩ (acc. sg. masc.), ⟨hór, hót⟩ (nom. sg. neut.; AM 645 4to); ⟨hór⟩ (nom. sg. masc.), ⟨hofa⟩ (acc. pl. masc.; AM 674 4to A [Elucidarius]). However, by the time Codex Regius was written (in the last quarter of the XII c.) the adjective *hór* had become *hár* due to certain changes. By the end of the XII c. the adjective *hór* had already developed an analogical variant *hōr* (for the details of this development see Noreen 1970: 294 and p. 295, fn. 3.) which eventually ousted the former.⁶ The earliest attestation of the adjective *hōr* must be the forms ⟨hátt⟩ (nom. sg. neut.; Perg. 4to Nr. 15, i.e. the Icelandic Book of Homilies mentioned above); ⟨haór⟩ (nom. sg. masc.), ⟨hova⟩ (acc. sg. fem.; AM 673 4to [Placitusdrápa]); ⟨iamfnhá⟩ (nom. sg. fem.; GKS Nr. 1812 4to [Rímbeǵla]).⁷ Around the same time, i.e. around 1200, the vowel *ó* was in most positions (except those where *ó* stood next to a

⁴ The adj. *hór* (< Proto-Germanic **hauh-az*) is the oldest variant of the Olcel. adjective ‘high’. Its younger form was *hár*, and it was considered standard already in classical Old Icelandic (see also below).

⁵ The symbol ⟨o⟩ is often interchangeable with ⟨ó⟩ in medieval Icelandic manuscripts (see the examples).

⁶ The form *hōr* could also have been created earlier, but the earliest attestation of it seems to be from ca. 1200 (see the following examples).

⁷ Examples collected from Larsson (1891).

nasal) step by step merging with the vowel *á* (the merger of the two vowels started in the second half of the XII century and was completed shortly after 1200, cf. Benediktsson 1972:121).⁸ As a consequence, as early as the end of the XII century the old adjective *hǫr* (← *hór*) became *hár*, and this is the form in which this adjective occurs in Codex Regius all the time.⁹ Accordingly, one would expect the same thing to have happened to the name **Hór* 'High', and indeed this name is constantly written ⟨*har*, *hár*), etc. The name *Hór* in fact does not occur a single time in any of the lists of Óðinn's names that I have studied, which proves that the name was affected by these (mor-)phonological changes as well.¹⁰

*

The problems that arise if one wishes to interpret the word-form *hó* in stanza 48 of *Hárbarðsljóð* as the accusative singular form of the name **Hór* make me draw the conclusion that *hó* has nothing to do with the adjective *hór* (or, more appropriately for the period of Codex Regius, *hár*), whereby the explanation proposed by Samplonius would have to be rejected.

Thus, two options remain: either the original explanation of the word *hó* has to be correct (as mentioned earlier, according to the first explanation *hó* has to mean 'lover'), or there has to be an option "4". I do not have the option "4", and in fact I do not think that it is necessary. To my mind, the correct explanation of this word-form is the first explanation, and I am going to accept it in this paper. However, it still needs to be explained why it does not have the required *-r-* (i.e. why it is not the expected **hór*). I believe that the lack of this *r* can be explained quite easily, but before one starts investigating the history of this accusative form, it may be useful to look at other forms of this word, since the word *hór* (i.e. *hórr*), apparently meaning 'lover', occurs three times in the poem *Lokasenna* — twice in the nominative singular (*Ls.*, st. 30, 54) and once in the genitive singular (*Ls.*, st. 33). The nominative forms are both

⁸ The resulting sound is constantly spelled ⟨*á*⟩ in manuscripts, but it is believed that the phonetic value of that sound was a mid-open vowel [ɔ:] or [ø:] rather than [a:] (cf. Noreen 1970: 97).

⁹ See Appendix 1.

¹⁰ Lists containing various names of Óðinn are to be found in the Poetic Edda (*Grimnismál*, st. 46–50, 54.); *SnE*, ch. 20. (same as the previous list, but the names are listed in a different order); AM 748 1 4to (23v–24r, see Wessén 1945; the same list is presented in Jónsson 1912: 672–3); *Sth.* Papp 4to nr. 10 (Faulkes 1979: 255–6), *Clavis poëtica antiquae linguae septentrionalis* (Gröndal 1864: 194–5).

times written with one *r* only, viz. ⟨hóv⟩, as if it were **hór* (Wimmer/Jónsson 1891: 31⁶, 32¹⁹), and the genitive form is written in the following way: ⟨hós⟩ (W/J 1981: 31¹⁰), as if it were **hóss*.¹¹ The nominative form *hór* is wrong from the morphological point of view, since it ought to be *hórr* (written, e.g., **hór* or **hór*). However, it may well be that this form, ⟨hóv⟩, actually reflects the word *hór* (morphologically: *hó-r*). As already noticed by Samplonius himself, the length of consonants was not distinguished well by the Icelandic scribes especially in word-final or in pre-consonantal position, which can be illustrated by the following examples: ⟨illan⟩ for *illan* 'evil' (adj.; acc. sg. masc.); ⟨nát⟩ for *nátt* 'night' (nom./acc. sg. fem.); ⟨rōd, ráv⟩ for *rōdd* 'voice' (nom./acc. sg. fem.); ⟨stefan⟩ for *Stefán* 'Stefán' (pers. name; gen. sg. masc.); ⟨hōgǫ, hávgǫ⟩ for *hōggs* 'blow' (gen. sg. neut.); ⟨gek⟩ for *gekk* 'went' (3. p. sg. pret.), etc.¹² One may think that the same thing has happened with the noun *hórr*, whereby the long final [r:] was misinterpreted as short [r], and *hórr* became *hór*.¹³ Since the word *hórr* was quite rare and the scribes were apparently unsure about the correct declension of this word,¹⁴ due to resemblance of this new masculine noun *hór* to those masculine *a*-stem nouns the root of which ended in a vowel (*skó-r* type), the word *hór* was interpreted as having the root *hó-* and the ending *-r*. Then a whole new paradigm was created for it, which co-existed with the paradigm of the noun *hórr*.¹⁵ In the singular the nouns of this declension type were declined in the following way (certain words, like *mór* 'seagull' and *sjór* 'sea', have some exceptional morphological forms which are not important here; as a representative of this morphological group the paradigm of the noun *jór* 'horse' will be shown): nom. *jó-r*, acc. *jó*, dat. *jó*, gen. *jó-s*. The shortened form *hór* (← *hórr*) would simply have been attracted to

¹¹ In Old Icelandic manuscripts low majuscule letters are quite often used to denote long (i.e. geminated) consonants, thus *ss* is often written as ⟨s⟩, *tt* as ⟨t⟩, *gg* as ⟨g⟩, etc.

¹² The examples provided here are taken from the Codex Regius of the Poetic Edda and two old manuscripts, AM 645 4to and Perg. 4to Nr. 15 (for the last two mss. see Larsson 1891).

¹³ It could be mentioned here, that in general the distinction between [r:] and [r] is rather accurate in Codex Regius, the long [r:] being often denoted by the symbol ⟨r⟩, and the short [r] usually being denoted by the symbols ⟨r⟩ or ⟨w⟩. However, in this manuscript I have found thirteen clear cases where the length of *r* is denoted wrongly (for the full list see Appendix II; besides the clear instances I have also provided several disputable word-forms).

¹⁴ Dictionaries of the old language always quote only *Hárbarðsljóð* and *Lokasenna*; besides *hórr* there also existed words like *fríðill*, *elskhugi*, *ástmaðr* 'lover', *unnusti* 'the beloved one', which occurred more often.

¹⁵ The words of the type *skó-r* 'shoe' were not rare in Old Icelandic, cf. several other examples: *mó-r* 'moor', *mó-r* 'seagull', *sjó-r* 'sea', *nó-r* 'ship' (poet.), *jó-r* 'horse' (poet.), etc.

this morphological group of nouns by means of analogy. Accordingly, its declension would have had to be adapted to the declensional pattern of the nouns of this group.

The form *hór* is not the only form of this word, fitting into the paradigm shown above. If one now remembers the acc. sg. form *hó* from the 48. stanza of *Hárbarðsljóð*, one can see that it looks very much like the acc. sg. form *jó*. Thus, we appear to have two forms from a paradigm, which may have looked like this (in singular):

nom.	<i>hór</i>	cf.	<i>jór</i>
acc.	<i>hó</i>		<i>jó</i>
dat.	* <i>hó</i>		<i>jó</i>
gen.	* <i>hós</i>		<i>jós</i>

The dative form of this word is not retrievable, since it does not occur anywhere at all. However, one would expect it to have been **hó*, cf. the dat. sg. form *jó*. The genitive form of this word does occur, but it does not seem to fit well into the paradigm. The genitive form that occurs is written *hós* which, as shown above, seems to reflect **hóss*, since low majuscule letters are often signs for long consonants. Samplonius suggested that the spelling *hós* is indeed to be read *hóss* and that it reflected the scribe's pronunciation, which supposedly was *[hó:s] vel sim., the long [s] representing the assimilated consonant cluster *-rs* in the noun **hórs* (see Samplonius 1986: 41). However, this claim requires a comment: even though it is very likely that the above-mentioned assimilation of *r* and *s* had already started by the time Codex Regius of the Poetic Edda was being written (there is some evidence for that, and Samplonius was aware of it, too), it is not necessarily true that *hós* really reflects a long *ss*. It is true that the low majuscule *ſ* is usually used to denote *-ss-*, but very often it is used instead of the letter *ſ*, which is a sign for *s* (i.e. short, non-geminated *s*), cf. the examples from the first pages of *Lokasenna* only: *eldz liós* for *eldsljós* 'firelight' (acc. sg.; *Ls.* ["prose intro"]); *ęsir* 'Æsir' (nom. pl.; "prose intro", st. 8, etc.); *ęgis* for *Ægis* 'Ægir' (gen. sg.; st. 3); *ſva* for *svá* 'so, thus' (st. 3); *vánręttis* for *vanręttis* '(of) wrong, outrage' (gen. sg.; st. 40), etc. It has to be noted that the low majuscule letter is especially common in the word-final position, and therefore it is absolutely possible, and indeed very likely, that *hós* in *Ls.*, st. 33 simply is to be read "hós". It may also be added that in Codex Regius, very close to the word *hós*, one can find the word-forms *vers* (i.e. *ver-s* 'man', gen. sg.) and *hvars* (i.e. *hvar-s* 'any

of the two', gen. sg. masc.). Phonetically they are very similar to **hór-s*, but neither of them is written with an ⟨s⟩ only. Also words like *fors* 'waterfall', *burs* 'giant', which have this consonant cluster as well, and occur often in the manuscript, are written with *r* and *s*. Therefore I am inclined to believe that the word-form ⟨hós⟩ did not have any *r* in its "deep structure", and that it is not to be interpreted as [ho:s:], as was proposed by Samplonius. I think that morphologically the word-form ⟨hós⟩ in *Lokasenna* has to be divided into the root (which is also the stem) *hó-* and the genitive ending *-s*.

To have three different paradigmatic forms of apparently one and the same word is very good evidence for that word, and I think that there is little doubt that beside the "historically correct" word *hórr* 'lover' there also existed the word *hór* 'id.'. This short form has come into existence by means of re-interpretation of morpheme boundaries, brought about by the poor distinction of long and short consonants in word final position in Old Icelandic. Thereby the word *hór-r*, which was not a common word, was re-interpreted as *hó-r*, and consequently a whole new paradigm was formed beside that of *hórr*:

	hórr			
	hórr	hór	~	<i>jór</i>
nom.	hórr	hór		<i>jór</i>
acc.	hór	hó		<i>jó</i>
dat.	hór	*hó		<i>jó</i>
gen.	hórs	hós		<i>jós</i>

The age of the form *hór* cannot be calculated precisely, but it is likely that it existed before Codex Regius of the Poetic Edda was written. As is known, the text of the Poetic Edda in CR is based on another manuscript, now lost. However, it most probably contained the accusative form *hó* too, as one other manuscript, viz. AM 748 1 4to, which also contains the poem *Hárbarðsljóð* and is said to have been based on the same source as CR (cf. Wessén 1945: 21), exhibits this form as well (it is written ⟨ho⟩ in ms. AM 748 1 4to, and is to be read "hó", cf. fn. 2 above).

To conclude, I would like to say that the mysterious form ⟨hó⟩ in Codex Regius of the Poetic Edda represents the accusative singular form of the noun *hór* 'lover', which was a younger by-form of the historically correct word, *hórr*. The existence of the word *hór* can also be witnessed by the poem *Lokasenna*, where this word occurs three times — twice in

the nominative singular form *hór* (*hó-r*), and once in the genitive singular *hós* (*hó-s*).

Appendix I

The list of all the occurrences of the adj. *hár* (all genders) in the Codex Regius of the Poetic Edda, GkS Nr. 2365 4to. The page and line numbers in the table refer to page and line numbers in Wimmer/Jónsson's edition of Codex Regius (Wimmer/Jónsson 1891). The list also includes names and those cases where the adjective *hár* is a part of a compound:

hatumbroðo	(3. p. pret. indic.)	p. 1 ¹⁶
hárbaðmr	(nom. sg. masc.)	p. 2 ⁶
hátt	(adv.)	p. 4 ¹
har	(nom. sg. masc.)	p. 4 ²²
hava 'Háva'	(gen. sg. masc. weak)	p. 11 ¹⁰ (bis); 11 ¹⁶ ; 14 ⁷
háva 'Háva'	(gen. sg. masc. weak)	p. 11 ¹⁶ ; 14 ⁷
hávo	(dat. sg. neut.)	p. 11 ²⁹
havan	(acc. sg. masc.)	p. 13 ¹⁸
hatumbro þom	(dat. sg. masc.)	p. 18 ²²⁻³
há	(dat. sg. neut.)	p. 18 ²³
habroc 'Há-brók'	(nom. sg. fem.)	p. 20 ¹⁵
hár 'Hár(r)'	(nom. sg. masc.)	p. 20 ¹⁹ (possibly not related to <i>hár</i> 'high')
iafnhár 'Jafnhár(r)'	(nom. sg. masc.)	p. 20 ²⁴ (same as above)
hár	(nom. sg. masc.)	p. 36 ⁴
hám	(dat. sg. masc.)	p. 39 ³⁰
hátvn 'Há-tún'	(acc. pl. neut.)	p. 40 ³
havarþ 'Há-varð'	(acc. sg. masc.)	p. 40 ¹⁵
há	(acc. pl. neut.)	p. 41 ¹⁰
halva	(acc. pl. masc.)	p. 45 ³⁰⁻¹
Hatt	(adv.)	p. 58 ²⁴
havar	(acc. pl. fem.)	p. 58 ²⁹
há	(dat. sg. neut.)	p. 62 ¹³
hát[<i>t</i>]	(adv.)	p. 65 ¹⁹
havan	(acc. sg. masc.)	p. 72 ¹⁵
hava	(acc. sg. masc.)	p. 73 ³⁰
harar	(gen. sg. fem.)	p. 75 ⁹
hári	(dat. sg. fem.)	p. 76 ¹⁹
ham	(dat. sg. masc.)	p. 78 ¹⁷
há	(dat. sg. fem. weak)	p. 79 ¹⁰
hár	(nom. sg. masc.)	p. 82 ⁷
hátt	(adv.)	p. 83 ¹²

hatt	(adv.)	p. 83 ²⁵
havar	(nom. pl. fem.)	p. 88 ¹⁰
há	(dat. sg. fem. weak)	p. 90 ⁵

Appendix II

The instances of inaccurate notation of long and short *r* in Codex Regius:

Clear:

hverr	for	<i>hverr</i> 'which'	(nom. sg. masc.)	p. 6 ⁶
farinn	for	<i>farinn</i> 'gone'	(nom. sg. masc.)	p. 7 ⁶
Tveir	for	<i>tveir</i> 'two'	(nom. pl. masc.)	p. 9 ⁷
spyr	for	<i>spyr</i> 'ask'	(2. p. sg. pres. ind.)	p. 9 ¹⁸
mǫr	for	<i>mær</i> 'maiden, girl'	(nom. sg. fem.)	p. 10 ¹⁸
hlouði	for	<i>Hlórríði</i> 'Pórr'	(nom. sg. masc.)	p. 28 ¹⁴
hlouða	for	<i>Hlórríða</i> 'id.'	(gen. sg. masc.)	p. 28 ³⁰
hlouþa	id.			p. 33 ²⁵
ialþar	for	<i>jaðar</i> 'leader; protector'	(acc. sg. masc.)	p. 51 ¹⁷⁻¹⁸
þær	for	<i>þær</i> 'they'	(nom. pl. fem.)	p. 64 ¹³
síþari	for	<i>síðari</i> 'later'	(nom. sg. fem. comp.)	p. 69 ³⁰
gvnarf	for	<i>Gunnars</i> 'Gunnar's'	(gen. sg. masc.)	p. 79 ³
coft þera	for	<i>Kostbera</i> 'Kostbera'	(nom. sg. fem.)	p. 81 ²³

Unclear:

uęo:	for	<i>vęorr</i> (nom. sg. masc.) or <i>vęor</i> 'defender' (acc. sg.)	p. 4 ¹⁸
hár	for	<i>Hárr</i> 'Óðinn' (nom. sg. masc.) or <i>Hár</i> 'id.'	p. 20 ¹⁹
iafnhár	for	<i>Jafnhárr</i> 'Óðinn' (nom. sg. masc.) or <i>Jafnhár</i> 'id.'	p. 20 ²⁴

References

- Balogh, Anikó N.; Dezső, Tandori. 1985: *Edda. Óészaki mitológikus és hősi énekek*. Válogatta, szerkesztette a nyersfordítást készítette, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta N. Balogh Anikó, fordította Tandori Dezső. Európa könyvkiadó, Budapest.
- Benediktsson, Hreinn (ed.). 1972: *The First Grammatical Treatise*. Introduction — Text — Notes — Translation — Vocabulary — Facsimiles. Institute of Nordic Linguistics, Reykjavík.
- Briem, Ólafur. 1968: *Eddukvæði*. Skálholt, Reykjavík.
- Egilsson, Sveinbjörn. 1860: *Lexicon Poëticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Editit Societas Regia antiquariorum septentrionalium, Hafniæ.
- Falk, Hjalmar S. 1924: "Odensheite". *Skrifter udgit av Videnskapsselskapet i Kristiania*, II. Historisk-Filosofisk Klasse 1924 No. 10, Kristiania.

- Falk, Hjalmar S.; Torp, Alf. 1960: *Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch*. Erster Teil: A–O. 2. Auflage. Universitetsforlaget, Oslo & Bergen; Carl Winter Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- La Farge, Beatrice; Tucker, John. 1992: *Glossary to the Poetic Edda*. Skandinavistische Arbeiten 15, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Faulkes, Anthony (ed.). 1979: *Edda Magnúsar Ólafssonar (Laufás Edda)*. *Two Versions of Snorra Edda from the 17th century*. Vol. I. Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, Rit 13., Reykjavík.
- Genzmer, Felix. 1920: *Edda. Götterdichtung und Sprachdichtung*. Zweiter Band. Einleitung und Anmerkungen von A. Heusler. Verlegt bei Eugen Diederichs in Jena.
- Genzmer, Felix; Schier, Kurt. 1982: *Die Edda. Götterdichtung, Spruchweisheit und Heldengesänge der Germanen*. Zweite Auflage. Eugen Diederichs Verlag.
- Grundtvig, Svend. 1868: *Eddukvæði: Sæmundar Edda hind fróða. Die ældre Edda*. Kritisk håndudgave ved Svend Grundtvig. Gyldendal, København.
- 1874: *Eddukvæði: Sæmundar Edda hind fróða. Die ældre Edda*. Kritisk håndudgave ved Svend Grundtvig. 2. på ny gennemarbejdede udgave. Gyldendal, København.
- Gröndal, Benedictus (Egilsson). 1864: *Clavis poëtica antiquae linguae septentrionalis, quam e lexico poëtico Sveinbjörnís Egilssonii collegit et in ordinem redegit* B. G. E. Edidit Societas Regia antiquariorum septentrionalium, Hafniae.
- Hildebrand, Karl. 1912: *Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda)*. Dritte Auflage, Paderborn.
- 1922: *Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda)*. Völlig umgearbeitet von Hugo Gering. Vierte Auflage. Paderborn.
- Hollander, Lee M. 1988: *The Poetic Edda*. Third paperback edition. University of Texas Press, Austin.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1985: *Edda-Dikt*. J. W. Cappellens Forlag, A. S.
- Jónsson, Finnur. 1912: *Den Norsk-Islandske Skjaldedigtning*. Udgiven af Kommissionen for det Arnamagnæanske legat, ved Finnur Jónsson. I–B. Gyldendalske Boghandel, København og Kristiania.
- 1932: *De gamle Eddadigte*. G. E. C. Gads forlag, København.
- Jónsson, Guðni. 1945: *Edda Snorra Sturlusonar*. Með skáldatali. Bókaverzlan Sigurðar Kristjánssonar, ljósprentað i Lithoprent, Reykjavík.
- Kuhn, Hans. 1962: *Edda. Die Lieder der Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*. Herausgegeben von Gustav Neckel. I. Text. Vierte, umgearbeitete Auflage von Hans Kuhn. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- 1968: *Edda*. II: Kurzes Wörterbuch. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Larrington, Carolyne. 1996: *The Poetic Edda*. Oxford University Press, Oxford–New York.
- Larsen, Martin. 1943: *Den Ældre Edda og Eddica Minora*. I. Band, Ejnar Munksgaard, København.

- Larsson, Ludvig. 1891: *Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna*. Ph. Lindstedts Universitets-Bokhandel, Lund.
- Lüning, Hermann. 1859: *Die Edda. Eine Sammlung altnordischer Götter- und Helden-lieder*. Urschrift mit erklärenden Anmerkungen, Glossar und Einleitung, altnordischer Mythologie und Grammatik. Verlag von Meyer & Zeller, Zürich.
- Mortensson-Egnund, Ivar. 1974: *Edda-kvede*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Noreen, Adolf. 1970: *Altnordische Grammatik I. Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen*. Alabama Linguistics and Philological Series, No. 19. The University of Alabama Press, Alabama.
- Olsen, Magnus. 1960: *Edda- og skaldekvad: Forarbejder til kommentar. I. Hárbarðsljóð*. Avhandlingar udgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Historisk-Filosofisk Klasse, No. 1.
- Samplonius, Kees. 1986: "Sif á hó heima". *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik*, Band 24: 39–57.
- Sigurðsson, Gíslí. 1999: *Eddukvæði*. Mál og menning, Reykjavík.
— 2001: *Eddukvæði*. Íslensku bóklúbbarnir, Reykjavík.
- Sijmons, B. 1906: *Die Lieder der Edda*. Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, Halle A. S.
- Simrock, Karl; Günther, Harri. 1987: *Die Edda. Göttersagen, Heldensagen und Spruch-weisheiten der Germanen*. VMA-Verlag, Wiesbaden.
- SnE* = see Jónsson, Guðni.
- Thompson, Lawrence S. 1974: *Norse Mythology. The Elder Edda in Prose Translation*. Archon Books, USA.
- Vigfusson, Gudbrand. 1874: *An Icelandic-English Dictionary*. Based on the ms. collections of the late Richard Cleasby, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson. Clarendon Press, Oxford.
- Vigfusson, Gudbrand; Powell, York F. 1883: *Corpus Poeticum Boreale. The Poetry of the Old Northern Tongue, from the Earliest Times to the Thirteenth Century*. Vol. I. Clarendon Press, Oxford.
- Vries, Jan de. 1977: *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Zweite verbesserte Auflage, E. J. Brill, Leiden.
- Wessén, Elias. 1945: *Fragments of the Older and the Younger Edda. AM 748 I and II 4:0*. Corpus Codicum Islandicorum Medii Aevi, vol. xvii. Einar Munksgaard, Copenhagen.
- Wimmer, Ludv. F. A.; Jónsson, Finnur. 1891: *Håndskriftet Nr. 2365 4° gl. kgl. Samling på det store kgl. bibliotek i København*. Codex Regius af den ældre Edda i fototypisk og diplomatisk gengivelse. S. L. Møllers Bogtrykkeri (Møller & Thomsen), København.
- Корсун, А. И. 1963: *Старшая Эдда. Древнеисландские песни о богах и героях*. Редакция, вступительная статья и комментарии М. И. Стеблин-Каменского. Издательство Академии наук СССР, Москва–Ленинград.

KATARINA LUNDIN ÅKESSON

Negationsbruket i *Den poetiska Eddan*

1 Inledning

I fornisländsk diktning finns det, precis som i de flesta moderna språk, inte bara olika (typer av) negationer utan även olika möjligheter över huvud taget att negera satser och fraser. I fokus för denna artikel står negationsbruket i texten *Den poetiska Eddan*; innehållet i en sats negeras här på ett antal olika mer eller mindre reglerade sätt, och variationen är stor. Syftet med artikeln är att studera de negerade satserna med avseende på och utgångspunkt i frekvensen för de olika negationerna. En sådan undersökning gör det sedan möjligt att diskutera exempelvis huruvida valet av negation kan antas vara direkt kontextberoende — semantiskt eller syntaktiskt — eller om ett sätt att negera eventuellt valts bort till förmån för ett annat av metrisk skäl. En ungefärlig datering av *Eddadikt*erna, främst efter Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997), ger mig också möjligheten att utifrån detta säga något om negationens utveckling och se vilka negationer som var aktuella vid tidpunkten för de olika dikternas nedskrivande. I förlängningen av ett sådant resonemang skulle negationsbruket även kunna användas som diskussionsunderlag för dikternas inbördes tillkomstordning; jag visar ett sätt som skulle kunna utgöra grund för ett sådant resonemang.

Efter en genomgång av material och metod följer ett relativt utförligt avsnitt om de olika möjligheterna att negera fraser och satser i *Den poetiska Eddan*. Här redogör jag också för etymologin hos negationerna eftersom denna ligger till grund för kategoriseringen av desamma. Därefter analyserar jag negationerna i *Den poetiska Eddan* och fokuserar på intressanta drag, både för verket som helhet och för dess olika delar.

1.1 Den poetiska Eddan

Islands tidigaste diktning delas vanligen in i eddadiktning och skalde-diktning, även om det inte är helt vattentäta skott dem emellan (Hall-

berg 1962:1, Kristjánsson 1997:83). För eddadiktningens del antogs det länge att islänningen Sæmundr Sigfússon (1065–1133) hade skrivit en stor och märkvärdig Edda, och detta antagande baserades främst på det faktum att man hittat ett manuskript med många eller i alla fall några dikter ur denna äldre Edda, dikter som Sæmundr ansågs ha skrivit. När Snorri Stúrlusson sedan skrev sin Edda skulle han ha refererat och citerat ur Sæmunds Edda. Förespråkarna för denna teori har dock numer fått ge vika sedan man kunnat konstatera att dikterna i manuskriptet kommit till under olika tidsperioder, och många av dem har daterats till en tidpunkt till och med före Sæmunds födelse. Namnet på verket, *Sæmunds Edda (Edda Sæmundi multiscii)*, har under alla omständigheter levt kvar i viss utsträckning, även om den vanligaste benämningen på diktverket är *Den poetiska Eddan* (se t.ex. Kristjánsson 1997: 25 f.).

Forskare är numer relativt eniga om att eddadikternas tillkomst sträcker sig över en så lång tidsperiod som 500 år, nämligen från ca 800 till ca 1300 (Hallberg 1962: 24). Den bakre gränsen har valts eftersom de stora fonologiska förändringarna (exempelvis synkoperingen) då var genomförda, något som hävdas av exempelvis Jónsson (1920: 41), men enligt Kristjánsson (1997: 28) är ett nyare antagande att dikterna även kan ha tillkommit tidigare än 800. Åsikterna om åldern för enskilda dikter går än mer isär än åsikterna om *terminus ante* och *terminus post quem*; exempelvis dateras dikterna rent generellt tidigare av Jónsson (1920: 67), medan Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) förespråkar ett längre tidsspänn och ett senare sista datum. Eftersom de två senare är relativt överens om den inbördes ordningen dikterna emellan utgår jag i diskussionen främst från deras datering.

Till de äldsta dikterna i *Eddan* hör *Hymðismál*, *Atlakviða* och *Gudrúnarhvöt* (Kristjánsson 1997: 35; 65; 73). Även *Völuspá* är gammal och citeras ofta i de andra dikterna, enligt både Hallberg (1962: 25; 32) och Kristjánsson (1997: 40; 44); texten anses knappast vara äldre än från 900-talet eller från före år 1000. De tre dikterna *Grimnismál*, *Vafðrúðnismál* och *Alvíssmál* kompletterar *Völuspá*, vilket medför att dessa torde vara yngre. Även *Skírnismál* och *Völundarkviða* ger ett ålderdomligt intryck (Hallberg 1962: 53; 56), medan *Hymiskviða* innehåller kenningar och andra skaldeelement som pekar på att det inte är en så gammal dikt (Kristjánsson 1997: 39). Även *Gripisspá* anses vara en ung dikt, eventuellt från 1220-talet, och föregår i nämnd ordning *Reginismál*, *Fáfnismál* och *Sigrífumál* (Hallberg 1962: 67, Kristjánsson 1997: 55). Till de yngre dikterna hör också, i förmodad tillkomstordning, *Helreið Brynhildar* och

Oddrúnargrátr (Kristjánsson 1997: 63 f.). Jónsson (1920) för ett liknande resonemang men skiljer sig ibland från både Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997). Jag återkommer till dateringen av dikterna längre fram i artikeln.

1.2 Material

Jag har valt att använda Neckels utgåva av eddadikterna, *Edda. Die Lieder des Codex Regius* (1962 [1914], omarbetad av Kuhn). Codex Regius har daterats till slutet av 1200-talet, men olika typer av skrivfel pekar på att detta berömda manuskript är en avskrift av ett äldre original som gått förlorat (Hallberg 1962: 26, Kristjánsson 1997: 26). Neckel säger sig ha lagt stor vikt vid språkformen i källtexten i Codex Regius för sin utgåva och utvunnit de språkliga normerna ur själva huvudhandskriften (Neckel 1962: v). Det är de dikter som återfinns i Codex Regius som behandlas i föreliggande arbete, vilket betyder att vissa av dikterna i Neckels utgåva inte tas upp till diskussion. För det första kommer inte de dikter att diskuteras som Neckel placerat under rubriken "Anhang" — *Baldrs draumar*, *Rígsþula*, *Hyndlolióð*, *Grottasöngur*, *Hunnenschlachtlied* och *Hildibrands sterblied* — eftersom dessa eddadikter och brottstycken inte återfinns i Codex Regius. För det andra utesluts de brottstycken ur Snorres Edda och *Völsungasaga* som Neckel placerat sist i sin framställning. Totalt omfattar materialet i och med detta 29 dikter. Se Bilaga 1 över inkluderade dikter med tillhörande förkortningar i slutet av artikeln.

En annan restriktion gäller vilka delar av dikterna som kommer att analyseras. Jag fokuserar på de stycken i *Den poetiska Eddan* som är uteslutande poetiska och tar alltså inte hänsyn till eventuella negationer i de längre eller kortare narrativa partier som är insprängda i, inleder eller avslutar flertalet dikter. I analogi med detta behandlar jag inte heller de dikter som endast utgörs av prosatext, nämligen *Frá dauða Sinfjötla* och *Dráp Niflunga*. Eftersom poesi och prosa inte lyder under samma regler varken för syntax eller metrik är en renodling av ett fält i taget att föredra.

Det har angivits flera olika orsaker till att man kan hitta poesi varvat med prosa i så stor utsträckning i *Den poetiska Eddan*. En av de troligare antas vara att berättelserna i den muntliga traditionen framfördes på vers och att nedskrivaren kände till hela legenden men att han nöjde sig med att återberätta de viktigaste delarna ur denna och sedan fylla luckorna med prosatext. Denna förklaring har stöd i det faktum att många strofer

innehåller direkt anföring, medan prosa i större utsträckning används för de rent narrativa delarna (Kristjánsson 1997: 49).

1.3 Metod

För negering av satser och fraser finns det olika möjligheter, i moderna såväl som i äldre språk. Negationens placering avgör ofta betydelsen hos en sats som helhet, och rent generellt kan det negerande elementet sägas höra samman med antingen ett enstaka element i satsen eller med en hel nexusförbindelse (se bl.a. Jespersen 1924: 329 f., Teleman m.fl. 1999[2]: 429–34; 665). I det förra fallet rör det sig exempelvis om negerande prefix eller ett adverb motsvarande 'inte' som placeras precis före det ord som ska negeras; i det senare fallet kan det negerande adverbet också vara attraherat till satsens verb i form av exempelvis en partikel. Den generella tendensen är enligt Jespersen (1924: 329 ff.) att man i första hand använder nexusnegationer/satsnegeringar, d.v.s. fokuserar på predikatsledet i satsen.

I detta arbete undersöker jag olika former av negerande adverb, eftersom det är i den kontexten man hittar den största variationen såväl lexikalt som strukturellt, då vissa av negationerna i fornisländska är enklitiska partiklar medan andra är fristående. Som en följd av detta har jag uteslutit negerande verb som exempelvis *neyta* ('säga nej'/'säga att inte') även om också detta resulterar i ett negerat satsinnehåll. De negationer som snarast är att betrakta som substantiviska eller pronominella är å andra sidan medräknade, medan jag har valt att utesluta uttrycket för 'ingenting', *eyvito*, eftersom ordet bara förekommer vid ett tillfälle.

Efter en genomgång av de aktuella adverbena fokuserar jag på de kategorier som ur olika synpunkter är mest intressanta för en diskussion om negationerna i de olika dikterna. Jag kommenterar också intressanta drag som negationerna i *Den poetiska Eddan* uppvisar över lag samt förhållandet mellan negationerna och den förmodade dateringen av dikterna.

2 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — en teorigenomgång

Eythórsson (1995: 189) hävdar att *Den poetiska Eddan* relativt väl representerar fornnorska rent syntaktiskt, förutsatt att man har textens poetiska natur i minne. I följande avsnitt går jag igenom de olika negationer som förekommer i *Den poetiska Eddan*, med störst tyngdpunkt lagd vid

negationerna *-at*, *né* och *-gi* med olika stavningsvarianter, men även den med *né* besläktade negationen *nema* presenteras. Det är främst *-at* och *-gi* som uppvisar variation i stavning, och denna variation kan förklaras med negationens fonologiska omgivning (varom mer nedan). Det är viktigt för kategoriseringen av negationerna och därmed för resonemanget kring negationsbruket att deras respektive etymologi och relation sinsemellan är klargjorda.

Negationsmarkören *-at* förekommer nästan uteslutande i fornisländska texter, d.v.s. den period som ungefär omfattar åren 800 till 1100; i prosa från 1100- till 1300-talet finns inga belägg för denna negation, utan satsnegation uttrycks istället med adverb som *eigi* (Eythórsson 1995: 218). Inget liknande uttalande finns dock om poesi, där *-at* är relativt frekvent. Eftersom en del av edda- och skaldepoesin där *-at* förekommer skrevs i Norge innan Island befolkades (även om denna poesi finns bevarad i isländska manuskript) verkar man kunna fastställa ett västnorskt ursprung; i östnorska finns inga belägg för *-at* (Eythórsson 1995: 217 f.). Det negerande suffixet *-at* förekommer även i kortformerna *-a* och *-t*, och i viss fonologisk omgivning uttrycks negationen med *-að/-ð*, se exempel (1) där det negerande elementet visas i fetstil. Försättningsvis kommer jag inte att skilja mellan dessa stavningsvarianter utan refererar till dem alla som *-at*. Alla citatöversättningar är hämtade från *Eddan. De nordiska guda- och hjältesångerna* av Erik Brate (femte upplagens sjätte tryckning). Beteckningen '[–]' i glossningen betyder att ordet inte har något direkt betydelseinnehåll och därför inte översätts. De substantiv som inte har någon kasusmarkör står i nominativ.

- (1a) Ertattu, Hjorvarðr, heilráðr konungr (Hhv. 10)
 är+NEG+du Hjorvarðr insiktsfull konung
 "En insiktsfull konung, är du ej, Hjorvard"
- (1b) era mér gullz vant (Skm. 22)
 är+NEG mig.DAT guld+GEN saknat
 "gold mig ej fattas"
- (1c) því allir menn urðot iafnspakir (Háv. 53)
 därav alla män blev+NEG lika-visa
 "Ej samtliga män fingo samma visdom"
- (1d) Fóroð lengi, áðr liggia nam
 färdades+NEG länge förrän ligga [–]
 hafr Hlórríða hálf dauðr fyrir (Hym. 37)
 bock Loke.GEN halvdöd framför
 "Ej länge de färdades, förrän Lorrides bock halvdöd föll framför kärran"

I äldre ordböcker och andra uppslagsböcker varvas benämningen 'partikel' med 'suffix' och andra uttrycksätt, och i moderna termer kan *-at* lämpligen beskrivas som ett negerande, enklitiskt verbalsuffix. Negationen *-at* har utvecklats ur *eitt*, tidigare *æitt*, som i mindre betonad ställning blev *at*. Som negation är *-at* obligatoriskt klitiserat på verbet, och inget led kan träda emellan verbet och det negerande elementet. I tidigare språkskeden hörde *-at* samman med det negerade *né* — eller egentligen *ne*, se nedan — men med tiden har i regel detta *né* fallit bort. Eythórsson (2002:194) påpekar att *-at* var en produktiv negationsmarkör under en period utan ett föregående *ne* och uppträdde då tillsammans med finita verb (inklusive imperativer). Negationsmarkören *-at* fanns både i poesi och prosa. Eythórsson (1995:219) visar att *-at* ofta uppträder i en halvstrof men är ovanligt inuti en rad eller i slutet av en halvstrof. Detta torde hänga samman med det faktum att en stor andel strofer och halvstrofer har verbet initialt och därmed ger *-at* en naturlig tidig placering i satsen.

I forngermanska språk användes negationen *ne* (*ni*) 'inte' för att uttrycka såväl satsnegering som frasnegering, även om dess utbredning enligt Eythórsson (1995: 211 ff., 2002: 193) var mycket begränsad redan under den tidsperiod som går under beteckningen 'Old Norse', i denna framställning benämnd 'fornnorska', och sträcker sig ungefär fram till och med 1100-talet. *Ne* kan jämföras med latinets *ne* i ord som *nescio*, 'jag vet inte'. Som satsnegation står *ne* direkt före det finita verbet, se exempel (2).

- (2) sól þat né vissi, hvar hon sali átti (Vsp. 5)
sol det inte visste var hon salar ägde
 "Solen ej visste, var salar hon hade"

Eftersom *ne* endast finns i edda- och skaldediktning och inte i prosa från samma tidpunkt anses det vara en arkaism redan i fornnorska (Eythórsson 1995: 215, 2002: 193 f.); dikter tenderar att bevara former och konstruktioner även när dessa förlorat sin produktivitet och försvunnit från andra textformer. Medan *ne* fortfarande var en produktiv form kunde det optionellt stå tillsammans med det klitiska elementet *-at* eller *-a* (eller *-t/-ð* efter vokaler, se ovan), som i sin tur är klitiserat på verbet, se exempel (3). I detta avseende påminner alltså negationsmarkeringen i fornnorska mycket om de olika sätt att negera som idag återfinns i romanska och slaviska språk där två mer eller mindre partikelliknande element ofta samarbetar om att ge ett uttryck ett negerat innehåll (se

exempelvis Zanuttini 1997)¹. Fritzner (1954, 1: 802) påpekar att kombinationen av de båda negationerna *ne* och *-at* är vanlig just i eddadikter. Distributionen av dessa negationsmarkörer visar att de inte är synkrona i fornnorska, något jag återkommer till.

- (3) þviat ofdryccia veldr alda hveim
 eftersom överflöd+dryckenskap vällar alla+GEN vem
 er síns mælgj **ne** manað (Ls. 47)
 [-] sitt.GEN tal **inte** betænka+NEG
 "ty dryckenskap driver envar att ej tänka på vad han talar"

Att *-at* var optionellt under en period står klart eftersom *ne* och *ne -at* förekommer i samma text, exempelvis i *Locasenna* (Eythórsson 1995: 216, 2002: 194), se Tabell 2. Enligt Eythórsson (1995: 217) kom *ne* i fornnorskan redan tidigt att stå tillbaka för *-at* som blev den produktiva negationen och återfanns utan ett föregående *ne*; *-at* blev således den produktiva formen om än inte för så lång tid. I och med detta utökade *-at* sitt spektrum av möjliga positioner från satsinitialt till icke-satsinitialt samt började förekomma i fler typer av satser än tidigare (Eythórsson 2002: 197 ff.). Angående *ne* påpekar Eythórsson vidare att denna negation aldrig förekommer initialt i en sats medan inga sådana restriktioner finns för *-at* som suffigerat till ett satsinitialt verb. I sammanhanget bör påpekas att benämningen 'satsinitialt' får något olika innebörd i de båda fallen. För *ne* gäller rent bokstavligt att denna negationsmarkör inte kan stå initialt, medan ett satsinitialt *-at* givetvis föregås av ett verb eftersom *-at* med nödvändighet är klitiserat till ett sådant led.

Né är att jämföra med latinets *neque* 'och inte' och hör vanligen samman med någon form av negerande element i föregående sats, oavsett position (Fritzner 1954, 1: 802). Att *ne* förlorade sin möjlighet att inta en satsinitial position medan *né* fortfarande kunde inneha en sådan förklaras med att regeln som säger att slutvokaler i enstaviga ord i fornnorska förlängdes kom att aktualiseras senare än förlusten av obetonade stavelser i satsinitiala positioner. Slutligen försvann *ne* helt och hållet från det

¹ Några exempel visas i exempel (1) där det negerande elementet är markerat med fetstil. Exempel (1a) illustrerar Carcare, från Zanuttini (1997: 22), och exempel (1b) illustrerar Cairese, från Zanuttini (1997: 25):

- (1a) U **n** me **n'a** vist nisciün.
 s.cl. *neg me neg'has seen no-one*, "Nobody has seen me."
 (1b) U **min** sent **nent**.
 s.cl. *me-neg hers neg*, "He doesn't hear me."

talade (!) språket, och satsnegation kom att uttryckas med *-at* eller *eigi* (Eythórsson 1995: 223).

Eddautgivarna Lüning (1859) och Bugge (1867) skiljer mellan *né* och *ne* medan Sijmons (1888), Hildebrand (1904), Briem (1968) och Neckel (1968 [1927b]) genomgående använder *né*. Inte heller Egilsson (1966) skiljer mellan *né* och *ne* i *Lexicon Poeticum*, och i Neckels kommentar kallar han i sin tidigare utgåva (Neckel 1927a: 150) *ne* för partikel och *né* för konjunktion medan båda refereras till som partiklar i den senare utgåvan (Neckel 1968: 125). Mot bakgrund av detta och med tanke på syftet med denna artikel torde föreliggande undersökning kunna genomföras utan att någon åtskillnad görs mellan *né* och *ne*. Variationen mellan *ne*, *-at* och kombinationen av dessa — och därmed den icke-synkrona användningen av dem — fångas i vilket fall som helst, och *né* liksom *ne* ger satsen ett negerat innehåll. Jag begränsar mig därför till att skilja mellan *né* och *ne* — i görligaste mån — endast när detta av någon anledning är relevant för en enskild dikt.

Situationen kompliceras enligt Eythórsson (1995: 221) ytterligare av det faktum att flera nedskrivare (och, som visats, senare utgivare) inte gjorde någon skillnad mellan de båda negationerna. I flera fall är det dessutom inte så enkelt att avgöra huruvida det rör sig om partikeln *ne* eller konjunktionen *né*, och man får förlita sig på kontexten, som stundom men inte alltid kan fälla avgörandet. Detta skulle medföra att en undersökning som skiljer mellan *ne* och *né* eventuellt inte blir helt tillförlitlig. I följande exempel (4) illustrerar dock Bugge (1867) klart skillnaden i bruket av *né* och *ne*.

- (4) Önd þau ne áttu, óð þau ne höfðu,
 anda.ACK de inte ägde, sjálsliv.ACK de inte hade,
 á né læti, né litu góða (Vsp. 18)
 livsvärme.ACK inte åtbörder, inte utseende.ACK gott
 "Ande de ej ägde, omdöme ej hade, ej livssaft, ej läte, ej livlig färg"

Besläktat med *né* är *nema* som egentligen betyder 'undantagen'/'med mindre'/'om inte' och alltså inte fungerar som negationsmarkör på exakt samma sätt som *né* och *-at*, även om *nema* uppvisar semantiska såväl som satsstrukturella likheter med *né*. Hur satser med *nema* konstrueras illustreras i exempel (5).

- (5) hann engi maðr aptr um heimtir,
 den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar

nema hánom fœri Freyo at qvæn (Prk. 11)
 om- inte honom.DAT före Freja.ACK till hustru
 "Ingen densamma återhämtar, om ej Freja till honom han för som hustru."

Till skillnad från *né* och *-at* är det enklitiska *-gi* (i viss fonologisk omgivning *-ki*) ett negerande suffix som klitiseras på substantiv, adverb eller pronomen men aldrig på verb; *-gi* kan även suffigeras till adjektiv, men eftersom den konstruktionen inte finns i *Den poetiska Eddan* avstår jag från att exemplifiera den. Konstruktioner med *-gi* illustreras i exempel (6).

(6a) úlfgi hefir oc vel, er i bõndom scal
 ulv+NEG har också väl som i band.DAT skall

bíða ragna rǫcrs (Ls. 39)
 invänta ragnarök.ACK

"Ej heller ulven har det bra, som bunden skall i bojor ragnarök bida."

(6b) þeygi mun vár for aumlig vera (Sg. 69)
 dock+NEG skall vår färd.DAT eländig vara
 "ej skall vår färd vanheder giva"

(6c) hann engi maðr aptr um heimtir (Prk. 11)
 den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar
 "Ingen densamma återhämtar"

Tillsammans med pronomen, substantiv och adverb har *-gi* gett upphov till nya ord vars anknytning till negationen *-gi* numer inte är helt genomskinlig: *ævi*, *æ* och *ævagi* är alla relaterade till *-gi*, där *ævagi* är en sammansättning av *æva* och negationen *-gi* (Egilsson 1966: 656). Substantivet *ævi* betyder 'liv' eller 'utsträckning i tid' med *æva* som genitivform i pluralis. Placeringen av *æva* har varierat; ursprungligen stod ordet efter en negation för att sedan komma att placeras före. Slutligen kom det negerande ledet att överföras till *æ* som därmed även utan ett suffigerat *-gi* fick negerande betydelse. I *æva* och *æ* har således det negerande suffixet *-gi* fallit bort med påföljden att den negerande betydelsen kommit att inkluderas i ett element som ursprungligen inte alls är negerat. När det gäller *æ* uppstår således en märklig situation eftersom ordet dels har behållit sin funktion som adverb med betydelsen 'alltid', dels har fått den direkt motsatta tilläggsbetydelsen 'aldrig'. Jespersen (1924: 336) påpekar dock att det rent generellt är vanligt att negationer förstärks genom tillägg av ord med betydelsen 'alltid' och även att ett ord kan övergå från positiv till nega-

tiv innebörd när ett relativt svagbetonat negerande element faller bort, se även Zanuttini (1997: 11 ff.). Utvecklingen av *æ* torde vara ett typ-exempel på detta.

Adverbet *eigi* kommer ursprungligen av **ne-ei-gi*, alltså egentligen 'icke i någon tid', där negationen fallit bort och 'ej' ensamt kom att representera den negerande betydelsen. Användningen av *eigi* illustreras i exempel (7). Eythórsson (2002: 195) påpekar att en negation som *eigi* var ett nödvändigt komplement till *-at* eftersom *-at* bara användes tillsammans med finita verb och imperativer; adverbet *eigi* stod tillsammans med icke-finita verb men kunde även användas tillsammans med finita verb (som då inte hade någon klitisk negationsmarkör).

- (7) Hirð **eigi** þú Høgna reiði,
bekymra inte du Hogne.GEN vrede.ACK
- né illan hug ættar þinnar! (HH. II 18)
inte illasinnad hág.ACK ätt.GEN din.GEN
- "Värda dig icke om vreden hos Hogne eller oviljan hos ätten din!"

Pronomenet *engi* 'ingen' är en förkortning av *ennigi*, ett indefinit pronomen sammansatt av nominativformen i maskulinum *einn* och det negerande suffixet *-gi*, se exempel (8). I Fritzner (1954, I: 309) kan man läsa att ordets första del därmed borde vara underkastad den kasusböjning som ordets ställning i satsen medför, medan den andra delen däremot skulle förbli oförändrad. Det är dock endast dativ neutrum singularis *einugi* och eventuellt nominativ maskulinum singularis *einngi* som exemplifierar detta. I övriga böjningsformer har pronomenet antagit andra böjningsmönster som mer eller mindre avviker från dem man anser ha varit de ursprungliga och uttrycks vanligen med *engi* oavsett kasus.

- (8a) hann **engi** maðr aptr um heimtí (fir. 11)
den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar
- "Ingen densamma återhämtar"
- (8b) Mann veit ec **engi** fyr moldan ofan (Grp. 22)
man.ACK vet jag ingen för jorden ovan
- "Ovan jord ingen jag vet"

Ett ytterligare exempel på *-gi* som lexikaliserat finner man i *ekki* — i Neckels utgåva genomgående stavat *ecci* — som kommer av *etki*, *et* ('ett') + det negerade suffixet *-gi* (Hellquist 1957: 397), se exempel (9).

- (9) engi þat veit, at hann ekki kann (Häv. 27)
 ingen det vet at han ingenting kan
 "ingen vet, att han intet kan"

Ekki är nominativ och ackusativ neutrum singularis till 'ingen' (*engi*, jfr ovan). Hellquist (1957: 397) påpekar att ordet uppträder i de nordiska språken i början av 1500-talet och alltmer tränger undan *ei*, medan Egilsson (1966: 109) anger att *ekki* som negation har sitt första belägg på 1100-talet. I dikter som daterats till äldre tid än så antas *ekki* vara ditskrivet istället för *eigi* av avskrivaren; metriken talar för att så kan vara fallet.

Ytterligare exempel på *-gi* som ursprung för nya, självständiga ord utgör *vætki* och *mangi*. *Vætki* är ett feminint substantiv som betyder 'inte ett väsen', nämligen *væt* + *-gi*. Ordet assimileras sedermera till *vékki* och vokalen förkortas till *vekki* med betydelsen 'icke väsen' eller 'ingenting'/'intet' (Egilsson 1966: 611). Ordet finns inte med i Fritzner (1954, III). *Mangi* betyder 'ingen' och kommer av *man* + *-gi* 'inte en man'. Funktionen är densamma som hos *engi* ovan.

Genomgången ger vid handen att det inte är alldeles enkelt att rättvisande kategorisera negationerna i *Den poetiska Eddan*. I följande avsnitt går jag igenom och motiverar de kategorier jag har valt att arbeta med innan jag presenterar resultatet av frekvensanalysen och diskuterar detta.

3 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — en klassificering

För kategoriseringen av de olika negationerna kan man inledningsvis konstatera att *-at* med tillhörande stavningsvarianter utgör en klass (I). Negationerna *né* och *ne* får tillsammans utgöra en andra grupp (II), liksom *nema* en tredje (III).

När man sedan går över till *-gi* är kategoriseringen långt från lika klar; *-gi* kan som påpekats suffigeras till olika ordklasser, medan *-at* endast kan utgöra negationssuffix till ett verb liksom även *né* och *nema* är bundna till verbet i satsen. Vidare har *-gi* men inte de andra negationsmarkörerna gett upphov till nya lexikonord, d.v.s. ord där negationen smält samman med eller inkorporerats i huvudordet. En sådan utveckling torde också vara möjlig för *-at* som ju också suffigeras, men ur denna negation har inte uppstått några motsats- eller negationsverb som nått status som egna ord.

Det faktum att *-gi* kan suffigeras till flera ordklasser torde medföra att det totala antalet belägg för denna negation blir större än för de andra negationerna, vilket i sin tur skulle kunna resultera i missvisande siffror i undersökningen som helhet. Av den anledningen verkar det finnas skäl att i någon mån göra skillnad mellan de olika ord som innehåller *-gi*. Jag väljer att låta de ord som etymologiskt i någon mån har sitt ursprung i *-gi* men som numer utgör egna lexikonord bilda egna undergrupper, (Iva)–(Ivd). För att kunna göra en sådan kategorisering måste man även ta hänsyn till hur ordet kom att utvecklas och vilken nuvarande funktion det har.

Till den första av dessa grupper, (Iva), räknar jag ord som *æ*, *æva* och *ævagi* tillsammans med *eigi*, *ei* och *ey*. Dessa ord är relaterade till *-gi* och består av ett substantiv kombinerat med detta suffix — oavsett om *-gi* sedan fallit bort — men fungerar som egna negationer i form av adverb. Det substantiv som utgör ordets kärna är dessutom tidsrelaterat. Till denna grupp räknas också *aldri* och *aldrigi*.

Negationsmarkör sammansatt av *-gi* och ett pronomen räknar jag till en annan underavdelning (Ivb), i vilken grupp exempelvis *hvergi*, *ecci*, *engi* och *hitki* inkluderas. Alla ord i grupp (Ivb) används fortfarande som någon form av negerande pronomen. Av samma typ och därmed utgörande ytterligare en grupp (Ivc) är de sammansättningar av *-gi* och ett substantiv som kommit att utgöra egna lexikonord, nämligen ord som *vætki* och *mangi*.

Ordet *beygi* är sammansatt av ett adverb och en negation med en konjunktion som resultat och bör således kategoriseras annorlunda än orden i grupperna (Iva)–(Ivc). *beygi* får utgöra en egen grupp (Ivd). Angående ordets ursprung finns det för övrigt två olika uppfattningar: det rör sig antingen om adverbet *þó* + *eigi* som tillsammans bildar en konjunktion (Fritzner 1954, III: 1016), eller om pronomenet *þau* + negationen *-gi*, och som sådant skulle det vara genitiv pluralis för *þatki*, 'icke det' (Egilsson 1966: 637). Eftersom Egilsson också påpekar att ordet oftare får endast nekande betydelse väljer jag att tolka det som adverb + negation.

Kvar blir därmed en grupp av ord som är sammansatta av ett substantiv (eller i något enstaka fall ett pronomen) och negationen *-gi*, men där denna sammansättning inte blivit fast eller kommit att utgöra ett eget lexikonord utan där bara grundsubstantivet återfinns i lexikon, d.v.s. uppträder utan *-gi*. Denna grupp skiljer sig från de övriga och går under benämningen (Ive). Exempel på ord som inkluderas i grupp (Ive) är *úlfgi* och *sialfgi*; *úlf* 'ulv' och *sialf* 'själv' finns i lexikon men inte som sammansatt med det negerande elementet.

Inför frekvensgenomgången får vi alltså 4 stora grupper av negationer där den fjärde gruppen har 5 undergrupper. Indelningen illustreras i Tabell 1.

Tabell 1. Kategoriseringen av negationer i Den poetiska Eddan.

Grupp	Negation	Exempel	Kommentar
(I)	-at		-at klitiseras på ett (finit) verb.
(II)	ne, né		
(III)	nema		
(IV)	-gi		-gi-gruppen har 5 underkategorier.
(IVa)		<i>ævagi, æva</i>	substantiv + -gi = adverb
(IVb)		<i>engi, hvergi</i>	pronomen + -gi = pronomen
(IVc)		<i>vætki, mangi</i>	substantiv + -gi = substantivt
(IVd)		<i>þeygi</i>	adverb + -gi = konjunktion
(IVe)		<i>úlfgi, sjalfgi</i>	substantiv + -gi · lexikonord

Jag anser att denna kategorisering kan säga en hel del om negationsbruket i *Den poetiska Eddan*, även om man eventuellt kunde ha gått till väga också på något annat sätt. Genom att dela in användningen av -gi i undergrupper vill jag försöka eliminera eller åtminstone kunna förklara en eventuell högre frekvens hos denna negation som ett resultat av att den kan klitiseras till fler än en ordklass.

4 Negationerna i *Den poetiska Eddan* – en kommenterad frekvensgenomgång

I detta avsnitt diskuterar jag fördelningen av negationerna i *Den poetiska Eddan* som presenteras i Tabell 2 enligt de olika kategorierna i Tabell 1. I Tabell 2 presenteras förutom -at, né (ne), nema och -gi i den sjätte kolumnen de förekomster som finns av ne och -at i kombination. I kolumnen längst till höger anges det antal strofer dikten innehåller för att ge en ungefärlig uppfattning om dikternas omfattning. *Hávamál* och *Atlamálin grœnlenzco* är de klart längsta dikterna med 164 respektive 105 strofer; relativt långa är också *Sigurðarkviða hin scamma* (71 strofer), *Völuspá* (66 strofer), *Locasenna* (61 strofer) och *Hárbarðzlióð* (60 strofer). I sammanhanget ska man ha i åtanke att de dikter som är skrivna på versmåttet *fornyrðislag* innehåller fler ord per strof än de som är skrivna på *ljóðahátt* (se avsnitt 5), men *Hávamál*, *Atlamálin grœnlenzco*, *Sigurðarkviða hin scamma*, *Völuspá*, *Locasenna* och *Hárbarðzlióð* är under alla omständigheter de längsta dikterna.

Tabell 2. Negationerna i Den poetiska Eddan.

Dikt	-at	<i>né</i>	<i>nema</i>	-gi	<i>né -at</i>	Totalt	Strofer
Vsp.	1	11	—	5	—	17	66
Häv.	39	20	10	50	1	119	164
Vm.	3	1	1	3	—	8	55
Grm.	2	3	1	3	1	9	54
Skm.	4	6	1	7	—	18	42
Hrbl.	7	1	3	6	—	17	60
Hym.	5	1	1	2	1	9	39
Ls.	19	9	3	17	5	48	65
?rk.	1	2	3	4	—	10	32
Vkv.	10	5	2	2	—	19	41
Alv.	4	—	—	2	—	6	35
HH.	6	1	3	4	—	14	56
HHv.	6	3	1	8	—	18	43
HH.II	14	4	4	4	—	26	51
Grp.	11	4	1	7	—	23	53
Rm.	7	—	—	1	—	8	26
Fm.	8	1	1	3	1	13	44
Sd.	10	2	2	4	—	18	37
Br.	2	—	—	—	—	2	19
GðrI	2	1	1	6	—	10	27
Sg.	19	2	2	17	2	40	71
Hlr.	1	—	—	2	—	3	14
GðrII	8	12	1	5	3	26	44
GðrIII	6	1	1	2	—	10	11
Od.	5	3	3	10	—	21	34
Akv.	6	1	1	8	1	16	43
Am.	20	2	2	24	2	48	105
Ghv.	4	—	—	1	1	5	21
Hm.	5	—	—	3	2	8	31
Totalt	235	96	48	210	20	579	1 383

Av negationerna är *-at* vanligast med 235 belägg (40,6%). Därefter följer *-gi* med 210 belägg (36,3%) och *né* en bra bit efter med 96 belägg (16,6%). Om man räknar bort kombinationen av *né* och *-at* är *nema* den ovanligaste formen för negering med endast 48 belägg (8,3%). Kommentaren hos Fritzner (1954, I:802) att kombinationen av negationsmarkörerna *ne* och *-at* är vanlig i eddadikterna verkar därmed något märklig i sammanhanget. Resultatet visar också att *-gi* — i motsats till vad jag antog inledningsvis — inte uppvisar flest belägg trots att detta negerande

suffix kan klitiseras till flera olika ordklasser (antalet belägg för *-at* är dock inte så mycket större).

En förklaring till att *-gi* inte har flest belägg har förmodligen något med att göra att *-gi* inte kan klitiseras till verb; verbet antas vara det element i satsen till vilket ett negerande element länkas, i flera språk i form av en obetonad partikel placerad framför verbet eller ibland sammanmält med detta (Jespersen 1924: 329). Detta är exakt vad som gäller för *-at* som ju uppvisar flest belägg av negationer i *Den poetiska Eddan*. Vidare finns det, som påpekats ovan, en generell tendens att satsnegation är vanligare än konstituentnegation. Tillsammans bidrar detta förmodligen till förklaringen varför *-gi* inte får flest belägg.

Det totala antalet negationer i materialet är 579, varav ganska exakt $\frac{1}{2}$ (20,7 %) återfinns i *Hávamál* som uppvisar det största antalet negationsmarkörer; *Hávamál* är också den längsta dikten med 164 strofer. Andra längre dikter som har tillräckligt många negationer för att man mot bakgrund av dem ska kunna diskutera variationen i negationsbruket är *Locasenna*, *Atlamál in grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma*, se Tabell 3.

Tabell 3. Negationerna i *Hávamál*, *Locasenna*, *Atlamál in grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma*.

Text	<i>-at</i>	<i>né</i>	<i>nema</i>	<i>-gi</i>	Totalt
Eddan	235 (40,6%)	96 (16,6%)	48 (8,3%)	210 (36,3%)	579
Háv.	39 (32,8%)	20 (16,8%)	10 (4,8%)	50 (42%)	119
I.s.	19 (39,9%)	9 (18,7%)	3 (6,2%)	17 (35,4%)	48
Am.	20 (41,7%)	2 (4,2%)	2 (4,2%)	24 (50%)	48
Sg.	19 (47,5%)	2 (5,0%)	2 (5,0%)	17 (42,5%)	40

Som kan ses i Tabell 3 är det mycket stor överensstämmelse mellan den procentuella fördelningen av negationer i *Locasenna* och totalfördelningen av negationer i *Den poetiska Eddan*. Detta är egentligen vad man kan förvänta sig; dessa dikter har tillsammans flest negationer och representerar ca 50 % av helheten. De tre övriga dikterna *Hávamál*, *Atlamál in grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma* avviker från det procentuella totala genomsnittet för negationer med 0,2 % till 13,7 %; en avvikelse med 13,7 % är dock ovanligt i materialet och finns bara för andelen *-gi* i *Atlamál in grœnlenzco*. *Né* i samma dikt samt i *Sigurdarkviða hin scamma* avviker från helheten med 12,4 %, även det en hög siffra i sammanhanget.

Vad gäller omfattning är *Vølusþá* med 66 strofer längre än *Locasenna*, men antalet negationer uppgår till endast 17, att jämföra med *Locasennas* 48. Å andra sidan är fördelningen av negationer i *Vølusþá* intressant med

11 *né*, 1 *-at* och inga *né* – *-at*. Resultatet kräver en kommentar, och en uppdelning av *né* och *ne* är på sin plats i och med att man eventuellt skulle kunna diskutera den relativa dateringen av dikterna utifrån snedfördelningen av negationerna. Enligt Lünig (1859) och Bugge (1867), som ju skiljer mellan *né* och *ne* i sina textutgåvor, finns konjunktionen *né* representerad 6 gånger i *Völuspá* och partikeln *ne* 5 gånger. Några av förekomsterna illustrerades i exempel (4). Det *-at* som finns med (i kortformen *-a*) står alltså inte tillsammans med något av dessa *ne* utan initialt: *vara sandr né sær*, 'fanns ej sand och ej heller sjö'. Eftersom det inte finns några *ne* – *-at* och endast ett belägg för *-at* torde detta peka på att *Völuspá* är en gammal dikt. Märk också att Tabell 2 visar att det endast är *Völuspá*, *Skírnismál*, *Þrymskviða* och *Guðrúnarkviða önnor* som har fler *ne* än *-at*, något som kunde antyda att även dessa är äldre dikter; Hallberg (1962: 53) understryker till exempel det ålderdomliga intrycket hos *Skírnismál*. Även Jónsson (1920: 64) placerar *Skírnismál* bland de allra äldsta dikterna. Jag återkommer till negationerna *ne* och *-at* och diskussionen om huruvida de kan säga något om dikternas inbördes tillkomstordning.

Vad gäller *-gi* framgår det av Tabell 4 att negationen har 210 belägg, fördelade över de fem olika typerna (iva)–(ive) med avseende på bland annat sammansättning och funktion.

Det klart lägsta antalet belägg finns för gruppen (ive), de substantiv och pronomen som inte är fast sammansatta med det negerande suffixet utan återfinns i lexikon endast utan *-gi*, nämligen endast 4 belägg (1,9 %). Denna funktion har egentligen förutsättningar att vara den mest produktiva hos *-gi* eftersom *-gi* vid behov tillfälligt enkelt kan suffigeras till det ord som ska negeras. Eftersom antalet belägg för denna typ är så litet torde man kunna påstå att utvecklingen av negationen *-gi* gått relativt långt; *-gi* i kombination med olika typer av substantiv eller pronomen har utvecklats till negerande adverb respektive negerande pronomen, och möjligheten att suffigera *-gi* till nya ord för att negera en fras utnyttjas inte. Eventuellt fanns inget behov av detta eftersom man dels hade *at* och *né* som satsnegationer, dels lexikaliserade, negerande adverb.

Det största antalet belägg har *eigi*-typen, grupp (iva), nämligen de satsnegerande adverbena, som utgör mer än hälften av förekomsterna av *-gi* (108 av 210, d.v.s. 51,4 %). *Eigi* är den negation som togs i bruk efter det att *né* och *-at* — i kombination såväl som var för sig — hade börjat försvinna och kom att bli den dominerande negationen i isländska och står i motsats till *-at* främst tillsammans med infinita verb. Typen *engi*, grupp (ivb), utgör en knapp tredjedel av beläggen för *-gi* (66 belägg, 31,4 %), medan typerna *mangi*, grupp (ivc), och *þeygi*, grupp (ivd), utgör

Tabell 4. Förekomsterna av -gi i Den poetiska Eddan.

Dikt	eigi	engi	mangi	þeygi	úlfgi	Totalt
Vsp.	2	1	–	1	1	5
Háv.	22	17	9	2	–	50
Vm.	2	7	–	–	–	9
Grm.	3	–	–	–	–	3
Skm.	5	1	–	1	–	7
Hrbl.	4	1	–	1	–	6
Hym.	1	1	–	–	–	2
Ls.	10	2	3	–	2	17
?rk.	1	3	–	–	–	4
Vkv.	2	–	–	–	–	2
Alv.	1	1	–	–	–	2
HH.	2	2	–	–	–	4
HHv.	7	1	–	–	–	8
HH.II	3	1	–	–	–	4
Grp.	4	2	1	–	–	7
Rm.	–	1	–	–	–	1
Fm.	1	2	–	–	–	3
Sd.	2	1	1	–	–	4
Br.	–	–	–	–	–	0
Gðr.I	–	3	–	3	–	6
Sg.	8	6	–	3	–	17
Hlr.	2	–	–	–	–	2
Gðr.II	5	–	–	–	–	5
Gðr.III	1	1	–	–	–	2
Od.	7	2	–	1	–	10
Akv.	2	5	–	–	1	8
Am.	10	8	4	2	–	24
Ghv.	1	–	–	–	–	1
Hm.	–	3	–	–	–	3
Totalt	108	66	18	14	4	210

8,6 % respektive 6,7 % av materialet. I och med detta kan man konstatera att hur produktivt -gi än varit finns det i *Den poetiska Eddan* tydliga bevis för att substantiv och pronomen i kombination med -gi har stelnat och lexikaliserats till olika negationsmarkörer, nämligen adverb respektive pronomen. Ett tydligt exempel på en lexikaliserad form är pronomenet *engi* 'ingen' som skrivs just som nominativformen *engi* oavsett väntat kasus på förledet utom i två fall: vid ett tillfälle i *Fáfnismál* och ett i *Locasenna* återfinns dativformen *einugi*.

Det faktum att *eigi* togs i bruk efter det att *ne*, *ne* – *-at* och *-at* börjat försvinna kan tas som utgångspunkt för en diskussion om dikternas ålder och inbördes tillkomstordning, alltså något av en fortsättning på diskussionen om negationerna i *Vpluspá* ovan. För ändamålet använder jag intervallet [0–1]. Talet 0 representerar genomgående gamla negationer, d.v.s. *ne*, *ne* – *-at* och *-at*, och talet 1 representerar den nyare negationen *eigi*. Ett lågt värde betyder därmed att det rör sig om en gammal dikt medan ett högre värde är en indikation på en nyare dikt. Värdet får man fram genom att dividera antalet *eigi*, X_n , 'n' för 'ny negation', med det sammanlagda antalet av X_n och X_g , 'g' för 'gammal negation'. Vi får alltså formeln $\cdot [X_n / (X_g + X_n)]$. Negationskvoten blir ett tal mellan 0 och 1, som illustreras i Tabell 5. De dikter som enligt uträkningen tillhör de äldre är markerade med fetstil och står i den vänstra kolumnen, de som tillhör ett mellanskikt återfinns i mittkolumnen och de som enligt uträkningen är de yngre dikterna står med kursivstil i högerkolumnen. Observera att de yngsta dikterna alltså står längst ner i den högra kolumnen.

Det finns en del intressanta kommentarer att göra utifrån den beräknade negationskvoten. De dikter som enligt Tabell 5 är de äldsta i *Den poetiska Eddan* stämmer relativt bra överens med de dikter som Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) hävdar tillhör de äldre, se avsnitt 1.1 ovan. Detta gäller exempelvis *Vpluspá*, *Hymðismál*, *Vplundarkviða* och *Guðrúnarhvöt* som alla har låga värden i Tabell 5. Jämför man tabellen även med den indelning Jónsson (1920: 66 ff.) gör ligger även *Guðrúnarkviða bríðia* i samma kategori; över lag motsvarar för övrigt Jónssons (1920: 6 ff.) indelning i tre tillkomstperioder för dikterna relativt väl de tre kategorierna som illustreras i Tabell 5.

Till nyare dikter räknar Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) bland andra *Helreið Brynhildar* och *Oddrúnargrátr* som ju har de högsta värdena även i Tabell 5. *Vafðrúðnismál* och *Grímnismál* anser de komplettera *Vpluspá*, vilket ju innebär att de är yngre än denna, ett förhållande som också framgår av siffrorna i Tabell 5. På det stora hela understryker resultaten i Tabell 5 de dateringar som gjorts av Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997), samt även av Jónsson (1920) om man ser enbart till den inbördes tillkomstordningen.

Det finns dock också fall där resultaten i Tabell 5 går emot de dateringar Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) gör. Exempelvis faller *Skírnismál* utanför ramen eftersom den enligt Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) gör ett ålderdomligt intryck — att intrycket är ålderdomligt behöver dock inte innebära att dikten verkligen är gammal. Ett annat

Tabell 5. Förhållande mellan å ena sidan *eigi*, å andra sidan *ne*, *ne* – *-at* och *-at* i Den poetiska Eddan.

Dikt	[0–1]-kvot	Dikt	[0–1]-kvot	Dikt	[0–1]-kvot
Rm.	0	Akv.	0,20	Vm.	0,33
Br.	0	Alv.	0,20	Hrbl.	0,33
Gðr.I	0	Grp.	0,21	Skm.	0,33
Hm.	0	HH.	0,22	Grm.	0,33
Fm.	0,09	Ls.	0,23	HHv.	0,44
Vkv.	0,12	?rk.	0,25	Od.	0,47
Hym.	0,13	Sg.	0,26	Hlr.	0,67
Gðr.III	0,13	Háv.	0,27		
Sd.	0,14	Am.	0,29		
Vsp.	0,14				
HH.II	0,14				
Ghv.	0,17				
Gðr.II	0,18				

exempel gäller *Fáfnismál* och *Sigdrífomál* som enligt Tabell 5 är äldre dikter men som enligt både Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) tillhör de yngre. Undantagen till trots visar resonemanget i vilket fall som helst att man, om man har i åtanke att vissa dikter endast innehåller ett fåtal negationer, kan använda negationskvoten som en del av resonemanget och argumenteringen när det gäller den inbördes dateringen av dikterna i *Den poetiska Eddan*.

För att föra resonemanget om dateringen ytterligare ett steg vidare kan man konstatera att antalet belägg för *né* är 98 (16,4 %) och att en del av dessa är kombinerade med *-at* (20 belägg, 20,8 % av beläggen för *né(ne)*). Här avviker *Locasenna* från mönstret med 9 belägg för *né* varav 5 är kombinerade med *-at*: *né megod*, *né scylda*, *né máttu*, *né lezcadu* och *né manað*. Övriga 15 belägg för *né* – *-at* är jämnt fördelade över övriga dikter med som mest 3 belägg i samma dikt (*Guðrúnarqviða önnor*). Utifrån detta torde man kunna påstå att *Locasenna* är en relativt sen eddadikt eftersom andelen *-at* är förhållandevis hög (19 belägg, 39,6 %) och andelen *ne* förhållandevis låg (9 belägg, 18,8 %), se Tabell 2 — enligt Kristjánsson (1997: 30) torde *Locasenna* inte ha tillkommit senare än år 1000. Enligt Tabell 5, å andra sidan, får *Locasenna* 0,23, något som placerar dikten i den mellersta perioden. Man kan också hävda att beläggen är för få för att några slutsatser ska kunna dras, men samspelet mellan negationerna tyder i vilket fall som helst på att alla varianterna fanns till hands. För att få rättvisande siffror bör i sammanhanget tilläggas att *-gi* har 17

belägg (35,4 %) och *nema* 3 (6,2 %) samt att kombinationen *ne* – *-at* bara utgör 8,5 % av hela materialet.

Det faktum att *-at* utgör den största delen av negationerna över lag stämmer överens med Jespersens (1924: 330) uttalanden om negationer rent generell. Det första påpekanudet gäller tendensen att länka negationen till verbet i en sats; *-at* är endast länkat till verbet. Det *ne* som ensamt utgjorde negationen innan *-at* började användas kunde fungera som fras-såväl som satsnegation, men i och med *-at* kom negationen att fokusera på verbet i större utsträckning eftersom *ne* och *-at* i kombination stod i direkt anslutning till verbet och inga element fick stå mellan dem.

Jespersen's andra påpekande är att negerande adverb ofta är svagbetonade eftersom ett annat ord än det negerande får betoningen i satsen (Jespersen 1924: 331 ff.). Men när det negerande elementet snarast blivit endast en klitiserad stavelse (eller till och med ljudmässigt helt inkorporerats i verbet) antas negationen vara alltför försvagad för att fylla sin funktion och förstärks därmed genom att ett ord läggs till negationen. Detta tillagda ord kan i ett fortsättningsskede i sin tur komma att uppfattas som den ursprungliga negationsmarkören och därmed blir föremål för samma utveckling som ursprungsordet, d.v.s. ytterligare en negation läggs till för att förstärka det ursprungligen endast förstärkande elementet (Jespersen 1924: 335). För ett liknande resonemang, se även Zanuttini (1997: 11 ff.). Eythórssón (2002: 189) påpekar att *-at*, kanske framför allt i formen *-t/-ð*, förmodligen var för svagt som morfosyntaktisk realisering av en satsnegation och därför försvann till fördel för ett tydligare negerande element.

Även om det vore mest logiskt att anta att en förstärkning av ett negerande element medelst ett annat negerande element skulle resultera i att frasen får en icke-negerad innebörd och att negationerna tar ut varandra är detta inte fallet; dubbla/ackumulerade negationer tolkas inte på det sättet, jfr till exempel franskans *ne – pas*, där *ne* för övrigt har fallit bort i modernt franskt talspråk. En upprepning av negationen är vanligt när ett negerande element har en relativt liten fonetisk omfattning och man kan därför antas behöva ett förstärkande element; negationen fördubblas och förstärks därmed så att man inte ska missa den (Jespersen 1924: 333). Således kan man se att utvecklingen av negationer rör sig om ett fortgående förlopp med försvagning och förstärkning, som liksom tendensen till tidig placering av negationer i satsen (där den kan tänkas falla bort) återfinns i flera språk, varav ett är fornnorska.

5 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — sammanfattande kommentar

I denna artikel har jag behandlat negationsbruket i *Den poetiska Eddan*, med fokus uteslutande på de delar som är skrivna på vers. Generellt tenderar negerande uttryck i ett språk att försvagas för att sedan förstärkas igen genom ett tillägg av ytterligare ett negerande element. Det tillagda elementet har sedan i flera fall kommit att uppfattas som den ursprungliga negationen, och därmed blir detta föremål för en liknande utveckling; vissa av de fornisländska negationerna är typiska exempel på detta. I dessa fall tolkas den dubbla negationen just som en förstärkning av en redan existerande negation och inte som ett led som eliminerar den negerade innebörd som satsen eller frasen har.

Antalet negationer i *Den poetiska Eddan* uppgår till 579, och de klart dominerande negationsmarkörerna är de båda enklitiska suffixen *-at* och *-gi*. Negationsmarkören *-at* klitiserar endast på verb, medan *-gi* klitiserar på adverb, substantiv och pronomen (samt adjektiv), och i och med detta kompletterar de varandra, även om man brukar säga att det är *eigi* som kompletterar *-at* eftersom det senare endast står tillsammans med finita verb. En jämförelse mellan å ena sidan *ne*, *ne* – *-at* och *-at* och å andra sidan *eigi* kan ge vissa indikationer på dikternas inbördes tillkomstordning — man ska dock vara medveten om att en del av dikterna inte innehåller särskilt många negationer, vilket eventuellt kan ge missvisande datering i enstaka fall.

I inledningen till denna artikel påpekade jag att jag ville se huruvida valet av negation eventuellt kan konstateras vara semantiskt eller syntaktiskt kontextberoende, huruvida negationsvalet är gjort av metrisk skäl eller om alla dessa faktorer är involverade. En sådan diskussion förutsätter givetvis att alla dikter tillkommit under en period då alla fyra möjligheterna att negera var för handen, om än i större eller mindre utsträckning. Antalet negationer per dikt är i snitt 19,6, och i 8 av dikterna överstiger antalet negationer genomsnittet, nämligen i *Hávamál*, *Locasenna*, *Helgakviða Hundingsbana ǫnnor*, *Gripisspá*, *Sigurdarkviða in scamma*, *Gudrúnarkviða ǫnnor*, *Oddrúnargrátr* och *Atlamál in grœnlænzcó*. I dessa 8 återfinns alla fyra negationstyperna. Om man tittar på de dikter som uppvisar 15 eller fler belägg — d.v.s. en siffra som är något lägre men inte markant lägre än snittet — tillkommer 7 dikter: *Völuspá*, *Skírnismál*, *Hárbarzlióð*, *Völundarkviða*, *Helgakviða Hjörvarðzsonar*, *Sigdrífomál* och *Atlakviða in grœnlænzcó*. I 6 av dessa hittar man belägg för alla fyra typerna (i den sjunde dikten saknas belägg för *nema*). I

dessa 15 dikter återfinns alltså med ett undantag alla fyra möjligheterna att negera, något jag tar som grund för att utesluta begränsande valmöjligheter som (primär) anledning att välja en negationsmarkör före en annan; att *ne* redan ansågs vara en arkaism är inte relevant i sammanhanget.

Givetvis kan man ha invändningar mot detta antagande, dels eftersom arkaismer är vanliga i poesi och ett egentligen förlegat språkbruk ibland avspeglas, dels eftersom frekvensen för de olika negationerna varierar inom varje dikt, vilket understryker det faktum att dikterna trots allt antas ha tillkommit under ett tidsspänn om 500 år eller mer. Man kan dock konstatera att möjligheten att använda vilken som helst av de fyra negationerna fortfarande fanns, alternativt redan hade uppkommit vid tiden för nedskrivandet, och eftersom det är just negationsbruket i *Den poetiska Eddan* och inte prosapartierna eller språket i övrigt för den innevarande tiden som är i fokus anser jag ändå att resonemanget har en poäng. Resonemanget stärks av det faktum att de dikter som antas vara äldst — bland annat *Atlakviða*, enligt Kristjánsson — såväl som de dikter som antas tillhöra de yngsta — *Gripisspá*, *Sigdrifumál* och *Oddrúnargrátr*, enligt Hallberg (1962:67) och Kristjánsson (1997: 55; 63 f.) — finns med bland de dikter som uppvisar belägg för alla sätten att negera. Kombinationen av *ne* – *-at* finns dock inte belagd i alla dikterna.

En diskussion om huruvida det eventuellt är metriska skäl som ligger bakom valet av negation kräver en kort presentation av de versmått som finns i *Den poetiska Eddan*, nämligen främst *fornyrðislag* och *ljóðaháttir* (Hallberg 1962: 10 ff.). *Fornyrðislag* har strofer om åtta rader, där varje rad har två betonade och ett något varierande antal obetonade stavelser. Verserna binds samman två och två genom allitteration, där den första av de två raderna har två allittererande ord (*stuðlar*) som hör samman med ett till dessa allittererande ord (*höfuðstafr*) i den senare raden. Stavrimmet kan vara konsonantiskt såväl som vokaliskt, där det vokaliska stavrimmet antas vara vackrare när vokalerna är av olika kvalitet. Reglerna för stavrim gäller genomgående även för *ljóðaháttir*, men här har andra respektive fjärde raden ersatts av en s.k. fullrad, vilket gör strofen sexradig istället för åttaradig; fullraden allittererar därmed inom sig själv. Som påpekats ovan innehåller av den anledningen dikter skrivna på *fornyrðislag* fler ord per strof än dikter på *ljóðaháttir*. Versmåttens illustreras i exempel (10a) från *Völuspá* respektive (10b) från *Hávamál*; allitterationerna är markerade med fetstil.

(10a) **Ár var alda**
 þat er Ymir bygði
 vara sandr né sær
 né svalar unnir
 iorð fannz æva
 né upphiminn
 gap var ginnunga
 en gras hvergi

*I åldrarnes morgon,
 då Ymer levde,
 var ej sand, ej sjö,
 ej svala vågor,
 jorden fanns icke,
 ej upptill himlen;
 ett gapande svalg fanns
 men gräs ingenstädes.*

(10b) **Vin sínom**
 scal maðr vinr vera
 þeim och þess vin;
 en óvinar síns
 scyli engi maðr
 vinar vinr vera

*Till sin vän
 skall man vän vara,
 till honom och hans vän;
 men till oväns vän
 skall ingen man
 någonsin vän vara.*

Varianter på dessa versmått i *Den poetiska Eddan* är exempelvis *galdralag* och *málahátt* som avviker något från versmåttan i exempel (10) men har i stort sett samma regler för allitteration och stroflängd. Bara genom att studera de två stroforna i (10) finner man exempel på att metriken krav till viss del kan antas ha styrts valet av negation; *æva* är allittererat med *iorð* och *upphiminn* samt *engi* med *óvinar*. Att de olika negationerna består av olika många stavelser torde också inverka på textförfattarens val om än inte i lika stor utsträckning. Antalet obetonade stavelser i en strof var inte lika hårt reglerat som antalet obetonade, och *-at* och *né* är båda obetonade; *nema* och de olika kombinationerna med *-gi* kan dock vara betonade och skulle därmed kunna spela större roll för negationskonstruktionen. För att få ut mer av ett resonemang som detta skulle man kunna tänka sig att det krävs en undersökning till exempel av huruvida negationsbruket i *ljóðahátt*-dikter är ett annat än i dikter på *fornyrðislag* eller med vilken frekvens negationerna ingår i rimord. Med hjälp av Tabell 2 — och i viss utsträckning även Tabell 3 — kan man konstatera att det inte föreligger några skillnader i frekvensen för de olika negationerna som kan härledas till versmåttet; *ljóðahátt*-dikter innehåller varken fler eller färre av den ena eller andra negationen än *fornyrðislag*-dikter. En undersökning av rimord ligger utom ramen för denna artikel.

Avslutningsvis vill jag kort kommentera kontextens betydelse för valet av negation. För dikterna i *Den poetiska Eddan* gäller att de nästan uteslutande består av s.k. indirekt tal, antingen i dialoger (som i exem-

pelvis *Locasenna* och *Skírnismál*) eller i långa berättelser i jag-form (som i till exempel *Völuspá* och *Hávamál*). Mitt val att utesluta de narrativa passager på prosa som är insprängda inuti och emellan dikterna ger materialet en viss homogenitet med avseende på den direkta kontexten som därmed är relativt likvärdig i de olika dikterna. Rent semantiska och kontextuella orsaker till valet av negation kan man således inte peka på.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att alla fyra negations-typerna *-at*, *né*, *nema* och *-gi* är i bruk i större eller mindre utsträckning under den period då dikterna i *Den poetiska Eddan* antas ha tillkommit, nämligen mellan åren 800 och 1300. Detta gör att valet av negationsmarkör måste styras av andra orsaker än brist på alternativ. Att inte någon av de negationer som redan då ansågs vara föråldrade (exempelvis *ne*) i praktiken faktiskt har valts bort kan förmodligen förklaras med det faktum att arkaismer är vanliga i just poesi; en utvidgning av undersökningen som inkluderar även de narrativa passagera skulle kunna ge svar på frågan. En förkärlek för de klitiska negationerna *-at* och *-gi* är dock tydlig, förmodligen eftersom de är obetonade suffix och därmed inte inverkar på satsstrukturen i övrigt eller tillför versraden och därmed strofen ytterligare en betonad stavelse; metrik och allitteration kan alltså vara en del av förklaringen till att man valt en negation före en annan.

Litteraturförteckning

- Bugge, S. 1867: *Sæmundar Edda hins Froða*. P. T. Mallings Forlagsboghandel, Christiania.
- Egilsson, S. 1966 [1913–16]: *Lexicon Poeticum*. Ordbog over det norsk-islandske *skjaldesprog*. Forøyet og påny udgivet for det kongelige nordiske oldskriftselskab ved F. Jónsson. Atlas Bogtryk, København.
- F. Jónsson 1920: *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historia*. Anden udgave. Første bind. G. E. C. Gads Forlag, København.
- Fritzner, J. 1954: *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Band I–III. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Tryggve Juul Møller Forlag, Oslo.
- Gering, K. 1904: *Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda)*. Zweite völlig umgearbeitete Auflage. F. Schöningh, Paderborn.
- Hallberg, P. 1962: *Den fornisländska poesien*. Alb. Bonniers Boktryckeri, Stockholm.
- Hellquist, E. 1957 [1922]: *Svensk etymologisk ordbok* I–II. C. W. K. Gleerups Förlag, Lund.

- Jespersen, O. 1924: *The philosophy of Grammar*. George Allen & Unwin Ltd, London.
- J. Kristjánsson 1997: *Eddas and Sagas*. Third edition. Translated by Peter Foote. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Lüning, H. 1859: *Die Edda. Eine Sammlung altnordischen Götter- und Heldenlieder*. Verlag von Meyer & Zeller, Zürich.
- Neckel, G. 1927a: *Edda Sæmundar. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten denkmälen. II. Kommentierendes Glossar*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- Neckel, G. 1962 [1914]: *Edda. Die Lieder des Codex Regius*. Dritte Auflage. Hrsg. von H. Kuhn. Carl Winters Universitätsverlag, Heidelberg.
- Neckel, G. 1968 [1927b]: *Edda. Die Lieder des Codex Regius. II. Kurtzes Wörterbuch*. Hrsg. von H. Kuhn. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- S. Briem 1968: *Eddakvæði*. Skálholt, Reykjavík.
- Sijmons, B. 1888: *Die Lieder der Edda*. Verlag des Buchhandlung des Waisenhauses, Halle.
- Teleman, U., Hellberg, S. & E. Andersson 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Svenska Akademien och författarna, Stockholm.
- T. Eythórsson 1995: *Verbal syntax in the early Germanic languages*. Dissertation at Cornell University.
- T. Eythórsson 2002: Negation in C: The Syntax of Negated Verbs in Old Norse. I: *Nordic Journal of Linguistics*. Vol. 25, 2002:2, s. 190–224.
- Zanuttini, R. 1997: *Negation and Clausal Structure: A Comparative Study of Romance Languages*. Oxford University Press, Oxford.

Bilaga 1: Lista över förkortningarna i *Den poetiska Eddan*

Vsp.	Vǫluspá	Rm.	Reginismál
Háv.	Hávamál	Fm.	Fáfnismál
Vm.	Vafðrúðnismál	Sd.	Sigdrífomál
Gr.	Grímnismál	Br.	Brot af Sigurðæqviðu
Skm.	Skírnismál	Gðr.I	Guðrúnarqviða in fyrsta
Hrbl.	Hárbarðzlióð	Sg.	Sigurðarqviða in scanma
Hym.	Hymisqviða	Hlr.	Helreið Brynhildar
Ls.	Locasenna	Gðr.II	Guðrúnarqviða önnor
Þrk.	Þrymsqviða	Gðr.III	Guðrúnarqviða þriðia
Vkv.	Vǫlundarqviða	Od.	Oddrúnargrátr
Alv.	Alvíssmál	Akv.	Atlaqviða in gröenlænzca
HH.	Helgaqviða Hundingsbana in fyrri	Am.	Atlamál in gröenlænzco
HHv.	Helgaqviða Hjörvarðzsonar	Ghv.	Guðrúnarhvøt
HH.II	Helgaqviða Hundingsbana önnor	Hm.	Hamðismál
Grp.	Grípisspá		

Litteraturkrönika 2004

Av Lars-Erik Edlund, Göran Hallberg och Christer Platzack

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-E.E., G.H. eller C.P.

Alemannien und der Norden. Internationales Symposium vom 18.–20. Oktober 2001 in Zürich. Herausgegeben von Hans-Peter Naumann. 415 s. + 17 bilds., Berlin/New York 2004 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 43.) ISBN 3-11-017891-5. Volymen innehåller tretton symposiebidrag, utgivna av Hans-Peter Naumann under medverkan av Franziska Lanter och Oliver Szokody. Här tas upp en rad problem förknippade med relationen mellan Alemannien och Norden under perioden 400–800, tidigare diskuterade av bl.a. Friedrich Maurer och Eduard Kolb. Till de språkvetenskapliga bidragen hör Elmar Seebolds kritiskt resonerande "Alemannisch und Nordgermanisch. Kriterien und Grundlagen für eine sprachgeschichtliche Beurteilung", Hans Frede Nielsens "Friedrich Maurer and the Dialectal Links of Upper German to Nordic" och Jürgen Udolphs "Alemannien und der Norden aus der Sicht der Ortsnamenforschung". Wolfgang Haubrichs studerar komparativt de alemanniska personnamnen. Max Martin, Thomas Birkmann, trion Gerhard Fingerlin, Klaus Düwel och Peter Pieper, vidare Svante Fischer, Katrin Lüthi, Robert Nedoma och Wilhelm Heizmann diskuterar runologiska problem, Frank Siegmund behandlar Alemannien ur arkeologisk synvinkel, Ludwig Rübekel ställer frågan "Was verrät der Name der Alamannen über ihr Ethnos?". Inte minst i det sistnämnda bidraget förs viktiga resonemang kring etnogenes och etnonymier. Det är i vissa bidrag skada att de nordiska perspektiven inte kunnat fördjupas ytterligare. Kanske skulle vid ett uppföljnings-symposium, förslagsvis förlagt till Skandinavien, den nordiska empirin

kunna fokuseras mer. Därvid blir denna volym, avslutad med flera värdefulla register, den självklara utgångspunkten. L.-E.E.

Gustav Adolf Beckman, Wieland der Schmied in neuer Perspektive. Romanistische Fakten und germanistische Folgerungen. Unter Mitarbeit von Erika Timm. 102 s., Frankfurt am Main 2004 (Peter Lang). ISBN 3-631-52878-7. Endast i mycket ringa grad har romanistiken bidragit till forskningen runt Wielandgestalten och Wielandsagan. I denna lilla skrift argumenterar förf. för att standarduppfattningen inom den germanistiska forskningen om hur namnet *Wieland* skall uppfattas måste överges när romanistiska data tas i beaktande; bl.a. genomgår han systematiskt namnformen i romanska och germanska källor, och gör en jämförelse med romarnas *Volcanus* och den alternativa etymologin *Wieland* < *Wohlhand*. Slutsatsen blir att namnet *Wieland* införts i Frankrike av frankerna eller burgunderna i formen *Waland*, en form som också eddans Voland pekar på. Resultatet antyder att hela strukturen hos *Wieland*myten måste omtolkas. C.P.

Language Teaching and Learning in a Multicultural Context. Case studies from Primary Education in the Netherlands and Norway. Jeff Bezemer, Sjaak Kroon, Lutine de Wal Pastoor, Else Ryen, Astri Heen Wold. 197 s., Oslo 2004 (Novus Press). ISBN 82-7099-399-9. Vilka strategier använder språklärare i dagens klassrum med allt större inslag av elever med allt brokigare hemspråklig kompetens? Mot bakgrund av respektive lands utbildningspolitiska program redovisar och analyserar boken jämförande fallstudier från särskilt valda klassrumsmiljöer i Nederländerna och Norge. De Rietschans grundskola ligger i en medelstor (160 000 inv.) holländsk stads invandrartäta låglönedistrikt, där 40% av eleverna hade turkiska, arabiska eller andra hemspråk (1999). Här jämförs ordförrådsinriktade lektioner i det reguljära klassrummet med motsvarande i grupper med holländska som andraspråk respektive med turkiska som hemspråk, vidare direkt språklig ämnesmetodik vid lektioner i ortografi och indirekt språklig tillämpning vid matematikundervisning. I Norge studerades Ekelunds grundskola i Oslo med ca 45% elever med andra hemspråk än norska (1999), i fallande ordning urdu, albanska, somaliska, punjabi, tamil etc., inalles 25 olika språk. Här fokuserades på lektioner med norska som första eller andraspråk, på språklig aktivitet och interaktion under lektioner i religion/etik och matematik, på inlärningsaspekter vid lektionsmoment i modersmålet, fr.a. vad avser ordförråd. Slutavsnitten jämför likheter och olikheter i de båda skolornas praktiska utform-

ning av undervisningen i särskilda språkklasser och i bakomliggande metodiska aspekter på dagens flerspråkighet. G.H.

Klaus von See & Julia Zernack, Germanistik und Politik in der Zeit des Nationalsozialismus. Zwei Fallstudien: Hermann Schneider und Gustav Neckel. 211 s., Heidelberg 2004 (Universitätsverlag Winter GmbH). (Frankfurter Beiträge zur Germanistik 42.) ISBN 3-8253-5022-3. De två vetenskapshistoriska fallstudierna illustrerar den minst sagt besvärliga situation som begreppsområdet "Germanistik" och dess företrädare snärjdes in i under det nationalsocialistiska Tredje rikets hårdnande grepp om samhället. Ämnets kärna var germansk fornhistoria och fornordistik. Med utgångspunkt i germanisterna Herman Schneiders (1886–1961) och Gustav Neckels (1878–1940) breda forskningsförankring och omfattade kontaktnät beskrivs de ledande forskarnas skilda förhållningssätt till utbildningspolitikens påtvingade rasideologiska krav på universitetens reformering. Tübingenprofessorn och senare universitetsrektorn Schneider var kritisk, övervägde emigration till Schweiz, men valde att kvarstå och i görligaste mån försvara sin post. Betydande är härvidlag den hittills opublicerade flitiga brevväxlingen med professor Andreas Heusler i Basel. Berlinprofessorn Neckel valde att anpassa sig, såg möjligheterna att tillvarata ämnets intressen, men stod ändå under uppsikt. Av disciplinära skäl tvångsförflyttades han till Göttingen den 1 oktober 1935, för att återkallas till Berlin 1 november 1937. Frivillig landsflykt eller avsättning, med bestraffning eller förvisning, var alternativen. Med sin fylliga dokumentation ur brevväxling, skriftproduktion och myndighetshandlingar i olika idag tillgängliga arkiv understryker fallstudierna fr.a. vikten av att man inte saklöst sorterar alla aktörer i ett svartvitt pro et contra. G.H.

Namenwelten. Orts- und Personennamen in historischer Sicht. Herausg. von Astrid van Nahl, Lennart Elmevik & Stefan Brink. 813 s., Berlin/New York 2004 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 44.) ISBN 3-11-018108-8. Många nordiska forskare men också vetenskapsidkare utanför Norden har hörsammat inbjudan att medverka i festskriften till Thorsten Andersson på hans 75-årsdag i februari 2004. Här föreligger nu 59 bidrag om ortnamn, personnamn och runinskrifter. Boken avslutas med en kort redogörelse för Thorsten Anderssons insatser inom nordisk namnforskning, signerad Eva Nyman, och en bibliografi för åren 1989-2003. Två register, över ort- och personnamn, har sammanställts av redaktören Astrid van

Nahl. Då det gäller ortnamnen behandlas åtskilliga etymologiska problem och namnbildningsfrågor. Lennart Elmestik tar upp diskussioner om ett sakralt **al* i nordiska ortnamn, Stefan Brink skriver om rekonstruerade ånamn, Hugo Karlsson om västsvenska ortnamn på *Tor*, Sigurd Fries om det västmanländska bynamnet *Tåje*, Aino Naert om det äldre finska namnet på Gotland, *Vuojoonmaa*, och Lars-Erik Edlund om det nordsvenska ortnamnskomplexet *Rödå, Rödåsel*. Västnordisk ortnamnsproblem behandlas bl.a. av Eivind Weyhe och Jens Eik Schnall. Skilda namnbildningsproblem och suffix behandlas, exempelvis *-m*-suffixet av Albrecht Greule. Lennart Hagåsen tar upp sjönamn på *-an* i Hälsingland och Svavar Sigmundsson isländska ortnamn med suffixen *-all, -ill* och *-ull*. Lars Huldén skriver om ordlekar i ortnamn, Ernst Eichler, Wolfgang Laur och W.F.H. Nicolaisen om metodproblemen inom ortnamnsforskningen, Vibeke Dalberg om analogi, mönsternamngivning och mönsternamnbyggnad och Peter Ernst om hermenetisk namnteori. Bland volymens personnamnsstudier finns bl.a. Gudru Anderssons om namnskicket i Arboga i äldre tid, Ritva Valtavuo-Pfeffers om tyska personnamn i Finland och religionshistorikerna Old Sundqvists och Anders Hultgårds om namn i blekingska runtexter från perioden 550–650. Mer övergripande problem dryftas av Hans Fred Nielsen (Danmarks tidigaste språkhistoria i tvärvetenskaplig belysning) och Gun Widmark (Förhistorisk nordiska i gruppsspråksperspektiv). Lena Peterson diskuterar ett urnordiskt personnamn och Evert Salberger ortnamnet på Vålstastenen. Etymologiskt inriktade studier är t.ex. Roland Schuhmanns om *Herzog* och Ottar Grønviks om fvn. *æja*. Därmed har bara strax under hälften av bidragen berörts. Redan av denna exemplifiering kan man föreställa sig hur utomordentligt rik samlingsvolymen är.

L.-E.I.

Per Aspera ad Asteriscos. Studia Indogermanica in honorem Jens Elmegård Rasmussen sexagenarii Idibus Martiis anno MMIV. Ed. Adam Hyllested t al. 640 s., Innsbruck 2004. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 112.). ISBN 3-85124-694-2. När den mångsidige och produktive danske språkmannen Jens Elmegård Rasmussen fyllde 60 år, hedrades han av kollegerna med en innehållsrik festskrift som består av 60 bidrag rörande främst vitt skilda indoeuropeiska språk, men även några på eskimologiska område. Bl.a. komparativa, etymologiska och mer allmänlingvistiska perspektiv finns representerade i de enskilda bidragen. Jens Elmegård Rasmussen har lämnat en del bidrag på germanistikens och nordistikens områden, bl.a. om den nordiska behandlingen av förbindelsen *-eww-* i

ANF 104 1989) och om *i*-omljudet. Festskriftsbidrag som knyter an till nordisk språkhistoria är t.ex. Jan Katlevs om räkneordet *sjū* (da. *syv*), en spännande språklig odysse som startar i de afroasiatiska språken och slutar i danskan. Gudrún Þórhallsdóttir söker härleda skaldepoesiens fvn. *oglir* 'hök'. Det germ. starka verbet **smītan* 'slå, kasta' m.m. samt det germ. **smībaz* 'smed' och *smīþōn* 'smida' och dessa ords möjliga bakgrund i semitiska språk, diskuteras ingående av Theo Vennemann. Martin Joachim Kümmel skriver om former som *meluk-* 'mjölk' vid sidan av *melk-*, **harug-* 'stenhög' vid sidan av **harg-*, **bebur-* 'bäver' vid sidan av **bebr-* o.s.v., alltså "Ungeklärtes *u neben Liquida in germanischen Nomina". Här och var tangeras nordisk empiri, utan att belysas särskilt ingående, t.ex. fvn. *lág* 'nedfallen trädstam' som nämns i Ralf-Peter Ritters artikel om lat. *lignum*. Om språklig förändring handlar Lars Brinks uppsats "PIE Feature Synchronism and Word Division in Verner's Law". Principiellt intresse har även Jørgen Rischels artikel "Some Thoughts on Sound Change". Andra uppsatser ger arkeologiska inblickar, t.ex. Douglas Q. Adams' bidrag om ord för 'lera' och 'järn' i tochariska språk, åter andra behandlar interferensonomastiska problem (Peter Anreiter), åtskilligt annat att förtiga.

L.-E.E.

Språkhistoria och flerspråkighet. Föredragen vid ett internationellt symposium i Uppsala 17–19 januari 2003. Utgivna av Lennart Elmevik. 167 s., Uppsala 2004 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 87.) ISBN 91-85352-56-X. ISSN 0065-0897. Första bandet av tvåbandsverket "The Nordic Languages. An International Handbook of the North Germanic Languages" utkom 2002 på Walter de Gruyter Verlag i serien "Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft" med Oskar Bandle som huvudredaktör. "Språkhistoria och flerspråkighet" var Uppsalasymposiets huvudtema. Symposiet manifesterade handbokens tillkomst och språkhistoriens viktiga roll inom språkvetenskapen. Här publiceras nu de tolv symposieföredragen. Som sig bör inleder Oskar Bandle med en kringsynt bakgrundsteckning till det allnordiska tvåbandsverkets koncept och metod. Mot den bakgrunden presenterar så Bo Ralph projektet "Svenska Akademiens språkhistoria" i en frågesvit: Svensk el. nordisk? Teoretisk el. "pragmatisk"? Beskrivande el. förklarande? Språksystem el. språkbruk? Skrift el. tal? Offentligt el. privat? Autentiskt el. idealiserat? Bandle och Ralph liksom övriga bidragsförfattare ser föredömligt språkhistorien i ett allmänt kulturhistoriskt perspektiv. Anders Ahlqvist illustrerar kontaktingvistik genom att jämföra futurum i engelska, finska, franska, iriska

och svenska. Michael P. Barnes analyserar tvåspråkighet och språkskifte på Orkney, Shetland och Färöarna, Kurt Braunmüller romerskt inflytande på äldre nordiska runinskrifter, kontaktytor mellan latin och nordiska språk. Elin Fredsted beskriver sitt modersmål sønderjysk-østlesvigsk som "periferispråket" mellan nordgermanskt och västgermanskt med egna karakteristiska särutvecklingar, och jämför med det på nederländsk dialekt utvecklade invandrarspråket afrikaans och det på sydtysk dialekt utvecklade nordamerikanska invandrarspråket Pennsylvania German, äv. kallat Pennsylvania Dutch. Jan Terje Faarlund undersöker språkkontaktens roll för diakron syntax, Anna Helga Hannesdóttir de flerspråkiga ordböckernas roll som språklig mötesplats, Alla Karker dansk språkhistoria speglad i översättningslitteraturen, medan Hans-Peter Naumann studerar utelämnade hjälpverb *haben/ha* i tysk och svensk barocklitteratur, med en kort exkurs om danska och norska. Hans Frede Nielsen tecknar den sociolingvistiska bakgrunden till flerspråkighet, belyst i det franska inflytandets tillväxt och fall under engelsk medeltid efter 1066. Lars Wollin avslutar sviten med betraktelsen "Språkhistoria och flerspråkighet — i samma språk?". Efter en kronologisk studie av fyrahundra års inomsvensk diglossi backar han djärvt via reformationstidens bibelöversättning och birgittinsk marknadsföring ända till vikingasvensk Hedeby sociolekt. G.H.

Suffixbildungen in alten Ortsnamen. Akten eines internationalen Symposiums in Uppsala 14.–16. Mai 2004. Herausgegeben von Thorsten Andersson und Eva Nyman. 220 s., Uppsala 2004 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi 88.) ISBN 91-85352-57-8. ISSN 0065-0897. Förutom ett kort förord och Thorsten Anderssons sammanfattande inledning innehåller den på tyska och engelska skrivna symposierapporten tolv bidrag plus ett avslutande ortnamnsregister. Temat är suffixavledningarnas roll i den kronologiska skiktningen av äldre, framför allt hydronymiska namnbildningar vid sidan av sammansättningar och propriälerade ord (simplexnamn), där tyngdpunkten över tid förskjuts från avledningar till sammansättningar. I bidragen analyseras enskilda suffix i nordiska ortnamn av Lennart Elmevik (-n-, -sn-), Eva Nyman (-s-) och Jan Paul Strid (-t-). Svante Strandberg tar sig an dehydronymiska avledningstyper, medan regionala översikter presenteras av Ernst Eichler (tysk-slaviska språkkontaktområden), Botolv Helleland (Västnorge), W.F.H. Nicolaisen (Skottland) och Jürgen Udorph (Nord- och Mellantyskland). Suffixavledningarnas roll för forngermansk toponymi belyses av Thorsten Andersson och

Albrecht Greule. Gottfried Schramm vill utvidga och förnya Hans Krahes Alteuropa-projekt och exemplifierar med namnen på vattendrag som utmynnar i Nordsjön och Östersjön (namnbildning inte bara genom avledning, utan samtidig regional differentiering även genom sammanfattning, analogi, språkkontaktfenomen m.m.). Med bl.a. danska exempel anlägger Bent Jørgensen nya synpunkter på bebyggelsenamnsuffixet *-ingia* såsom primärt namnbildande, d.v.s. inte som hittills antagits enbart att se som ett "dubbelsuffix" av inkolentbetecknande *-ing-* plus bebyggelsebetecknande *-ia-*. I flera av bidragen understryks behovet av en fortsatt grundlig genomgång av det allmänneuropeiska namnmaterialet i syfte att nå fram till en bättre förståelse av namnbildningstypernas uppkomst, funktioner, geografiska spridning och kronologiska utveckling, detta mot bakgrund av den stundtals intensiva och ännu långt ifrån avslutade debatten om för- och fornindoeuropeiskt respektive germanskt särspråkligt namngods. På önskelistan står också en gemensam databank över det ur de äldre ortnamnen rekonstruerade ordförrådet.

G.H.

Zur Geschichte der Gleichung "germanisch-deutsch". Sprache und Namen, Geschichte und Institutionen. 711 s., Berlin/New York 2004 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 34.) 2004. ISBN 3-11-017536-3. På engelska heter Tyskland *Germany* och på italienska *Germania*. Den härigenom antydda kontinuiteten mellan romartidens germaner och vår tids tyskar anses nog ännu idag av många vara en realitet. Av forskarna är emellertid denna kontinuitet med goda skäl starkt ifrågasatt. Ett antal språkforskare, historiker och arkeologer träffades den 1–3 december 2000 för att begreppshistoriskt dryfta "die Gleichung 'germanisch-deutsch'". Den föreliggande volymen består av tjugoen bidrag: Stefan Zimmer behandlar *Germani* och antikens etnonymier och deras typologi. *Germania* ur ett romerskt perspektiv belyses av Siegmund von Schnurbein. Walther Pohl skriver om identifikation och definiering av *german*-begreppet under övergångsperioden mellan antiken och medeltiden, Wolfgang Haubrichs om etnonymerna *Theodiscus*, *Deutsch* och *Germanisch* och Hans-Werner Goetz om "die deutschen Stämme". Hur kontinuiteten identifierades och vetenskapligt underbyggdes inom arkeologisk forskning diskuteras ingående av Heiko Steuer. Den betydelse för "die Gleichung 'germanisch-deutsch'" som verket *Monumenta Germaniae Historica*, institutionen *Germanisches Nationalmuseum* och disciplinbenämningen *Germanische Altertumskunde* haft belyses i flera artiklar, bl.a. av Gerhard Schmitz, Dietrich

Hakelberg och Heinrich Beck. Volymen har stort värde, bl.a. genom de disciplingenomgångar som lämnas, vilka även har relevans för forskningsproblem på nordistikens område.

L.-E.E.

*

*Blandade runstudier 3. 107 s., Uppsala 2004 (Institutionen för nordisk språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 18.) ISBN 91-506-1771-0. ISSN 1100-1690. Häftet redovisar sju uppsatser om personnamn i nordiska runinskrifter, varav sex presenterades vid ett seminarium i Uppsala 2003. Uppsatserna gäller två medeltida kvinnonamn på sländtrissor, tre namnbelägg som utlöser två tolkningsförslag, ett namnbelägg som med annan läsning blir två namn, ett nordiskt mansnamn på en polsk spelbricka, två identiskt lika felristningar av ett sparsamt företrätt mansnamn som möjligen avser samma person, fyra belägg av ett hittills förmodat kvinnonamn som troligen är ett mansnamn samt en ristsarsignatur *Tiarvi risti* följt av ett väntat **runar**, som dock troligen är ett mansnamn. Temat är följaktligen ny- eller omtolkning av o- eller feltolkade personnamn i nordiska runskrifter.*

G.H.

"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord. Red. Helge Sandøy & Jan-Ola Östman. 275 s., Oslo 2004 (Novus forlag). (Moderne importord i språka i Norden 2.) ISBN 82-7099-395-6. Förutom en inledning av utgivarna, "Språkpåverkan och ansvar inom språkpolitik i Norden", där frågor rörande det främmande och det egna, språkpåverkan, ideologiska funktioner och ansvar inom språknormeringen dryftas, innehåller boken sju uppsatser om hur de olika nordiska språksamfunden — isländska, färöiska, danska, norska, svenska, finlandssvenska och finska — förhåller sig till engelskans språkpåverkan idag och hur man över historien har förhållit sig till yttre språkpåverkan. Boken är bl.a. tänkt att utgöra en historisk och generell bas för de studier som i framtiden kommer att publiceras i bokserien "Moderne importord i språka i Norden". Till inledningen är fogad som bilaga en förteckning över årtal för de viktigaste händelserna rörande normering och samhälle i de sju språkområdena under de senaste seklen. Författarna till översikterna över språkområdena är för isländskan Páll Kristinsson, för färöiskan Jógvan i Lon Jacobsen, för norskan Helge Sandøy, för danskan Margrethe Heidemann Andersen, Erik Hansen, Pia Jarvad & Jørgen Schack, för svenskan Martin Ransgart, för finlandssvenskan Leila Mattfolk, Åsa

Mickwitz & Jan-Ola Östman, och för finskan Pirjo Hiidenmaa & Pirrko Nuolijärvi. Boken avslutas med en kort presentation av författarna.

C.P.

Friedrich E. Grünzweig, Runeninschriften auf Waffen. Inschriften vom 2. Jahrhundert n. Chr. bis ins Hochmittelalter. 203 s., Wien 2004 (Edition Praesens). (Wiener Studien zur Skandinavistik 11.) ISBN 3-7069-0227-3. Inskrifter på vapen är kända från många skrifttraditioner, så också runinskrifter. I den här volymen undersöker förf. runinskrifter på vapen från och med andra/tredje århundradet efter Kristus till medeltiden, fördelade på fyra kapitel: inskrifter från 2/3 århundradet e. Kr., från 4/5 århundradet e. Kr., från 6:e århundradet e. Kr., samt inskrifter där den yngre futharken använts. De cirka 300 vapen med runinskrift som härrör från den äldsta perioden utgör ungefär hälften av alla runinskrifter under perioden. Huvuddelen av dessa är funna i Skandinavien, något som förf. tar som intäkt för att runorna har sitt ursprung här. I ett särskilt kapitel undersöker förf. om inskrifterna visar spår av påverkan från andra skrifttraditioner, särskilt den latinska. Boken är rikt illustrerad och avslutas med ett kort appendix om två förfälskade inskrifter, förkortningslista, bibliografi, förteckning över avbildningar och fyra register: ett allmänt, samt fyndortsregister, ordregister och namnregister.

C.P.

Anu Laanemets, Dannelse og anvendelse af passiv i dansk, norsk og svensk, 107 s., Tartu 2004 (Tartu University Press). (Nordistica Tartuensia 11.) ISBN 9985-4-0422-X. ISSN 1406-6149. Detta är en lätt redigerad version av författarens magisteravhandling, framgångsrikt försvarad i Tartu 2004. Förf. studerar användningen i skrift av *s*-passiv, *bli*-, *vara*- och *få*-passiv i danska, norska och svenska, och finner, föga överraskande, att svenskans bruk av dessa passiver signifikant avviker från hur de brukas i danska och norska. Till skillnad från danska och norska kan svenskan bilda *s*-passiv i perfektum och pluskvamperfektum, medan möjligheterna att bilda *bli*-passiv är betydligt mer begränsade av semantiska och syntaktiska faktorer i svenskan än i danskan och norskan. Boken innehåller också ett kapitel om olika passivdefinitioner, och förf. påvisar att vissa av de skillnader i passivbruk mellan de olika språken som påpekats i litteraturen har sin grund i att passiv definierats delvis olika för de olika språken.

C.P.

Svenska runor av Thorgun Snædal och Marit Åhlén. Fotografier av Bengt A. Lundberg. 143 s., Stockholm 2004 (Riksantikvarieämbetet). ISBN 91-

7209-366-8. Detta är en aptitretande presentation för en bredare intresserad allmänhet av allt vad våra runstenar har att berätta, rikt illustrerad med tilltalande färgbilder. Efter riksantikvariens korta förord följer ett inledande avsnitt om "Runor, inskrifter och historia". Här får man scheman över de viktigaste runraderna, en kronologisk exposé över runstens-tiden och dess förlängning in i medeltidssamhället och en enkel handledning i att läsa de runsvenska texterna, liksom korta glimtar av runstensstilar, bildmotiv och runstensvård. Huvuddelen av boken redovisar de främsta exemplaren ur runstensskatten landskapsvis, från Jämtland i norr till Skåne i söder, samtidigt som den speglar runstenarnas faktiska geografiska spridning inom landets nuvarande gränser. Sist ges "Litteratur och lästips" för den som vill komma vidare, och — som sig bör — ett geografiskt register till alla ortnamnen i den löpande texten. G.H.

Ludger Zeevaert, Interskandinavische Kommunikation. Strategien zur Etablierung von Verständigung zwischen Skandinaviern im Diskurs. 420 s., Hamburg 2004 (Verlag Dr. Kovae). (Schriftenreihe Philologia. Sprachwissenschaftliche Forschungsergebnisse. Band 64.) ISBN 3-8300-1425-2. ISSN 1435-6570. I denna bearbetade version av författarens doktorsavhandling från Hamburg 2003, undersöks den receptiva flerspråkighet som är typisk för interskandinavisk kommunikation: de samtalande kan med viss anpassning fortsätta att tala sitt eget språk (danska, norska, svenska) och ändå i stor utsträckning göra sig förstådda. I anslutning till en artikel av Erik Hansen från 1994 benämner förf. detta för "semikommunikation"; det är viktigt att poängtera att det inte rör sig om någon "halv" kommunikation, eftersom deltagarna förstår varandra. Materialet till undersökningen har förf. hämtat från inspelningar av deltagarna vid fyra möten med skandinaviska universitetsförvaltningsanställda. I ett av bokens centrala kapitel utreder förf. semikommunikationens strategier, som långsammare tal, undvikande av ord som man vet har annan betydelse i andra nordiska språk, anpassning av räkneorden, undvikande av utfyllnadsord m.m. C.P.

*

An Overview and Reference Grammar. Utg. Höskuldur Thráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen, Zakaris Svabo Hansen. 501 s., Tórshavn 2004 (Føroya Fróðskaparfelag). ISBN 99918-41-85-7. Alla de nordiska språken har nyligen fått eller står i begrepp att få moderna fyl-liga referensgrammatikor. Den här anmälda färöiska grammatiken är

med sina 500 sidor en av de minst omfångsrika, men med tanke på hur lite som finns skrivet om modern färöiska innebär den ett stort steg framåt, och man kan utan vidare förutspå att den kommer att bidra till ökad forskning i färöiska. Grammatiken behandlar i olika kapitel färöisk ortografi och uttal (ca 10 s.), fonologi (ca 30 s.), böjning (ca 140 s.), ordbildning (ca 20 s.) och syntax (ca 120 s.). Till detta kommer ett kapitel om dialekter och synkron variation (ca 25 s.) och ett om språkhistoria och diakron variation (ca 80 s.). Förutom en fyllig bibliografi i bokens slut avslutas varje kapitel med bibliografiska referenser. En lista över färöiska ordböcker, ett språkregister och ett sakregister avslutar denna ytterst välkomna färöiska referensgrammatik. C.P.

Gísli Sigurðsson, The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition. A Discourse on Method. 392 s., Cambridge, MA & London 2002 (Harvard University Press). (Milman Parry Collection of Oral Literature 2.). ISBN 0-674-01457-X. Detta är en översättning till engelska av Nicholas Jones av det 2002 utkomna isländska originalet *Túlkun Íslendingasagna í ljósi munnlegrar hefðar*, anmält i ANF118 (2003), s. 243. C.P.

Andrea de Leeuw van Weenen, Lemmatized index to The Icelandic Homily Book. Perg. 15 4° in *The Royal Library Stockholm.* 204 s., Reykjavík 2004 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 61.) ISBN 9979-819-87-1. Den isländska homilieboken skrevs omkring 1200, troligen vid benediktinerklostret på Þingeyrar i norra Island. Det svenska Antiquitetskollegiet förvärvade manuskriptet 1682, och det har sedan dess förvarats på Kungliga biblioteket i Stockholm. Författarens facsimileutgåva av manuskriptet med en diplomatarisk transkription av texten publicerades av Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi 1993, anmald i ANF 109 (1994), s. 232 f. Föreliggande lemmatiserade index till den isländska homilieboken är baserat på en oberoende morfologisk analys av texten i den just nämnda utgåvan, och alla referenser är till sida och rad i den diplomatariska transkriptionen. Indexet ersätter Ludvig Larssons index från 1891 i *Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna*, som publicerades i endast 200 exemplar och där alla referenser var till Theodor Wiséns numera ålderdomliga utgåva av den isländska homilieboken från 1872. Förutom ordförteckningen med angivande av alla ställen i texten där det aktuella lemmat förekommer innehåller volymen ett förord där bakgrunden till indexet presenteras; bl.a. visar förf. hur den databas konstruerades som ligger till grund för indexet. I avsnittet Errata pekar förf. på fel dels i Larssons *Ordförrådet*,

dels i sin egen utgåva från 1993. Efter själva indexet följer ett register över icke-initiala delar av de sammansatta orden i texten. C.P.

Mál i Mæti. Greinasavn eftir Jóhan Hendrik W. Poulsen útgivið í sambandi við sjeyti ára føðingardag hansara 20. juni 2004. Red. Anínnur Johansen & Hans Joensen. 534 s., Tórshavn 2004 (Føroya Fróðskaparfelag). ISBN 99918-41-84-9. Jóhan Hendrik Winther Poulsen har praktiskt arbetat med det färöiska språket under hela sitt yrkesverksamma liv, och är en välkänd person i nordiska språkvårdskretsar. Han hedrades 2004 med en festskrift som innehåller artiklar han skrivit genom åren, liksom ett antal tidigare opublicerade bidrag, t.ex. några tal och inlägg vid sammankomster. Den första artikeln, "Um Finnbogarimu færeysku", har tidigare publicerats i *Skírnir* 1963. Här finns vidare en översiktsartikel om färöiskt språk och litteratur, en redogörelse för s.k. gøtudanskt, en beskrivning av färöiskans nusituation och en av engelskans inflytande på det färöiska språket. Bland volymens personnamnsstudier finns en artikel om "fólkarnøvn í Føroyum", en undersökning av den färöiska seden att ge barn födda på en fredag namn som har fonetisk likhet med veckodagens namn, studier rörande färöiska släktnamn och av personnamn i färöisk skönlitteratur. Några artiklar rör Christian Matras vittfamnande verksamhet. I volymens senare del ingår artiklar om "Orð og yrði", varav några inte tidigare publicerade samt ett urval korta ordstudier. I boken förtecknas även nyord som Jóhan Hendrik Poulsen genom åren skapat. I en samlingsvolym som denna är innehållsliga överlappningar ofrånkomliga, men de förtar inte bokens värde. Det är i stället att hoppas att den kan stimulera till forskning om detta intressanta nordiska språk. Att viktiga upptäckter ännu kan göras i det levande språket visar inte minst utredningen av ordet *ón*. L.-E.E.

Katja Schulz, Riesen. Von Wissenshütern und Wildnisbewohnern in Edda und Saga. 332 s., Heidelberg 2004 (Universitätsverlag Winter). (Skandinavistische Arbeiten. Band 20.) ISBN 3-8253-1570-3. Boken är en lätt bearbetad version av en avhandling, framlagd 2002 vid Johann Wolfgang Goethe-Universität i Frankfurt. Den redovisar utförligt alla upptänkliga aspekter på den fornnordiska människans föreställningar om och relationer till jättars förekomst, utseende, liv och funktioner, så som de speglas i den fornvästnordiska litteraturens huvudgenrer, eddan, skaldediktningen och fornaldarsagorna. Iakttagelserna förankras i citat och omfattande notapparater till illustrerande textställen. De sätts också i relation till motsvarigheterna i det äldre kontinentaleuropeiska kultursamhället.

Inledningsvis presenteras föreställningarnas utbredning, avgränsningen mot andra mytologiska väsen, *jätte*-terminologin och en analys av det ordsemantiska fältet *jättar, tursar, resar, troll* m.fl. som det framstår i texterna och den vetenskapliga diskussionen. Utgångspunkten blir sedan eddadiktningens föreställningar om jättar som gudarnas antagonister, om deras kroppsstorlek, övernaturliga krafter och kunskaper, deras roll som jordens urinvånare, förbindelser med människor på gott och ont; som dumma, primitiva hjälpare eller som skrämmande, obeveklig övermakt, deras geografiska hemvist etc. Eddans motivkretsar och teman jämförs därpå med motsvarande föreställningsvärld speglad i skaldediktningen respektive fornaldarsagorna. Den kronologiskt konstaterbara förändringen i föreställningarna om jättar visar på en kontinuitet med stark schematisering och förenkling av den tidigare mera mångfacetterade bilden. Jättarna blir grövre, dummare och ganska lättbesegrade sagofigurer. Avslutningens citat och motto: "Und fragst du nach den Riesen, du findest sie nicht mehr." överlåter till läsaren att själv följa spåren in i kärnproblematiken: jättarna som symbolisk-allegorisk mytisk övermakt, främlingsskapets symboler, gudarnas motvikt. G.H.

Klaus von See, Beatrice la Farge, Wolfgang Gerhold, Debora Dusse, Eve Picard, Katja Schulz, Kommentar zu den Liedern der Edda. Bd. 4: Heldenlieder. Helgakviða Hundingsbana I, Helgakviða Hiorvarðssonar, Helgakviða Hundingsbana II. 810 s., Heidelberg 2004 (Universitätsverlag Winter). ISBN 3-8253-5007-x. Den nya, moderna och allsidigt utförliga Eddakommentaren, inledd med presentationen *Skirnismál. Modell eines Edda-Kommentars* 1993, följd av band 2 (1997) och 3 (2000) med gudadiktorna (anmälda i ANF 116 (2001), s. 317 ff.), fortsätter här med hjältediktorna i ett inledande fjärde band kring de tre Helge-diktorna. För hela utgivningsarbetet planerade övergripande analyser, kommentarer, register m.m. hänvisar redaktionen till vidare till projektets hemsida (www.uni-frankfurt.de/fb10/edda/download.html). Med Neckel-Kuhn-utgåvans femte upplaga 1983 som bas, och ortografi enligt Neckels tredje upplaga 1936, kommenteras planenligt varje text avseende bibliografi (här gemensam för de tre dikterna), handskriftsbeskrivning, forskningshistorik, stoffhistoria, idéinnehåll, komposition, metrik, ordförråd och stilistik, litteraturhistoria och datering. I exkurser avhandlas nornor, valkyrior, ordet *vikinger*, havsguden *Rán*, havets jättinnor, fylgior och ordet *jól*. Kommentaren till varje enskild numrerad strof inleds med originaltext plus textnära översättning till tyska inom ram. G.H.

Heiko Uecker, Ein Wörterbuch zum Wiener Psalter. 233 s., Bonn 2004 (*Germanistisches Seminar der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität*). ISBN/ISSN saknas. Ordboken upptar alla substantiv, verb, adjektiv och adverb i Cod. Vind. 271, utg. av förf. som volym 27 i Bibliotheca Arnsmagnæana, Serie B, Köpenhamn 1980. Varje upptaget ord ges en latinsk översättning och för varje ord anges samtliga ställen där det förekommer i texten. Volymen innehåller också en kortare inledning, ett latin-isländskt register samt en källförteckning. C.P.

Heiko Uecker, Geschichte der altnordischen Literatur. 309 s., Stuttgart 2004 (Reclam). ISBN 3-15-017647-6. I boken får läsaren en översikt över framför allt den medeltida isländska litteraturen. Heiko Uecker, professor i nordisk filologi vid universitetet i Bonn med en bred vetenskaplig produktion om skandinavisk litteratur i bagaget, tecknar först en bakgrund, och lämnar därefter relativt koncentrerade redogörelser för den religiösa litteraturen, Snorres Edda, de grammatiska avhandlingarna och medeltida itinerarier och komputistik, vidare den historiografiska litteraturen, islänningasagorna, fornaldarsögur, riddarasögur, den poetiska Eddan och skaldediktningen och en hel del annat. Man slås av mångsidigheten hos och omfattningen av den medeltida isländska litteraturen, även om man också här och var möter bidrag från övriga Norden, som Birgittas Uppenbarelser, Själinna tröst, Um styrilsi konunga ok höfdhinga, Erikskrönikan, Saxo Grammaticus' Gesta Danorum och Eufemiavisorna. Kanske kunde just dessa delar i boken ha fördjupats och breddats en smula. En omfattande bibliografi och flera värdefulla register avslutar boken. I förordet deklarerar författaren två utgångspunkter för sitt översiktsarbete: "die Anschauung, dass die gesamte altnordische Literatur ein Teil der europäischen Literatur ist, der sie viel zu verdanken hat: Schrift, Christentum, Gelehrsamkeit, Bildungswesen und kontinentaler und englisch-irischer Import", vidare tanken att man beträffande i första hand den isländska litteraturen "mit der Herausbildung und Konstruktion einer nationalen, kulturellen Identität zu tun hat". Dessa perspektiv är viktiga att ha i minnet när man läser Ueckers översiktsverk.

L.-E.E.

*

Marita Akhøj Nielsen, Anders Sørensen Vedels filologiske arbejder. Første bind. Analyser og tolkninger. Andet bind. Tekstbilag, Litteraturlister, Register. 820 + 12 s., København 2004 (C.A. Reitzels Forlag). (Universitets-

Jubilæets danske Samfunds Skriftserie 562.) ISBN Bind 1–2: 87-7876-378-9, Bind 1: 87-7876-379-7, Bind 2: 87-7876-380-0. Om filologiska arbeten av prästen, slottspredikanten, rikshistoriografen, författaren/stilisten, översättaren, bokutgivaren m.m. Anders Sørensen Vedel (1542–1616) handlar denna gedigna doktorsavhandling, framlagd i København den 19 november 2004. Första bandet rymmer tolv kapitel: 1. Undersökningens syfte och förutsättningar — litteraturen om Vedel; språkvetenskapens historiografi. 2. Vedels publikationer — utgivning, psalmdiktning, predikningar, hyllningsdikter, översättningar, tal, vissamlingar etc., samt handskrifter med filologiskt innehåll. 3. Vedels arbetsmetoder — excerptsamlingar och etymologiska diskussioner. 4. Vedels syn på språkforskningen och språket som hjälpmedel för att förstå källskrifterna; språkbeskrivningen i hans tilltänkta Danmarkshistoria. 5. Vedels utforskning av "gotiskan" — västnordiska uppteckningar, texter, glossar, lexikografisk tradition, förteckningar över småord respektive benämningar på kungar och skepp, abbreviaturer, systematiska iakttagelser och Vedels källor (krönikor, sagor, lagtexter m.m. på västnordiska respektive historieskrivning på danska); hans excerpter och utnyttjande av ord och fraser. 6. Vedels etymologiska arbeten — struktur, syften, principer mot bakgrund av samtidens språkvetenskap; enskilda etymologier över ord och begrepp. 7. Danskt ordstoff — enkelord och kollokationer, t.ex. tvåledade paratagmer, förebilder och källor, visornas ordförråd, norvagismer och arkaismer. 8. Barbarismer — struktur, förebilder och källor. 9. Proprier — tryckta arbeten, handskrifter, namnlistor och samlingar. 10. Runologi — runor i äldre och samtida bruk. 11. Vedels vetenskapshistoriska betydelse speglad i signerade och anonyma verk i kronologisk ordning från hans samtid till Oehlschlägers och Grundtvigs 1800-tal. 12. Undersökningsresultat — den samlade värderingen av Vedel som filolog. Hela den minutiösa redovisningen i band 1 avslutas med en engelsk sammanfattning. Det andra bandet innehåller textbilagor med fyra tidigare opublicerade handskrifter inklusive utgivningsprinciper, handskriftsbeskrivningar, kommentarer och översättningar. Här finns också förteckningar över handskrifter, Vedels arbeten, andra källor och sekundärlitteratur. Bandet avslutas med register över danska (och ett svenskt), norröna, låg- respektive högtyska, latinska och grekiska ord samt proprier, plus ett författar- och verkregister och en kort lista över första bandets illustrationer. Fyllt av beundran över avhandlingsförfattarens nit och avundsvärt breda kulturhistoriska beläsenhet kan anmeldaren inte annat än instämma i förordets inledande rader: För att arbeta vetenskapligt med äldre dansk litteratur måste man vara teolog, klassisk och

nordisk filolog, och historiker. En polyhistor som Vedel kräver sin polyhistor, eller åtminstone ett särdeles gediget tvärfackligt samarbete.

G.H.

Take Danish — for instance. Linguistic studies in honour of Hans Basbøll presented on the occasion of his 60th birthday 12 July 2003. Ed. by Henrik Galberg Jacobsen, Dorthe Bleses, Thomas O. Madsen and Pia Thomsen. 314 s., Odense (University Press of Southern Denmark). (University of Southern Denmark Studies in Linguistics 15.) ISBN 87-7838-826-0. I denna festskrift till Hans Basbøll, professor i skandinavisk lingvistik vid Odense Universitet sedan 1975, har utgivarna samlat 29 bidrag som spänner över vida ämnesområden: fonologi, morfologi, språktilläggnan, datamaskinell lingvistik, lingvistisk teori och modellbyggnad, alla områden där festföremålet har lämnat viktiga bidrag. I utgivarnas förord ges en kort presentation av Hans Basbølls akademiska karriär, och i bokens slut följer en förteckning över hans skrifter. Som sig bör innehåller också festskriften ett fotografi av festföremålet och en Tabula Gratulatoria.

C.P.

*

Den fleirspråklege utfordringa. Red. Helge Sandøy, Endre Brunstad, Jon Erik Hagen og Kari Tenfjord. 136 s., Oslo 2004 (Novus forlag). ISBN 82-7099-387-5. Boken tar upp frågor som aktualiserats av den moderna internationaliseringen: dominerande enspråkiga kulturer som de danska, isländska, norska och svenska tvingas idag att i allt högre grad anpassa sig till en situation där flera språk och kulturer gör anspråk på utrymmet. Boken, som är resultatet av ett seminarium som hölls på Schæffergården i Köpenhamn 2003, innehåller förutom Helge Sandøys inledning sju artiklar om olika frågor i samband med den ökande flerspråkligheten. Fyra av dem, skrivna av Stephen J. Walton, Eddie Williams, Sigve Gramstad och Jon Erik Hagen, handlar om språkliga rättigheter och skyldigheter, och de övriga tre, författade av Jannis Androutsopoulos, Pia Quist och Lars Anders Kubrandstad, om språkidentiteter. Boken avslutas med en förteckning över författarna och deras e-postadresser.

C.P.

Lars S. Vikør, Dialektar som skriftspråk i tre norske distrikt. 319 s., Oslo 2004 (Novus forlag). ISBN 82-7099-400-6. Att skriva på dialekt medför en hel del rättskrivningstekniska problem, i Norge så väl som på annat håll. Det finns vanligen ingen officiell eller inofficiell rättskrivningsnorm att tillgå, och vissa av de ljud och ljudoppositioner som nyttjas i dialekten är

svåra att uttrycka med det tillgängliga alfabetet. I den här anmälda monografin studerar förf. hur dialektskribenter i de tre norska distrikten Gudbrandsdalen, Indre Hordaland och Trøndelag har gått till väga när de har skrivit på sin dialekt i texter som riktar sig till vanligt folk. Som förf. visar balanserar skribenterna mellan hänsynen till dialektuttalet och hänsynen till läsare som är vana vid en skriftbild i bokmål och nynorsk och därför kan ha det svårt att läsa sin egen dialekt. Förf. kan belägga stor variation mellan olika skribenter: somliga försöker vara trogna sin dialekt också i skrift, medan andra gör långtgående anpassningar i riktning mot normalortografin. Efter en inledning där problemet med att skriva på dialekt preciseras ger förf. en kort översikt över i vilka skriftspråksgenrer man kan hitta dialekt: dialekten kan brukas i lyrik och skönlitterär prosa, men så gott som aldrig i sakprosa, möjligen med undantag av folkminnen och lokalhistorier. Det finns också mycket få exempel på professionell dramatik skriven på dialekt. I tre kapitel behandlas så skriven dialekt i de tre undersökta norska distrikten. Alla kapitlen inleds med en lista över författare som skrev eller skriver på dialekt, följd av en genomgång av dialektens språkliga drag, särskilt de som kan vara besvärliga att återge i skrift. Därefter presenteras skribenterna en efter en, med analys av deras ortografiska strategier. För varje skribent ges också ett textprov. Därpå visar förf. övergripande hur de olika skribenterna tacklat problemet med att i skrift återge de specifika dragen i dialektens ljudsystem. Boken avslutas med en konklusion, en fyllig bibliografi och ett författarregister.

C.P.

*

Barn utvecklar sitt språk. Red. av Louise Bjar & Caroline Liberg, 292 s., Lund 2003 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-02793-1. Boken vill ge kunskap om barns språkutveckling från födelsen fram till 10 år med utgångspunkt i aktuell forskning. Förutom ett inledande kapitel av utgivarna, som bl.a. innehåller en fyllig presentation av författarna, består boken av tretton kapitel. Louise Bjar och Caroline Liberg skriver om språk i sammanhang, Nicklas Abrahamsson och Kenneth Hyltenstam om barndomen som en kritisk period för språkutveckling, och Sven Strömqvist om barns tidiga språkutveckling. De följande tre kapitlen tar upp barns utveckling i olika avseenden: Caroline Liberg skriver om samtal i utveckling, Louise Bjar om barnens uttalsutveckling och Monica Axelsson om andraspråksinlärning i ett utvecklingsperspektiv. Ulf Fredriksson och Karin Taube behandlar svenska som andraspråk och kulturmöten, Ulrika Nettelbladt

och Christina Reuterskiöld Wagner icke-fungerande samspel (pragmatisk språkstörning). Kristina Hansson skriver om att bedöma barns språk och kommunikation, och Caroline Liberg om möten i skriftspråket. Ytterligare fall av språkstörningar är teman för de avslutande tre kapitlen. Ingrid Häggström skriver om elever med läs- och skrivsvårigheter, Barbro Bruce om bokstavsbarren och bokstäverna, och Kerstin Naucler och Eva Magnusson om språkstörningar i tal och skrift. C.P.

Mona Blåsjö, Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer. 321 s., Stockholm 2004 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis.) (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 37.) 2004. ISBN 91-22-02096-9. ISSN 0562-1097. Doktorsavhandlingen behandlar studenters skrivande på högskolenivå, och hur studenternas skrivande förhåller sig till "de kunskapsbyggande miljöer som utbildningsinstitutionerna utgör". Konkret studeras här studentskrivandet i nationalekonomi och historia. Blåsjö arbetar diskursanalytiskt, och tar sina teoretiska utgångspunkter i dialogistiska och sociokulturella forskningsriktningar grundade på Bachtin, Vygotskij m.fl. En utgångspunkt är att se skrivandet i förhållande till miljö, genrer, skribenternas roller etc., en annan att lyfta fram sambandet mellan språkbruk, dialogicitet och kunskapsyn. Efter inledande kapitel om teori, material och metod följer en omfattande resultatdel, vari respektive institutionsmiljö studeras vad gäller professionell diskurs, undervisningspraktik och studenternas skrivande. Rubrikerna i dessa kapitel är mycket talande. Den professionella diskursen presenteras för nationalekonomernas del under rubriken "Vi ser att slutsatsen blir ...", och för historikernas del under rubriken "Forskarens plikt att krångla till ...". Vad gäller studentskrivandet är kapitelrubriken för nationalekonomerna "Vi gör först följande antaganden ..." och för historiestudenterna "Man kan ställa sig kritisk till ...". En slutsats bland avhandlingens många är att historiestudenterna tycks komma längre i sin socialisering, eftersom de bl.a. genom sitt skrivande aktivt och bidragande deltar i en praktikgemenskap. Blåsjö söker också formulera några pedagogiska slutsatser och understryker därvid bl.a. behovet av kollektiv tillämpning av det man förväntar sig att studenterna skall utveckla i sina studier (t.ex. kritiskt tänkande) och behovet av interaktion i grupp under uppsatsarbetet. Avhandlingen, som avslutas med en diskussion om teori och metod, väcker många tankar kring det akademiska skrivandet och dess förutsättningar. Det är att hoppas att den blir läst och att resultaten beaktas i akademisk praktik framöver. L.-E.E.

Gustav Bockgård, Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. 298 s., Uppsala 2004 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 64.) ISBN 9-506-1769-9. ISSN 0083-4661. En förutsättning för ett samtal är att deltagarna samarbetar, d.v.s. varje deltagare måste anpassa sig till de andra deltagarna. I den här intressanta avhandlingen studeras ett specialfall av sådan anpassning, nämligen samkonstruktion: två deltagare yttrar var sin replik som tillsammans bildar en syntaktiskt sammanhängande språklig struktur. Det kan röra sig om luckifyllande tal i samband med en fråga, men också om att den ene deltagarens replik passar in som en lämplig syntaktisk och semantisk-pragmatisk fortsättning av den syntagm som den andre deltagaren börjat producera. Som förf. visar kan det röra sig om att lägga till ett obligatoriskt led (som t.ex. ett objekt eller en prepositionsreaktion) eller att expandera en i och för sig fullständig syntagm. Syftet med avhandlingen är att kartlägga de minimala samkonstruktionssekvensernas struktur och sociala funktion. En minimal samkonstruktionssekvens definieras av förf. som bestående av tre drag: talare A gör ett förstadrag som talare B expanderar på något sätt, varefter A godkänner, underkänner eller kvitterar tillägget. De metoder som förf. använder i sin undersökning är hämtade från den interaktionella lingvistik (lingvistiskt influerad samtalsanalys). I fokus står undersökningen av hur språklig form interagerar med olika sociala normer och strukturer och med de handlingar som utförs under samtalet. Ett tydligt mönster är att talarna inte interagerar i syfte att avbryta talaren eller manipulera yttrandet, utan att interaktionen snarare stärker solidariteten mellan talarna. C.P.

Bästa språket. Ett urval artiklar ur Språklådan i Upsala Nya Tidning, red. Eva Aniansson. 233 s., Uppsala 2004 (Hallgren & Fallgren). (Ord och Stil. Språkvårdssamfundets skrifter 35.) ISBN 91-7382-793-2. ISSN 0347-5379. Denna läsvärda och användbara samlingsvolym innehåller 87 artiklar om språkvård i vid mening, tidigare publicerade i Språklådan i Upsala Nya Tidning under perioden 1990–2004. Volymen inrymmer också en kortare inledning och en matnyttig översikt över språkliga hjälpredor, omfattande bl.a. ordböcker, skrivregelsamlingar, grammatikor, språkspalter, böcker med svar på språkfrågor och böcker om språk och språkvård, samt adresser till webbplatser och textsamlingar. Den avslutas med ord- och sakregister, register över författare och publiceringsdatum och en kort presentation av författarna, av vilka de flesta har anknytning

till Uppsala universitet. De 87 artiklarna är ordnade i fyra ämnesgrupper, alla med en kortare inledning. Avdelningen "Människor emellan" handlar om situationer där valet av ord eller uttryck inverkar på det fortsatta samspelet. Avdelningen "Finns det en regel?" fokuserar på tvetydigheten i begreppet regel: regler för att klara hanteringen av ytfenomen som stavning och interpunktion, och omedvetna regler som styr den enskilda talarens språkbruk. Den tredje avd., "Ord speglar kultur", innehåller ett antal studier över äldre och nyare ord och ordbetydelser. Den fjärde avd., "Klargörande grammatik", tar upp grammatiska spörsmål och resonerar om den komplicerade satsstruktur som vi behärskar i vårt modersmål utan att kunna beskriva den med grammatiska termer.

C.P.

Charlotte Engblom, Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö. 209 s., Stockholm 2004 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 34.) ISBN 91-22-02075-6. ISSN 0562-1097. I denna avhandling undersöker förf. med samtalsanalytisk metod hur ungdomar i en mångkulturell miljö (Stockholmsförort) relevantgör identitet, och hur identiteternas relevans kan förstås utifrån samtalssituationen i stort. Interaktionens och situationens roll för individens identitet står i centrum för undersökningen. Förf. undersöker samma ungdomar i olika typer av samtalssituationer (arrangerade samtal, intervjuer och ungdomarnas egenhändigt gjorda inspelningar i skolan och på fritiden) för att se hur individen aktivt utformar sin identitet i spänningsfältet mellan deltagarna i samtalet. Inledningsvis ger förf. en översikt över forskning om samtal, identitet, etnicitet, unga och mångkultur, följt av ett kapitel om teoretiska riktpunkter och metoder och en översikt över materialinsamling och material. Deltagarna i undersökningen är tolv gymnasister mellan 16 och 19 år; sju av dessa gjorde egeninspelningar, och sex av dem intervjuades av förf. Resultaten av undersökningen redovisas i fem kapitel, av vilka det första beskriver innehåll och struktur i fyrpartssamtalen; syftet var främst att skapa en överblick över innehållet och på så sätt ge en bakgrund till de kommande analyserna, men också att se hur innehållet är strukturerat. I fyrpartssamtalen är grupptillhörigheten den identitet som samtalen relevantgör. Denna studeras närmare i kapitlet *Vi och grupptillhörighet*, där förf. undersöker bruket av inkluderande och exkluderande *vi* i materialet. Bland de grupper som ungdomarna väljer att räkna in sig i märks de som har etnisk koppling, och denna typ ägnas ett eget kapitel, där förf. tar upp bostadsområde, skola, språk, religion, kul-

tur och släktskap. Ungdomarna kan emellertid också värja sig mot att bli kategoriserade som ingående i en särskild etnisk grupp, och sådana uttryck för motstånd mot kategoriseringar studeras i ett särskilt kapitel. Det sista resultatkapitlet presenterar en närstudie av tre av ungdomarna för att undersöka den intraindividuell flexibiliteten i andra situationer. Efter en avslutande diskussion följer en summary på engelska, litteraturförteckning och två bilagor. Avhandlingen är ett gott exempel på hur en språkvetenskapligt baserad studie kan användas för att ge svar på relevanta samhällsfrågor. C.P.

Magnus Fernberg, Kåseristil, 335 s. Göteborg 2004 (Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet). (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 1). ISBN 91-87850-25-7. ISSN 1652-3105. Med utgångspunkt i ett kärnmateriale bestående av 288 kåserier av sex kåsörer från Göteborgs-Postens stående kåserispalt under perioden juli 1998 – juni 1999 vill förf. till denna avhandling beskriva kåseristilen. För att få perspektiv på kärnmaterialet undersöker förf. också ett slumpvis urval av 30 kåserier skrivna av åtta klassiska kåsörer, samt 40 kåserier publicerade i Göteborgs-Posten 1916–1989, fem från varje decennium. Den grundläggande hypotesen är att det konstituerande för kåseristil är en förtrolig ton. Undersökningen presenteras i 16 kapitel. Inledningsvis redogör förf. för sina metodiska och teoretiska överväganden och för de historiska förutsättningarna för dagens kåseristil. Därpå följer i två kapitel en genomgång av hur de åtta klassiska kåsörerna skriver, samt hur kåseristilen utvecklats i Göteborgs-Posten från det första kåseriet som publicerades 1916. Kap. 6–13 presenterar analysen av kärnmaterialet. I kap. 6 tar förf. upp det han kallar för "ingången", sådant som har att göra med påbörjandet av läsningen av ett kåseri; hit hör typografi, styckeindelning o. dyl., men också rubrik och den inledande meningen. Kap. 7 behandlar kommunikationssituationen i texten, faktorer som perspektiv, empati och modalitet. Kap. 8 belyser innehållets språkliga gestaltning, med nedslag i ämnesvalet, anföringssatser och samspelet relation och direkt anföring. I kap. 9 undersöks mer i detalj hur språket påverkas av innehållet; i centrum för intresset står textprogression, textbindning och läsbarhet. Den syntaktiska uppbyggnaden är temat för kap. 10; särskilt fördelningen av olika makrosyntagmtyper, valet av fundament, förekomsten av underordnade satser och fraser och passivkonstruktionen. Kap. 11 behandlar orden; här studeras ordklasser och ordvariation, nyord, lånord, fult språk och för genren karakteristiska ord. Stilfigurer, bildspråk och ironi tas upp i kap. 12, och till slut redovisas i kap. 13 hur kåseri kan avslutas. För vart

och ett av undersökningsobjekten i kap. 6–13 presenterar förf. också en närstudie av tre kåserier. Kap. 14 innehåller en jämförelse av kåseristilarna hos de sex kåsörerna i kärnmaterialet, och i kap. 15, rubricerat "Kåsören, redaktören och läsaren" redovisar förf. resultatet av intervjuer med fem av kåsörerna och tre redaktörer. I det avslutande kap. 16 sammanfattar förf. sina resultat. Visserligen har undersökningen visat att kåserier varierar till form och innehåll, men det verkar som om det finns ett antal stildrag vilka kåserier har mer eller mindre av, och att prototypiska kåserier rymmer fler kåseridrag än texter från närliggande genrer. Förf. anser också att hans studie visat att alla kåserier förenas av en ton av förtrolighet, och att studien således har verifierat utgångshypotesen. Avhandlingen avslutas med litteratur- och materialförteckning, engelsk Summary och ett återgivande av de 30 kåserier som närstuderas i kap. 6–13. C.P.

Anna Gunnarsdotter Grönberg, Ungdomar och dialekt i Alingsås. 394 s., Göteborg 2004. (Nordistica Gothoburgensia 27.) (Acta Universitatis Gothoburgensis.) ISBN 91-7346-506-2. ISSN 0078-1134. Avhandlingens huvudsyfte är att studera språklig variation bland gymnasieungdomar i Alingsås, bl.a. i vilken utsträckning den beror på orientering mot hemorten, Göteborg, Stockholm eller andra platser. Ett annat tema är språklig variation sedd ur ett förändringsperspektiv, t.ex. tecken på pågående dialektutjämning eller regionalisering. Vid analysen av gruppidentifikation beaktas kön, typ av gymnasieprogram, bostadsort och livsstil. Livsstil innefattar exempelvis klädstil, musik- och kafévanor, fritidsintressen, attityder till hemorten, planer för yrkesval eller fortsatta studier och framtidsdrömmar, och är m.a.o. ett vittfamnande begrepp. Efter att i de första kapitlen ha diskuterat övergripande teorier och metodfrågor samt presenterat materialet, intervjuer med nära hundra elever vid Alströmergymnasiet i Alingsås, redovisas själva analyserna. Lokalspråkligheten skattas på basis av det helhetsintryck som intervjuerna ger, äldre "alingsåsvarianter" som numera nästan helt ersatts av standardspråksformer beskrivs (*sa 'ska'* och *sulle 'skulle'*) och dialektala (regionala) varianter som håller på att ersättas av standardspråksformer (t.ex. de västsvenska diskurspartiklarna *la* och *änna*) redovisas. I det omfattande åttonde kapitlet behandlar författaren de variabler som är under påverkan från göteborgskt eller allmänt ungdomspråk. De många resultaten redovisas med hjälp av ett nittioal tabeller och över hundratrettio figurer, varav en del nog hade kunnat undvaras. I slutkapitlet dras trådarna samman. Frågan vilka sociala faktorer som har

störst betydelse för språkliga val är inte lätt att entydigt besvara, men det tycks vara så att "den variabel som oftast ger tydliga utslag är geografin". Intressant är också att se vad livsstilsanalysen kunnat ge. Författaren konstaterar på sista sidan att analysen "är ett försök att komplettera och kombinera traditionella sociala variabler, och det finns potential att utveckla denna metod för studier av språkförändring. Dels kan den täcka fler aspekter av informanternas sociala bakgrund, dels kan man komma ifrån det hierarkiska tänkande som präglar exempelvis sociala index för att fånga fler aspekter av hur sociala identiteter kan se ut i dagens samhälle". Livsstilsanalysen tillför onekligen studien något betydelsefullt, men behöver ytterligare finslipas såsom analysredskap. Avhandlingen stimulerar till många frågor och ger upphov till reflektioner kring dagens språkliga förändring. L-E.E.

Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), Svenska som andraspråk — i forskning, undervisning och samhälle. 768 s., Lund 2004 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-01108-3. Syftet med denna omfångsrika bok är att visa att det idag finns en kvalificerad och betydande forskning i svenska som andraspråk och en omfattande internationell forskning kring andraspråksinlärning och tvåspråkig utveckling och undervisning. Boken sammanfattar kunskapsläget efter mer än 25 års forskning, lärarutbildning och utvecklingsarbete inom området. Forskningen om andraspråksinlärning och andraspråksanvändning har flera olika inriktningar, som speglas i volyvens tre delar. Den första delen har titeln "Andraspråksinlärning och andraspråksanvändning — språkstrukturella och psykolingvistiska perspektiv", den andra "Andraspråksanvändning — sociolingvistiska och sociokulturella perspektiv" och den tredje "Utbildning och undervisning". De tio bidragen i den första delen behandlar fonologiska, morfologiska, syntaktiska och lexikala aspekter hos andraspråk, men också kodväxling, den kritiska perioden för språkinlärning och metaforiska uttryck. I ett fylligt inledande kapitel presenterar Björn Hammarberg de teoretiska ramarna för andraspråksforskning. Den andra delens sex bidrag tar upp språkideologiska begrepp som halvspråkighet och rinkebysvenska, frågan om flerspråkighet och identitet, multietniskt ungdomsspråk, attityder till brytning, barns språkliga socialisation före skolstarten och samtal och interaktivitet i ett andraspråksperspektiv. Den tredje delen, som innehåller nio bidrag, tar upp frågor om relationen mellan undervisning, språkutveckling och kunskapsutveckling hos flerspråkiga elever, och hur inlärningen kan stödjas via undervisning i olika former. Boken inleds med en presentation av författarna, ett förord av utgivarna, där olika perspek-

tiv på svenska som andraspråk presenteras, och avslutas med ett sakregister. Man kan bara instämma i utgivarnas förhoppning "att boken ska fungera som ett viktigt kunskapsunderlag och stöd för alla de lärare och andra aktörer som strävar efter att åstadkomma bättre förutsättningar för flerspråkig utveckling och framgångsrik andraspråksinläring och andraspråksanvändning i Sverige i framtiden".

C.P.

Olle Josephson, "ju". Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige. 191 s., Stockholm 2004 (Norstedts Ordbok). (Svenska Humanistiska Förbundets skriftserie 117.) (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 91.) ISBN 91-7227-406-9. Språknämndens chef kastar sig här med entusiasm, humor och socialt engagemang ut i en stimulerande språkpolitisk balansgång. I en kombination av debattskrift, pedagogiskt läromedel och språkhistoria beskrivs det senaste århundradets dynamiska språkutveckling i ett snabbt föränderligt och alltmera globaliserat samhälle, med språkpolitiska glimtar in i framtiden. Upp-takten är ett avsnitt om språkutveckling och språkvård 1880–1970, följt av ett mera värderande om tiden 1970 tills idag. Författaren, själv *att*-strykare, iakttar, argumenterar och provocerar, skoningslös mot "konjunktivgråtare" och aningslösa detaljpetare, i spänningsfältet mellan språkinriktade "kulturspråkvårdare", som i värsta fall skapar "monument att putsa", och användarinriktade "socialspråkvårdare", som riskerar åstadkomma en identitets- och historielös "meddelandemaskin". Experimentlustan är påfallande, stilen stundom språklig ekvilibristik. Typografiskt välmarkerade och lömskt insmugna tillämpningar blandas, så att läsaren kanhända tvekar om författaren medvetet också på ortografisk nivå låter "succesivt" "förekoma" (s. 179 f.). Boken förmedlar författarens syn på hur den lingvistiska medvetenheten borde förändras i Sverige, en fråga om folkbildning och språkpolitik. Den tar upp begrepp som enligt författaren istället för raden av skenproblem (*större än han/honom* etc.) borde vara centrala i språkdebatten, diskuterade under etiketter som blandspråkspolicy, mångspråkighet, parallellspråkighet, etnifiering ("etnicitetsfällan"), internationalisering, visualisering, intimisering, teknifiering, andraspråk, kodväxling, standardspråk och nationalspråk. Det är ytligt sett ett brokigt virrvarr, men i sin kontext en stimulerande analys för både fackkunnigt yrkesverksam och allmänspråkligt intresserad publik.

G.H.

Ulf Larsson, De fyra elementen. En semantisk motivstudie i Gunnar Ekelöfs En Mölna-Elegi. 250 s., Stockholm 2004 (Almqvist & Wiksell Internatio-

nal). (*Acta Universitatis Stockholmiensis. New Series 35.*) ISBN 91-22-02079-9. ISSN 0562-1097. Avhandlingen kartlägger hur motivkomplexet de fyra elementen eld, luft, vatten och jord gestaltas språkligt i Gunnar Ekelöfs diktverk *En Mölna-Elegi* från 1960. Som förf. visar har recensenter och Mölna-forskare vaskat fram flera olika teman och motiv ur diktverket, varav de fyra elementen är ett. Undersökningen är inspirerad av semantiskt orienterad litteraturvetenskaplig strukturalism och intertextualitet, men också av strukturell semantik och semantisk fältteori. Den viktigaste inspirationskällan är Barsalous variant av semantisk ramteori. Efter inledning, forskningsöversikt, presentation av de teoretiska utgångspunkterna och ett metodkapitel ägnas ett kapitel åt varje element; boken avslutas med ett kapitel om elementens möten och ett resultat- och diskussionskapitel. Delar av diktverket återges i en bilaga. I metodkapitlet utvecklar förf. en lexikografisk derivationsmetod som han benämner *vidareslagningsmetoden*. Grovt sett innebär den att förf. med utgångspunkt i den betydelse som anges för resp. elementord i *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO) slår vidare på ord i definitionen; av praktiska skäl begränsas antalet vidareslagningar till tre. Exempelvis får förf. utifrån NEO följande semantiska kedjor för *sol* resp. *blodomlopp*: *sol-lysande-ljus-låga-eld* och *blodomlopp-blod-vätska-flytande-vatten*, varigenom *sol* blir ett ord i den semantiska ramen kring *eld* och *blodomlopp* ett ord i den semantiska ramen kring *vatten*. C.P.

Mats Malm, Det liderliga språket. Poetisk ambivalens i svensk 'barock'. 352 s. Stockholm / Stehag 2004 (Symposion). ISBN 91-7139-666-7. Utgångspunkten för studien är de föreställningar om språkets hotfulla sinnlighet — liderlighet — som utvecklas under antiken och på olika sätt gör sig bemärkta i den västerländska litterära traditionen. Särskilt intressant blir denna föreställning i det svenska 1600-talet och tidiga 1700-talet, dels därför att man då medvetet strävar efter att etablera en svensk litteratur, dels därför att föreställningen om det liderliga språket är viktig för förståelsen av kategorier som 'barock' och 'klassicism'. I sin monografi kartlägger förf. den hotfulla liderligheten i språket med olika nedslag i litteraturen: Spegel, Stiernhielm (med en ingående analys av Herkules), Columbus, Skogekär Bergbo, Lucidor, Runius, Brenner m.fl. Studien leder honom till en närmare undersökning av barocken och det liderliga språket, som utmynnar i frågan Vart tog det liderliga språket vägen? Svaret som förf. ger, om än med viss reservation, är att föreställningen om det liderliga språket gradvis avtar, särskilt mot slutet av 1700-talet. Monografin avslutas med en exkurs om språket, konsten och konstnären

i Stiernhielms filosofiska fragment, engelsk summary, abstract, fotnoter, käll- och litteraturförteckning och personregister. C.P.

Rickard Melkersson, I begynnelsen af majo. Om kodväxling i Linnés Iter Lapponicum 1732. 52 s., Göteborg 2004. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (MISS) 48.) ISSN 1102-4518; Ida Larsson, Språk i förändring. Adjektivändelserna -a och -e från fornsvenska till nysvenska. 100 s., Göteborg 2004. (MISS 49.) ISSN 1102-4518. Två häften i rapportserien MISS utkom under året. Rickard Melkerssons studie syftar till att granska de latinska elementen i svensk kontext i Carl Linnæus' Iter Lapponicum "för att se om det är rimligt att tala om dem som kodväxling från svenska till latin". Han tycker sig se en kodväxling hos författaren, och tar det som indikation på hur spontant och tal-språksnära språket i texten är. Melkersson positionerar sig med goda argument i förhållande till tidigare forskare på området. Ida Larsson behandlar adjektivändelserna -a och -e och hur den standardspråkliga normen växer fram, men kopplar dessutom "dessa undersökningar till en mer allmän, teoretisk diskussion av själva fenomenet språkförändring". Fokus ligger snarast på detta senare. Helt utmejslade är resonemangen ännu inte, och dispositionen är nog inte heller den optimala, men trots det ger läsningen mersmak. L.-E.E.

Irene Nilsson, Det som en gång var. Ett småbrukarår i södra Lappland. Med ordlista. 113 s., Umeå 2004 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM)). (Skrifter utgivna av dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå; Serie C. Folkminnen och folkliv 10.) ISBN 91-86372-37-8. ISSN 0349-618x. Den text på dialekt (Åsele-mål) som här publiceras skildrar i fiktiv form livet på ett mindre jordbruk i Norrlands inland vid början av 1900-talet. Förf., som under huvuddelen av sitt liv drivit ett jordbruk i byn Varpsjö i Åsele kommun, har sedan 1960-talet givit DAUM viktiga bidrag i form av inspelningar, uppteckningar, frågelistsvar, dikter och visor. Förutom texten innehåller volymen ett förord skrivet av förste forskningsarkivarie Claes Börje Hagervall vid DAUM och en lista med förklaringar till de mer svårbegripliga dialektorden, uppställd sida för sida. Boken illustreras med 14 teckningar av Thord Söderberg. C.P.

Nordistikens historia i Finland. Red. Harry Lönnroth. 303 s., Tammerfors 2004 (Tampere University Press). ISBN 951-44-5977-6. Ämnet nordiska

språk saknar ännu en disciplinhistoria, och alla bidrag till en dylik är därför välkomna. I den här boken står nordistiken i Finland i fokus. De institutioner där forskning och akademisk undervisning i nordiska språk, nordisk filologi och svenska språket finns presenteras här, sammanlagt åtta institutioner vid lika många lärosäten. Volymen innehåller både rena uppräknings av exempelvis personer som varit knutna till en viss institution över tid och mer sammanhållna texter som går på djupet. Mest givande är de sammanhållna texterna, t.ex. om fackspråks- och flerspråkighetsforskningen vid Vasa universitet eller om forskningen vid Åbo Akademi fram till 1993 (den senare f.ö. sammanställd av Bengt Loman och tidigare publicerad). Forskningen vid de olika institutionerna har i hög grad byggts upp kring de enskilda ämnesföreträdarnas intresseområden, särskilt märkbart i de mindre forskningsmiljöerna. Boken avslutas med en förteckning över de lärdomsprov som lagts fram vid de olika lärosätena, samt ett personregister som gör att boken kan fungera väl som ett slags uppslagsbok. L.-E.E.

Catrin Norrby, Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra. Andra upplagan. 254 s., Lund 2004 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-03496-2. Den första upplagan 1996 av denna värdefulla introduktion till det tvärvetenskapliga forskningsområdet samtalsanalys fick en positiv anmälan i ANF 112 (1997), s. 215. Som framgår av förordet till den nu publicerade andra upplagan är den grundläggande strukturen i boken bibehållen. Den intensiva forskningen inom området har motiverat flera nyskrivna delar, särskilt inom områdena CA-samtalsanalys och samtalspråkets grammatik; också avsnittet om samtalsforskning på svenskt språkområde har utökats. Det finns anledning att här upprepa omdömet från 1997: boken är sympatisk, välstrukturerad och välskriven. C.P.

Maria Ohlsson, Språkbruk, skämt och kön. Teoretiska modeller och sociolingvistiska tillämpningar. 374 s., Uppsala 2004 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 61.) ISBN 9-506-1670-6. ISSN 0083-4661. I denna avhandling med ett sociolingvistiskt och pragmatiskt perspektiv undersöker förf. några aspekter av hur social betydelse och social identitet skapas genom språket. Mera konkret kretsar studien runt skämt och kön som språkliga och sociala företeelser. Förf. undersöker dels skämtet i sig, som text och språkhandling, dels hur denna språkhandling kommit att förknippas med kön. Som förf. påpekar kan skämtandet ses som en handlingsform och ett förhållningssätt som fungerar konsti-

tuerande för den sociala könsidentiteten. Ett teoretiskt syfte är att diskutera Elinor Ochs modell som beskriver hur social betydelse och social identitet konstitueras med hjälp av språket, ett teoretiskt-empiriskt syfte är att undersöka semantiska egenskaper hos skämt i ett samtalsmaterial, närmare bestämt 23 samtal där skolelever från 3:e och 7:e skolåret diskuterar utan någon vuxen ledare. Ett empiriskt syfte är att undersöka skämt i termer av indexikalitet: hur skämtande fungerar som könskonstituent och hur samtalare förmedlar att yttrandet ska förstås som skämt. För denna studie utnyttjar förf. dels samtalsmaterialet, dels en enkätundersökning där 112 unga vuxna, lika många kvinnor som män, besvarat frågor som syftar till att belysa varför, när och hur skämtarrollen förknippas med manligt kön i vår kultur. Denna enkät presenteras som bilaga till skriften.

C.P.

Henrik Rosenkvist, The Emergence of Conditional Subordinators in Swedish — a Study in Grammaticalisation. 252 s., Lund 2004 (Department of Scandinavian Languages). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 62.) ISBN 91-628-6309-6. ISSN 0347-8971. Denna doktorsavhandling i svenska, skriven på engelska och med engelsk sammanfattning, vänder sig därmed i första hand till en internationell publik. Den presenterar inledningsvis syften, metod och material som utgångspunkt för studiet av den kronologiska utvecklingen under sex sekler av fem svenska konditionala subjunktioner, *utan*, *um/om*, *(h)var*, *ifall* och *bara*, och de teoretiska konsekvenserna av detta för vissa grundläggande aspekter på grammatikaliserings teori. Med grammatikalisering förstås övergången från oberoende lexikonord (som substantiv, verb och adjektiv) till grammatiskt element (pronomen, enkliser, affix etc.). Övergången speglas bl.a. i faktorer som en gradvis förlust av lexikaliskt betydelseinnehåll, mot en högre abstraktionsnivå, här illustrerat i schematiska strukturer. Texten stöds av adekvata exempel och ger utblickar över liknande företeelser i andra språk. Såväl inledningskapitlet som de båda följande lägger en förtjänstfull teoretisk-metodisk grund för själva undersökningen, varpå fem kapitel ägnas vart och ett av undersökningsobjekten i den kronologiska ordningen framträder (se ovan). Här diskuteras lexikonordens etymologi, grammatikaliseringsprocessens faser och utvecklingens förhållande till den teoretiska basen för undersökningen. I det nionde kapitlet summeras och diskuteras utvecklingen, bl.a. kring schematiska bilder av de semantiska och morfosyntaktiska förändringarna, medan det tionde, avslutningskapitlet, utgör en kort sammanfattning.

G.H.

Emma Sköldberg, Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom. 344 s., Göteborg 2004 (Meierbergs institut för svensk etymologisk forskning). (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 31.) ISBN 91-974747-1-1. ISSN 0348-7741. Enligt gängse kriterier är den lexikaliserade frasen *lägga korten på bordet* ett idiom i svenskan. Betydelsen är inte härledbar ut de ingående orden. Författarens definition på just den här frasen lyder: 'meddela viss hemlighållen information till en större krets el. till allmänheten'. I den här avhandlingen studerar förf. detta idiom och ytterligare 35 andra, som alla består av verb och komplement och som förekommer mer än en gång per miljon ord i en korpus. Med utgångspunkt i detta material vill förf. försöka få fram en adekvat idiomdefinition; denna del av studien är dock metodologiskt tveksam bl.a. därför att förf. begränsar sig till en förutbestämd typ av idiom. Förf. vill vidare undersöka den innehållsmässiga variationen hos idiomerna och också studera den uttrycksmässiga variationen. För denna del av undersökningen bestämmer förf. på förhand på ett relativt godtyckligt sätt vilken variation som kan tillätas utan att vi får ett nytt idiom. Boken består av åtta kapitel, efterord, engelsk summary, litteraturförteckning och två appendix. C.P.

Gunlög Sundberg, Asymmetrier och samförstånd i rekryteringssamtal med andraspråkstalare. 240 s., Stockholm 2004 (Almqvist & Wiksell International.) (Acta Universitatis Stockholmiensis. New Series 38.) ISBN 91-22-02105-1. ISSN 0562-1097. I denna intressanta avhandling studerar förf. samtal mellan andraspråkstalare och modersmålstalare; fokus ligger på en undersökning av hur andraspråkstalaren tillsammans med andra klarar sig med de resurser hon har. Undersökningsmaterialet utgörs av fjorton anställningsintervjuer med en rekryterare och fjorton arbetsökande kvinnor med utländsk härkomst — från Ryssland, Uzbekistan, Ukraina, Estland, Lettland, Iran, Japan, Filippinerna, Argentina och El Salvador. Samtliga har akademisk utbildning, och deras svenska ligger på en nivå strax under vad som krävs för högskolestudier. Utgångspunkten för analysen är förhandlingen av bilden av den arbetsökandes personlighet. Analysen syftar dels till att visa hur samtalen tolkas och hur förståelse uttrycks i arbetet för samförstånd, dels till att klarlägga några av de kontextuella ramar i samtalen som deltagarna orienterar sig mot i detta arbete. Efter inledande kapitel om institutionella samtal med arbetsökande och andraspråkstalare följer en översikt över de teoretiska utgångspunkterna, som utmynnar i en precisering av syfte och frågeställningar. Metod och genomförande beskrivs i ett eget kapitel. Resultatet

av studien presenteras sedan i fyra kapitel. Kap. "Den institutionella ordningen" tar bl.a. upp den typ av samtal i arbetslivet som erfarenhetsintervjun är ett exempel på och den asymmetri som råder mellan intervjuare och intervjuad. I kap. "Den interaktionella ordningen" studerar förf. närmare de olika slag av turtagning som hon finner i samtalen. Kap. "Den arbetssökandes röst" ger en mer ingående analys av innehållet i de arbetssökandes svar och den självpresentation som sker i dessa. I det sista resultatkapitlet, "Metakommunikativa aktiviteter", visar förf. på metakommentarer om att något är en svår fråga, initiativ till reparationer då man inte förstår, och omformuleringar som visar hur man tolkar det som sägs. Därpå följer ett sammanfattande och diskuterande slutkapitel, summary på engelska, litteraturreferenser och bilagor. En utgångspunkt för undersökningen var frågan på vilket sätt deltagarnas tolkning och förståelse av samtalen explicit uttrycks och därigenom synliggörs metakommunikativt, och hur dessa uttryck används i interaktionen. En annan fråga gällde vilka kontextuella ramar som görs relevanta av deltagarna i detta meningsskapande arbete. En tredje fråga var hur rollasymmetrierna i samtalet kan påverka det metakommunikativa arbetet att nå samförstånd. Framställningen illustreras med fylliga transkriptioner av relevanta delar av samtalen. Sammanfattningsvis är detta en både läsvärd och tankeväckande studie. C.P.

Text, bild, samhälle, red. Kristina Nikula, Kaisa Alanen och Harry Lönnroth. 242 s., Tammerfors 2004 (Nordiska språk, Institutionen för språk- och översättningsvetenskap). (Nordistica Tamperensia A4.) ISBN 951-44-5863-X. ISSN 1238-4720. I volymen publiceras merparten av de föredrag som presenterades vid konferensen Text, bild, samhälle i Tammerfors i augusti 2002, totalt femton artiklar, inklusive Kristina Nikulas inledande skiss av projektet. De två plenarföredragen hölls av Göran Sonesson och Mikko Lehtonen, vars bidrag har titlarna "Bildflödet i den levda världen. Aspekter på en samhällelig bildretorik" respektive "Multimodal Interplays. The Verbal, Visual and Auditive in Culture". Som sig bör i en skrift med detta innehåll är flera av bidragen illustrerade, både med bilder i svartvitt och i färg. C.P.

Renate Walder, Fokus på föra. Om svenska funktionsverbsfrasers semantik och valens, med särskild utgångspunkt i verbet föra. 234 s., Uppsala 2004 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 65.) ISBN 9-506-1778-8. ISSN 0083-4661. I denna studie undersöker förf. det hon kallar

funktionsverbsfraser, d.v.s. konstruktioner som består av ett verb och ett abstrakt substantiv i en nominalfras eller en prepositionsfras, t.ex. *ha ansvar* och *föra i bevis*. Ofta svarar sådana fraser mot ett enkelt verb, *ansvara* resp. *bevisa*. Förf. väljer att studera sådana fraser där verbet är *föra*, med syftet att ta reda på om de uppfyller följande tre villkor, som tidigare forskning utpekat som särskilt centrala för funktionsverbsfraserna: det funktionella verbet har förlorat sin ursprungliga betydelse, de abstrakta substantiven i fraserna kan inte ta attributiva bestämningar, och substantivet i funktionsverbsfrasen kan inte formmässigt variera från singular till plural eller från indefinit till definit form. På basis av sitt material kan förf. visa att inget av dessa villkor är absolut, vilket också tidigare forskning funnit. Enligt hennes beskrivning har det funktionella verbet inte förlorat betydelse, men delar av betydelsen är undertryckta i funktionsverbskonstruktionen. Beträffande det andra villkoret påvisar förf. att det abstrakta substantivet i många fall tar attributiva bestämningar som uttrycker valens, som t. ex. *Japan förde krig mot Kina*, *Vi har fört en diskussion med dem länge*. Inte heller det tredje villkoret är absolut — medan de funktionsverbfraser som har formen verb + PP vanligen har ett oböjt substantiv, så finner förf. en hel del numerus- och speciesböjda substantiv i funktionsverbsfraser med formen V + NP. Enl. förf. används böjningen för att uttrycka skilda aktionsarter, som i ex: *de förde debatt* (oavgränsad process), *de förde en allvarlig debatt* (avgränsad process), *de förde hårda debatter* (oavgränsad process); här kan man dock ifrågasätta om det mellersta uttrycket verkligen betecknar avgränsad process. I ett fylligt appendix presenteras olika aspekter på de 79 funktionsverbsfraser med *föra* som förf. har som underlag för sin studie. C.P.

Ulla Veres, Input and production in Swedish children's acquisition of past tense. XVI + 294 s., Göteborg 2004 (Department of Linguistics). (Gothenburg Monographs in Linguistics 26.) ISBN 91-973895-7-9. ISSN 0346-6248. Avhandlingen handlar om hur barn lär sig preteritum i svenskan, både vilken input barnen får och hur det ser ut i deras egen produktion. Huvudfrågan är hur preteritumböjningen utvecklas mellan 2 och 8 års ålder, och hur barnens produktion av preteritumformer samspelar med den språkliga input som barnen får. Vuxnas bruk av preteritum i samtal med barn jämfördes med bruket av preteritum i samtal med andra vuxna. Lite överraskande visade det sig att preteritum användes ungefär lika frekvent i båda fallen, något som förf. tolkar som att barnsamtalen inte i större utsträckning än samtalen med andra vuxna handlar om den aktuella kontexten. Barnens produktion undersöktes i två studier, en

naturalistisk och en experimentell. Den naturalistiska undersökte bruket av preteritum i longitudinella data för fyra barn i åldern mellan 18 månader och 4 år, och för experimenten undersöktes 87 barn som var 4, 6 eller 8 år gamla. Den longitudinella studien visade att frekvens och uttal i det språk som riktades till barnen hade viss betydelse för hur dessa tillägnade sig preteritumböjningen, men en viktigare faktor verkade vara om de vuxna engagerade barnen i samtal om händelser som skett i det förflutna. Både de experimentella och longitudinella studierna visade vidare att det fanns en stark tendens att övergeneralisera den 2:a svaga konjugationens preteritumform (typen *leka* – *lekte*, *gräva* – *grävde*); övergeneraliseringen drabbade huvudsakligen starka verb (t.ex. *brinde* för *brann*, *sovde* för *sov*, *fådde* för *fick*). Redan i sexårsåldern verkar barnen klara preteritumböjningen av 1:a konjugationens verb (*kalla* – *kallade*), medan både 2:a konjugationens preteritum och de starka verbens preteritum inte behärskas fullständigt förrän efter 8-årsåldern. Förutom introduktionskapitel och en avslutande allmän diskussion består denna intressanta bok av tre kapitel: ett där bakgrunden till undersökningen presenteras, ett som redogör för data och metoder, och ett resultatkapitel; detta är som sig bör det mest fylliga. Boken avslutas med referenser och åtta appendix. C.P.

Anna Westerberg, Norsjömålet under 150 år. 399 s., Uppsala 2004 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi 86.) ISBN 91-85352-55-1. ISSN 0065-0897. Undersökningen beskriver hur det från riksspråket starkt avvikande bygdemålet i Norsjö kommun i Västerbotten under 1900-talet utjämnas och med tiden utträngs av regional dialekt och riksspråk. 21 karakteristiska dialektdrag på olika språknivåer, inte bara ljud och ljudkombinationer, studeras i ett urval inspelningar av Norsjöbor födda mellan 1848 och 1986. De äldre inspelningarna är hämtade ur dialektarkivens fonogramsamlingar i Umeå och Uppsala, de yngre har gjorts av författaren, som också producerat för undersökningen nödvändiga utskriftsformer av valda inspelningsavsnitt, dels i medelgrovt ljudbeteckning, dels i idiomatisk standardsvensk översättning. För tio av de undersökta språkdragen definieras en dialekt- och en standardspråksvariant, vilkas frekvenser anges för respektive talare. Det gäller t.ex. delabialisering *y > i* (*tyg > tig*), tonande affrikata i uddljud (*gift > djiff*), presens pluralis *vara* 'äro' (*dem vara i skogen* 'de är i skogen'), dativ- och verbböjning, ordgruppsaccent. Resultaten av variabelanalysen illustreras i tabeller och i ett skalogram. De övriga elva dragen redovisas i språkprov bestående av hela satser eller

fraser med samtliga eller ett lämpligt urval belägg ur totalmaterialet. Efter sammanfattning på svenska respektive engelska och käll- och litteraturförteckning följer en bilaga med de föredömligt noggranna utskriftarna, som upptar 222 av bokens 399 sidor. G.H.

Orla Vigsø, *Valretorik i text och bild. En studie i 2002 års svenska valaffischer*. 235 s., Uppsala 2004 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 66.) ISBN 91-506-1775-3. ISSN 0083-4661. Syftet med denna doktorsavhandling är att studera hur text och bild samverkar på de 139 valaffischer som inför det allmänna riksdagsvalet 2002 producerades av de partier som finns representerade i den svenska riksdagen. Förf. använder teorier om politisk marknadsföring och en sociologisk metod inspirerad av Pierre Bourdieu för att beskriva kontexten för detta specifika urval av politisk kommunikation. Analysmodellen kombinerar semiotik och retorik för att kunna ta hänsyn både till text och bild och det sätt på vilket dessa används för att påverka och övertyga väljarna. Det framgår tydligt av analysen att de svenska partierna prioriterar textbudskap och inte bildelement; huvuddelen av bilderna är kandidatporträtt, men totalt sett utgör dessa endast en mindre del av affischerna. Här skiljer sig valaffischerna från kommersiella affischer, och man kan undra varför förf. valt just valaffischer för sin studie av samspelet text och bild. Det retoriska budskapet på affischerna syftar främst till att behålla väljare, inte att attrahera nya. För sådana ändamål använder partierna andra massmediala vägar. C.P.

Anna Vogel, *Swedish Dimensional Adjectives*. 377 s., Stockholm 2004 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis 36.) ISBN 91-22-02064-0. ISSN 0562-1097. I denna studie undersöks utifrån ett kognitivt lingvistiskt perspektiv den rumsliga, icke-metaforiska betydelsen hos tolv svenska dimensionsadjektiv: *hög, låg, bred, smal, tjock, tunn, vid, trång, djup, grund, lång* och *kort*. Förf. har inte intresserat sig för den norm som ett föremåls dimensioner behöver överstiga för att t.ex. beskrivas som *brett*, men däremot varför detta adjektiv kan användas för att karakterisera en älv som *bred* medan en fotboll snarare inte beskrivs som *bred*. Förf. har dock uteslutit de fall där adjektiven beskriver människokroppen och djurkroppar, dels för att hon menar att kroppen beskrivs analogt med det sätt på vilket föremål utanför kroppen beskrivs, dels för att hon anser att dessa föremåls beskrivning är primär i förhållande till kroppens beskrivning. Inte heller adjektiv som beskriver

klädesplagg har tagits med i undersökningen. Materialet har hämtats både från en korpus och från infödda talare som medverkat i elicitationstest. Också data från ordboksartiklar om dimensionsadjektiv och författarens egen intuition har utnyttjats. I anslutning till kognitiva lingvister som Langacker använder förf. föreställningsscheman i sin beskrivning; viktiga sådana för hennes analys är den Vertikala Axeln, Behållare, Väg, Yta och Föremål. Aspekter som funktion, visuell perception och sensitiva erfarenheter har spelat en viktig roll i analysen. Följande beskrivning av adjektivet *trång* ger en uppfattning om de resultat förf. kommer fram till. *Trång* beskriver ett inre mått. Adjektivet är tydligt knutet till att beskriva föremål som har en av följande tre funktioner: väg, passage eller behållare. I sin centrala betydelse är dessa föremål vidare sådana att en människa färdas längs det, passerar igenom det eller ryms i det. Förf. menar sig vidare finna att adjektivet är monosemt. *Trång* och *vid* är antonymer när det gäller vägar och passager. För behållare är motsatsen till *trång* snarare *rymlig*. Boken avslutas med sammanfattning på svenska, appendix där elicitationstestet presenteras, samt namn- och sakregister.

C.P.

*

Gulbrand Alhaug, Fornamn i Noreg frå 1900 til 1975 — med vekt på endringer i namnemønsteret. 285 s., Oslo 2004 (Novus forlag). (Tromsøstudier i språkvitenskap. Bind 23.) ISBN 82-7099-396-4. ISSN 0339-2543. Syftet med denna bok är att få fram ny kunskap om namngivningsbruket i Norge under perioden 1900–75. Undersökningen bygger på ett större förnamnsmaterial som Kolbjørn Heggstad lät överföra från Statistisk sentralbyrå till Prosjekt for datamaskinell språkbehandling i Bergen under 1970-talet. För att kunna studera ändringar i namngivningsbruket har förf. delat upp materialet i tre 25-årsperioder. Särskilt intresserar sig förf. för namn vars popularitet skiljer sig kraftigt från period till period. Av de 227 namnen av denna typ som förf. urskiljer utgör två tredjedelar kvinnonamn, d.v.s. det är mycket större variation i namnmönstret för kvinnonamn än för mansnamn. Förf. ger två förklaringar: orsaken kan vara att de associationer som knyts till äldre kvinnor är mer negativa än de som knyts till äldre män, och att detta smittar över på namngivningen, eller att det finns en större vilja till förnyelse och brott mot traditionen vad gäller kvinnor än män. Efter en inledning med materialpresentation och metoddiskussion ägnar förf. tre kapitler åt de namn vars popularitet skiftar mellan perioderna: ett vardera åt mans- resp. kvinno-

namnen, och ett där förf. undersöker fonologiska och morfologiska drag hos dessa namn. Därefter presenteras de stabila namnen, de vars popularitet inte ändrar sig över tiden. Popularitetsutvecklingen för inlånade namn och nordiska arvnamn beskrivs i två kapitel, och före sammanfattningen kommer ett särskilt kapitel om vilka mans- och kvinnonamn som hamnar på trettio-i-topp-listan för de tre undersökta perioderna. Boken avslutas med förteckning över litteratur och källor, frekvenstabeller, person-, förnamns- och namnledsregister. C.P.

Eva Brylla, Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon. 240 s., Stockholm 2004 (Liber). (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 88.) ISBN 91-47-05117-5. Lexikonet beskriver det nutida förnamnsbeståndet i Sverige. Inledningsvis ges en historisk översikt över svenskt förnamnsskick från vikingatid till nutid, följd av redogörelser dels för de svenska almanackornas namnlängder inklusive en jämförelse med motsvarande finlandssvenska längd, dels för svensk namnlagstiftning. Sist finns en förteckning över litteratur om personnamn och en lista över de namn inne i artiklarna, som inte fått egna uppslagsformer. De enskilda namnartiklarna anger tidigaste beläggsår, antal nutida namnbärare, starkaste tidsperiod samt namnförklaring och almanacksplacering. Namnsviten speglar bl.a. hur de senaste decenniernas mångkulturella invandring har kommit att prägla vårt namnskick. G.H.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold. 5. Rygge og Moss. Utgitt av Seksjon for navnegransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, ved Tom Schmidt. 468 s. 1 faksimil och 1 karta på eftersättsblad, 1 lös karta. Oslo 2004 (Seksjon for navnegransking). ISBN 82-991158-3-3. Projektet Bustadnavn i Østfold (BØ) fortsätter oförtrutet den programenliga utgivningen av professor Kåre Hoels (1922–89) genomgripande reviderade och avsevärt kompletterade Østfold-utgåva på basis av Oluf Ryghs Norske Gaardnavne (NG) 1897–1924. Den första delen i serien (BØ 1. Hobøl, Oslo 1994), redigerad av Tom Schmidt, anmäldes utförligt av Gordon Albøge i NoB 83 (1995). De följande två delarna (BØ 2. Skiptvet, Oslo 1997 och BØ 3. Våler, Oslo 1999), redigerade av Margit Harsson respektive Tom Schmidt, anmäldes av Bengt Pamp i ANF 114 (1999) och av undertecknad i NoB 87 (1999). Del fyra (BØ 4. Spydeberg, Oslo 2001), redigerad av Margit Harsson, anmäldes av Claes Börje Hagerwall i NoB 90 (2002). Läsaren hänvisas till dessa utförligare anmälningar och fr.a. till de enskilda delarnas inledningar. De medverkandes olika bidrag (Rygh, Hoel och utgivarna/redaktörerna) markeras genom typo-

grafiska arrangemang. Med BØ 5 har projektet redovisat bebyggelsenamnen i sex av fylkets 22 äldre häradar. Urvalskriteriet är namn på permanent bosättning, inklusive namn på bostadshus och villabebyggelse fram till ca 1900. I princip redovisas samtliga belägg äldre än ca 1700, därefter görs ett urval. Med hänsyn till seriens funktion som onomastiskt uppslagsverk ges konsekvent tolkningar av förekommande namnelement, i simplexnamn som i bestämnings- och huvudleder. Första delen redovisar namnen i Rygge och Moss, inklusive bygdenamn, fjärdingsnamn och stadsnamnet *Moss*, samt ej längre levande namn. I andra delen granskas det topografiska ordförrådet och särskilda namnkategorier som imperativ- och uppkallelsenamn, skämtsamma, nedsättande och berömande namn. Här redovisas också kartor, ljudskriftssystem, källor, litteratur och förkortningar, ortnamns-, ord-, person- och tillnamnsregister.

G.H.

Hugo Karlsson, Namn på Kungl. Maj:ts hästar 1628–1815. En ord- och namnstudie. 65 s., Uppsala 2004 (Uppsala universitet). (Namn och samhälle 16.) ISBN 91-506-1790-7. ISSN 0237-5417. Häftet knyter an till författarens 1983 publicerade undersökning av hästnamn bl.a. ur Strömsholms hingstdepås och Kungliga hovstallets arkiv. Hästnamn och hästbeteckningar liksom hithörande hippologisk terminologi i de valda källorna förklaras, med tonvikten på stoffets kulturhistoriska värde och en analys av namngivningsmotiven, t.ex. uppkallelse efter antik mytologi eller historiska personer, nobiliterande (främst martialiska) personbeteckningar, folkslagsbeteckningar, eller namn med avseende på djurens utseende, färg, egenskaper och funktioner. Bland stonamnen förekommer också kvinnonamn och namn med såväl djur- (fr.a. fåglar) som växtbeteckningar.

G.H.

Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004. Redigerad av Svante Strandberg, Mats Wahlberg & Björn Heinrichi. 164 s., Uppsala 2004 (Uppsala universitet i samarbete med Språk- och folkminnesinstitutet). (Namn och samhälle 15.) ISBN 91-506-1735-4. ISSN 0237-5417. Eva Brylla, forskningschef vid Språk- och folkminnesinstitutets namnavdelning i Uppsala, hedras med en festskrift som innehåller 24 artiklar skrivna av kollegerna i den stimulerande uppsaliensiska namnforskarmiljön. Bidragen speglar bredden i dagens namnforskning: "Varumärkens grammatiska status", "Handske som ord, personnamn och ortnamnelement", "Några reflexioner kring stavgårdar, kämpagravar och muslimska araber", "Ortnamnrådet — ett myndigt organ?", "Dehydronymiska avledningstyper",

"Några sjönamn i det flerspråkiga Gällivare", "Systembunden namngivning inom namnkategorin övriga namn" är några spännande titlar. Enskilda ortnamn diskuteras: *vin*-namnen *Höra* och *Fridene*, *Buggeryd*, *Främsteby* och *Eslöv* (det senare i samband med en studie av digrafen **ai** för /æ:/ i runskrift och funktionen av det urnordiska *ia*-suffixet). Andra artiklar redovisar namnmiljöer, kring Eksjö och Sotenäs. Som sig bör i en festskrift till en av Nordens ledande personnamnsforskare behandlas också personnamn av skilda slag: mansbinamnet *Matzskal*, gifta Uppsalapars efternamnsval, fonotaxen i efternamn på *-ander*, *-ell*, *-én* och *-in* med basfinal velar, tolkningen av runföljden **kafi**, värmländska bruks-samhällesbinamn som *Karl mä kappa*, *Börje lata* och *Kockla*, "Feminina binamn och nedsättande benämningar i Brennu-Njåls saga", personnamn i Dalarna i mitten av 1500-talet, kvinnonamnstyper i Arboga stads tänkebok, det jämtländska personnamnet *Sundvis* och — på förekomsten anledning — en Uppsalakollegas problem med kategorin mellan-namn. Det enda icke-svenska bidraget har titeln "Some lost dialect features found in early East Anglian field-names". En tabula inleder och en förkortningslista avslutar boken.

G.H.

Sveriges medeltida personnamn. Häfte 14. Holmger-Ingeborgh. Spalterna 481–640 + 4 s., Uppsala 2004 (Språk- och folkminnesinstitutet). ISBN 91-7229-025-0. Med det nu utgivna fjortonde häftet täcker ordboken de svenska medeltida förnamnen från *Aabiørn* (*Abiorn*) till *Ingeborgh*. I väntan på kommande häften kan man för såväl övriga ännu inte redovisade namn som för ytterligare rikhaltiga belägg på både förnamn och andra kategorier av personnamn från A till Ö hänvända sig till ordboksprojektets rikhaltiga samlingar vid Språk- och folkminnesinstitutet i Uppsala.

G.H.

Författarna

- Clunies Ross, Margaret*, professor, Department of English, College of Humanities and Social Sciences, Centre for Medieval Studies, University of Sydney, NSW-2006 Australia.
- Edlund, Lars-Erik*, professor, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, SE-901 87 Umeå, Sverige.
- Grønvik, Ottar*, dr. phil., Myrerv. 31, NO-0494 Oslo, Norge.
- Guðmundur Ingi Markússon*, Research Student, Institute of Cognition and Culture, Queen's University Belfast, Northern Ireland, U.K.
- Hallberg, Göran*, docent, arkivchef, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Gerdagatan 9, SE-223 62 Lund, Sverige.
- Hanselmann, Victoria*, lic.phil., Tuggenerstrasse 3, CH-8006 Zürich, Schweiz.
- Hansen, Finn*, mag.art., lektor, Den Arnamagnæanske Samling, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet, Njalsgade 136, DK-2300 København S, Danmark.
- Heide, Eldar*, magister, stipendiat, Nordisk institutt / Senter for mellomalderstudiar, postboks 7800, NO-5020 Bergen, Noreg.
- Holland, Gary*, associate professor, Department of Linguistics, 1203 Dwinelle Hall #2650, University of California, Berkeley, CA 94720-2650, USA.
- Lerche Nielsen, Michael*, lektor, ph.d., Københavns Universitet, Afdeling for Navneforskning, Njalsgade 136, DK-2300 København, Danmark.
- Lundin-Åkesson, Katarina*, forskare, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Box 201, SE-221 00 Lund, Sverige.
- Melin, Elsa*, docent, f.d. lektor, Slaviska institutionen, Lunds universitet; Anslagsvägen 1, SE-226 47 Lund, Sverige.
- Platzack, Christer*, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Box 201, SE-221 00 Lund, Sverige.
- Schulte, Michael*, postdoktor, Høgskolen i Agder, Institutt for nordisk og mediefag, Serviceboks 422, NO-4604 Kristiansand S, Norge.
- Vijūnas, Aurelijus*, Ph D candidate, Indo-Europen Studies, Dodd Hall 100, University of California, Los Angeles, CA 900 95, USA.